

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MİLLİ GÜÇ UNSURU OLARAK İSTİHBARAT ETKENİNİN ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kerem ÖZYAĞCILAR

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı

Temmuz, 2020

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MİLLİ GÜÇ UNSURU OLARAK İSTİHBARAT ETKENİNİN ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kerem ÖZYAĞCILAR
(Y1712.300013)

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA

Temmuz, 2020

Şehit ve Gazilerimizin anısına.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Milli Güç Unsuru Olarak İstihbarat Etkeninin Analizi” adlı çalışmanın, tarafımca bilimsel gelenek ve ahlaka aykırı düşecek bir yöntemle başvurmaksızın yazıldığını, faydalandığım kaynakların bibliyografyada gösterildiği ve bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla sunarım. (10/07/2020)

Kerem ÖZYAĞCILAR

ÖNSÖZ

Bu çalışmada uluslararası ilişkiler, “güç dengesi” kuramı ışığında irdelenip yaşamın her alanında izlerinin hissedilebildiği istihbarat etkeninin güç ile ilişkisi ve milli güvenliğe sağladığı etkiler konu edilmektedir. İstihbarat faaliyetlerinin tesirinin artırılabilmesi için ise yeniden yorumlanması ayrıca günümüz şartları ve geleceğe yönelik dönüştürölme mecburiyeti vurgulanmıştır. Tarih sahnesi, örnek olaylar, kişiler ve BMGK daimî üyelerinin 11 Eylül sonrası güvenlik stratejilerinin incelenmesi, milli güç unsuru olarak istihbarat etkeninin önemini bir kez daha gösterecektir.

Emeği geçen herkese minneti borç bilir, tüm eğitim hayatım boyunca maddi, manevi destekleri ile yanımda olan sevgili ailem ve yakınlarıma derin şükranlarımı arz ederim.

Temmuz, 2020

Kerem ÖZYAĞCILAR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiii
1. GİRİŞ	1
2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ DENGESİ.....	4
2.1 Uluslararası ilişkiler ve istihbarat	4
2.2 Uluslararası ilişkilerde güç kavramı	6
2.2.1 Uluslararası ilişkiler kuramlarının güce bakışı	9
2.2.2 Gücün bileşenleri	12
2.2.3 Gücün kullanılan araçlara göre çeşitleri	15
2.2.3.1 Sert güç.....	15
2.2.3.2 Yumuşak güç.....	16
2.2.3.3 Akıllı güç.....	17
2.2.4 Gücün caydırıcılığı.....	18
2.3 Güç dengesi kuramı	19
2.3.1 Güç dengesi ve uluslararası ilişkiler	22
2.3.2 Yapısal güç dengeleri.....	23
2.3.3 Güç dengesi ve dengeleme politikası.....	25
2.3.4 Güç dengesi savaş ilişkisi	27
2.3.5 Dehşet dengesi	28
2.3.6 Soğuk savaş sonrası güç dengesi	28
2.3.7 Güç dengesine geri dönüş	30
2.3.8 Yeni güçler dengesi.....	32
3. MİLLİ GÜÇ UNSURLARI VE İSTİHBARAT	36
3.1 Milli güç	36
3.1.1 Milli güç unsurları.....	37
3.1.1.1 Siyasi güç	46
3.1.1.2 Ekonomik güç	46
3.1.1.3 Askeri güç	47
3.1.1.4 Coğrafi güç.....	48
3.1.1.5 Nüfus gücü	49
3.1.1.6 Bilimsel ve teknolojik güç	50
3.1.1.7 Psiko-sosyal güç.....	51
3.1.1.8 Kültürel güç.....	51
3.2 İstihbarat	52
3.2.1 İstihbarat kavramı	53
3.2.2 İstihbarat tarihi	57
3.2.3 İstihbaratın temel ilkeleri	63

3.2.4 İstihbarat çarkı	75
3.2.5 İstihbaratın sınıflandırılması	85
3.2.5.1 İşlevleri bakımından istihbarat	85
3.2.5.2 Ölçekleri bakımından istihbarat	87
3.2.5.3 Kaynakları bakımından istihbarat	90
3.2.6 İstihbarata karşı koyma (İKK)	95
3.2.7 İstihbaratın önemi	96
3.2.8 İstihbarat kapsamı	99
3.3 Milli güç unsuru olarak istihbarat etkeni	101
4. İSTİHBARATIN DÖNÜŞÜMÜ	110
4.1 İstihbaratın değişen yönü	110
4.2 İstihbaratın dönüştürülmesi	112
4.2.1 Örgüt geliştirme	112
4.2.2 Çağdaş istihbaratın öncüleri	114
4.2.2.1 Ekonomik ve siber istihbaratın önemi	115
4.2.2.2 Biyografik ve tıbbi istihbarat	119
4.2.2.3 Sosyal medya istihbaratı	121
4.2.2.4 Karma savaş	122
4.2.2.5 Sanayi casusluğu	123
4.2.2.6 Toplum mühendisliği	124
4.2.2.7 Kamu diplomasisi	126
4.2.2.8 İstihbarat diplomasisi	127
4.2.2.9 Önetkin yaklaşım	129
4.2.3 İstihbaratın dijitalizasyonu	130
4.2.3.1. Ar-Ge ve yenilikler	131
4.2.3.2 Büyük veri	132
4.2.3.3 Veri madenciliği	133
4.2.3.4 Derin öğrenme	134
4.2.3.5 Artırılmış gerçeklik	135
4.2.3.6 Saldırı tespit ve önleme sistemleri	136
4.2.3.7 Uzayın kullanılması ve uydular	137
4.2.3.8 İnsansız araçlar	138
4.2.3.9 Yapay istihbarat ve çip teknolojisi	138
4.3 İstihbaratın millileştirilmesi	140
5. 11 EYLÜL SONRASI GÜVENLİK STRATEJİLERİ (BMGK DAİMİ ÜYELERİ)	145
5.1 Güvenlik kavramı ve gelişen seyri	145
5.1.1 Ulusal güvenlik	146
5.1.2 Uluslararası güvenlik	147
5.2 Strateji	148
5.2.1 Stratejinin unsurları	149
5.3 11 Eylül olayları	150
5.4 11 Eylül sonrası güvenlik stratejileri	152
5.4.1 ABD'nin güvenlik stratejileri	155
5.4.1.1 ABD'nin Orta Doğu stratejisi	158
5.4.1.2 ABD'nin Doğu Akdeniz stratejisi	160
5.4.2 Rusya'nın güvenlik stratejileri	161
5.4.2.1 Rusya'nın Orta Doğu stratejisi	164
5.4.2.2 Rusya'nın Doğu Akdeniz stratejisi	165
5.4.3 Çin'in güvenlik stratejisi	166

5.4.3.1 Çin'in Orta Doğu stratejisi	170
5.4.3.2 Çin'in Akdeniz stratejisi	172
5.4.4 İngiltere'nin güvenlik stratejileri	173
5.4.4.1 İngiltere'nin Orta Doğu stratejisi	176
5.4.4.2 İngiltere'nin Doğu Akdeniz stratejisi	178
5.4.5 Fransa'nın güvenlik stratejileri	179
5.4.5.1 Fransa'nın Orta Doğu stratejisi	183
5.4.5.2 Fransa'nın Doğu Akdeniz stratejisi	185
5.5 Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in önemi	186
5.6 Güvenlik stratejilerinde istihbaratın etkisi	190
5.7 Değerlendirme	195
6. SONUÇ	197
KAYNAKLAR	202
ÖZGEÇMİŞ	217

KISALTMALAR

AAD	: Askeri Alanda Devrim
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	: Büyük Orta Doğu Projesi
CIA	: Central Intelligence Agency
CNP	: Kapsamlı Milli Güç
COMINT	: Haberleşme İstihbaratı
DAEŞ	: Irak Şam İslam (Sözde) Devleti
DARPA	: The Defense Advanced Research Projects Agency
DNINT	: Dijital Ağ İstihbaratı
DVD	: Digital Versatile Disc
ELINT	: Elektronik İstihbarat
FBI	: Federal Bureau of Investigation
FININT	: Finansal İstihbarat
FISINT	: Cihaz İstihbaratı
GEOINT	: Coğrafi İstihbarat
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıl
HUMINT	: İnsan İstihbaratı
IMINT	: Görüntü İstihbaratı
IRINT	: Kızılötesi İstihbaratı
İHA	: İnsansız Hava Haracı
İKK	: İstihbarata Karşı Koyma
JIC	: Joint Intelligence Committee
JTAC	: Joint Terrorism Analysis Centre
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
MASINT	: Ölçüm ve İmza İstihbaratı
MESA	: Middle East Strategic Alliance
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MI5	: Military Intelligence, Section 5
MI6	: Military Intelligence, Section 6
MIT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MMS	: Devlet Güvenlik Bakanlığı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NSA	: National Security Agency
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development
OSINT	: Açık Kaynak İstihbaratı
OSS	: Office of Strategic Services

PHIA : Professional Head of Intelligence Analysis
RADINT : Radar İstihbaratı
RF/EMPINT : Nabız İstihbaratı
RUSI : The Royal United Services Institute
SIGINT : Sinyal İstihbaratı
SIS : Secret Intelligence Service
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ : Şangay İş Birliği Örgütü
TECHINT : Teknik İstihbarat

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: Güç Paradigmalarının Karşılaştırılması	17
Şekil 2.2: Gücün Kullanılan Araçlara Göre Çeşitleri	17
Şekil 3.1: Milli Güç Unsurları	45
Şekil 3.2: Veri-İstihbarat İlişkisi.....	56
Şekil 3.3: İstihbarat Bulutu	64
Şekil 3.4: Geleneksel İstihbarat Çarkı	76
Şekil 3.5: Muasır İstihbarat Çarkı.....	77
Şekil 3.6: Eformasyonun Mükemmelliği.....	80
Şekil 3.7: İstihbaratın Sınıflandırılması	85
Şekil 5.1: BM'nin Yapısı.....	153
Şekil 5.2: Orta Doğu Haritası	187
Şekil 5.3: Akdeniz Haritası.....	188

MİLLİ GÜÇ UNSURU OLARAK İSTİHBARAT ETKENİNİN ANALİZİ

ÖZET

Devletler, uluslararası ilişkiler sahasının en önemli oyuncularını bekalarını sağlamak, tehlikeleri öngörebilmek, tehditler karşısında tedbir almak, rakiplerine üstün hale gelmek, topluma daha fazla refah sunmak için gerekli bilgileri toplamak ve güç dengesi oluşturmak isterler. Temin edilen bu bilgilerin sistemli bir şekilde değerlendirilmesiyle istihbarat üretilir. Devlet oluşumunun önemli bileşenlerinden birisi olan istihbarat, güvenliğin de en önemli işlevlerinden birini oluşturmaktadır. Ulusal ve uluslararası güvenliğin ileri derecede karmaşık hale geldiği günümüzde, devletlerin istikrarsızlık ve çatışma ortamını kendi çıkarına kullanmak istemesi ve mevcut durumdan en fazla faydayı sağlama gayreti de istihbarata ayrı önem atfedip hayati ve stratejik bir etken olarak milli güç unsurları arasında yer almasını sağlamaktadır.

21. Yüzyılın ilk çeyreğinde her alanda kendini hissettiren dijitalleşmenin sonucunda hem güvenlik hem de istihbarat faaliyetlerinde otomasyonu gerektiren, veri ve bilginin sürekli olarak arttığı bir döneme girilmiştir. Yani bilgi çağıyla birlikte istihbaratın altın dönemi başlamıştır. Bu durum ulusal güvenlik stratejilerinin oluşturulma sürecinde ve güvenliğin yaşamı ilgilendiren tüm alanlarında üstünlük sağlayabilecek istihbaratın gerekliliğini artırmaktadır. Gelecek ile ilgili yürütülen olası tehditleri belirlemeye yönelik istihbarat faaliyetleri, ulusal güvenlik stratejileri için temel oluşturup ileriye dönük hedeflerin gerçekleştirilebilmesi noktasında yüksek öneme sahiptir.

İstihbarat unsurunun devinimsel doğası; özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında artan çalışmalarla beraber daha öncesinde üstüne düşülmeyen tartışmalı konulara da değinerek, ilgili konular üzerinde detaylı araştırmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Diğer yandan, çağdaş döneme ait bir unsur olarak istihbaratın tarihsel gelişimi, İngiltere, ABD ve Rusya'yı incelemeyi gerekli kılmıştır. Bu üç ülke istihbarat hakkında halihazırda, kısmen güvenilir sayılabilecek nitelikte önemli miktardaki belgeyi, bilim insanları ve kamuoyu için ulaşılabılır duruma getirmiştir. Ayrıca bu ülkeler bir önceki yüzyılda istihbarat alanında ki gelişmelerine nazaran daha fazlasını üretebilmiştir. İstihbaratın öneminin anlaşılmasına katkı sağlayanlar arasında adı anılması gereken diğer ülkeler ise; öncelikle Çin ve Fransa olup, bu ülkelerin ortak noktalarından biri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi çatısı altında daimî üye olarak yer almalarıdır.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası İlişkiler, Güç Dengesi, Milli Güç Unsurları, İstihbarat, Güvenlik Stratejileri.*

ANALYSIS OF INTELLIGENCE EFFECT AS A NATIONAL POWER COMPONENT

ABSTRACT

States, the most important players in the field of international relations, want to ensure their survival, to anticipate dangers, to take precautions against threats, to take precedence over their rivals and to gather the necessary information to provide more prosperity to society. Intelligence is generated by systematic evaluation of this information. As one of the important components of state formation, intelligence is one of the most important functions of security. In today's world where national and international security has become extremely complex, the desire of the states to use the environment of instability and conflict and the effort to provide the most benefit from the current situation gives importance to the intelligence and to be among the elements of national power as a vital and strategic factor.

As a result of the digitalization that made itself felt in every field in the first quarter of the 21st century, a period in which data and information was constantly increasing, requiring automation in both security and intelligence activities, was entered. In other words, the golden era of intelligence has started with the information age. This is to increase the need for intelligence that can provide superiority in the process of establishing national security strategies and in all areas of security that are relevant to life. Intelligence activities to identify potential threats to the future are of great importance as a basis for national security strategies and the realization of forward-looking targets.

The dynamic nature of the intelligence element, especially with the increasing efforts after the September 11 attacks, also touched upon the controversial issues that were not previously dealt with, revealing the necessity of detailed research on the relevant issues. On the other hand, the historical development of intelligence as a contemporary element has made it necessary to examine England, the United States and Russia. These three countries have already made a significant amount of information about intelligence, which can be considered partly reliable, accessible to scientists and the general public. Moreover, these countries were able to produce more than their previous developments in the field of intelligence. Among the countries that contribute to the understanding of the importance of intelligence; First of all, China and France are one of the common points of these countries as a permanent member of the United Nations Security Council.

Keywords: *International Relations, Balance of Power, National Power Elements, Intelligence, Security Strategies.*

1. GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca kontrolü ve gücü elinde bulundurmak için üç yöntemle başvurmuşlardır. İlkel toplumlar güç kaynağı olarak şiddeti, endüstri toplumları serveti, muasır toplumlar ise bilgiyi kullanmışlardır. Bilgiye ulaşmak daima önemli olmuştur. Bir taraftan olup biteni bütün açıklığı ile öğrenmeye çalışmak, diğer taraftan da rakibin bu bilgilere ulaşımını kısıtlamak veya engellemek mümkünse aldatmak uygulanan yöntemler arasındadır. Bilme ihtiyacı, hayatta kalma amacıyla besin kaynaklarının araştırılması ile başlayıp insanların birbirlerine karşı üstünlük kurma çabasına girmesi ve savaşmaları sonucunda düşman hakkında daha önceden haber toplama, rakip eylemlerin izlenerek ihtimal dahilindeki planları çözme, gerekli tedbirleri alma, düşmanı beklediği yer ve zamanda bozguna uğratma gibi yeni şekiller almıştır. Bu hususta insanoğlunun ilk silahının taş ve sopa olduğu söylenirken insanlar tarafından o zamanlar net bir şekilde tanımlanmamış olan istihbarat unsurunu göz ardı etmemek gerekir.

Devlet politikaları yüksek oranda olması gerekenden uzak, güç ve çıkar odaklı işlemektedir. Ülkeler siyasi, diplomatik ve diğer araçlarla istenen nihai duruma ulaşmak için bütün kuvvetleriyle her alanda mücadele etmektedir. Gerginlik ve çatışma hallerinde ise karar mercilerinin istihbarata duydukları ihtiyaç, olağan zamanlara nazaran çok daha fazladır. Bu zamanlarda bilgiye olan ihtiyacın doğru bir zamanlama ile karşılanabiliyor olması; süreklilik arz eden istihbarat sayesinde karar mercilerinin uygun kararı alması ve geçerli politikaları izlemesi ile sağlanır. Ek olarak İstihbarat etkeninin münhasır özelliklerinden dolayı harp alanlarıyla kısıtlanan geleneksel askeri yöntemlerin dışında, milli gücün korunması ve sağlamlaştırılması ayrıca devletlerin geçmişi ve geleceği üzerinde pek çok etkisi olmuştur.

Güven ortamının sağlanması ve gücü elinde bulundurmanın başlıca araçlarından biri olan istihbaratın, hayatımızın tüm alanında ki yeri ile geçmişten günümüze dek değerinin sürekli artması, bu değerin yeterince anlaşılamaması beraberinde akademik alanda yapılan araştırmaların sınırlı olması, ilgili çalışmanın sorunsalları arasındadır. Bu çalışmada istihbarat etkeninin, temel olarak nitelendirilen milli güç unsurları

arasında yer almayışından yola çıkılarak bütün unsurları etkileyebilecek ve hepsiyle alakalı olan istihbaratın, milli güç unsuru olarak tanımlanması gerekliliği sıranacaktır. Bu sınama mevcut şartlar ve zaman göz önünde bulundurulduğunda uluslararası alanda güçlü olmanın gereği olarak tezin temel hipotezini oluşturup istihbarat etkeninin tesirinin artabilmesi için ise güncellenmesi ayrıca günümüze ve geleceğe göre dönüştürülmesi gerekliliği hipotezin alt başlıklarını yapılandırmaktadır. BMGK daimî üyelerinin 11 Eylül sonrası güvenlik stratejilerinin incelenmesi tarih sahnesinde istihbarat etkeninin önemini dolaylı ya da doğrudan bir kere daha gösterecektir. Tezde metot olarak, yaygın kullanılan ve konuların gerektirdiği bir şekilde; birbiriyle tümleşik olan, olgu ve bulguların neden ve sonuçlar arasındaki karşılıklı ilişkilerini içeren kalitatif araştırma yöntemleri, farklı biçimlerde kullanılmıştır. Kalitatif araştırmalar, tarihi ve güncel dokümanları içerir. Bu çalışmanın, çeşitli dokümanlar üzerinden iz sürme, kavrama, analiz, yorumlama, mukayese ve tasvir etme yöntemleri ile şekillendirildiğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda işbu araştırmaya, yöntem bilimi olarak yorumsamacılığın yani kavrayıcı, açıklayıcı ve yorumlayıcı yaklaşım tarzlarıyla yaklaşıldığı söylenilebilir. Örnek olay araştırmasıyla beraber yorumsamacılık; milli güç unsurları ve istihbarat etkeniyle ilgili gelişmeleri, her dönemi kendi şartlarına göre değerlendirme imkânı sunmuştur.

Bu araştırmayı önemli ve özgün hale getiren özellikleri ise niteliği, kavram kargaşasını indirgeyerek özgün fikirler üretilmesi yanı sıra yeni uygulama ve tartışma alanlarının etken ve aktör ekseninde incelenmesidir. İstihbarat alanındaki araştırmaların neredeyse tümünün karşı karşıya kaldığı temel zorluk olan gizlilik özelliği sebebiyle kaynak olarak yalnızca açık kaynakların kullanıldığını belirtmekte fayda vardır. İstihbarat konusuna odaklanan çalışmaların Türkçe yazında dar kapsamlı olması, incelenmesi gereken kaynak sayısının yetersizliği ve tanımsal sınırın yeterince oturmamış olmasına ek olarak konudaki kuramsal zorlukların iç içe geçmesi bu konuda araştırma yapılmasını daha da zorlaştırmaktadır. İstihbarat konusunda sıkça rastlanan önyargılar, yönlendirme amaçlı kişisel yorumlar, komplo teorileri ve psikolojik operasyon amaçlı bilgi kirliliği gibi etkilere bilimsel nesnellik adına kaçınılmaya yüksek çaba gösterilmiştir. Tez konusunun bir bakıma doğrudan “güç” ile ilişkisi olması belirli oranda uluslararası ilişkiler ve güç dengesi kavramları içine yaklaştırmıştır. Esasen güç, güvenlik, istihbarat ve strateji ilişkisini ortak alanda

buluşturacak tam bir kuram bulunmamakta; bu doğrultuda “milli güç unsurları ve istihbarat” konusunu salt bir kurama itmek uygun görülmemektedir.

Bu tez “Giriş” ve “Sonuç” kısımları haricinde dört temel bölümden oluşmaktadır.

İlk Bölümde “Uluslararası İlişkiler” ve ayrılmaz parçasını oluşturan “Güç Dengesi” kavramının tanımı, ortaya çıkışı ve günümüze kadar geçirdiği süreç öz bir şekilde incelenmiştir. Bu süreçte “Güç”ün gelişimine katkıda bulunan olgulara değinilmiştir.

İkinci Bölüm “Milli Güç Unsurları ve İstihbarat” hakkındaki kaynakların derlenmesiyle uygun bir sıralama yapılmasını, yaygın ölçütler ortaya konulmasını ve dağınık haldeki kavramların üzerinden geçilerek uygun sınıflandırmalara gidilmesini konu almıştır. İstihbaratın milli güç unsuru olarak sınındığı bu bölüm konu ile alakalı özgün fikirler ile desteklenmiştir.

Üçüncü Bölümde “İstihbaratın Dönüşümü” üzerinde durulmuş bu kapsamda istihbarat algısıyla ilgili gereklilikler tespit edilmeye çalışılmıştır. İstihbaratın gelişen yönü ve teknoloji, dönüşümün temeli olduğu için ayrıntıya inilmiştir. Böylece “Çağdaş istihbaratın öncüleri” göz önüne alınarak istihbarat faaliyetlerinin yeterliliği için gerekli ve etkili yöntemlere özel önem atfedilmiştir. İstihbaratın değişen koşullara göre yorumlanması mecburiyetinin daha iyi anlaşılması adına bu süreçteki “Dijitalizasyon”da kapsamlı şekilde irdelenmiştir. Ayrıca “İstihbaratın millileştirilmesi” dönüşüm ve yeterliliğin olmazsa olmazı olduğundan bu sürecin ne şekilde gerçekleştirilmesi görüşü açıklanmıştır.

Dördüncü Bölümde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu daimî üyelerinin 11 Eylül terör saldırıları sonrası güvenlik stratejilerine odaklanılmıştır. Strateji belgelerinin bu süreçteki rolü ve güvenlik stratejilerinde istihbaratın etkisi bu bölüme yön vermiştir. Güvenliğin işlevsel yönüyle birlikte tarihsel ve stratejik önemi yanı sıra son gelişmelerden dolayı bahsi geçen üyelerin “Orta Doğu ve Doğu Akdeniz” stratejileri de incelemeye alınmış, güvenlik stratejilerindeki öne çıkan hususlar ve istihbarat etkeni değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ DENGESİ

Uluslararası ilişkilerde büyük güçlerin ayakta kalmasını sağlamak için denge oluşturulması gerekmektedir. Güvende olabilmenin politik yönü olan güç dengesi, gerçekçiliği yol gösterici ilke olarak kargaşa ve hayatta kalma güdüsünün bulunduğu her koşulda kurulur. Geçerliliğini yitirmeyecek bir uluslararası ilişkiler teorisi varsa o da güç dengesidir. (Waltz, 1979, s.169).

2.1 Uluslararası ilişkiler ve istihbarat

Uluslararası ilişkiler genel anlamda "uluslararası sistem" içindeki aktörlerin, özellikle de temel aktör kabul edilen devletlerin, diğer devletlerle, uluslararası/bölgesel/hükümetler arası örgütler, ulus ötesi şirketler, uluslararası normlar ve uluslararası toplumla olan ilişkilerini inceleyen disiplinlerarası bir sosyal bilimdir. Güç kavramının merkezi bir konuma sahip olduğu uluslararası ilişkiler disiplini, bu alanda araştırma yapan akademisyenler tarafından bağımsız bir alan olarak ne zaman ortaya çıktığına dair genel bir görüş birliği olmasına rağmen uluslararası ilişkilerin başlangıcı konusunda bir uzlaşısı olduğunu söylemek mümkün değildir (Şahin, 2008, s.143). Bu bağlamda 1648 tarihinde imzalanan Westphalia Barış Antlaşmaları ile birlikte ortaya çıkan devlet sisteminin yapılanması kavramının kabulü, beraberinde eski Orta Çağ Avrupası'nın din temelli yapısından vazgeçmesini içeren gelişmeler birçok araştırmacı tarafından modern anlamda uluslararası ilişkiler tarihinin başlangıcı sayılmaktadır. Böylelikle Westphalia Antlaşmaları ulus devlet kavramının ortaya çıkması yönüyle uluslararası ilişkilerde ilk basamak olarak kabul görülmektedir (Keyman, Koyuncu & Vardar 2015, s. 65)

Uluslararası ilişkiler kavramının detaylı bir şekilde biçimlenmeye başlaması Soğuk Savaş süreciyle gerçekleşmiştir. Bu süreçte devletlerin bloklara ayrılması, sömürgeler bağımsızlığını kazanarak ulus devletler haline gelmesi, dünya savaşları sebebiyle zarar gören ekonomilerin düzeltilme çabası, savaşın meydana getirdiği tahribatı tekrar yaşamamak için uluslararası kuruluşların etkin duruma gelmesi gibi olaylar

uluslararası ilişkilerin günümüzdeki halini almasında rol oynamıştır (Emeklier, 2017, ss.3-8).

Uluslararası ilişkilerin araçları ise; diplomasi, yaptırım, savaş ve uluslararası bilgilendirme. Diplomasi, devletler arasındaki iletişimin, temsilciler aracılığıyla sürdürülmesidir. Başka bir görüşle uluslararası ilişkilerdeki diğer tüm araçlar diplomasi'nin başarısızlığı neticesinde kullanılır. Yaptırım aracı, diplomasi başarısız olduğunda tercih edilen ilk araç ve devletleri masaya oturtmaya zorlamanın başlıca çözümlerinden biri sayılır. Yaptırımlar, ekonomik ve diplomatik yöntemler ile oluşabilir ayrıca diplomatik ilişkilerin sona ermesi, ambargolar ve ekonomik engelleri beraberinde getirebilir. Uluslararası ilişkilerde son çare savaş veya güç kullanımı olarak kabul görür. Günümüzde savaşın yalnızca devletler arasında sürmediğinin de belirtilmesinde fayda vardır. Devletlerin işledikleri suçların uluslararası bir düzeyde kamuoyuna açıklanmasıyla devletlerin etkileyciliğinin yıkılması amaçlandığı uluslararası bilgilendirme de uluslararası ilişkilerin araçları arasında görülmektedir (Candan, 2018).

İstihbarat; faaliyetleri yönlendirmek üzere önceden bilinmesi gereken her türlü konu ile ilgilenmektir (Warner, 2007). İstihbarat ve uluslararası ilişkilerin belirgin şekilde etkileşimi ise, 17.yy. içerisinde diplomasi'nin gelişmesiyle koşutluk göstermiştir. İstihbaratın farklı bir yapılanma olarak ortaya çıkmasından önce devletler, diplomatlar aracılığıyla bilgi elde etmeye çalışmıştır. Diplomasi kanallarının çeşitlenmesiyle beraber Avrupalı ülkeler, rakip ülkelerin diplomatik misyon yazışmalarını ele geçirme yoluyla istihbarat faaliyetlerini artırmışlardır. Batılı devletlerde sürekli işleyen istihbarat yapılarının oluşturulmaya başlandığı 1880'li yılların sonuna doğru diplomatik misyonlara dahil olan askeri ataşeler aracılığıyla bulundukları devletlerin askeri imkân ve kabiliyetleri konusunda istihbarat edinmeyi sürdürmüşlerdir. Rönesans döneminin başlamasından 1800'lü yıllara değin diplomatların yetkili ajanlar oldukları ve çeşitli faaliyetler için pek çok muhbir kullandıklarına dair bilgiler mevcuttur. Son iki asır içerisinde uluslararası ilişkiler alanında, istihbarat ve diplomasi arasında ayrıma gidilmiş diplomatların 1961 Viyana Sözleşmesi ile bilgi toplamasındaki yasal mevzuat ve kabul edilemeyecek yollar birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Fakat kimi devlet diplomatlarının hâlâ örtülü operasyonlarla istihbarat topladıkları bilinmektedir (Özdemir, 2015, s.79).

Dış politika, ülkelerin dış dünya ile her çeşitte ilişkisini tarif eder. Devletin dış politika oluştururken neleri tercih edeceği ve nelerden vazgeçeceği, dış politikayı oluşturan aktörler tarafından belirlenir. Bu aktörlerin başını çeken ise hükümettir. Hükümet dış politikayı oluştururken birçok farklı kaynaktan yararlanır. Üretilen dış politikanın yöneleceği uluslararası ortam ya da özel olarak herhangi bir devlet hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan atılacak her adım, âli menfaatlere zarar getirebilir. Bir devletin istihbarat hedeflerinin belirlenmesi, o ülkenin uzun vadeli hedef ve çıkarlarının belirlenmesiyle eş anlamlıdır (Kaynak, 2016, s.21). Bundan dolayı istihbarat faaliyetleri devletin yeterince bilgi sahibi olmasına imkân sağlar. Muhtemel olaylardan farklı olarak mevcut durumların tespit ve analiz edilmesi de istihbaratın öncelikli görevlerindendir. Uluslararası ilişkilerde dış politika oluşturma'nın başlıca şartı muhatapları tanımak, çevreyi tanımaktır. Bu açıdan istihbarat, uluslararası ilişkilerin bilgi ve eylem kanatlarından birini oluşturur.

Uluslararası ilişkiler kapsamında istihbaratın giderek artan rolü, devletler yanı sıra uluslararası ilişkilerin diğer aktörleri tarafından gerçekleştirilen faaliyetler ve yapılanmalarda görülebilmektedir. Bu gelişmeler, kendi çıkar ve güvenliğini etkileyebilecek alanlarda bütün hamlelerin takibinin yapılmasını gerekli kılar. Meselelerin özünde uluslararası ilişkiler ve güvenlik kapsamında görülebilecek konular yer almaktadır. Çünkü her devletin kaderi, diğer devletlere gösterdiği tepkiye bağlıdır.

2.2 Uluslararası ilişkilerde güç kavramı

Güç kavramı uluslararası ilişkiler içinde, aktörlerin yetenek ve eylemlerinin tanımlanmasında kullanılmaktadır. Güç unsuru yalnız savaş ya da barış süreçlerinde değil teknoloji ve ekonomi gibi birçok farklı alanda kendini göstermektedir. Kavramın bu denli geniş kullanımına bakıldığında güç kavramının uluslararası ilişkiler literatüründeki tanımı konusunda tam bir netliğin mevcut olduğunu ifade etmek basit değildir. Aksine bu kavramın yüzeysel bir şekilde açıklanması neticesinde güce yakın anlamlara sahip şiddet ve baskı gibi kavramların güç kavramına benzer anlamda kullanıldığı görülebilmektedir. Ülkelerin gücü algılamaları; yaklaşımlar, kapasite ve niyetler, kanılar, fikirler ve bu şekilde ifade edilen menfaatler etrafında gerçekleşir (Aydoğan, 2001, s.3). Güç kavramının açıklanmasıyla ilgili başlıca iki zorluktan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, güç kavramının yaygın içeriği ve belirsiz kapsamı ile

tanımlamalar içinde farklı sayılardaki ögelerin incelenmesini mecburi hale getirmesiyle ilgilidir. Gücün unsurları kendi çevresinde ayrıntılı hale getirildiğinde herhangi bir devletin bünyesinde barındırdığı nicelik ve niteliğe ilişkin çoğu olgu gücün tanımını içinde yer almaktadır. İkincisi, diplomasi ve eğitimin niteliği gibi birtakım ögelerin güce nasıl çevrildiğinin somut biçimde tanımlanmasının zorluğudur (Sağlam, 2014, ss. 2-4). Bu durum gücü daha meçhul ve anlaşılması “güç” bir konuma getirmektedir.

Thucydides, Hobbes ve Machiavelli uluslararası ilişkilerde güç kavramına dair en keskin örnekleri veren kişilerdir. Thucydides, Atina ve Sparta arasında süren mücadelenin değerlendirmesini yapan incelemesiyle politik ve askeri güç rekabetinin ilk realist bakış örneğini meydana getirmiştir. Atina’nın güçlenmesi ve güç dengesini değiştirme olasılığına karşın müttefikleri ve Sparta’nın savaşı tercih etmesini bir zorunluluk şeklinde algılamaktadır (Thucydides, 2017, ss. 86-91). Hobbes ise doğası gereği insanın yaşam mücadelesi içinde olduğu bu nedenle toplumda kargaşanın var olacağını işaret etmiştir. “İnsan insanın düşmanıdır, İnsan insanın kurdudur.” ve “herkesin birbiriyle savaş halinde bulunduğu ortamda insanlar kendini koruma güdüsüyle hareket eden makineler gibidir.” diyen Hobbes bu nedenden ötürü toplumsal sözleşme ile insanların bulundurduğu gücün hükümdara devri gerekliliğini savunmuştur. Aksi taktirde insanların arasında ki korku, kuşku ve şiddet kargaşaya neden olacaktır (Hobbes, 2014, s. 28). Haklı ve haksız savaş gibi tanımlamalar üzerinde duran Machiavelli, ulusal menfaatlerin korunması yönünde gerekli bir savaşın gerçekleştirilmesini uygun görür. Ulusların çıkarını ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel olarak ulaşmak istedikleri hedefler olarak belirten Machiavelli, güce sahip hükümdarın diğer hükümdarlar ile arasındaki ilişkilerde amaca ulaşmak için her yolun mubah olduğunu ifade etmektedir. (Machiavelli, 1998, ss. 148-161). Bu fikirlerden hareketle uluslararası ilişkilerde güç kavramının bileşenler beraberinde tanımlandığı ve ulaşmak istenen amaç için her bir bileşenin mühim olduğu ifade edilebilir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde güç kavramına ilişkin detaylı çalışmalar, Edward H. Carr ve Hans Morgenthau ile ortaya çıkmıştır. Morgenthau, “uluslararası ilişkiler güç mücadelesidir” tanımıyla, gücün uluslararası ilişkileri açıklamada temel kavram olduğunun altını çizmiştir. Diğer bir ifadeyle Morgenthau’ya göre, devletler arası ilişkilerin niteliğini kavramanın temel şartı onların sahip oldukları veya olmak istedikleri güce bakmaktır. Bu anlamda güç, savaş ya da barışa, çatışma ya da iş

birliğine yol açan nedensel bir kavramdır. Fakat Carr, neden-sonuç ilişkilerinin güç analizlerinde dikkat edilmesi gerektiği halde, gücün salt bir neden-sonuç ilişkisi olmadığını güce yönelik daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmektedir (Williams, Wright & Evans, 1996, s.135).

Siyasi bir irade olarak da açıklanabilecek gücün kullanım niyeti ve kapasitesi olmalıdır. Kullanım kapasitesi ve niyeti bulunmayan güç küresel politik analizlerde herhangi bir mana ifade etmeyebilir. Güç, devlet veya aktörlerin kendi menfaatlerini koruma veya isteklerine karşı rakiplerinin boyun eğdirilmesi hususunda sahip olunan gerçekleşebilir olguların tümü ile ilişkilidir. Devletlerin gücünün belirlenmesinde değişik unsurlar kullanılır. Tarihi, coğrafyası, kültürü gibi çeşitli etkenler o devletin gücünü etkileyen yerleşmiş ilkeleri oluştururken; teknolojik ilerleme, ekonomik düzey, askerî kapasite ve nitelikli insan miktarı gibi etkenler de gücün gerçekleşebilir unsurlarını belirler. Zorlukların üstesinden gelme ve neticeyi değiştirebilme kabiliyeti olarak anlamlandırılabilen güce, ulusal kabiliyetlerin tümü ya da etkilerinin uygulama süreci şeklinde de rastlanabilmektedir. (Yılmaz, 2008, s. 37-38).

Taraflar bilgi çağı olarak adlandırılan mevcut dönemde gücü sıklıkla şiddet kullanmaksızın yalnızca şiddet kullanma ihtimali dahilinde bir psikolojik veya örtülü etki yöntemleriyle uygulamaktadırlar. Aktörler bu etki türlerini genelde istihbarat ve diplomasi yoluyla gerçekleştirmektedir. Bu hususta istihbarat, devlet ve ilgili kuruluşların faaliyetlerini sağlıklı zeminde yürütebilmesi için gerekli bilgi ve uygulamalar bütünü olarak ortaya çıkarken diplomasi ise bu bütün dahilinde, aktörlerin ilişkilerini menfaatlerine uygun ve zarar vermeyecek şekilde sürdürmeleri için uyguladıkları irtibat yöntemidir. Karar vericiler arasındaki ihtilafın sulh yoluyla çözümünü öngören bir dış politika aracı olarak diplomasinin temel işlevlerinden; çatışmaların yönetimi, problemin tespiti ve çözümü, kültürler arası etkileşim, pazarlıklar, program yönetimi ve müzakere dış politika kararlarında etkindir. Taraflar diğerlerini etkilemek için sık sık bu yöntemlerin içini dolduran istihbarat faaliyetlerine ihtiyaç duyarlar. Diplomasinin temel işlevlerine göre müzakereci ya da caydırıcı hamlelere karşı alınan tavır veya izlenen politikalar istihbaratın katkısı ile düzenlenebilmektedir (Candan, 2018).

Tarihin her döneminde devletler tarafından arzu edilen, arzu edildiği kadar da elde edilmeye çalışılan bir olgu olarak tanımlanan güç; amaç ve araç olmanın ötesinde uluslararası politikanın özüdür. Uluslararası ilişkiler yalnızca güç mücadelesini

içermez fakat güç politikası uluslararası ilişkilerin gerçek yüzüdür. Uluslararası ilişkilere dair tüm politikalar nihayetinde güçle ilgilidir ve gücü içerir. Bu politikalar yalnızca güçlü tarafların zayıf olanlar üzerindeki etkisi değil iki veya daha fazla tarafın birbirleri ile kurduğu güç dengesini de içerir.

2.2.1 Uluslararası ilişkiler kuramlarının güce bakışı

Uluslararası ilişkilere dair üretilen kuramlar uluslararası politik gerçeklikleri açıklayabilmeyi ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunma amacına hizmet eder. 20. yüzyılda meydana gelen savaşlar ve yıkıcı etkileri sebebiyle barış ortamını sağlamak için gerekli olan iş birliklerinin geliştirilmesi üzerinde çalışmaların artırılması disiplinin gelişimine olanak vermiştir. Devletler arası iş birliğinin gelişmesi ile barış ortamının yeniden tesis edilerek çatışmasızlık ortamının oluşacağını ifade eden düşünürler bu dönemde pek çok eser kaleme almıştır. Savundukları düşünceler sebebiyle ideal dünya ve devlet nizamını ortaya koymayı hedefleyen bu düşünürlerle disiplinin olgunlaşması ile birlikte idealist kuramcılar adı verilmiştir. Savundukları düşünceye de idealizm denilmiştir. Savaşların ardından meydana gelen ekonomik buhran ile birlikte idealist görüşlerin eksik yönleri eleştirilmiş devamında idealist görüş gitgide zayıflayarak yerini realist kurama bırakmıştır. Realizm ise ekonomik buhran ile birlikte 1960'lı yıllara kadar hâkimiyetini korumuştur. Bu dönemden itibaren kuramlar çevresinde çeşitlilik yaşanmaya başlamış ve 1980'lerin ortasında uluslararası ilişkiler disiplini içinde birçok kuramın varlığından söz edilmeye başlanmıştır (Yurdusev, 2005, ss.157-163).

İdealizm, uluslararası ilişkiler alanını güç etrafında biçimlendirmek yerine ahlak, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler unsurlarını birlikte ele alan bir yaklaşıma sahiptir. Devletler çıkarlarını maksimize etmek amacıyla iş birliğini tercih etmeleri gerektiğine vurgu yapan idealizmin en önemli çıkarımları; uluslararası ilişkiler alanında sorun çözmenin en temel yolunun çok taraflı ve geniş katılımlı araçlar içeren uluslararası örgütlerden geçtiği beraberinde bireylerin temelde rasyonel ve iyi oldukları dolayısıyla güç politikaları ve savaşların devletlerin saltçı örgütlenmelerinden ileri geldiğiydi. İdealizm diğer görüşlerin aksine olması gerekenle ilgilenmektedir (Goldstein & Pevehouse, 2015, s.85). İdealizm uluslararası politikada gücü dışlarken savaşların meşru savaş ilkesine göre gerçekleştirilebileceğini ortaya

koymuştur. Bu noktada g kullanımıının ancak bir haksızlığın giderilmesi veya ülkenin korunması amacıyla yapılabileceğini belirtmiştir. (Arı, 1997, s.130)

Realizme göre uluslararası anarşik ortamda insan, doğası gereği çıkarlarının st düzeye çekme gayesiyle gücü siyasetin temel taşı olarak görmektedir. Realist kuramda devletler uluslararası ilişkiler alanının en temel aktörü olarak görülür ve gücü elinde bulundurmak zorundadır. Devlet için esas önemli nokta ne kadar kazandığı değil diğer devletlere kıyasla ne kadar kazançlı çıktığıdır. Gelecekte atışma ve savaşların önüne geçebilmek, resmi yapılanmalar oluşturmak veya ahlaki kurallara dayanmaktan çok, olası saldırıları caydırabilecek bir g dengesine dayanmaktadır. Realist düşünürler uluslararası sistemde idealist görüşten farklı olarak insan unsurunun önemli bir yeri olduğunu fakat bu unsurun insani ilişkilerde gücü ön plana çıkararak anarşik bir yapıya sahip olduğu görüşündedirler. Bu bağlamda g dengesi uluslararası sistemde bir devletin diğer devletler üzerinde hakimiyet kurmasını engelleyen önemli bir düzenek olarak devreye girmektedir (Gzen, 2014, s.161).

Realist kuramı yok saymadan realizmin güncellenmesi ve yeniden canlandırılması çalışmaları ile Neorealizm ortaya çıkmıştır. Neorealizme göre devlet davranışını belirleyen en önemli aktör küresel sistem içindeki g dağılımında kimin ne kadar payı olduğudur. Uluslararası sistemin anarşik yapıyı içinde barındırması devletleri bekalarını korumak için iş birliğine sürüklemektedir. Bu kuram anarşik bir ortamda güvenliğin güç elde etmekten daha mühim olduğunun altını çizerek gücü amaç değil araç olarak ifade etmiştir. Neorealistler tarafından devletlerin uluslararası ilişkiler alanında sahip oldukları g onların sınıflandırılmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir (Waltz, 1979, s.126). Bu kuramın realizmden belirgin farkı ise güvenlik konusunda yalnızca diğer devletleri değil, farklı uluslararası aktörleri de hesaba katma gerekliliğidir.

İdealizm ve realizme seçenek bir düşünce sistemi olan liberalizm genel olarak bireyin özgürlüğü karşısında devleti gece bekçisi olarak gören siyasi bir dünya görüşüdür. Liberalizm, dünyanın karmaşık bir yapı içinde olduğu ve uluslararası sistemini biçimlendiren pek çok unsurun bulunduğunu söylemektedir. Liberalistler tek başına devletlerin dünya siyasetine yn vermediğini ortaya koymakta ayrıca bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin de payı olduğunu ileri sürerler. Liberalizmin bireyi aktör olarak birinci planda devleti de ikinci planda tutması, devlet olgusunun nasıl ortaya çıktığının yeniden tartışılmasını gündeme getirmiştir. Liberaller de g kavramına en

az realistler kadar başat bir önem yüklemektedir. Ancak onlar için askeri güç, realistlerde olduğu kadar ön planda değerlendirilmemektedir. Bu nedenle realistlerin askeri güce tekabül eden sert güç anlayışına karşılık liberaller, yumuşak güç kavramına önem atfetmektedir (Yılmaz, 2008, s.29).

Geleneksel uluslararası yaklaşımlara alternatif bir yaklaşım olan konstrüktivizm radikal söylemler temelinde kurulmuştur. Konstrüktivizm genel olarak insanların fikirleri, davranışları ve niyetlerinin uluslararası rolüne atıf yapmaktadır. Bu yaklaşımın en belirgin özelliği sosyallik olgusudur. Konstrüktivist düşüncenin dayanağı, devletlerin birer sosyal varlık oldukları ve uluslararası alanın da sosyal bir ağ olduğudur (Reus-Smit, 2012). Toplum ve insanları birbirine bağlayan şey kurallardır. Kuralların var olabilmeleri ve devamlılığını sağlamak için kural koyuculara ihtiyaç vardır. Bu kurallarda uygulamaları ile kurumları inşa ederken kurumlar ve diğer aktörler kendi amaç ve çıkarlarına yönelik eylemleri sonucu maddi dünyayı etkileyerek kurumları biçimlendirmektedir. Belirtmek gerekirse bu üçlü; kurallar, kurumlar ve kural koyucular aslında sosyal yapıyı oluşturanlardır. Yaklaşımın maddeden düşünceye ilerlemesi önemlidir. Çünkü uluslararası ilişkilerde mevcut düzenin ihtiyacı olan şey farklı yaklaşımların desteklediği gibi gücün artırılması değil, eldeki gücün akılcıca kullanımını ve korumasını sağlayacak bir anlayışın alt yapısını oluşturmaktır. Bu yaklaşımda kültür ve kimlik gibi kavramlarda uluslararası siyasal sistemi anlamada açıklayıcı olmuştur (Wendt, 1992, s.394). Konstrüktivizme göre, sosyal yapılar belli bir süreç içerisinde uygulamalar sebebiyle oluşur ya da değişir. Güç ve çıkar da bir çeşit sosyal oluşumdur ve bu nedenle onları biçimlendiren bilgi ve düşünceden bağımsız olarak değerlendirilemez.

Karşılıklı bağımlılık mevcut kullanımıyla, dünyanın herhangi bir yerinde olan herhangi bir şeyin başka bir yerdeki kişileri veya herkesi etkileyebileceği bir durumu açıklamaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki artan gelişmelerle birlikte uluslararası ticaret daha hızlı yükselmeye başlamış ve bu da ülkeler arasındaki bağlantıları artırmıştır. Ülkelerin dış ticaretinde mukayeseli olarak üstün olduğu ürünlerin üretimleri sürdürülerek ithalat ve ihracatın devam etmesi gerektiğini öne süren bu görüşe göre tüm ülkeler birbirlerine bağımlı şekilde ekonomik ilişkilerini geliştirmenin ülkelerin çıkarına olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple ülkeler arasındaki bağlantılarda kopukluk yaşanması karşılaşılabilecek maliyetleri yükselteceği belirtilmiştir (Arıboğan, 1997, ss.16-17). Tam manasıyla kendi kendine yeten bir

devletten bahsetmenin mümkün olmadığı uluslararası sistemde devletler farklılaşan oranlarda birbirlerine bağımlı haldedir (Akçadağ, 2016, s.36). Çünkü güç artık salt bir biçimde devlette değil bireylere, örgütlere, şirketlere ve çeşitli kuruluşlara dağılmıştır. Bu anlamda güç olgusunun yapısı değişime uğramış ve devletlerin gücünü belirleyen temel unsurlar yerini ekonomik özellik taşıyan öğelere bırakmıştır.

Düşünce Okulu	Temel Aktör(ler)	Temel Değişkenler	Beklenen Davranış	Analiz Seviyesi	Metot(lar)	Normative Yaklaşımlar
Realizm	Devlet	Şiddet / Askeri Güç	Çatışma / Rakip(ler) ile İş birliği Mümkün	Devletten Devlete	Tarihsel / Analitik	Yöresel Silahlı Çatışma
Neorealizm	Devletler Sistemi	Şiddet / Askeri Güç	Çatışma / İş birliği Mümkün	Sistem	Tarihsel / Analitik	Yöresel Silahlı Çatışma
İdealizm	Diğer Aktörler ile Sınırlı Devlet	Şiddet / Askeri Güç ve Ekonomik	İş birliği	Devletten Devlete / Ulusaşan İç	Tarihsel / Bilimsel / Analitik / Davranışsal	İş birliği ama Askeri Çözüm Mümkün
Liberalizm	Birey (Kişi/Şirket)	Teknolojik / Ekonomik	İş birliği	Bireysel	Metodolojik	Silahlı Çatışma Olmaması
Karşılıklı Bağımlılık	Şirketler	Teknolojik / Ekonomik	İş birliği / Çatışma mümkün	Sistem / Pazarlar	Tarihsel / Analitik	Değerli Olmama
Konstruktivizm	Sosyal İnşacı Olarak Aktör	Fikirler / Değerler	İş birliği / Çatışma (?)	Sosyal İnşa ile Değişim	Sosyal ve Sosyo-Psikolojik	İstek Mantığı Yönetir

Şekil 2.1: Güç Paradigmalarının Karşılaştırılması

Kaynak: Barry Buzan & Lene Hensen (2009), Teoss, Cambridge University Press.

Bu alanda yapılan pek çok araştırma güç kavramının uluslararası ilişkiler disiplini içindeki yeri konusunda benzer görüşler taşımakla beraber bir kısmı gücü, kuramın sıklet merkezine yerleştirip temel açıklayıcı kavram olarak tanımlarken diğer bir kesim uluslararası sistemin işleyişi hususunda daha az önem taşıdığını belirtmiştir. Uluslararası politikada aktör davranışlarını biçimlendiren güç böylelikle, önemi bakımından kuramlarca etkisi kabul edilmiş fakat ona yüklenen nitelik ve anlam yönüyle görüş ayrılıkları oluşturmuştur.

2.2.2 Gücün bileşenleri

Güç kavramı bileşenleri konusunda Robert Dahl (1957, s.202) tarafından kaleme anılan “The Concept of Power” isimli eserde, bir oyuncunun (x) aksi halde gerçekleştiremeyeceği şeyi diğer bir oyuncuya (y) yaptırabilme kabiliyeti güç olarak ifade edilmiş, Steven Lukes ise ilişkilerin güç merkezli oluştuğunu anlatmak için x’in y’nin eylemlerini ikna aracını dahil etmeden kendi çıkarına karşıt olmayacak şekilde dönüştürülmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Lukes, ikna aracını eylem türü değişecek y oyuncusunun kendi çıkarına bir durumu algılayabilmesi ve eylemi gerçekleştirmesi

olasılığı üzerine olan güç davranışı ile aynı anlamda kullanmamıştır (Lukes, 2002, ss.491-496). Bu hususta zarar görülmeden ve mukavemet ile karşı karşıya kalınmadan kullanılan güç kavramının direnç, şikâyet ve çatışma bulundurmeyen en geçerli yöntem olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. O halde gücün uygulama aşamasındaki bileşenlerinin kullanımı gücün tanımlanmasında sadece bir yönüyle değil birden fazla bakış açısıyla açıklanabilir. Bir devletin kabiliyetleri kısmen somut göstergeler ile ölçülebilir. Bu göstergelerin başlıcaları; toprak parçası, nüfus, doğal kaynaklar, teknoloji, askerî ve ekonomik güçtür. Soyut göstergeler ise bir devletin siyasi, sosyal, kültürel, eğitim ve güdülenme bakımından gelişmişliğidir. Bir ülkenin kaynakları ve kabiliyetlerin kullanımı da diğer tarafta bulunanların üzerinde caydırıcılık ve pazarlık tesiri oluşturur. Aktörlerin soyut kabiliyetlerinden elde edilen konumu da güvenilirlik sağlayabilir. Gücün önemli bileşenlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

- Gücün doğal kaynak bileşeni

Toprak (Coğrafya): Ülkeler kimi zaman coğrafi genişliğe göre değerlendirilmektedir. Statüsü ister orta veya küçük ister süper güç olsun büyüklüklerinin güç ile ilişkilendirilmesi uluslara ait geniş kara parçalarını devletlerin güç göstergelerinin başlıca ölçülerinden biri yapmaktadır. Devletlerin kabiliyetlerinin algılanabilmesinde coğrafyasının tesiri fazladır. Verimli topraklar, zengin doğal kaynaklar ve nüfus yoğunluğu gibi artıları içinde barındırabilir. Bu gerekçelerle tarım ve endüstriyel kapasite tesis edilmiş olur. Bir ülkenin büyük kara parçaları üzerinde olması diğer ülkeler açısından caydırıcı olabilmektedir (Kinsella, Russett & Starr, 2012, s.94).

Somit doğal kaynaklar; bir devletin değerli madenler, kömür, petrol, doğal gaz, çelik ve su gibi enerji kaynakları sanayi gücü için önemli iken çelik ve kobalt yapımı için krom özellikle enerji üretimi için uranyum gelişmişlik açısından değerli etmenlerdir (Satman, 2007, ss.5-7).

Nüfus (demografi): İnsan kaynağının niceliği bir ülkenin kara parçası büyüklüğü kadar mühimdir. İnsan sayısına etki eden faktörler; bireylerin yaşı, bölgeye göre dağılımı ve en önemlisi niteliğidir. İnsanların kabiliyetleri, eğitimi ve iyi bir sosyal sağlık hizmeti alması devletin ekonomik, kültürel ve askeri gücünün yükselmesine olanak sağlar. Ancak bir devletin süper güç haline gelmesi için coğrafya ve nüfus her zaman için yeterli bir gösterge değildir (Özdemir, 2015, s.63).

- Maddi güç bileşeni

Ekonomik ve teknolojik gelişmişlik; ülkelerin ekonomik düzeyi ve teknolojisi küresel politikayı etkilemede bir hayli mühim etmendir. Bir ülkenin ekonomik ve teknolojik büyüklüğü ayrıca bu konudaki performans ve yeteneği gayri safi millî hasılası beraberinde araştırma geliştirmeye verilen önem ile kuş bakışı ölçülebilir. Bununla birlikte sermaye kullanımı ve ekonomik gelişme doğal kaynakların ulaşılabilirliği ile ilişkilidir. (Erhan, 2020). Teknolojik gelişme ise enformasyon, katma değer ve yenilik kavramlarını içinde barındırır.

Askerî güç; realist görüş için temel gösterge olan bu güç, ülke gücünün başlıca bileşenidir. Büyük orduya sahip olabilmek, millî gücü geliştirmek için gereklidir. Fakat “en büyük orduya sahip olmak, dünyanın en güçlü devleti olmak” anlamına gelmez. Yani sayıca büyük bir orduya sahip olmak, uluslararası ortamda her istenilene her zaman yaptırabilmek için yetmez. I. ve II. Dünya Savaşları yanı sıra Soğuk Savaş dönemi güçlü ordulara sahip olmalarına karşın politikalarını diğer devletlere kabul ettirmekte zorlanan devlet örnekleriyle doludur (Pallaver, 2011, s. 81-86). Öte yandan askerî gücü tümüyle görmezden gelerek yalnız gayri safi milli hasıla, dış ticaret hacmi ve büyüme hızı gibi ekonomik verileri inceleyerek de güç tahmininde bulunmak mümkün gözükmemektedir. Bir ülkenin sırf ekonomik gücünü öne koyarak küresel ve bölgesel amaçlarına ulaşabilmesine imkân verilmemektedir. Machiavelli askerî gücü şu şekilde ifade eder; her devletin temel kurumlarının mevcudiyeti, güçlü ordular ve iyi kanunları barındırmasına bağlıdır. Kısaca hükümdarın güçlü ordulara sahip olmadan iyi kanunlara sahip olamayacağı vurgulanır. İyi kanunlar, güçlü ordulardan sonra gelmektedir (Machiavelli, 1998, s. 148-161).

- Soyut güç bileşeni

Ulusal imge: Bir ülkenin diğer ülkelere verdiği imajı konu alır. Sosyo-ekonomik güç, kültürel zenginlik, üretilenlerin kalitesi, nitelikli nüfusun çokluğu, düşünce özgürlüğü ve insan hakları konularındaki tutum, hukukun üstünlüğü, entelektüel birikim, bilim ve teknoloji üretimine yönelik araştırmalar, turizm sektörünün çekiciliği ve hareketliliği gibi etmenler ulusal imgenin unsurlarındandır. Bu unsurlara sahip olan devletler üniversiteleri, medya ve çeşitli kuruluşları ile dışarıda kendi reklamlarını yapabilmektedir (Sağlam, 2014, ss.4-6).

Halkın desteği; hükümetlerin toplumsal desteği arkasına alması o ülkenin dünyadaki imajına da katkı sağlayabilmektedir. Toplumsal refah ve iç huzurun sağlanması içinde önemli bir etkindir.

Liderlik; vizyon sahibi ve karizmatik liderler gücü etkileyen unsurlar arasında yer alır. Almanya’da Adolf Hitler, ABD’de Franklin Roosevelt, Fransa’da Napoléon Bonaparte, Küba’da Fidel Castro, Hindistan’da Mohandas Gandhi ve Türkiye’de Mustafa Kemal Atatürk karizmatik liderlere örnek verilebilir. Sayılan tüm güç unsurları, aktörler tarafından dış politikada araç olarak kullanılabilir (Bayraktaroğlu & Çeliker, 2011, s.18).

2.2.3 Gücün kullanılan araçlara göre çeşitleri

Uluslararası ilişkilere göre gücün kullanım araçlarına yönelik çeşitleri üçe ayrılır (Nye, 2013: 1-20);

- Sert Güç,
- Yumuşak Güç,
- Akıllı Güç.

2.2.3.1 Sert güç

Kökene eski dönemlere kadar uzayan sert güç Machiavelli’nin yaklaşık dört asır önce İtalya’da bulunan yöneticilere korku ve şiddet politikalarını tavsiye etmesiyle uluslararası ilişkiler alanında bilimsel bir yaklaşım edinmiştir (Keohane & Nye, 2012, ss. 724-728). Sert güç, geleneksel yaklaşımın temel aldığı güç formu olmakla beraber geleneksel yaklaşımda askeri güç diğer güç biçimlerini kontrol eder. Ayrıca askeri güç boyutu yüksek olan devletler küresel meselelerde etkin hale gelir. Sert güç, ülkelerin taleplerini elde etmesi için politikalarında yöntem olarak havuç ve sopayı uygulamalarıdır. Bu yöntem iyi davranışları ödüllendirmekle beraber istenmeyen hamleleri ekonomik yaptırımlar, baskıcı diplomasi ve askeri müdahaleler gibi araçlar ile cezalandırabilir. Gücün kullanılması için ordu ve ekonomik imkanlar gibi kaynaklar ayrıca somut varlıkların yeterli ölçüde olması gerekmektedir (Öztürk, 2013, s.180-200). Sert gücün temel amacı; zorlama ve baskı ile mevcut konumu güçlünün lehine çevirme durumu olarak tanımlanması ve bu amaca ulaşabilmek için devletlerin askerî imkanlar ile caydırıcılık oluşturarak karşı tarafı zor durumda bırakmak veya müdahale ederek istediklerini yaptırma gayreti ile açıklanabilir (Özbek, 2018, s.8).

Dolayısıyla bir devletin ulusal çıkarlarının zorunlu kıldığı durumlarda diğer devletleri mevcut gücüne başvurmadan geri durmayacağına inandırması son derece önemlidir.

Sert gücün amacına ulaşması için çeşitli aşamaları bulunmaktadır. İlk aşama yeterli düzeyde sert güç kaynağına sahip olunmasıdır. Bu aşama diğer tarafın karar vermesi ve plan kurmasında önemlidir. Diğer aşama bu kaynakların yeterli düzeye çıkmadığı takdirde bile kullanılma olasılığının gösterilmesidir. Sert güç uygulanmak istenmediğine ancak gerekirse uygulanabileceğine dair bir mesajı bu aşamada içerir. Son aşama ise sert gücün kullanılmasıdır. Sert güç kullanımı, zorlama ve ikna arasında olduğu ifade edilebilir. Hangi tarafa yöneleceği konusunda kullanımın tercihi ve uygulayanın niyeti belirleyici unsurdur (Pallaver, 2011, s.85). Devletlerin başka bir üst otorite kabul etmeyeceği düşüncesi uluslararası ilişkilerde genel bir kuraldır. Herhangi bir üst otoritenin kabul edilmemesi için ise ilk aşamada belirtilen somut kaynaklara sahip olma önem atfetmektedir. Sert gücün en açık tatbiki silahlı çatışmalar ve savaşlardır. Günümüzde aktörlerin birbirini sıcak temas ile zor kullanarak istedikleri çizgiye getirdikleri durumlar eskiye nazaran daha az yaşanmaktadır. Bunun uluslararası sistemde meşruiyet algısının farklılaşması, sert güç uygulamalarının mali boyutlarının artması gibi sebepleri vardır. Sert gücün hegemonyasını savunanlara göre ise uluslararası ilişkilerde belirleyici olan sert güçtür. Ayrıca sert güç dışında kalan diğer güç türlerinin etkisi kısıtlı olduğu ifade edilir.

2.2.3.2 Yumuşak güç

Soğuk savaş sonrası dönemde gücün elde edilmesi, kullanımı ve bileşenleri açısından köklü değişikliklere gidilmiştir. Milliyetçiliğin ön plana çıktığı dönemde imparatorluk inşa etmenin meşakkati, kitle imha silahlarının yıkıcı etkisi, iki dünya savaşı tecrübe etmiş ülkelerin herhangi bir savaşın ağır sonuçlarına katlanmak istememesi, sert gücün meydana getirdiği olumsuzluklarla neticelenen yıkıcı tesirler en gelişmiş toplulukları bile yeni bir algıya sevk etmiştir (Hoffman, 1975, s.182). Böylece gücün sırf askeri unsurları kapsamadığı fark edilmeye başlanmıştır. 1910 yılında Norman Angell tarafından ortaya atılan bu düşünce 1970'li yıllarda iletişim ağlarının gelişmesi ve savaş teknolojisinde ilerleme kaydedilmesiyle daha da yaygın hale gelmiştir (Keohane & Nye, 2012, s. 726-727). Ünlü Çinli general, askeri stratejisyen Sun Tzu'nun "düşmanın mukavemetini savaşmadan kırmak." sözü ile akıllı ve yumuşak gücün önemini vurgulamıştır (Tzu, 2008, s.63).

Kavram olarak yumuşak güç, 1980'lü yılların sonuna doğru Joseph Nye tarafından ifade edilmiştir. J. Nye, “yumuşak güç” kavramını bir devletin diğerlerini baskı veya zor kullanmadan istediği yönde ikna edebilme yeteneği olarak açıklamıştır. J. Nye’ye göre yumuşak güç diğerlerinin taleplerini yönlendirme kabiliyetine dayanmaktadır (Nye, 2013, s. 24). Bu gücün başarısı; ulusal menfaatleri, hedefe uygun biçimde gerçekleştirmekten geçer. Yumuşak güç temelinde benzerlik ve cazibeyi barındırır. Yumuşak güç; ideoloji, kültür, kurum, kuruluşlar gibi kaynaklarla yakından ilgilidir (Aydoğan, 2011, s.5). Bu kaynakların zenginliği yumuşak gücün etkileyciliğiyle doğru orantılıdır. Yumuşak güç planlamasında kaynak yönetimi büyük önem atfetmektedir. Belirlenen hedeflere ulaşabilmek için kaynakların kuvvet, zaman ve mekân kapsamındaki uygulamalarının iyi kurgulanması gerekir. Yumuşak güçle başarı sağlayabilmek için çeşitli ilkeler mevcuttur (Sancak, 2016, s.24). Bu ilkelerin başlıcaları;

- Güç, diğer aktörlere tedirgin etmeden göze batmayacak biçimde uygulanmalı,
- Küresel ve bölgesel aktörler ile ilişkilerin ve iletişim kanallarının açık tutulup geliştirilmesi,
- Yönetişim ve çoğulcu demokrasi ilkelerine uyum sağlanması,
- Aktörlerin karar alma mekanizması içinde yer alabilmesidir.

		Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Sert Güç	Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Kuvvet	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
	Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Para verme Yatırım	Yardım Rüşvet
Yumuşak Güç		Hayranlık Uyandırma Gündem Yaratma	Değerler, Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu Diplomasisi İki ve çok taraflı diplomasi

Şekil 2.1: Gücün Kullanılan Araçlara Göre Çeşitleri

Kaynak: Nye, J. S. Hard, Soft, and Smart Power s.20

2.2.3.3 Akıllı güç

Akıllı güç, amaçlara ulaşabilmek için hem sert hem de yumuşak gücün birlikte sağlam bir strateji ile uygulanmasıdır. Yani ne sert güçtür ne de yumuşak güçtür. Bir ülkenin siyasi fikirlerinin, politikalarının ve kültürünün çekiciliği o ülkenin izlediği politikaların diğerleri açısından meşru kabul edilmesine olumlu yönde katkı yapan sert gücün yumuşak güç ile doğru birleşime tabi tutulması önerilmiştir (Nye, 2004: ss.1-10). Sert ve yumuşak güç arasındaki bu uyum dış politikada alınacak kararların iç

siyaset ile bütün olması yanı sıra ikna etme özelliğinin yeterliliğe ulaşmasıyla daha başarılı sonuçlar verebilecektir (Yatağan, 2018, s.74). Akıllı güç, güçlü bir ordu ve güçlü ortaklıklar gerektirir. İkisinin bileşimi ve uygulaması harp ve diplomasi sanatıdır. Gücün nerede, nasıl, hangi düzeyde kullanılacağına dair karar almak ve uygulamak tecrübe, akıl ve yetenek gerektirir. Bu durumu “Sanat” kavramı yerinde karşılamaktadır.

Akıllı güç stratejisi, güçlü bir askeri yapıya olan ihtiyacın önemini vurgulayan aynı zamanda ülkelerin nüfuzunu yaymak ve girişimlerine meşruiyet sağlamak için ittifaklara, oluşum ve kuruluşlara önemli yatırımlar yapan bir anlayıştır. Gerektiğinde sert gerektiğinde yumuşak uygulama olarak ortaya çıkan bu yaklaşım, artık sadece askeri güce dayanmayan günümüz uluslararası ilişkiler koşullarında devletleri askeri gücün yanında yumuşak güç unsurlarına da önem vermeye iterek ön plana çıkmaktadır (Akçadağ, 2010, s.2). Akıllı gücü benimseyen aktörlerin hedefe yoğunlaşarak diğer aktörlerle iyi ilişkiler kurduğu ve korkutmaktan ziyade teşvik etmeye yönelerek eldeki tüm imkanları sarf ettiği görülmektedir. Gücün akıllı kullanımı bilgi yığınları ile dolu bu çağda akıllara ve kalplere hükmetmek; modern teknolojiyi ve bilgiyi mevcut olanaklar ile gelecek odaklı eğilimlere işleyerek, bilgi etkileşiminin ve olumlu etkisinin öne çıkarılması yanı sıra devletlerin ve toplumların arasında devlet politikalarına uyum sağlayan uzun vadeli ilişkiler kurmayı gerektirir. Ancak gücün hangi çeşidi kullanılırsa kullanılsın uygulamaya konulan güç karşı tarafta olumlu ya da olumsuz etkilere yol açacaktır. Önemli olan hangi gücün veya dengelemenin nerede, ne zaman ve ne şekilde kullanılacağını kararlaştırmaktır.

2.2.4 Gücün Caydırıcılığı

Caydırıcılık, harekete geçilmesi halinde bir rakibi bu eylemin ortaya çıkaracağı sonuçlarla kaygıya düşürmek ve eylemden vazgeçirme anlamında ifade edilir. Dolayısıyla denilebilir ki caydırıcılık bir kimseyi korkutarak bir eylemi yapmaktan alıkoymaktır (Waltz, 1979, s.117). Uluslararası ilişkilerle ilgili literatürde ise caydırıcılık; devletlerin diğer devletleri güç kullanma tehdidi ile istedikleri doğrultuda adım atmalarını sağlamak üzere güçlerini somut dış politika çıktılarına dönüştürmeleridir. (Schelling, 1980, s.7)

Muteber bir kapasite ile (milli güç unsurları ya da gücün ideal tanımıyla bunların toplam işlevi) desteklenmeyen bir güç arzu edilen caydırıcı etkiyi oluşturmaz.

Benzer bir biçimde belirlenen niyet ve sahip olunan kapasite rakibe tam veya yeterli bir şekilde gösterilmediği daha doğrusu niyetin belirgin halde iletilemediği takdirde herhangi bir rakibi caydırmak çok zordur. Bu sebeple etkili bir iletişimin varlığı caydırıcılığın önemli parçasıdır. Bir devletin hangi düzeyde güç tehdidinde bulunabileceği konusu o devletin tehlikede saydığı çıkarlarına verdiği öneme bağlıdır. Çünkü çıkarlar ne kadar yüksekse bir devlet o ölçüde inandırıcı bir güç tehdidinde bulunacaktır (Powell, 2003: 90). Caydırıcılık denge kurmaya ve saldırganlığı önlemeye yönelik bir yöntem olduğuna göre, öncesinde devletlerin sürer duruma meydan okuma nedenleri ardındaki güdülenmelerini incelemek gerekmektedir. Çünkü rakiplerin hangi güdüler ile hamle yaptıklarını kavramak onlara karşı izlenecek caydırıcı politikaların gücünü artıracaktır.

Savaş ihtimalleri dahilinde güç dengesini sağlayan caydırıcılığın (Kugler & Organski, 1989, s.188), başarı ve başarısızlık nedenlerinin tespiti için ittifak sorumluluğu, güç oranları ve geçmiş pazarlık davranışların gibi ülke liderlerinin niyet, kapasite ve güvenilirlikleri ile doğrudan ilişkili olan tedbirlerin detaylı bir biçimde incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Güç kullanımı noktasındaki diplomatik tehditler gibi maliyetsiz sinyaller ise hem güçlü hem de zayıf devletlerin bu tarz eylemlerde bulunabileceğinden rakiplerin profili hakkındaki önceki malumatın gözden geçirilmesine yol açmayabilecektir (Walsh, 2007: 443-444).

2.3 Güç dengesi kuramı

Devletlerin ulusal güvenlik problemleri ve farklılaşan ittifaklar çevresinde nasıl hareket ettiğini anlatan bir yaklaşım olarak güç dengesi özellikle 18. ve 19. yüzyılların Avrupası'nda sürdürülen bir sistemdir. Bu sistemde bloklar ya da kutuplar bulunmaktadır. Güç seviyeleri birbirlerine yakın asgari beş ya da altı ülkenin aynı ortamda yer alması gereklidir. Bu sistem, mevcut düzeni benimseyen güçlerin güvenliğini tehdit etmeye başlayan revizyonist devletlerle birlikte ortaya çıkar. Bu düzende sorun teşkil eden ve kaybeden devletlerin yok edilmesi yerine onun sistem dışına çıkarılması hedeflenir. Devletler arasındaki güç dengelenmesi ya güçsüz tarafa ağırlık kazandırılması ya da güçlü tarafın hafifletilmesi ile gerçekleşir. Bu anlamda kullanılan bazı yöntemler; böl-yönet, karışıklık çıkarma, silahlandırma yanı sıra ittifaklar ve koalisyonların oluşturulmasıdır. Devletlerin varlığının sürdürülebilmesi için sürer durumun korunması için şarttır. Dengelenme konusunda taraflar yaklaşık

olarak denk güçte olabileceği gibi, bir devlet diğerlerinden daha üstün olabilmektedir. Ayrı olarak ülkeler Büyük Britanya'nın 19. yy' da izlediği politika gibi bilinçli bir güç dengesi yaklaşımını takip edebilir. 17. ve 18. yüzyıllar içerisinde güç dengesi politikası sürdüren aktörlerin hedefi manevra kabiliyetlerini en üst düzeye çıkarmaktı. Amaç ülkelerin hegemonya ve bağımsızlıklarını korumaktır. Ülkelerin esnek şekillerde bir ittifaktan diğerine geçiş yapabildiği güç dengesi (Deutsch & Singer, 1964, s. 395-405) genel olarak rakip güçler arasındaki istikrardır. Başka bir ifadeyle uluslararası sistemde aktörlerin birbirleri arasındaki denge ya da herhangi bir aktörün aşırı güçlenmesini önlemek için kurulan ittifak oluşumudur.

Güç dengesi yaklaşımının politik kökeni Rönesans İtalya'sı eserlerine uzanmaktadır. Fakat bir fikir olarak güç dengesi, Thucydides başta olmak üzere eski Yunan tarihçilerinin eserlerinde de yer almaktadır. Yaklaşımın Batı dünyasında siyasi bir görüş olarak işlenmesi Machiavelli ve onun siyaset hocası Lorenzo Medici'nin yazıları ile başlamıştır. Bu hususta belirtilmesi gereken realist yaklaşım ve güç dengesi kuramı Thucydides, Medici ve Machiavelli'nin yazıları gibi ortak eserlerden oluşmasıdır (Danilovic, 2005, s.74). Daha sonra farklı kuramsal fikirlere sahip yazarlar tarafından değişik açılardan kaleme alınmasına rağmen temel yaklaşımlarda görülen benzerlikler güç dengesi kuramının realizm çevresine yakın olduğunu göstermektedir. Sistem, güç ve anarşi gibi realizm ile paylaştığı ortak anahtar kelimelerin yanı sıra güç dengesi yaklaşımında uluslararası ilişkiler “denge” ve “dengeleyici” kavramları ile anlatılmaktadır. Sosyal bilimlerde de farklı öğeler veya etkenler arasındaki denklik durumunu açıklayan denge kavramı devletlerin iç politikasında devlet erklerini, iktidar ve muhalefet partilerini ayrıca diğer yönetim kurumları arasındaki yetki paylaşımını da ifade etmektedir. Bu anlam devletlerin arasındaki siyasete aktarıldığında ise uluslararası sisteme dahil olan oyuncular arasındaki güç ve etki paylaşımını açıklamaktadır. Güç dengesi kuramının temel kavramlarından olan denge, uluslararası sistemin başlıca aktörleri olan devletler arasında ki gücün eşit dağılımı ve düzenin istikrarını korunmak için sürülen bir amaçtır. Dengeleyici yani denge koruyucu kavramı ise sistemde istikrarın sürdürülmesi için sistemi oluşturan aktörler arasında dengeyi oluşturan gerektiği halde gücünü bir taraftan kaydırıp diğer tarafın yanına koyan tarafsız bir oluşum veya oluşumları açıklamaktadır (Kaplan, 1957, s.684). Dengeleyici aktörün ne sürekli dostu ne de sürekli bir düşmanı vardır.

Devletler küresel sistemden etkilenen bir oluşum olmanın beraberinde aralarındaki sürekli ilinti nedeniyle sözü edilen sistemin yapısında etkin güce de sahiptirler. Bu noktada devletlerin uluslararası sistemdeki konumu ve sistemin oluşmasına yaptığı katkı kendi gücü kadardır. Sahip olunan konumunun sürdürülmesinde ise devletler kendi güvenliği ve toprak bütünlüğünün devamına, egemen bir aktör olarak hukuksal ve siyasi konumunun korunmasına engel oluşturabilecek güçlerin üstesinden gelmeye çabalamaktadır. Egemenlik açısından tehlikeli olarak algıladığı gücü dengelemeye çalışmakla uluslararası sistemdeki güç dengesinin düzenlenmesine de katkı sağlamış olurlar (Özcangaz, 2015, s. 54). Bu nedenledir ki uluslararası ilişkilerde güç dengesi hem uluslararası sistem yapısının bir gereği hem de bir dış politika stratejisi olarak görülmektedir.

Gücün devletler arasında eşit bir şekilde paylaşılması ya da bütün devletlerin eşit güce sahip olması gibi kuralcı görüşlerin tersine, sistemi oluşturan güçlü devletlerin dahi sahip olduğu güç kapasitelerini eşit düzeye getirebilmek zor görünmektedir. Bu açıdan dengeyi oluşturmak anlamında en uygun tercih devletler arası iş birliği kısaca ittifak oluşturmaktan yanadır. İttifaklar, güç dengesi sisteminde devletlere hızlı ve esnek bir şekilde harekete geçme imkânını tanıırken ilerleyen bir güç veya rakip devletler tarafından gelebilecek tehdide karşı koymanın en seri yolunu göstermektedir. İttifak oluşurken baskın bir gücün yanında bulunmak onun iyi niyetinin sürekli olduğunu varsaymak anlamına gelmektedir. Ancak ülkenin bağımsızlığını korumak yönünden ortaklığı tümünden hükümranlılığı altına alabilecek güce sahip olmayan tarafın yanında bulunmak daha güvenlidir (Yılmaz, 2008, s.32) Bu hususta dikkat edilmesi gereken diğer bir etken gücün tehdit olarak algılanıp algılanmayışıdır.

Güç dengesinin blokları da sürekli değişiklik gösterir. Bu haliyle mevcut durum barıştan ziyade bir istikrar durumu olarak belirtilir. Güç dengesi yaklaşımı barışı meydana getirmeyebilir. Bazen bilhassa istikrarı gerçekleştirmek için savaş konusunu gündeme alabilmektedir. Güç dengesi yaklaşımı, sistemi ve dengeyi bozan bir güç ortaya çıkarsa her zaman karşısında ona karşıt bir güç veya güçler birliği oluşmasını benimser (Goldstein & Pevehouse, 2015, s.95). Kimi zaman var olan büyük güçlere karşı bir blok oluşması yerine diğer güçsüz devletler büyük gücün yanında yer alarak ondan fayda sağlayabilirler. Buna “eklemleme” denilmektedir. Bu olgu da bir tür güçler dengesidir.

Realist ve neorealist çevreler güç dengesini savunmayı sürdürseler de liberalist ve konstrüktivist çevre bu yaklaşımı yeterli bulmamaktadır. Güç dengesinin çok fazla askeri ve sert güce dayandığını belirten liberalistler, güç dengesinde diğer unsurların ve devlet dışı aktörlerin dikkate alınmadığını iddia etmektedirler. Konstrüktivistler ise güç dengesini kimlik ve çıkarın tayin ettiğini kabul ediyorlar. Bu haliyle uluslararası sistem içinde sürekli değişen dengelerle birlikte güçler dengesinin tanımı da sürekli değişikliğe uğruyor (Keyman, Koyuncu, & Vardar, 2015, s.17). Farklı çevrelerce eleştirilse de güç dengesinin başlıca bir unsur olduğu görmezden gelinemez. Bu kavramın günümüze yorumlanması ve değişen uluslararası sisteme uyum sağlayacak şekilde güncellenmesi gerekmektedir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle beraber dünyada tek kutuplu bir küresel düzen ortaya çıktı. Tek kutuplu bu durumun günümüze doğru gelen hükümlerliliği gün geçtikçe zarar gördüğü gibi uluslararası sistemi çok kutupludan da öte ilişki kalıplarının iç-içe geçtiği, devlet dışı aktörlerin birlikte işlev gördüğü çok merkezliliğe doğru ilerletiyor. Çok kutuplu sistemlere tarihin birçok sahnesinde rastlamak mümkündür. Ancak bugünün küreselleşen dünyası ve gelecek için oluşabilecek çok merkezlilik çoğu yönden farklı olacaktır. Bu farklılık ise güç dengesinin tekrar yorumlanmasını gerektirecektir.

2.3.1 Güç dengesi ve uluslararası ilişkiler

Güç dengesini uluslararası ilişkiler tarihinde gerçekleşen bir devre olarak ele alan Frankel, kavramın uluslararası politikada 1648-1914 yılları arasındaki sistem oluşumunun açıklanmasında kullanıldığını ifade etmiştir (Frankel, 1969, s. 170). Ernst Haas, güç dengesini birbirinden farklı sekiz durumun karşılığı olarak ele almaktadır. Haas'a göre güç dengesi; güç paylaşımı, dengenin durumu, üstünlük, barış ve istikrar, kargaşa ve savaş, güç politikası, evrensel tarih tasarısı, son olarak ise bir sistem ve siyasete rehberdir. Güç dengesinin tüm aktörlerden ziyade birkaç güçlü devlet arasında uygulandığını söylemektedir (Arı, 2006, s. 279-280). Realist düşüncenin öne çıkan isimlerinden biri olan Morgenthau'ya göre güç dengesi dört farklı anlama gelmektedir. Bunlar; devletin belirli bir hedef doğrultusunda uyguladığı politika, devletin gerçek ilişkileri, yaklaşık eşit güç dağılımı ve bir şekilde gerçekleşen güç dağılımıdır. Inis L. Claude ise (1962, s.9) güç dengesini üç şekilde açıklayan bir kavram olarak işlemiştir. Diğer bir ifade ile Claude güç dengesini üç kısımda kategorileştirmiştir. Bunlar; sistem

olarak güç dengesi, durum olarak güç dengesi, politika olarak güç dengesidir. Wright bu ayrımı sistem tabanlı açıdan denge (durağan) ve güç politikasının dengesi (hareketli) şeklinde incelemiştir. Ayrım bakımından durağan denge, bağımsız yönetimlerin dahil oldukları ve aralarındaki temasın varlıklarını sürdürdükleri düzendir. Hareketli denge ise bahsi geçen düzenin sürdürülmesine yönelik hükümetler tarafından uygulanan politikalardır (Wright, 1942. s.136) Devletleri asgari şekilde beka amacı olan ve şartların müsait olması durumunda başat olmayı hedefleyen oluşumlar olarak inceleyen Kenneth N. Waltz'a göre (1979, s.117) güç dengesi sistemde kendiliğinden var olacaktır. Devletlerin talep edip etmemesi veya güç dengesi politikası sürdürüp sürdürmemesinin duruma etkisi olmayacaktır. Güç dengesi kavramını inceleyen birçok sayıda teorik ifade olsa da bunların genelinin realist yaklaşımın temel varsayımları çevresinde ortak kabullerinin mevcut olduğu görülebilmektedir. Fakat görüldüğü üzere realist görüşün dışında da kavrama yönelik çalışmalar vardır.

Uluslararası güç dengesi sisteminin özellikleri gerçek anlamda 18. yüzyılda görülmeye başlandığı göz önünde bulunursa güç dengesi sisteminin oluşum sürecinde 1789-1945 yılları arasındaki tarihi oluşumlarla birlikte ulusçuluğun gelişimi, uluslararası sistemde devlet sayısının artması, askeri ve diplomatik kabiliyetlerin gelişmesi, teknolojik ve bilimsel yeniliklerin savaşa uyarlanması, ideolojilerle birlikte hükümet dışı aktörlerin öne çıkması ve uluslararası sistemin sınırlarının genişlemesi örnek gösterilebilir. Yeni dönemde ise siyasi ve askeri güç yanında ekonomik ve enformasyon gücünün öne çıkışı, karşılıklı bağımlılık, dini ve etnik unsurların farklı şekil alması, ulus ötesi yapılanmalar ve ulus devlet yapısının tahribi gibi daha çok küreselleşmeyle gelen olgular güç dengesinin ağırlıklarını değiştirmiştir.

2.3.2 Yapısal güç dengeleri

20. yüzyılda bir dünya devleti oluşturma veya bir dünya devletinin ileriki süreçte üzerine kurulabilecek yapısal zemini gerçekleştirme yolunda alınan kayda değer mesafeler Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletleri oluşturdu. Bu gelişmeler ile uluslararası sistemdeki sorunları savaşa sıra gelmeden çözümlemeyi gerekli kılarak tüm devletlerin savaşa karşı benzer düzeylerde bağdaşık bir isteksizlik içinde kalmaları tasavvur edilmektedir. Beklenen ise ulusal çıkarların doygunluğa ulaşması durumunda savaşa karşı duyulan kin ile bu doygunluk durumunun birleşmesi ve

barışın sigortalanmasıdır. (Keyman, Koyuncu, & Vardar, 2015 s.74-78). Bu beklentiler Alman Birliğini kurma, topraklarını genişletmeye kalkan Hitler Almanyası yanı sıra devletlerin yeni ihtiyaçları ve modern sömürgecilik gibi amaçlarıyla sona erdirildi.

Devletlerin II. Dünya Savaşı sonrasında atom bombası tehlikesine rağmen birbirinden ayrı aktörler şeklinde devam edebilmeleri siyasal sistemin değişiklik geçirmesine bağlıdır (Waltz, & Quester, 1982, s.107). Ulusal çöküntülerin kaldırılmasının devletleri barış taraftarı yapacağına artık garanti gözüyle bakılmamaktadır. Güç dengesi yaklaşımında ülkelerin gücünü ele alırken devletlerin saldırgan tavırlarını da analiz etmek gerekir. Bu özellikle faşizm gibi şiddet içeren bir ideolojiye sahip ülkeler için söylenmektedir. Milletler Cemiyeti uzun yıllar boyunca dünyanın geçerli siyasi ve askeri görüşlerini yansıtırken Birleşmiş Milletlerin başlangıcındaki düşünceler, Soğuk Savaşın ve dehşet dengesinin oluşması ile acilen değişime uğramak zorunda kaldı. Hidrojen bombalarının üretim mücadelesi, atom bombalarında olanın tersine denk ilerleyen bir rekabet olma özelliğini taşır (Goldstein & Pevehouse, 2015, s.293). Ezici bir sonucu sağlayan silah tekeline sahip olunamamasından dolayı iki tarafın da çözümlemeleri, birbirlerini tehdit unsuru kabul eden ve saldırganlıktan caydıran bir dünya temeline dayandırabilir. (Çelik, 2019).

Özetle modern ulus-devlet sistemlerinin tarih süreci gözlemlendiğinde, uluslararası düzen ve sistemin 17. yüzyılın ilk yarısına rastlayan ve otuz yıl süren sistemli geçiş dönemi savaşlarıyla şekil aldığı görülmektedir. Otuz Yıl Savaşları ya da diğer ismiyle Din Savaşları (1618-1648) bu anlamda ilk sistemli geçiş dönemi savaşı olup sonucunda çok kutuplu uluslararası düzen oluşturulmuş, merkezi Avrupa olan güç dengesi sistemini 1713 Utrecht Antlaşması ve 1815 Viyana Kongresi'nde gerçekleştirilen bir çeşit düzenlemeler ile mevcut yapıyı 20. yüzyılın başlarına dek korumaya çalışmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında beliren 1914-1918 ve 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen I. ve II. Dünya Savaşları sebebiyle düzen ikinci sistemli geçiş dönemi savaşına maruz kalmış ve sonucunda Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu düzeni meydana gelmiştir. 1991'de Soğuk Savaşın sonlanmasından sonra uluslararası sistem günümüzde yeni bir yapısal düzensizlik ve çeşitli kriz durumlarıyla karşı karşıyadır. 11 Eylül olayları ardından Afganistan (2001) ve Irak müdahalesiyle (2003) Orta Doğu'da baş gösteren karmaşık düzen 2011'den bu yana Suriye'deki mevcut savaş ile devam etmektedir. Bu bağlamda Orta Doğu'da 2001'den bu yana

devam eden savaşların modern ulus devletler düzeninin karşılaştığı üçüncü sistemli geçiş dönemi savaşları olduğu ve bu savaşlar beraberinde uluslararası düzenin yeniden şekillendiği görülmektedir (Emeklier, 2017, s.56-57). Yeni bir sistemli geçiş dönemi savaşından geçildiği süreç ele alındığında, 21. yy. uluslararası düzenin yapısal bir değişiklik ve dönüşüm içinde bulunduğu ayrıca yeni düzen arayışları çevresinde biçimlenen düzenin 1991-2001 arası dönemde öne sürülen tek kutuplu düzen görüşlerinin tersine baskıcı rekabetle kargaşayı barındıran çok kutupluktan da öte devlet dışı aktörlerinde sahada olacağı çok merkezli bir yapı olacağı söylenebilir. Bu anlamda irdelendiğinde, günümüzde şekillenmekte olan 21. yy. uluslararası düzenin çok merkezli küresel düzen olarak tanımlamak ve bu yeni düzenin ağırlık merkezinin Batı dışında alt sistemler aracılığıyla oluşturulabileceği düşünülmektedir.

2.3.3 Güç dengesi ve dengeleme politikası

Ayrıntılı şekilde incelendiğinde güç dengesi sistemi küresel (sistemik) ve bölgesel (alt sistemler) türlere ayrılmaktadır. Sistemik ölçüde dengeyi sağlamanın temel yöntemleri silah üretimi veya dışarıdan tedarik etmek ve ittifaklar oluşturmaktır. Özellikle zayıf devletlerin birbirleri arasında ya da büyüyen tehdidin rakipleri ile ittifaka girmeleri sistemde dengeyi yakalamanın en geçerli yöntemidir. Çünkü tek bir gücün egemenliği diğer zayıf devletlerin istikrar ve bağımsızlıkları noktasında büyük bir tehdit unsurudur. Küresel ölçekte sistemdeki istikrar ve meşruiyet çok mühim bir konudur. Uluslararası istikrar üzerine inşa edilen bir güç dengesi sisteminde tek bir ülkenin egemenliğine izin verilmeyeceği gibi tüm devletlere hayat hakkı sağlanacaktır. Sistemin meşru görülmesi, ülkelere rastgele büyüyen bir gücü veya bir grubu dengeleme hakkı tanınmakla beraber bütün ülkelerin sistemdeki rolü meşru sayılacaktır. Alt sistemler ölçeğindeki güç dengesindeki büyüyen güç bölgedeki devletlerden biri olabileceği gibi bir iş birliği de olabilir. Bu ikisinden birinin güç kapasitesi arttığında bölgede bulunan çevre devletlere karşı saldırgan tutumlar öne çıkmaktadır. Bu çeşitteki güçleri dengelemenin önemli yolu tehdit altındaki devletlerin birbirleri arasında veya bölge dışında bulunan güçler ile iş birliği kurmasıdır (Morgenthau, 2006, ss.270-286). Ayrı olarak askeri gücün güncellenmesi veya rakip devletin gücünü dengeleyici silahların dışarıdan tedarik edilmesi de bölgede dengenin korunması bakımından yerinde bir politikadır. Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir husus, bölgesel gücün sistemdeki diğer büyük güçlere karşı daha zayıf olduğu ve bölgesel sistem yapısının da büyük güçlerin sürdürdüğü politikalardan oluşmasıdır.

Sistemin oluşumu ve aktörlerin rolü konusunda güç dengesi sistemi organik, yarı organik ve yapay olmak üzere üç ayrı özellik taşır. Organik sistemdeki ülkelerin hepsi seçme hakkına sahiptir ancak seçim alternatifleri büyük açıdan sistemdeki güç dağılımına göre oluşmaktadır. Devletlerin uyguladığı dış politika stratejilerinin uluslararası gelişmeler üzerindeki etkisi pek azdır. Yarı organik sistemde ise uluslararası gelişmeler hususunda yalnız dengeleyici gücün sürdürdüğü dış politika stratejileri etkin bir konuma sahiptir (Paul, Wirtz & Fortmann, 2004, s.7-35). Yapay bir oluşum mevzu bahis ise sistemde uluslararası dengenin sağlanmasında devletlerin tümünün veya en azından bütün büyük güçlerin sürdürdükleri stratejiler belirleyici unsur olmaktadır.

Güç dengesi yaklaşımçıları sistemde dengeye ulaşılması açısından devletlere belli stratejiler sunmaktadırlar. İçlerinden en önemlisi iç denge ile dış dengenin ayrımıdır. İçerdeki dengeleme tüm devletlerin kendi askeri yeteneklerinin artırması ve endüstriyel ekonomik kaynaklarla orduya destek verilmesidir. Dışardaki dengeleme ise olası saldırılara karşı blok ve ittifakların oluşması yanı sıra güç kaynaklarının yeniden dağılması için toprak paylaşımının tercih edilmesidir (Ryskulova, 2017, s.17). Sistemin aktörleri dengeleme politikası yönünden katı dengeleme, yumuşak dengeleme ve asimetrik dengeleme olmak üzere üç çeşit dengeleme stratejisinden söz edilebilir. Katı dengeleme stratejisi sıkı rekabet içinde bulunan devletler tarafından sürdürülmektedir. Devletler asker gücünü artırma ve sürekli güncellenmenin beraberinde temel rakiplerinin kapasitelerine denk kapasite oluşturmak amacıyla ittifaklar ve karşı ittifaklar oluşturmaktadır. Yumuşak dengeleme ittifak ilişkilerinin sınırlı olduğu üstü kapalı bir dengeleme stratejisidir. Bu dengeleme çeşidi yükselen bir güce karşı devletlerin aralarında anlaşmazlıklar veya sınırlı güvenlik uyumu geliştirmesiyle meydana gelmektedir. Yumuşak dengeleme genel olarak kısıtlı bir askeri güç oluşumu, geçici iş birliği politikaları ve bölgesel ya da uluslararası kurumlar aracılığıyla iş birliği teşebbüsleri biçiminde oluşmaktadır. Aktörler aralarındaki rekabetin artması halinde yumuşak dengeleme katı dengeleme politikasına dönebilmektedir. Asimetrik dengeleme ise ulus devletlerin kendilerine doğru oluşan dolaylı tehditleri dengeleme ya da yok etme çabalarıdır. Bu tehditler büyük devletler ile rekabet etme yeteneğine sahip olmayan terör grupları benzeri ulus altı aktörler tarafından oluşturulmaktadır (Arı, 2006, s.164). Bahsi geçen dengeleme stratejilerinde de görüldüğü gibi uluslararası sistemde güç dengesine ulaşılabilmesi yönünden

aktörler arasında kurulan ittifaklar büyük bir önem arz etmektedir. Bundan dolayı ortak iş birliği tasarıları güç dengesi kuramının temelini oluşturduğu ifade edilebilir.

2.3.4 Güç dengesi savaş ilişkisi

Savaş, güç dengesini biçimlendiren ve de güncelleyen siyasi bir yöntemdir. Savaş olmaksızın hem güç dengesi sistemi hem de uluslararası sistem işleyemez hale gelebilir. Güç dengesinin bir aracı olarak savaş dengenin korunması için esas unsurlardan biri ve uyuşmazlıkların çözülmesi için de bir araçtır. Savaş ittifaklar ve silahlanma mücadelesi ile birlikte güç dengesi sisteminin sürdürülmesinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca güç dengesi değişimin önüne geçilmesi ve istikrar ile yakından ilişkilidir. Belirli durumlarda anlaşmazlıkların çözülmesi için değişim şarttır ve bu değişim sadece savaş ile uygulanabilir. Ancak savaşın boyutlarının günden güne değiştiği geçmişteki sıcak temaslara nazaran mevcut dönemde ekonomik, teknolojik ve biyolojik yöntemlerin daha sık kullanıldığı bu yönüyle farklı yöntemleri de kapsadığı unutulmamalıdır. Waltz'a göre (1979, s.190) savaşın temel sebebi çıkarları çatışan devletlerin çatışmasının önüne geçebilecek bir yolun olmadığı uluslararası düzendir. Bu nedenle devletler arası savaş çatışmalar çözümünün son adımıdır. Devletler çıkarlarını sağlamak için savaşmak mecburiyetinde kalabilirler. Savaş bu yönüyle uluslararası sistemin özelliği ve işleyişinin bir parçasıdır.

Prusyalı generallerden biri olan Karl von Clausewitz'e göre (1976, s.75) savaş; güç kullanımından faydalanmanın maliyetini ve getirilerini ölçerek yapılan gerçekçi bir tercihin ürünüdür. Savaşı, rakibi boyun eğdirmek hedefiyle gerçekleştirilen istenç hali içeren bir şiddet hareketi gören Clausewitz'in yaklaşım tarzına göre savaşlar güç dengesi sisteminin sürmesi için ayrılmaz bir etkidir. Bu savaş insanlar, ordular ve hükümetler halinde üç farklı unsura ayrılmaktadır. Güç dengesinin devamı için savaşın bir araç olarak görülmesi fikri yalnız Clausewitz'e ait değildir. Waltz ve Bull'a göre de savaş, uluslararası sistemin sürdürülebilmesi için gerekli bir hareket olarak görülür (Özcan, 2010, s.60). Clausewitzçi savaş görüşü her ne kadar 19. yüzyılın olaylarını açıklamak ve yorumlamak için faydalı bir yol olsa da bugünler için aynısını ifade etmek mümkün olmayabilir. 19. yüzyılda savaş devletlerin geçerli bir eylemi olduğu kabul edilir ve savaşlar meşru sebepleri araştırılmadan yapıldı. Fakat günümüzde Birleşmiş Milletler ile "sözde" olsa da bu durum değişiklik göstermiş savaşların meşru sayılabilmesi için savunma amaçlı olması mecbur hale gelmiştir.

2.3.5 Dehşet dengesi

Soğuk Savaş süresince kullanılan bir kavram olan “Dehşet Dengesi” ilgili dönemin çift kutuplu yapısında kutupların liderleri olan ABD ve SSCB arasında geçen nükleer silahlanma yarışı üzerine kurulu siyasi atmosferi açıklamak için kullanılmıştır (Ankasam, 2019). Dehşet Dengesi caydırıcılık olgusuyla ile doğrudan ilgili olarak aslında kitle imha silahlarının varlığının güvenlik stratejileri doğrultusunda caydırıcı olup olmadığı ile ilişkilidir. Dehşet dengesini oluşturan yaygın nükleer silah yığını tümünden bir savaşı akılcı bir devlet politikası olmaktan çıkartırken savaşların yanlışlıkla başlama riskini büyük oranda yükseltmiştir. II. Dünya Savaşı ardından oluşan dönemde atom bombası üzerine inşa edilen denge, Hiroşima'ya bırakılan bombadan misliyle daha güçlü bombaların üretimi sonucunda iyice şiddet kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde dehşet dengesinin varlığı iki blok arasında topyekûn bir savaşın önüne geçmişse de farklı coğrafyadaki sınırlı savaşlar devam etmiştir.

Görelî düzeylerde nükleer silaha sahip aktörlerin özellikle ikinci vuruş kabiliyetini de kazanmasıyla beraber aralarında topyekûn veya nükleer bir savaşa kalkışmaya cesaret edemeyecekleri varsayımından yola çıkılmaktadır. Bu silahların tahrip edici etkisine dayalı bir dengenin dehşet üzerine inşa edilmesinden hareketle “Dehşet Dengesi” olarak isimlendirilen sistemde bir taraftan blok içi güvenlik ve istikrar sürdürülürken diğer taraftan karşı bloğun kendi güvenliği ile ilgili eylemlerini kontrol etmektedir (Yılmaz, 2010, s.3). Bir güvenlik stratejisi olarak diğer ülkelerin de gündeminde yer alan bu kavram ile ilgili birbirinden farklı yaklaşımlar mevcut olsa da bu yaklaşımları iki temel gruba ayırmak mümkündür. İlk grupta kitle imha silahlarının barışı sağlayan silahlar olduğunu savunan konunun uzmanları politikacı ve akademisyenler bulunurken, ikinci grup bu silahların Soğuk Savaş sürecindeki göreceli yararlarına inanan ancak artık Soğuk Savaş sonrası dönemde barışa katkısı olmadığını, dehşet dengesinin Soğuk Savaş kapsayan getirilerine rağmen terörist gruplar ve güvenilir olmayan aktörlerin nükleer kapasite sahibi olma olasılıkları günümüz koşullarında dehşet dengesindeki “denge”yi yok edebileceğine yönelik fikirleri savunan kişilerden oluşmaktadır.

2.3.6 Soğuk savaş sonrası güç dengesi

Soğuk Savaş sonrası dünya politikalarındaki hızlı değişiklikler bugünlere uzanan dengeleri dönüştürmektedir. Sınırların bölünebildiği, denetleyici ve düzenleyici

güçlerin belli olmadığı, farklı grupların geleneksel ulus devlet düzenini sarstığı, bölgesel çatışmalar ve istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bir güvenlik ortamı ortaya çıkınca güvenlik alanında sivil ve askeri eylemlerin kapsama alanı yayılmaya devam etmektedir. Siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin güvenlik stratejilerine etkileri önem kazandı. Günümüz dünyasında hükümet dışı aktörler güvenlik ortamını daha bulanık bir duruma getirirken, bu tür aktörlerin oluşturduğu güvenlik riskleri ile mücadele etmek için küresel ve bölgesel düzenlemelere gerek duyulmaktadır. Ulusal gücün ölçeği daha karmaşık ve bu gücün diğer ülkelere uygulaması daha zor durum haline gelmiştir. Karşılıklı bağımlılığın etkili hale gelmesinde olduğu gibi gücün yumuşak biçimlerinin kullanılması da daha önemli düzeye gelmiştir. Devletin uzun dönemli ekonomik kapasitesi, ulusal gücün yumuşak ve sert şekillerinin kullanımı için temel zemin oluşturmaktadır (Nye, 2011, s.24). Ulus devlete duyulan ihtiyaca karşılık küreselleşme ile birlikte yaşanan değişimler bazen ulus devleti hedefine koymakta ve onun hedefini, yeteneğini, amacını ve sınırlarını tekrardan belirlemektedir. Ulus devlet ulusal ekonomi üzerindeki etkisini en üst düzeye çekerek, denetimi dışında kalan gelişmeleri yakından takip ederek etkilerinden korunmak için tedbirler almak konusunda dikkatli davranmalıdır. Her şeye rağmen gelinen çevrimin bir önceki dönemde olduğu gibi küresel ölçekte ulus devletlerin değişmez unsur olarak tahtını koruyacağı bir düzgyü yapısında bulunduracağı düşünülmektedir.

Soğuk Savaş dönemi ardından güncellenme süreci devam etmektedir. Çok merkezlilik yolunda ilerleyen uluslararası ortam gün geçtikçe daha karmaşık bir hal almaktadır. Bu durumun birtakım nedenleri; örtülü operasyonlar, düzenleyici ve denetleyici güçlerin yetersizliği, su sorunu gibi çevre sorunlarının gitgide yıkıma yakın konular olarak gündem oluşturması, petrol, doğal gaz ve diğer enerji kaynaklarına benzer stratejik etkenlerin birer politik ve güvenlik sorun haline gelmesidir. Lider ve büyük güç olmanın sonucunda dengeler enerji kaynaklarının hakimiyeti üzerinde süregelen rekabetin yönü ile şekillenecektir (Yılmaz, 2008, s.36). İlâveten sosyo-kültür, demokrasi, insan hakları, terörizm gibi konular çok daha fazla kötüye kullanılmakta ve küreselleşme bölgeler ve devletler arasındaki dengesizliği beslemektedir.

11 Eylül 2001 olayları denge politikaları açısından önemli bir dönüm noktası oldu. Terörizm, asimetrik güç dengesi dahilinde zayıf tarafın güç kullanımına yönelik ortaya çıkabilirken bazı ülkeler dış politikasında tekrardan askeri bir tutum sergileyebilmektedir. Bu dönem ayrıca çeşitli ülkelerin Batı'ya yönelişini hızlandırıp

kıtalar arasındaki çatışmaları ve istihbarat faaliyetlerini iyice artırdı. İstihbarat temelli bilimsel yaklaşımla sorunların çözümünü kılavuz edinenler geleceği şekillendirecek stratejiler için ilk adımlarını son basamağa göre atarlar. Bu nedenle sistemde bir devletin sahip olduğu baş edilemez mekanizmalar bulunmamalıdır (Arıbaş, 2007, s.81). Örneğin; 11 Eylül olaylarından sonra kendisine yönelen saldırıları zaman ve mekân gözetilmeden uluslararası terör statüsüne koyma eğilimi gibi çeşitli gelişmeler, egemen güçlere “her talebi istenilen yollarla yaptırılamazsınız” mesajı da vermiştir.

2.3.7 Güç dengesine geri dönüş

Çeşitli ittifak ve örgütlenmelerin güvenilirliğinin azalmasıyla her devlet farklı iki devletin ilişkilerini bozma şansına sahip olmuştur. Güç dengesi artık coğrafi ve askeri alanlarla ilgili olmayan konuları da içermektedir. Finansal sorunlar ve hükümet dışı aktörler bunlara örnektir. Bir dünya imparatorluğu oluşmuyorsa ve devletlerin güçleri tek başına yeterince fazla değilse çok merkezli kurgulama denge için gerekli bir yöntem olarak gözükebilir. Çok sayıda düşmanın varlığı tek bir düşman karşısında yersiz şüpheye düşülmesinin önüne geçmektedir (Deutsch & Singer, 1964, s.391). Böylece birden çok devletin varlığı savaş sonrasında ülkenin savunması dağılsa ve ordular mağlup olsa dahi tümenden bir zafere varılmasını önleyebilmektedir. Çok sayıda devletin savaşa karışma olasılığı barışın getirilerini azaltacak bir ihtimaldir (Hakyemez, 2015, s.25). Savaşın tüm taraflar için artan maliyeti ve devlet için önceliklerin duyurulmasıyla beraber çeşitli ülkeler arasında ortaya çıkan yeni çeşit çatışmalar yeterli istihbarat faaliyetlerine ihtiyaç duyar. Çünkü barış daha çok bloklar arasında titizlikle sürdürülen müzakereler neticesinde değil, devletlere rahatsızlık veren ve onları savaşın ortasına sürükleyen sorunların azalması ile oluşturulabilecektir. Artan karışıklık ve dağınıklık barışın posta güvercini olabilmektedir.

Ortak düşmanın varlığı devletlerin tehdit unsurunu birbirlerine karşı kullanmasında caydırıcıdır. Ortak düşmanın varlığı yok olunca karşılıklı kaygılar tekrardan belirir (Waltz, 1979, s.117). Devrim, darbe ve kalkışmalarla beraber askerî harekâtlar hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilir duruma geldiğinde güç dengesi yönünü değiştirebilecektir. Güç dengesine geri dönüşte küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi, hükümet dışı aktörler, bilgi ve teknoloji, insan hakları, özelleştirme, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi siyasi ve ekonomik unsurlar klasik anlayışın

dışına taşarak dengelemedeki yerini almıştır. Bu durumda dünya devletleri çeşitlilik ve bağımsızlık gibi ilave getirilerden dolayı yeni güç dengelerine doğru kayabilmektedir (Goldstein & Pevehouse, 2015, s.95).

Uluslararası politik alanda Asya'nın geri dönüşünü gözlemleyebiliriz. 1750 senesinde dünya nüfusu ve üretiminin yarısından fazlası Asya'dadır. Sanayi Devrimi ardından, 1900'lü yıllara ulaşıldığında bu oran beşte bir düzeyine düştü. 2040'lara doğru Asya gücü tekrar elde edecek ve bu süreç esnasında birçok sorun yaşanacaktır. Benzer değişikliklerin yaşandığı yirminci yüzyıl içerisinde İngiltere, ABD'nin yükselişini takip ederken tercihini çatışma yerine durgunluktan yana kullandı. Fakat Almanya'nın güçlenmesini görmezden gelenler art arda iki büyük savaş yaşadı. Bilgi devrimiyle ulus ötesi ilişkiler güç dengesinin en altındaki düzlemi; ihtiyaç duyulan iletişim ve siber maliyetleri yüksek düzeyde ucuzlattı. Özel iletişim yolları yıllar öncesinde mevcuttu fakat çok masraflıydı. Bununla beraber yalnız devletlerin kullanabildiği bir yöntemdi. Dünya siyaset sahnesine katılmanın önündeki zorluklar azaldı ve artık sahnede devlet dışı aktörlerde yerlerini almaktadır. Siber suçlular şirket ve devletlere karşı büyük kayba sebebiyet verebilmektedir. Çeşitli yollarla yayılan virüsler Dünya Savaşlarında hayatını kaybedenlerden daha fazla kayba neden olabilirken, gelişmeler tüm askerî güçlere rağmen güçlü devletlerin de kendilerinin denetleyemeyeceği düzeye gelmiştir (Baylis & Smith, 2005, s.182). Hükümetler kendi halkının refahı için öncelikli olan finansal istikrarı başka devletlerin iş birliği olmaksızın oluşturamaz. Tıpkı küresel boyuttaki çevre sorunlarıyla bir başına mücadele edilemediği gibi. Bu hususta hakkında çok az tecrübeye sahip olduğumuz yeni dünya düzeni en güçlü devletlerin dahi kontrolü dışında gelişen birçok olguyu içerir.

Çok merkezli seyir takip eden yeni dengelerin başat aktörleri ise siyasi, ekonomik, teknoloji ve bilgiyi işleme gücü bakımından diğerlerine karşı görece üstün takım erkidir. En alt düzlem devlet kontrolü dışında görülen ulus ötesi ilişkiler alanıdır. Devlet dışı aktörler arasında; birkaç işlemle bazı devletlerin hazinelerinden daha büyük tutarı transfer etme kabiliyetine sahip bankalar, silâh ticareti ve kaçakçılıktan beslenen savaş baronları, siber güvenliği tehdit eden bilgisayar korsanları ve teröristler gibi aktörler yer almaktadır. Aslında güç dengesi salgın hastalıklar ve çevre sorunları gibi yeni ve ulus ötesi sorunları da içermektedir. Küresel ortamda tek-çift-çok kutupluluktan ve hegemonyadan ziyade dengelere dikkat edilmelidir. Güç dengesi değişiminin farklı boyutları vardır. Bunlar; gücün devletler arasındaki yer değişimi ve

gücün devletlerin izin verdiği ölçüde devlet dışı aktörlere dağılmasıdır (Danilovic, 2005, s.71).

Sınırlar ortadan kalktıkça silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi alanlar, salgın hastalıklar ve siber alemle alakalı suçlar hususunda devletlerin uluslararası dayanışmayı harekete geçirmesine, ortak zorluk ve tehditlere çözüm üretmek için yeni dengeler kurmasına giderek daha fazla ihtiyaç olmaktadır. Pek çok ulus ötesi sorunun çözümünde öteki ile dayanışmaya varmak kadar sorunun çözümü karşı tarafı daha çok ilgilendiriyorsa ötekinin bilgisine bırakmak kendi amaçlarımıza ulaşmamıza fayda sağlayabilir. Bu konuda ulus ötesi sorunlar ortaya çıktığında diğerlerine oranla üstünlük yerine diğerlerine karşı denge anlayışı hedeflenen ortak amaçlara varılmasında önem taşıyor. 21. yüzyılda lider devletlerin gücüyle ilgili sorunun yalın bir düşüşe geçme sorunu olmayıp en büyük devletin dahi başka devletlerle iş birliği kurmadan hedeflerine tek başına ulaşamayacağını anlama sorunu olduğunu kavramak için istikrara, huzura ve adalete hizmet edecek yeni bir güç dengesine ihtiyaç olacaktır (Nye, 2011 s.6). Bu anlamda gücün ne anlam taşıdığını, nasıl dengelendiğini iyice kavramak ve istihbarat destekli akıllı güç dengelerinin ne şekilde kurulabileceğinin algılanması gerekir. Bu nedenle büyük güçlerin yükselişi ve düşüşüyle sınırlı basit anlatımlardan ziyade daha akılcı ve detaylı bir dengeye ihtiyaç vardır.

2.3.8 Yeni güçler dengesi

Soğuk Savaş dönemi süresince Dehşet Dengesi tehlikeli bir yapı oluşturmuş, Soğuk Savaş'ın sonlanması ile beraber tekrardan “Güç Dengesi” söylemleri ortaya atılmıştır. Eski dengenin varlığı başlarda olumlu bir çevre oluştursa da Bosna'da yaşananlar ve daha sonrasında 11 Eylül olaylarıyla eleştirilere maruz kalmıştır. Üzerinde iyi çalışılmamış ve gücü ağırlıklı olarak birkaç devletin hizmetine sunan dengesiz bir dengelemeyi öngören, barışı getirmemiş mütareke alanları meydana getirilerek sorunların bir süre üstünü kapama yoluna gidilmiştir. 1989 senesinde Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve 1991 senesinde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir (Ercan, 2006, s.151). Soğuk Savaşın bitmesiyle beraber dayanışma ve barışın sürdürüleceği bir dünyanın inşa edileceği inancı yayılmıştır. Fakat Körfez Savaşı ve Yugoslavya'nın dağılması sırasında gelişen olaylar ortaya atılan fikirleri sarsmış, 11 Eylül olayları ise düzen oluşturmak için uygulanacak politikaların katılaşmasına ve farklı dengelerin ortaya atılmasına sebep olmuştur.

Yeni güç dengeleri tek bir devletin salt şekilde oluşturabileceği bir kurgu değildir. Güçlü ülkeler yeni güçler dengesini sağlamak için tek başına hareket etmek yerine diğer devletler ile iş birliğine giderek, masraflarını azaltıp kendine yakın ülkeler aracılığıyla yönlendirdiği bir sistem oluşturmaya çabalayacaktır. Denge en basit haliyle birimler arasındaki ilişkilerin mutlak üstünlük ve farktan kurtulması demektir. Dengeyi oluşturma görüşü devletlerin refah ortamında yaşamalarının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar da dengenin oluşması için bir üst otoritenin oluşumuna ihtiyaç duymuş ve devleti meydana getirmişlerdir. Devletler karşılıklı olarak bir araya geldiğinde ise güç dengesi oluşmuştur (Haar, 2018, s.146). Bu denge içinde yer alan devletler de düzen arayışına girmişler fakat tüm devletleri dengeleyecek bir üst otorite kurulamadığı için gerçek anlamda denge sağlanamamıştır. Dönemsel olarak bir dengeleme sağlanmışsa da gerçek bir dengeleme diyebilmek yerinde olmayacaktır. Bu dönemler daha çok dengeye yakınlaşıldığı dönemlerdir. Gerçekleşen savaşlardan sonra yapılan anlaşmalar yeni güçler dengesinin temellerini atarken, Soğuk Savaş döneminin kapanmasından sonra herhangi bir anlaşma yapılmamıştır (Baharçiçek, 1996, s.102).

11 Eylül 2001 yılında gerçekleşen saldırılar ile dünya yeni bir devreye girmiştir. Bu devre güçlü ülkelerin rızaya dayalı uygulamalardan artık bir imparatorluk gibi davranmaya başladığı bir devre olmuştur. Silahlı unsurlara dayalı olarak yürütülen politikalar ve teröre karşı savaş çerçevesinde sürdürülen istihbarat faaliyetleri sonucunda ilgili ülkeler kısa vadede hedeflerine ulaşabilmiştir. 11 Eylül olaylarının psikolojik yönlerinin etkili olduğu bu dönem terörizme karşı savaş başlığıyla dünya kamuoyundan destek alınmıştır. Fakat orta ve uzun vadede 11 Eylül olaylarının psikolojik yansımalarının yok olmasıyla desteklerin geri çekilmesi, bozulan itibar, yıpranan ekonomi, saldırıların derinine inilmesi ve Amerikan kamuoyunun karşısına alınması ile 11 Eylül sonrası süreçten zararlı çıkmıştır (Telatar, 2011, s.231).

Yeni güçler dengesinde yakın takip gerektiren enformasyon, ekonomi, teknoloji, iletişim, biyoloji, uzay ve bilişim gibi alanlarının yanında bağlantılı olarak istihbarat düzeyinin artması vazgeçilmezdir. SSCB'nin dağılması ile oluşan ortam bilgi toplumunun gereği olarak teorik ve pratik bilginin birlikte önem kazanması, bu bilgilerin üretimin esas sürükleyici gücü olması neticesinde verimliliğin artması ana etkenlerdendir. Yeni güçler dengesi pratik ve kuramsal olarak birbirinden ayrılmış gibi görünse de bir kısım bağlantılı alanlara ve boyutlara sahiptir. Bilginin işlenmesi,

siber güvenlik, ulus ötesi ticaret, dışsal yatırımlar, serbest piyasa ve dahası uluslararası kuruluşlar, ulus ötesi şirketler ve devletlerle olan ilişkilerini içeren ekonomik yapıların mevcudiyeti yeni güçler dengesi düzenini ekonomik olarak ulus devletin savunmasının “sözde” tehlikede olduğu bir düzene çevirmiştir (Özyağcılar, 2019, s.135). Küreselleşmeyle beraber hiçbir ekonomi tek başına ilerleme imkanına sahip değildir. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Güneydoğu Asya ekonomik krizi ve 2008 dünya ekonomik krizi bu görüşün ne denli geçerli olduğunu ayrıca bu yeni denge hiçbir ülkenin diğerlerinden salt nitelikte bağımsız hareket edemeyeceğini kanıtladı. Yeni dönemde hegemonyasının devamını sürdürmek isteyen devletler belirlenen bölgesel güçler üzerinden etkinlik oluşturmaya çalışacaktır.

Dijital ekonomilerin hızla yayılması ve bölgeselleşmeler ile ulus ötesi aktörler devletlerin ekonomik alanlarını sınırlandırmıştır. Bu sınırlamalar sonucunda devletler bir anlamda yeni düzene uyum sağlamak ya da çareler üretmek durumunda kalmıştır. Siyasi olarak da devletin alanı kısıtlanmaya çalışılmıştır. Siyasal dengelerin içeriğinde ekonomik ve askeri bağıntılar, ulus devlet yapısının yeni anlamlar edinimi, siber müdahaleler, sosyal mühendislik ve psikolojik hareketler yer almaktadır. Siyaset devlet sınırlarının ötesine taşınmıştır. İçişleri kavramı göreceli olarak anlamını yitirmiştir (Hakyemez, 2015, s.24). Yeni süreçte dengelerin yapısı da şekil değiştirmiştir. Adalet, güvenlik, barış, demokrasi, insan hakları gibi sorunlar bir içişleri meselesi olmaktan çıkarılmış ve dış müdahalelere dahi zemin hazırlamaktadır. Dönemin çarkına uygun olarak bilinç artışı düşük düzeydeki siyasallaşmaları başlatmış yerinden yönetimin sosyal ve siyasi yapıları tutulan hale gelmiştir. Zeminden gelen yeni kimlik oluşturma çabaları ulusal düzendeki değişikliğe işaret etmektedir. Bunlarla birlikte 21. yüzyıl dünyası artık ekonomik ve biyolojik savaşlara daha sık şahit olmaktadır. Devlet dışı aktörler de temel ekonomik birimler haline geldiler. Klasik devlet teorisi yeni dengeleri açıklamada yetersiz kalmaktadır. Çünkü yeni düzen daha önce test edilmemiş ve tahmin edilmesi daha karmaşık bir alandır. Tüm olanların sonucu olarak devlet yapısı eskiye nazaran daha stratejik davranmalıdır (Arı, 2006, s.479). Çok merkezli bir düzene doğru giden dünya, küreselleşmenin ve çok kutupluluğun ileri bir aşaması olarak değerlendirilip tutarlı öngörülerde bulunulmalıdır. Devletlerin klasik anlayışı hızla ve bütün boyutlarıyla değişmektedir. Yeni güçler dengesi süreci toplum ve devletlerin bilgiye yönelişi ve onu işleyebilme konusuna verdikleri önemi artırmaktadır.

Yeni güçler dengesi hakkındaki değişik görüşler göstermiştir ki bu düzen birçok yeni sorunu da beraberinde getirecektir. Ulus devletin yeniden yükselişi, içe kapanma, ittifak ve örgütlenmelerde hamasete karşılık realite, insan maliyeti gibi konuları tekrardan düşündüren Covid-19, tetikleyici olay olarak yeni dengelere dair önde gelen karmaşık sinyalleri vermektedir. Yeni dönemde gerekli olan ekonomik, teknolojik, biyolojik ve bilgi güvenliğe rağmen askeri unsurlarda önemini korumaktadır. Ancak Üçüncü Dünya Ülkeleri eskisinden daha çok tehdit ve dış müdahalelere açık hale gelmiştir (Baharçipek, 1996, s.104). Dünyanın farklı bölgelerindeki çıkarlar açısından stratejik önemi azalan bölgelerdeki çatışma olasılığı artmıştır. Yeni dengelerin nasıl olacağını tam olarak öngörmek mümkün olmayabilir. Dünya barışının geleceğini de büyük ölçüde yeni güç dengeleri arasındaki ilişkiler belirleyecektir. Çok merkezli yapıyı oluşturan bu aktörler Üçüncü Dünya Ülkelerindeki çatışmaların önüne geçmek ve önemli bölgesel krizleri çözmek için dayanışma içinde bulunmaları güç dengeleri açısından önemlidir.

Böylesi değişken bir ortamda güç kavramının hala aynı kalması düşünülemez. Özellikle küreselleşme ve teknolojilerinin giderek daha geniş kitlelerinin hizmetine girmesiyle beraber bilgi önemli bir güç haline gelmiştir. Soğuk Savaş süresince ve daha öncesinde güç kavramı askeri ve siyasi otoriteyi yanı sıra onun sahip olduğu kaynakları yansıtıyordu. Askeri yetenekler ile güç dengelerinde merkezi ya da önemli bir rol oynamak gücün temel kıstasıydı. Günümüz bilgi çağında ise askeri güç önemini korumakla birlikte gücün ağırlığı caydırıcılık, ikna ve pazarlık yeteneğine doğru kaymaktadır. Nye'nin (1990, s.164) ifadesiyle "güç, sermaye zenginlerinden bilgi zenginlerine geçmektedir." Bu doğrultuda "yeni güçler dengesi"nde milli güç unsurlarını en etkin şekilde kullanmak için, optimum askeri caydırıcılığın yanında hem daha düşük maliyetli ve daha kalıcı sonuçlar doğurabilen hem de rıza ve meşruiyet unsuru içerip diplomasi kanalını da destekleyen bilginin işlenmiş hali olarak "istihbarata", bu çalışmanın sonraki kısımlarında değinileceği üzere gerekli önem verilmelidir.

3. MİLLİ GÜÇ UNSURLARI VE İSTİHBARAT

Devletlerin kullandığı imkân ve kabiliyetlerin tümüne milli güç denilmekte ise bu imkân ve kabiliyetlerin keşfine de istihbarat denir. Milli gücün mevcut tehlike ve muhtemel tehditler karşısında uyanık tutulması ülkenin önde gelen sorumlulukları arasındadır. Bu konu hakkındaki ilgi ve disiplin milletin yüksek çıkarlarıyla alakalıdır. Bu sebepler ile milletin yüksek çıkarları ve devletin varlığı konularının olduğu her yerde “Milli güç unsuru olarak istihbarat etkeni” olmak zorundadır.

3.1 Milli güç

Uluslararası ilişkiler alanında devletlerin bağlantıları ve dış politikalarına yön veren temel unsurların yapısı araştırmacılar tarafından önemli bir tartışma konusu görülmektedir. Bu tartışmaların merkezi ise devletlerin milli gücü ve bu gücü oluşturan unsurların niteliğidir. Bunun temel nedeni iki dünya savaşın da görüldüğü gibi uluslararası ilişkilerin her şeyden önce güç mücadelesinin sürdüğü bir zeminde gerçekleştiğinin kabul görmesidir.

Milli güç: Bir devletin amaçlı eylemler aracılığıyla hedeflerini takip kapasitesidir. Bu takip kapasitesinin her alanda ve istenilen düzeyde varlığını devam ettirebilmesi ise kendisini oluşturan unsurların gücüne bağlıdır (Tellis & diğ., 2000, s.44). Hartman milli gücü; hedeflerin elde edilmesinde kullanılmak üzere egemen bir ülkenin milli menfaatlerini gerçekleştirmek için uygulayabileceği güç ve yetenekler olarak ifade etmektedir (Ünal & Yarman, 2014, s.279). Diğer devletlere karşı etki, ikna, caydırıcılık ya da baskı oluşturulması ifade edilen güç ve yeteneklere dahildir. Milli gücün unsurlarını ön plana çıkaran tanımlamaya göre ise milli güç; “devletin ulusal çıkarlarını sağlamak ve ulusal hedeflerini gerçekleştirmek için kullanabileceği beşerî coğrafi, siyasi, askeri, ekonomik, psiko-sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik güç gibi unsurlardan oluşan somut ve soyut kaynakların toplamı” olarak tanımlanmaktadır (Bayat, 1982, ss.96-97). Basit anlamıyla milli güç; bir ülkenin, maddi ve manevi topyekûn sahip olduğu değerlerdir.

Devletlerin milli güç unsurlarını nelerin oluşturduğu ve nasıl mukayese edildiği pek çok araştırmacıya göre farklılık göstermektedir. Bu konuda ortaya konulan çalışmalarda milli gücün en önemli unsuru dönemlere ve kişilere göre değişiklik arz ederken milli gücün hangi unsurlardan oluşacağı konusu da devletlerin menfaat ve beklentilerine göre farklı bakış açıları içermektedir.

3.1.1 Milli güç unsurları

Hangi unsurların milli gücü oluşturabileceği konusu büyük önem taşımaktadır. Bu hususta öncül yaklaşımlardan bahsetmek gerekirse, Morgenthau “Milli Güç” çalışmasında devletin maddi olan ve olmayan güç unsurları hakkında ayrıma gitmiştir. Coğrafya, doğal kaynaklar, askeri düzey, nüfus ve endüstriyel olanaklar nicel unsurları oluşturmaktadır. Nitel unsurları ise ulusal karakter, ulusal moral, hükümet ve diplomasinin içeriği oluşturmaktadır (Morgenthau, 1970, s.141). Bu kapsamda bir ülkenin gücünü oluşturan unsurların özünü coğrafyanın oluşturduğu ifade edilmektedir (Frankel, 1969, s.82). Ülkelerin toprak genişliği ve coğrafi konumu her devletin dış politikasına yansıyan bir etken olarak incelenmektedir. Haberleşme ve ulaşım alanındaki gelişmeler sebebiyle coğrafyanın milli güce yaptığı etkinin tarihin geride kalan dönemlerine nazaran azaldığını söylemek yerindeyse de her zaman için hesaba katılması gereken önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır. Yanı sıra, milli gücü oluşturan önemli unsurlardan biri de nüfus gücü yani halkıdır (Frankel, 1969, s.83). Fakat Nye gibi düşünürler, arzu edilen güce ulaşmak için bahsi geçen unsurların yeterli olmayacağını belirtmektedir. Cazip bir kimliğe sahip kültür siyasal değerler, meşruiyete bağlı kurum ve politikalar üzerinde bir çekim kuvveti oluşturmalı böylece diğerlerinin seçimlerini ikna ile belirleme kabiliyetine kavuşulmalıdır (Nye, 2004, s.12). Bu da daha önce açıklandığı üzere “yumuşak güç” olarak tanımlanmaktadır.

Machiavelli’ye göre (1998, ss.111-132) bir ülkenin düşünülen ilk milli gücü uluslararası alanda potansiyel anlaşmazlık ve çatışma durumunda etkili bir unsur olması sebebiyle askeri güç olmaktadır. Askeri gücün sürekli olarak ülkenin saygınlığı ve gücünün temel göstergesi olduğunu ifade eden Kaufman, askeri gücün etkisini analiz etmeden uluslararası alandaki ilerlemeyi öngörmenin zor olacağını belirtmektedir (Kaufman, 1956, s.243). Kennedy, askeri gücün esasını ekonomik güç oluşturduğunu söylerken ekonomik gücü sürdürmek ve korumak için ise askeri güce ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir. Bu nedenle de askeri güçle ekonomik güç arasında

simbiyotik bir ilişki olduğu ileri sürülmektedir. Bunun yanında eserinde askeri güçle devletin hazırda bulunan kaynakları harekete geçirebilmesi ve bu kaynakları verimli kullanabilmesi arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır (Kennedy, 2010, ss.28-55). Green ise (1964, s.175) ülkelerin silahlı kuvvetlerinin savaş gücü, askerlerin niteliği, sayısı, savaş araçları sayısı ve içeriği, teknik donanım, iletişim ve ulaşım gibi birçok etmenden etkilendiğini ifade etmektedir. Bir devletin askeri gücünün oluşmasında ekonomik, teknolojik ve nüfus unsurları öncül rol üstlenmektedir. Kültürel faktörler ise silahlı kuvvetlerin moral ve disiplin düzeyi üzerinde etkilidir. Morgenthau, askeri gücün liderlik, teknolojik yenilikler ve ordunun seviyesi gibi etkenlerle ilgili olduğunu, teknolojik gelişmeler belirli bir zaman için olsa bile ilk faydalananlara ve rakibin de bu gelişmeleri kullanması veya en azından bunlardan korunmasını öğrenene kadar bir üstünlük sağladığını belirtmektedir. Morgenthau, teknolojik gelişmelerin zamanında uygulanması yanında askeri komutanın içeriğinin de milli güç üzerinde mühim bir tesir barındırdığını ileri sürmektedir. Taktik ve stratejik düzeydeki yeni gelişmeleri ustalıkla kullanan liderlerin savaşın gidişatını ve sonucunu değiştirdiğine vurgu yaparak tarihten örnekler göstermektedir. Bunlardan ayrı olarak Morgenthau, siyasi güç ile askeri güç arasındaki ayırımı işaret ederek uluslararası alanda silahlı güçlerin tehditte bulunma hususundaki olası eyleminin bir devletin siyasi gücünü oluşturan öncül maddi etken olduğunu ifade etmektedir (Morgenthau, 1970, ss.32-34).

Ekonomik gücün ülkelerin dış politikalarında bir etkileme aracı olarak günden güne daha yaygın kullanıldığı görülmektedir. Nuechterlein'in vurguladığı üzere büyük güçler etki aracı olarak askeri güçten çok ekonomik güce öncelik vermeyi tercih etmektedirler (Nuechterlein, 1973, s.175). Doğal kaynaklar ile bunları işleyecek teknoloji ve altyapıya sahip olmanın ekonomik güce katkısı büyüktür. Sanayi Devrimi ile beraber hammadde kaynakları ve endüstriyel üretim savaş gücüne sahip olmak için önem taşımaktadır. Çünkü savaş, askerlerin kişisel ve fiziki özelliklerine dayanan eski dönemlere nazaran harp teknolojisindeki hızlı ilerlemeyle birlikte ülkeler modern üretim için gerekli kaynaklara sahip olmaları veya en azından bu hammaddelerin bulunduğu alanları kontrol edebilme gerekliliği hissetmektedir (Arslan, 2011, s.30).

Yukarıda açıklanan milli güç unsurları ile ilgili yaklaşımlar, genel anlamda kabul görülmekle beraber literatürde milli güç unsurları üzerine geliştirilen pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Bunların en eski örneklerinden biri, Sun Tzu'nun tanınmış eseri "Savaş Sanatı" dır. Sun Tzu, yaşamını sürdürdüğü dönemde milli gücün eş anlamlısı

olarak görülen askeri gücün unsurlarını Savaş Sanatı'nda şu şekilde açıklamaktadır: "Savaş şartlarının değerlendirilmesi mutlaka göz önüne alınması mecburi beş mühim etkenin tesiri altındadır. Bunlar; Uyum (Ahlak), Hava, Arazi, Liderlik ve Disiplindir" (Tzu, 2008, s.24).

Bir güç dizini formülü geliştiren Clifford German ise (1960, s.138-144)

- $G = N(L+P+I+M)$

Burada;

- G: Milli güç
- N: Nükleer kabiliyet
- L: Toprak
- P: Nüfus
- I: Sanayi kapasitesi
- M: Askeri kuvvet

Bu güç dizini irdelendiğinde nükleer kabiliyet temel belirleyici faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle nükleer kapasitesi olmayan bir devletin milli gücünden de söz edilmemektedir.

1975 yılına gelindiğinde Ray Cline; ülkelerin bilinen gücünü sıralayan bir formül tasarlamak için kabiliyet ve sorumluluklarını bütünleştirmeyi hedeflemiş ve bir denklem oluşturmuştur.

- $P_p = (C+E+M)(S+W)$

Burada;

- P_p: Algılanan güç
- C: Kritik kütle (toprak ve nüfus)
- E: Ekonomik kapasite
- M: Askeri kapasite
- S: Stratejik gaye
- W: Ulusal stratejinin izlenmesi.

Bu matematiksel denklem hem savunma alanında hem de akademik alanlarda yaygın bir kanı oluşturmayı başarmış hatta bazı kısımları ABD ordusu tarafından uzun vadeli eğilim öngörülerini geliştirmede yararlanılmıştır (Cline, 1975, s.197).

Charles O. Lerche'ye ait çalışmada somut ve soyut ayrıma gidilerek milli güç unsurları, iki grupta irdelenmektedir. Bunlar;

- Maddi Unsurlar: Nüfus Gücü, Coğrafya, Doğal Kaynak, Tarımsal ve Endüstriyel Üretim, Askeri Güç ve Hazır Kuvvet.
- Maddi Olmayan Unsurlar: Siyasi, Sosyal ve Ekonomik yapı, Eğitim ve Teknolojik Durum, Ulusal Moral, Ülkenin Uluslararası Stratejik Durumu, İş Birliği ve Dayanışma İhtiyacı, Müttefiklik ve Uluslararası Liderlik Düzeyi.

“The Relation of Nations” isimli eserinde Frederick H. Hartman, milli gücü yedi alt başlıkta açıklamaktadır: Nüfus, Coğrafya, Ekonomi, Tarih, Bilim ve Teknoloji, Psikoloji, Toplumsal Durum, Teşkilatlanma ile İdare ve Askeri Unsur (Bayat, 1982, ss.35-38).

Ashley J. Tellis, Melissa Mc Pherson, Christopher Layne ve Janice Bially tarafından Rand Corporation’da “Endüstri Çağı Ardından Milli Güç Ölçümü” başlıklı bir araştırma üzerinde çalışılmıştır. İstihbarat servislerinin milli güç hesaplamalarına yardımcı olması amacıyla yapılan araştırmaya göre; Ulusal Kaynaklar (girişim, teknoloji, insan kaynakları, doğal kaynaklar, finansal kaynaklar), Ulusal Performans (altyapı kapasitesi, fikirsel kapasite, harici sınırlamalar) ve Askeri Kapasite (stratejik kaynaklar, dönüşüm yeteneği, savaş kabiliyeti) temel başlıkları altında güç dizini tanımlanmıştır (Tellis & diğ., 2000, s.24).

ABD Harp Koleji’nde Jablonski tarafından yayımlanan bir çalışmada milli güç unsurları; Doğal Etmenler (kaynaklar, nüfus, coğrafya) ve Sosyal Etmenler (politika, ekonomi, ordu, bilgi, psikoloji) olmak üzere iki temel başlık halinde bir güç dizini tasarlanmıştır (Jablonski, 2001, ss.95-96).

Ünal, doktora tezinde ise doğrusal model kullanılarak milli güç belirlenmesine yönelik bir inceleme oluşturmuştur. Bu çalışmada bir devletin milli gücünün sadece başka bir devletin milli gücüyle kıyaslanması hasebiyle ortaya çıkan mukayese üzerinden somut bir güce sahip olduğu görüşü savunulmaktadır (Ünal, 2005).

CIA Stratejik Araştırma Grubu tarafından geliştirilen “Uluslararası Gelecek Modeli” ile 164 devletin değerlendirildiği araştırmaya göre milli güç unsurları; İç Sosyo-Politik, Uluslararası Politika, Nüfus, Tarım, Teknoloji, Ekonomi, Enerji, Çevresel Kaynaklar ve Kalitesi şeklinde değerlendirilmiştir (Treverton, 2005 s.4). Bundan ayrı olarak CIA Worldfactbook’da ülkelerin profilleri ile ilgili detaylı bilgi sunulurken,

milli gücü oluşturan etkenlerin de neler olduğu hususunda bilgi sahibi olmak mümkündür (CIA, 2011).

Milli Güvenlik Kurulu tarafından geliştirilen ve bu çalışmada referans alınacak yaklaşıma göre de Milli Güç; Siyasi Güç, Ekonomik Güç, Nüfus Gücü, Teknolojik Güç, Askeri Güç, Coğrafi Güç, Psiko-sosyal Güç ve Kültürel güç olmak üzere sekiz ana başlık halinde bir araya getirilmiştir. Ana başlıkların arasında herhangi bir sıralanma durumu bulunmamaktadır (Ünal & Yarman, 2014, s.281).

Milli güç unsurları konusunda ayırma giden araştırmaların yanında, gücün ancak karşılaştırıldığında diğer bir ifade ile farklı ülkelerin gücüne oranla tespit edildiğinde anlam ifade edebileceği görüşünden hareketle, literatürde özellikle geçtiğimiz yarım asırda birçok hesaplama modeli ve analiz geliştirilmiştir. Newcombe ve Alcock, askeri harcamaları önemserken, William Thompson ve George Modelski ise deniz kuvvetlerinin kapasitesini temel gösterge olarak belirlemiştir. Askeri kapasiteye ek olarak ekonomik göstergeler de Klaus Knorr gibi araştırmacılar tarafından geniş bir şekilde gücün tek değişkeni olarak kabul görülmüştür. Ekonomik göstergeler arasında milli gelir göstergesi Organski ve Davis tarafından ele alınırken, Mc Kean ve Hitch ise ülkenin toplam verimini yani gayri safi milli hasılasının kullanımını uygun görmüşlerdir. Diğer taraftan Russett ise petrol ve elektrik toplam enerjisinin milli gücün en iyi tek değişkenli ölçütü olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç Oskar Morgenstern ve diğerleri tarafından da onanmıştır (Tellis & diğ., 2000, ss.26-28). Fakat açıklanan tek değişkenli yaklaşımların gerçeklikten uzak olabileceğine dair fikirler mevcuttur. Bu nedenle çok değişkenli yaklaşımların geliştirilmesi zorunlu olmuştur. Alman istatistikçi Johann Peter Süßmilch'in bu hususta öncü olduğunu açıklamak mümkündür. Kendisi bir nüfus istatistikçisi olan Süßmilch'in yayımladığı "Divine Order" (1741, s.402) isimli eserindeki ifadeye göre milli güç;

Milli Güç = Nüfus x Nüfus Yoğunluğu veya Milli Güç= Nüfus x Nüfus / Ülke Yüzölçümü, denklemi şeklinde kurgulanmıştır. Bu denklemin gerekçesi ise nüfus yoğunluğunun yüksek oluşu gelişmişlik düzeyinin göstergesi olarak kabul görülmektedir. Yani sıra nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanların savunma konusunda zayıflık gösterdiği ve işgale daha açık olduğu fikri ortaya atılmıştır. Friedrich Ratzel'in de 1897 yılında yayımladığı çalışması "Political Geography" de ilgili denklemin anlatıldığı görülmektedir. 1741-1960 yılları arasında ise Alman mineralojist Friedensburg'un oluşturduğu denklem (1936, s.182) dışında önem arz

eden bir çalışma ileri sürülmediği görülmektedir. Friedensburg'a göre; Milli Güç= Doğal kaynaklardaki kendi kendine yeterlilik x Nüfus olarak tanımlamaktadır. Daha sistemli çalışmalara ise 1960'larda rastlanmakta bunların başında Clifford German'ın denklemi (1960, ss.138-144) gelmektedir.

Milli Güç = $N \times (L + P + I + M)$. Denklemden (N) harfi nükleer kabiliyet, (L) harfi toprak, (P) harfi nüfus, (I) harfi endüstriyel taban, (M) ise askeri güç olarak tanımlanmaktadır.

Fucks'un 1965 yılındaki çalışmasına göre $MG = (E \times P^{1/3} + S \times P^{1/3}) / 2$ denkleminde E harfini enerji üretimi olarak tanımlarken, P'yi nüfus, S'yi de çelik üretimi olarak tanımlamaktadır (Hwang, 2008, ss.4-5).

Singer, Bremer, Stuckey' nin 1972 de "Bileşik Milli Kapasite Göstergesi" olarak adlandırdıkları denkleme göre; $CINC = (t_{pop} + u_{pop} + sp + fp + mb + saf) / 6$ Bu denklemden t_{pop} , toplam nüfusu; u_{pop} , şehir nüfusunu; sp , çelik üretimini; fp , yakıt üretimini; mb , askeri harcamaları; sa ise, silahlı kuvvetler personelini temsil etmektedir (Kadera, 2004, s.215).

Tekrardan Cline'in 1975 yılında tasarladığı milli güç formülü olan; $P_p = (C + E + M) / (S + W)$ P_p : algılanan güç, C: kritik kütle (toprak ve nüfus), E: ekonomik kapasite, M: askeri kapasite, S: stratejik amaç, W: ulusal stratejinin takibi şeklinde, daha önce sadece sert güç unsurlarının hesaba katıldığı denklemlere karşılık ulusal strateji ve stratejik amaç gibi yumuşak güç unsurlarına da yer verilmesi, güç unsurlarının hesaplanmasında önemli fayda sağlamıştır (Tellis & diğ., 2000, s.29).

1976 yılındaki çalışmasında Hart; toprak alanı, toplam nüfus, hükümet gelirleri, savunma giderleri, uluslararası ticaret değeri, silahlı kuvvetlerin büyüklüğü olmak üzere ülkelerin gerçek düzeyleri için uluslararası gücün tarihsel bir mukayesesini meydana getirme gayreti dahilinde altı değişkene vurgu yapmıştır (Hart, 1976, s.289).

Krugler ve Organski ise (1980, s.66) farklı bir yaklaşımla ilk defa Milli Güç=(Milli Gelir x vergi başarısı)+ yabancı ülkelere alınan yardımlar olarak açıklayarak vergi başarısını da gerçek vergi oranı/vergi kapasitesi olarak ifade etmiştir. Ülkenin yeteneğinin, güç değerlendirmesinde hesaba katılması gerektiğini söylemiştir.

Beckman 1984 yılında Milli Güç= çelik üretimi + (nüfus x siyasi istikrar skoru)/2 denklemini açıklarken, nüfus verileri ve çelik üretimini dünyadaki oranlara göre kullanmaktadır. Çalışmada kullanılan siyasi istikrar skoru, yumuşak güç unsuru olarak

ele alınmakla beraber aynı görüş kapsamında Dünya Bankası'nın yayımladığı yönetim göstergeleri bu konuda veri tabanı oluşturmaktadır. 1996 yılından bu yana yılda iki kez ölçümlenen bu göstergeler altı başlık altında duyurulmaktadır. Bunlar; siyasi istikrar, hesap sorulabilirlik ve çatışma ortamının yokluğu, devletin etkinliği, düzenleme niteliği, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele şeklinde sunulmaktadır. Fakat bu göstergelerin anket yoluyla, algı temelli olarak belirlenmiştir. Diğer bir milli güç denklemi olarak tasarlanan Yapısal Güç Ağı Endeksi'nde; diplomatik ilişkiler, öğrenci değişimi, uluslararası iletişim ağı, silah ticareti, uluslararası ticaret ve uluslararası yardım değişkenleri dikkate alınmaktadır (Kim, 2010, s. 413).

Milli gücün hesaplanması ve analizi için yapılan önemli araştırmalardan biri de Çin Devlet Güvenlik Bakanlığı tarafından geliştirilen “Kapsamlı Milli Güç (CNP)” tanımıdır. Çin Sosyal Bilimler Akademisi ve Askeri Bilimler Akademisi tarafından geliştirilen bu tanım, egemen bir devletin belli bir zaman diliminde sahip olduğu farklı güçlerin doğal toplamı olarak ifade edilmektedir. Bu tanım çerçevesinde oluşturulan bir modelde, CNP sekiz başlık altında irdelenmektedir. Bunlar; doğal kaynaklar, ekonomik kapasite, dış ekonomik kapasite, teknoloji kapasitesi ve bilim kapasitesi, sosyal gelişmişlik düzeyi, askeri kapasite, devletin düzenleme ve denetleme kapasitesi ve uluslararası ilişkiler kapasitesidir. Ekonomi, askeri konular gibi somut güç unsurlarının yanında, uluslararası ilişkiler gibi soyut kaynaklar da araştırmada yerini almaktadır (Pillsbury, 2000, s.204-220). Fakat araştırmaya sadece aktif güç kaynakları değil, teknolojik ve bilimsel araştırma çevresinde henüz uygulama alanına girmemiş veriler kullanılarak olası güç de incelemeye konulmuştur.

CNP ile ilgili yapılan diğer bir araştırmada ise, Huang iki yumuşak ve iki sert güç unsurunu formülünde incelemektedir (Pillsbury 2000, s.222-224).

Siyasi Güç Alt Sistemi; milli strateji hedefleri, siyasi istikrar, politika düzeyi, ülke liderliği, karar verme ve organizasyon yeteneği, milli simge gücü.

Dış İlişkiler Güç Alt Sistemi; dış siyasi ilişkiler, dış ekonomik ilişkiler, yabancı askeri ilişkiler, diplomatik faaliyet kabiliyeti, uluslararası katkı kabiliyeti.

Bilim ve Teknoloji Gücü Alt Sistemi; bilim ve teknoloji birlikleri, bilim ve teknoloji yatırımı, bilim ve teknoloji düzeyi, bilim ve teknoloji sistemi, bilimsel ve teknolojik gelişme hızı, bilimsel ve teknolojik gelişim katkısı, bilimsel ve teknolojik uygulamalar ve sonuçlar.

Milli Savunma Güç Alt Sistemi; rezerv kuvvetler, ordu, milli savunma yatırımı, milli savunma bilim ve teknolojisi, milli savunma sanayi, milli savunma yerleşke ve üsleri, stratejik madde rezervleri ve lojistik önlemler, milli savunma eğitim ve öğretimi, milli savunma sistemi kurgusu, milli savunma fikri ve direnme gücü, askeri kuram.

Davutoğlu çalışmasında ise Cline'in güç denkleminde ilham alındığı muhtemeldir. Buna göre; sabit veriler (SV) olarak; (t) tarih, (c) coğrafya, (n) nüfus, (k) kültür unsurlarını incelerken, (PV) potansiyel veriler olarak ise; (ek) ekonomik kapasite, (tk) teknolojik kapasite ve (ak) askeri kapasite unsurları belirlenmiştir. (sz) stratejik zihniyet, (sp) stratejik planlama ve (si) siyasi irade unsurları ise bu göstergeleri çarpan etkisi ile değiştirecek biçimde incelenmiştir. Belirtilen unsurların hangi göstergelerle ölçüleceği belirtilmezken, milli güç denklemi şu şekilde formüle edilmiştir, $SV = t+c+n+k$, $PV = ek+tk+ak$, $G = (SV+PV) \times (sz \times sp \times si)$ (Davutoğlu, 2002, s.15).

Robert Thomson' un ünlü denkleminde bir diğer hesaplama yöntemi olarak;

Milli Güç = Milli İrade Gücü x (Faydalı kaynakların kullanımı + Beşerî güç)

Milli irade burada; milli moral ve gayret, faydalı kaynaklar ise coğrafi genişlik, doğal kaynaklar, üst ve alt yapı, anamal, para gibi unsurlardır. Beşerî güç ise nüfus ile bilgi ve teknoloji birikiminin bir işlevidir (Baylis & Smith, 2005, s.76).

Japonya İstihbarat Dairesi araştırmacılarının güç denklemi; uluslararası iş birliği koşullarında uluslararası topluma katkı yeteneği, uluslararası sistemin dışında olan ülkeleri sisteme katma konusunda ikna yeteneği ve dış tehditlere karşı bağımsız kalabilme kabiliyetinden oluştuğu ileri sürülmektedir (Hwang, 2008, s.5).

Treverton ve Jones tarafından kaleme alınan ve Amerikan kuruluşu RAND Corporation bünyesindeki "Ulusal Gücün Hesaplanması" isimli araştırmada Milli Güç Unsurları: yerel sosyo-politik, uluslararası politika, nüfus, ekonomi, tarım, enerji, teknoloji, çevresel kaynaklar ve kalitesi olmak üzere sekiz temel başlık altında toplanmıştır. Araştırmada iç ve dış politik ayırma gidilmesi farklı bakış açısı sunmaktadır (Treverton & Jones 2015, s.12).

Milli güç ile ilgili ABD'de geliştirilen bir diğer çalışmada ise, William Inboden "American Power" isimli araştırmasında (2016, s.16) Milli Gücü, 4 temel değişkenle açıklamaktadır. Buna göre; Inboden, Ekonomik Güç %25, Devlet Yönetimi %20, Sosyal Sermaye %15, Askeri Güç ise %40 oranlarında Milli Gücü etkilediğini ifade etmektedir.

Avusturalya Savunma Birliği'nin verilerine göre Avusturalya'nın milli gücünü kapsayan unsurlar; fiziksel coğrafya, nüfus, stratejik kaynaklar ve ulaşım ağlarından oluşmaktadır. Haritalarla detaylandırılan bu çalışma temelde yerel ölçütlere odaklanmış, stratejik koşullar ve ekonomisi baz alındığında ise aktif bir dış politika ve ticari ilişkilere önem verildiği ortaya çıkmaktadır. (ADA, 2020)

Çeşitli araştırmalarda enformasyon ve diplomasi kavramlarının milli güç unsurlarına dahil edilmesi bahsi de geçmektedir.

Enformasyon, "3.2.1 İstihbarat Kavramı" başlığında işleneceği üzere istihbaratın iki, bilginin ise bir alt seviyesini oluşturmasının yanında saf enerji kaynakları nasıl ki zenginleştirilmediği takdirde etki oranı düşük ise enformasyon ve bilgi de değerlendirilip birleştirilmezse gazete haberinden farksız olacaktır.

Herhangi bir devletin hedefleri, siyasi gelişmeleri, karar alıcıları, dış politikası ve bu devlete tesir eden dış aktörler ile şekillenen diplomasi ise hem beslendiği kaynaklar hem de uluslararası ilişkiler disiplini ile birlikte siyaset biliminin bir dalını oluşturması hasebiyle siyasi gücün içeriğine dahil edilmektedir.

Şekil 3.1: Milli Güç Unsurları

Kaynak: Bu şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmalar incelendiğinde görülmektedir ki gerek milli güç unsurlarındaki ayrım gerekse bu unsurların hesap ve analizinde kullanılan göstergeler, bazı farklılıklar olsa da temelde benzerlikler barındırmaktadır. Bu tez çalışması, Şekil 3.1’de görüldüğü üzere bahsi geçen tüm çalışmalar dikkate alınarak, genel anlamda temel başlıkların hepsini içeren kapsamlı yaklaşımı ile MGK’nın oluşturduğu milli güç unsurları (TSKGV, 2015) çerçevesinde değerlendirilecektir.

3.1.1.1 Siyasi güç

Devletlerin ulusal hedeflerini gerçekleştirebilmek, mevcut durumu korumak ve menfaat sağlamak maksadıyla kullandığı yönetim erklerine “Siyasi Güç” denir. Bu gücün anlaşılması devlet içindeki siyasi güç odaklarının gelişmeleri değerlendirme şekli, seçimler, siyasi otoritelerde yaşanan değişiklikler (Kent, 2003, ss.27-28), siyasi kültür, politik süreçler ve önceliklerin incelenmesini gerekli kılar. Hükümet ile tâbi olan arasındaki ilişkinin işleyiş biçimi halkın sosyal ve kültürel yapısına uyumlu olmalı, gereken ölçüde ve tam manasıyla uygulanması gerekir. Devlet ve millet iç ve dış politikada birlik olmalı siyasi sistem etkili işlemelidir. Ülkeler siyasal ilişkileri ve diğer devletlerle uyguladığı siyasi antlaşmalarda çıkarlarını koruma ve devletin saygınlığını yükseltme amacı taşımalıdır (Gürbüz, 2008, s.35-40). Devletlerin dış politika tarihi, müttefikleri ve imzaladığı anlaşmalar o milletlerin hangi menfaatlerini hayati olarak gördükleri konusu siyasi güç için ipucu oluşturur.

Siyasi güç, işlevleri bakımından iç ve dış olmak üzere iki kısma ayrılır. İç siyasal güç, bir anlamda ülkenin yapısal gücüdür. Devletin mekanizmaları ve tüm organları bu yapıya göre şekillenir ve işler. Hükümet ve yasalar iç siyasi güç için en önemli unsurlardır. Dış siyasi güç ise devletin sınırları ötesinde ülkenin hedeflerine ulaşması, eldekileri koruyup geliştirmesi, menfaat sağlamak, uluslararası kuruluş ve ittifaklarda etkin rol oynaması, diplomatik alanda manevra kabiliyetinin geniş tutulması, dünyada adalet ve huzuru tesis etme amacıyla birlikte diğer devletlerden gelebilecek tehlikelere karşı dayanışma ve iş birliği oluşturmak, egemenliğini koruması gibi uyguladığı çeşitli siyasi kuvvet ve yetkilerin etkisidir (Özdemir, 2015, s.8). Duvarger’in (2002, s.18) ifade ettiği şekliyle “Her şey ya da hemen hemen her şey kısmen siyasaldır ve hiçbir şey ya da hemen hemen hiçbir şey bütünüyle siyasal değildir.”

3.1.1.2 Ekonomik güç

Ülkelerin varlıklarını sürdürebilmek için gerekli olan millî güç unsurlarından biri de ekonomik güçtür. Ekonomi, devlet ve toplum açısından hayati öneme sahiptir. Bir ülkedeki üretim, tüketim ve dağılım durumlarıyla ilgili uygulamalar ekonominin konusu içine girmektedir. Devlet hem millete karşı hem de hedef ve çıkarlara karşı görevlerini yerine getirebilmek için sağlam bir ekonomi gücene sahip olmalıdır. Güçlü ve bağımsız bir devletin anahtarı güçlü bir ekonomiye sahip olmaktır. Ekonomik açıdan güçlü devletler iç ve dış politikada söz sahibi devletlerdir. Uluslararası

sorunlarda ekonomik açıdan güçlü devletlerin çözümleyici girişimleri, günümüz de daha fazla önem kazanmıştır (Ateş, 2013, s.11) Millî gücün diğer unsurlarının gelişip güçlenmesi ile bağlantılı olan ihtiyaçlar ekonomik güç tarafından karşılanmaktadır. Ekonomik açıdan yeterli güce ulaşamayan ülkelerde toplumun ekonomik düzeyinin de benzer ölçüde güçsüz olduğu gözlemlenebilir.

Devletler diğer milli güç unsurları anlamında çok yetkin olsalar dahi ekonomik güç açısından yeterli değiller ise herhangi bir savaşı uzun süre destekleyemezler. Mevcut durum başlangıçta kazançlı gözükse de ülkelerin uzun süreli mücadeleleri destekleyemeyerek savaş neticelenmeden barış yapmak veya boyun eğmek zorunda kalmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle dışa bağımlı olmayan ve güçlü ekonomiye sahip ülkeler milli güç unsurları anlamında önemli bir üstünlüğe sahip olmaktadır. Kalkınma hedefleri doğrultusunda birlik ve beraberlik içinde hareket eden başta bilgi ve teknolojik niteliklerin uygun kullanımı olmak üzere fırsatların yerli imkân ve girişimlerle çözülmesi ya da bu zeminin hazırlanması, çağdaş ekonomik sistem, endüstriyel kapasite, katma değer üretimi, sanayi ve insan kaynaklarının iyi kullanımıyla beraber dünya pazarındaki payını artıran bir devletin ekonomik gücünün yüksek olması beklenir (Kinselle, Russet & Starr, 2012, s.124).

3.1.1.3 Askeri güç

Toplumsal hayatı ve devleti korumanın gereklerinden olan askeri güç, devletlerin hedeflerine ulaşmak için uygulayacağı fiziki kuvvetlerin toplamıdır. Hangi tür yönetim biçimi olursa olsun kural bütün ülkeler için geçerlidir. Değişen oranlarda her ülke için yürürlükte olduğundan, askerî gücü olmayan ülke güven içinde olamaz. Askerî gücün yeterliliği birlik ve beraberliğin bir teminatıdır. Millî güvenliğe yönelik tehdit içeren eylemler birçok biçimde meydana gelir. Bunlardan bazıları; baskı, tehdit, algı yönetimi, propaganda, terör olayları, dezenformasyon, psikolojik harekât, karma savaş, müdahale ve neticesinde geleneksel savaş biçiminde ortaya çıkabilir. Bu eylemlerle karşı karşıya kalan ülkelerde başlıca güvence; ulusun savunma gayreti ve morali ile birlikte ordunun varlığı ve gücüdür (Gün, 2014, s.78) Ordu, önemli merkezlerde ve sınırlarda yerleşmiş olan kuvvetleriyle bir ulusun huzur ve refah içinde yaşamasını sağlar. Bu yönden askerî gücün bir güvence olarak tanımlanması anlamlıdır.

Devletlerin arasında oluşan krizler sonrası artan yerel, bölgesel ve küresel istikrarsızlıklar sebebiyle askeri güç geçmişte olduğu gibi öne çıkmakta ve değerini korumaktadır. Askerî açıdan güçlü olmayan devletlerin kendi öz güvenliklerini sağlamaları veya sınır ötesi ulusal çıkarlarını elde etmeleri ve savunmalarını korumaları olanaksız gözükmeaktadır. Her zaman olduğu gibi bugün de askeri güç, dünya coğrafyasında varlığı sürdürmenin hayati bir unsuru olarak konumunu koruyor. Büyük güçlerin menfaat alanları iyice çakışmaya başlamıştır. Geleneksel orduların yanında özel askeri şirketler, vesayet grupları ve teknolojik gelişmeler sayesinde ulaşılan askeri kabiliyetler değışim gösterse de askeri gücün kolları olarak ayrıştırılır. Toplumlar ve insanlar maddi, manevi çıkarlar uğruna ayrıştırılan çeşitli araçlar vasıtasıyla birbirini kırmaktadır. Çünkü dünyadaki düzensizlik ortamı toplumların barış ve dayanışma içinde olmalarını sağlayacak ortak yaşama sevinci ve kültürün kurulmasına izin vermemektedir. (Arı, 2006, s.46)

3.1.1.4 Coğrafi güç

Ülkelerin dünya üzerindeki konumu, yeryüzü şekillerinin yapısı ve iklimi coğrafi gücü oluşturmaktadır. Coğrafya; biçimi, yapısı, maddi ve manevi değerleri ile diğeri milli güç unsurlarını etkiler ve yönlendirir. Coğrafi koşullar milli güç unsurlarının adeta yaşam alanıdır. Coğrafi koşullar bu unsurlara maddi güç katar ve katkı sağlar. Bir ülkenin tüm doğal değerleri o devletin coğrafi gücünü oluşturur. Devletin dünya üzerindeki yeri, yüz ölçümü, coğrafi yapısı, elverişli toprak oranı, doğal kaynakları, iklim koşulları ve stratejik konumu güç unsuru olarak coğrafyanın millî güce katkısını belirleyen ana etmenleridir. Coğrafi güç açısından ülkelerin önemini artıran farklı etkenler de bulunmaktadır. Enerji kaynaklarının varlığı ile ülke üzerinden doğal ticaret yollarının geçmesi devletin coğrafi gücünü artırması bakımından değer taşır. Ülkelerin coğrafi özellikleri uluslararası siyaseti ve dış politikayı etkilemektedir (Ateş, 2013, s.12) Coğrafya bir milli güç unsuru olarak doğanın sunduğu imkanların iç ve dış platformda çıkar ilişkileri üzerindeki etkileri yansıtmaktadır.

İç ve dış politika oluşturma süreci coğrafi sonuçların yansımalarını da içinde barındırır. Bu sebepten coğrafi güç, içeriye ve dışarıya etkisiyle birlikte detaylı bir şekilde yorumlanması ve uygulanması gerekir. Coğrafi güç bir senaryo veya kurgu istişaresinin benimsenmesi veya gücün kullanımı ile alakalı diğeri unsurlara dikkat çekmekte, tehlike ve fırsatlar için bir politika tesis edilmesindeki farklılıkların

üretilmesini doğal olarak içermektedir. Coğrafyanın ülkelere sunduğu tehlike ve avantajların güç ile açıklanması devletlerin konumlarından kaynaklanan eşitsizliklerin de kökünün yine coğrafyaya indirgenebilmesine olanak sağlar. Coğrafi kaygılar sadece uluslararası politikada önemli roller almaya çabalayan güçlü ülkelerin siyasi hesaplarında değil, milli menfaatlerini sürdürmek için uygun coğrafi sınırlardan pay almayı hedefleyen küçük ve orta büyüklükteki ülkelerin tesir alanlarının oluşmasında da öncüdür (Gün, 2014, s.80). Coğrafi güç kuşkusuz iç ve dış politika kararlarında tek belirleyici unsur değildir. Fakat bir devletin diğer devletlerle mukayesesinde ortaya çıkan değerleri güç unsurlarıyla birleştğinde muhtemel sonuçları olumlu ya da olumsuz etkileme özelliğine sahiptir.

3.1.1.5 Nüfus gücü

Ülke ekonomisinin gelişmesi ve kalkınmada elverişli doğal koşulların yanında insan kaynağının da önemi büyüktür. Nüfus gücünün temel etkenlerinden biri herhangi bir ülkede yaşayan insan sayısıdır. Nüfus konusunda yeterli düzeye sahip olmayan devletlerin üretim ve işgücü bakımından üstünlük sağlaması zordur. Nüfus, sayımlar aracılığıyla ölçülmektedir. Nüfus sayımları seçmenlerin belirlenmesinin yanında diğer birçok amaç için de uygulanmaktadır. İlk nüfus ölçümlerinin temel amacı askeri gücün belirlenmesi ve vergilendirme hususunda kolaylık sağlamaktı. Fakat söz konusu gücün sadece nüfus miktarı ile ölçülmesi her zaman doğru sonucu göstermeyecektir. Nüfusun genç topluluklardan oluşması ve nitelikleri gücün değerini önemli derecede etkilemektedir. Bu nedenle bir ülkenin nüfus gücünün yüksek olduğunu ifade etmek için o ülkenin hem yeterli miktarda genç nüfusa sahip olması hem de halkının eğitim düzeyi, millet bilinci ve vatani duygusunun yüksek olması gerekir (Ateş, 2013, s.11).

Geçmişten günümüze milli güç unsurlarının etkisini nüfus sayısına bağlayanlar bulunmaktadır. Nüfusun niceliği, gelişim düzeyi bakımından denk veya birbirine yakın durumdaki ülkeler arasında bir güç faktörü haline gelebilir. Zira nüfus artışının devletin imkân ve kabiliyetlerinin üstünde olduğu durumlarda pek çok ciddi sorunların meydana gelebileceği de ortadadır. Ancak her hâlükârda nüfus, potansiyel bir güçtür (Karadağ, 1999, s.294). Ulusun muasır fikre sahip, verimli üretim yapabilen ve vatansever yurttaş bilincine ulaşabilmiş bireylerden oluşması istenir. Diğer bir ifadeyle programlı ve planlı bir şekilde gelişme gösterildikçe nüfus da aynı düzeyde etkin duruma gelir ve tesiri yüksek bir güç unsuruna dönüşür.

3.1.1.6 Bilimsel ve teknolojik güç

Bilimsel ve teknolojik güç, evreni anlama gayreti ve ileriye öngörme kabiliyetidir. Geleceğe diğer ülkelerden daha erken ulaşım onu yönlendirme çalışmalarını ihtiva etmektedir. Muasır medeniyetler ölçütü yaklaşık olarak, çağdaş bilimsel ve teknolojik düzeyde olmak anlamında kullanılır. Bilim; yeryüzü ve uzaydaki doğal oluşumlar, olayların varlık nedenleri, gelişimleri, hareket ve yaşam biçimlerine dair bilgileri ve kuramları içerir. Bu bilgi ve kuramlar deney, gözlem ve kavrama yoluyla gerçeklerin keşfedilmesi ve kendilerine has yöntemlerle belli kanun ve kurallara bağlanarak ortaya çıkar. (Bayat, 1982, s.368). Teknoloji, bilimsel gelişme ve bulguların kullanılmasına yönelik uygulanmalar bütünüdür. Teknoloji bir anlamda bilimin ürünüdür. Ancak teknoloji de ürünleriyle bilimin ilerlemesine ve yeni bulgulara ulaşılmasına katkı sağlar. Günümüze gelindiğinde bilim ve teknoloji sahasında kendi öz yapısını oluşturamayan, yeterli ve etkin bir seviyeye ulaşamayan, çağın gereklerine uygun şekilde gelişme sağlayamayan bir devletin milli gücü yalnızca geri kalmış ülkeler ile mukayese edilebilir (Ferman, 1954, s.18). Bu düzeydeki devletler geniş topraklara, büyük nüfusa ve zengin doğal kaynaklara sahip olsalar da tam anlamıyla güçlü bir devlet olamayacaklardır.

Devletlerin bilimsel ve teknolojik gücü milli güce katkı sağlaması için, bu yönde ilerlemeyi sağlayacak Ar-Ge faaliyetleriyle birlikte yeniliklere önem vermesi, bilgi ve teknoloji üreten nitelikli elaman yetiştirmesi, kaliteli ve hızlı haberleşme, gelişmiş iletişim alt yapısını oluşturulması, kişilerinde bu teknik gelişmelere uyum sağlayacak eğitimleri ulaşabilmesi gerekir (Özdemir, 2015, s.13). Bir ülke ekonomisi ve sanayisi için gerek duyduğu bilimsel kapasiteyi ve teknolojik bilgi birikimi elde etmesiyle değer kazanır (Arslan, 2011, s.15). Söz konusu güç ülkelerin başka ülkelere muhtaç olmaksızın kendi üretimlerini gerçekleştirmelerine olanak sağladığından özellikle bilgi ve harp sanayisinin kesintisiz olarak desteklenmesinde çok önemli bir role sahiptir. Bilim ve teknolojiye ileri sayılan ülkeler, aynı zamanda dünyanın en güçlü ve gelişmiş devletleri arasındadır. Bu nedenle, "millî güç" ün öne çıkan unsuru bilimsel ve teknolojik güçtür. Kritik teknolojiler menşei devletlerinin idaresinde olması hasebiyle teknolojinin milli olarak üretilmesi gerekliliği daima dikkate alınmalıdır. Toplumların bilgi ve teknoloji üretmeleri yanında, farklı devletlerdeki gelişmeleri de yakından izleyerek dünyaya açılmaları gerekir. Bu durum ülkelerin ilerleyebilmesinin en önde gelen koşullarından biridir.

3.1.1.7 Psiko-sosyal güç

Ulusal varlığın geliştirilmesi ve korunmasında esas unsur olan beşer, bugün de öneminden bir şey yitirmemiştir. Ulusları oluşturan etmenlerin başında bireylerin kalitesi, moral değerleri, karakteri ve kültürünün niteliği gelir. Toplumun niteliği ne boyutta, kültürel ve ahlâkî değerleri ne denli güçlü, ulusal birlik ve beraberlik duygusu ne ölçüde gelişmiş ise, devletin koyduğu hedeflere inancı ve psiko-sosyal gücü o derece etkilidir. Devletlerin gerçek gücü halkının huzurlu içinde olmasından geçer. Vatandaşların birlik ve beraberlik içinde olması yanı sıra ilişkilerin karşılıklı saygı ve sevgiye dayanması milli güç unsurlarının vazgeçilmezidir. Toplumun geçmişten gelen maddi ve manevi değerleri, tarihe katkısı ve bunun farkındalığı da psiko-sosyal gücü geliştirir (Arı, 2006, s.152). Psiko-sosyal gücü tahrip etmeye yönelik rakip ülkeler ya da kuruluşların psikolojik savaş hamlelerinin önüne geçerek toplumu korumak ve halkın örgütlü gücü olan devlet, karşı tedbirleri oluşturarak bu gücü ayakta tutar (Bayat, 1982, s.408). Eğitim kurumları psiko-sosyal gücü diri tutmak için açık veya örtülü müfredatında çeşitli faaliyetler içinde olmalıdır.

Tekniğin meydana getirdiği olağanüstü silah ve araçlara karşılık bunları kullanacak olan insan etmeni, her zaman olacağı gibi milli gücü yönlendirme özelliğini koruyacaktır. Geçmiş süreçte, farklı aşamalardan geçerek ulus olma düzeyine ulaşan toplulukların psiko-sosyal özellikleri milli varlığın vazgeçilmez şartlarından (Özdemir, 2015, s.64). Bu varlık milli reflekse sahip olunması; kişilerin ideolojik ve siyasi görüşlerinde ulusal çıkarları ön plana almaları, toplumun birbirinden habersiz olsa dahi ortak çıkarları doğru değerlendirip devlet için tehdit unsuru sayılabilecek faaliyetlere karşı tam zamanlı tepki gösterebilmesine bağlıdır. Bu gücün değerlendirilmesinde milli kurumlar, etnik özellikler, halkın dinsel ve ideolojik yapısı, sosyal ve ahlaki inancı, milli birlik ve bütünlük anlayışıyla birlikte moral düzeyi belirleyici etmenlerdir. (Ateş, 2013, s.17).

3.1.1.8 Kültürel güç

Kültür, insan davranışlarının ve bu davranışların etkilerinin insan tarafından oluşturulmuş olan olguların ardındaki tarihin soyut değerleri, inançları ve algılarından oluşmaktadır. Bir toplum veya topluluk içindeki kişiler tarafından oluşturulan yine bu kişiler ve topluluk tarafından aktarımı sağlanan, onaylanmış ve deneyimsel hayat biçimidir. Kültürel güç teknik bilgilerle donatılmış, eğitilmiş ve kültürlü insanlardan

oluşan güçtür. Bir ulusa ait kültürel özelliklerin bileşkesi şeklinde oluşan bu güç milletçe koruma, üretme, kalkınma ve savunma politikaların yönlendirici ve itici kapsamı ile milli güç içeriğinde önemli bir konuma sahiptir (Gün, 2014, s.79). Toplumun temeli bireylere dayanır. Bireyler arası ilişkilerden de daha büyük sosyal olgu ve olaylar oluşur. Toplumdaki kurum ve kuruluşlar çok sayıda bireyin belli amaçlarla doğrultusunda bir araya gelerek örgütlenmesidir. Bir toplumda kurum ve kuruluşların güçlü olması, ülkenin kültürel gücünün sağlamlığının göstergesidir (Bayat, 1982, s.410).

Bireyin kültür savaşlarının en yoğun yaşandığı alanda dahi kültürel yapısını savunacak bir bilgi düzeyine ulaşılmış olması gerekir. Yapılan bilimsel araştırmalarda kültürün karar alma sürecinde kişinin davranışları üzerinde bariz bir etkisinin olduğu görülebilmektedir. Bu durum, dış politika konusunda karar verecek liderler için de geçerli olmaktadır. Bu nedenle başka toplumlara kültürel anlamda nüfuz etmek, dolaylı yolla diğer devletlerin dış politikalarında da söz sahibi olmak anlamını taşır (Sancak, 2016, s.24). Tarafların arasındaki siyasi etkileşim, kültürel açıdan ortak değerlerin varlığı anlamında kolay hale gelmektedir.

3.2 İstihbarat

İstihbarat, bilginin gücünden faydalanarak hem eldeki verilerin en iyi biçimde değerlendirilmesi hem de içinde bulunulan zamana ve geleceğe yönelik öngörülerini içermektedir. İnsan düşüncesinin mantıksal ilerleyişi ve çözümlemelerinin tasarımı olan istihbarat, tarih boyunca devletler için zaruri ihtiyaçlardan biri haline gelmiştir. İstihbarat ilkel uygarlıklardan günümüz muasır medeniyetlerine değin etkisini kaybetmeden sürdürmüştür (Kaynak, 2006, s.13). İstikbali tasarlayabilmek, olası tehlikeler hususunda erken bilgi sahibi olmak, meselelerin geri planının görebilmek yalnızca yeterli istihbarat faaliyetleri ile olanaklıdır. Çünkü olası tehlike ve tehditleri kestirebilmek, gerekli tedbirleri alabilmek yahut ulusal alanda refah ve istikrarı sağlamak, uluslararası sahada ise olanakların artırılması, muhatabın muhtemel hamlelerini öngörmek istihbarat ile bağlantılıdır.

Bilginin işlenmesi sonucunda faydalanılabilir bir biçime dönüşmesiyle oluşan istihbarat, temelde kişi ve kurumların kaynaklarını ve imkanlarını etkili biçimde kullanmaları yoluyla bilinenlerden yola çıkarak bilinmeyenleri bilinir duruma getirme gayreti içindedir. İstihbarat faaliyetleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de ülkelerin

geleceğinde rol oynayan önemli ve öncelikli etkenler arasındadır. Çünkü ilgili faaliyetler; hedef veya hedef olması muhtemel kişi, grup, örgüt veya ülkelerin imkân ve kabiliyetlerinin tespit edilip, olası hareket tarzlarının önceden belirlenmesi için yürütülür (MİT, 2019).

3.2.1 İstihbarat kavramı

İstihbarat kelimesi, etimolojik açıdan “istihbar” kelimesinden türemekle beraber onun çoğul halidir. Özünde Arapça kökenli “haber” kelimesinden oluşan istihbarat, bilgi ve haber alma anlamına gelmektedir. Ayrıca zamanla değişikliğe uğrayarak içerisinden “ihbar, muhbir, muhaberat” gibi kelimeler türetmiştir (Gör, 2015, s.10). Bahsi geçen kavramın Türk Dil Kurumu sözlüğünde de “haber alma, bilgi toplama” anlamına geldiği görülmektedir (TDK,2019). İstihbaratın İngilizcedeki karşılığı olan “Intelligence” ise zekâ, akıl, bilgi anlamlarını yansıtmaktadır. İstihbarat kelimesinin farklı ülkelerin sözlüklerinde farklı şekillerde kullanılması ve tanımlanmasıyla karşılaşılacaktır. Çince de “Qíngbào“, Rusça da “Razvedka“, Almanca da “Nachrichten” ve Fransızca da “Renseignement” kelimeleri kullanılmaktadır. (Özkan, 2003, s.25). Toplamların ilgili kavrama farklı algılar yüklediği değerlendirilmektedir. Türk ve Arap toplumları istihbarat kelimesiyle bilgi toplama ve haberdar olma durumunu, Anglosakson ülkeler “İntelligence” kelimesini kullanılarak bilimsel ve teknik bir faaliyet, Almanlar haber ve rapor anlamına da gelen “Nachrichten” kelimesini kullanması, Fransızlar istihbarat için “bilgi” anlamına gelen “Renseignement” kelimesini kullanması ile işleminden geçirmeyi, Çinlilerin istihbarattan sorumlu birimi olarak MMS (Devlet Güvenlik Bakanlığı) bölümü ve Rusların da istihbaratı üreten, soğuk savaş dönemi teşkilatlarından biri olan ancak günümüzde isim ve görev değişikliğine giden KGB (Devlet Güvenlik Komitesi)’nin ismindeki kelime güvenlik olgusuna vurgu yapmaktadır (Yalçın, 2006, s.254)

İstihbarat kelimesinin kavramsallaştırılması sürecinde dikkat çekilen husus, insanı diğer canlılardan ayıran öge olan “akıl” üzerine vurgu yapması ve istihbaratın sosyal bir kavram olarak insan doğası ile ilişkilendirilmesiyle birlikte anlam kazanmaktadır. Diğer ifadeyle istihbarat, insan düşüncesinin mantıksal süreci ve çözümlemesinin meydana getirdiği işlemdir. Psikolojik araştırmaların da konusu olan insanların korkuları, güven duyma ihtiyaçları, yetenekleri gibi sosyal olaylar dizisi mevzubahis kavramı biçimlendiren olgulardır. Aktarılmak istenen sadece haberin toplanması değil,

toplanan haberlerin analiz edilip, birleştirilip, değerlendirilmesi sürecidir. İstihbarat terminolojisinde haber yalnızca ham bilgiyi ifade etmektedir. İşlenmemiş, analiz edilmemiş bilgi anlamını taşır (Acar & Urhal 2007).

İstihbarat kelimesinin kişiden kişiye farklı çağrışımlar oluşturduğu görülebilmektedir. Bu nedenle sık yapılan hatalardan biri istihbarat ile bilgiyi karıştırmaktır. İstihbarat, bilgi demek değildir. Bilgi toplamak yerine istihbarat toplamak tabiri de yanlış kullanımlara diğer bir örnektir. İstihbaratın basit tanımı olarak analiz edilmiş bilgiden söz edilebilir (Çıtak, 2015, s.752). Demek oluyor ki istihbarat toplanılan bilgi değil, toplandıktan sonra değerlendirmeye tabi tutulan bilgidir. İstihbarat kavramı üzerinde uzlaşmaya varılan salt nitelikte bir tanım bulunmamaktadır. Ancak bahsedilen tanım ve içeriklerin hemen hemen hepsinde ortak olan bilgi kavramından yola çıkıldığında, uzlaşma sağlanmasa da reddedilmeyecek bir ifadede birleşmek gerektiğinde “işlenmiş bilgi” den söz edilebilir.

İstihbari bilgiyi normal bilgiden farklı kılan başlıca etkenlerden biri rakip üzerinde avantaj sağlayabilecek bilgilerin toplanmasıdır. Ayrıca bu konuda bu bilgilerin değerli madenlere benzetilmesi yerinde olacaktır. Bu madenler derinlerden zorlukla çıkarılabilen, çıkarıldıktan sonra ayıklama ve arındırma süreçlerini barındıran maddelerdir. Bazen ise bu değerli madenler herkesin ulaşabileceği fakat fark edemediği yerlere gömülmekte veya saklanmaktadır. Gizli bilgiler de çok derinlerde veya el altında bulunan değerli madenler gibidir. Bu bilgilerin direk çıkarılamaması veya fark edilemeyeceğinden dolayı, temin edebilmek için çeşitli yöntemler kullanılır.

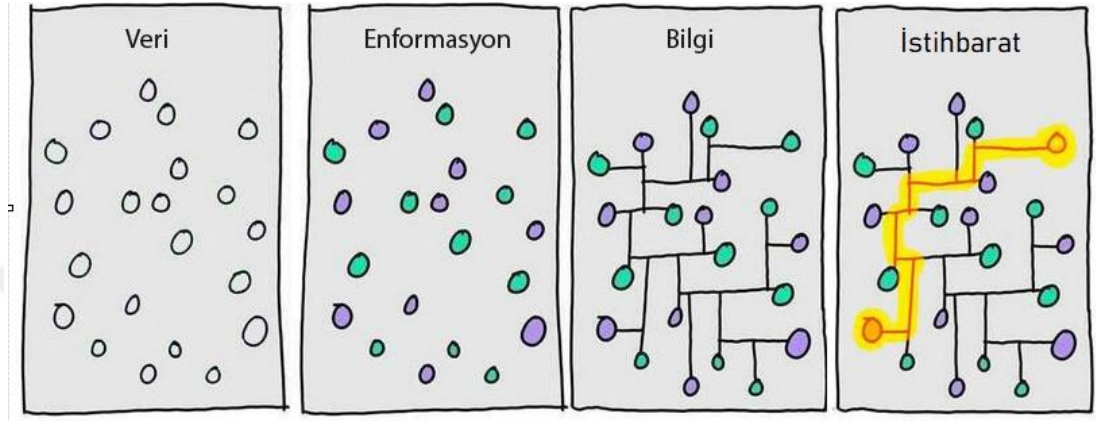
Özü itibariyle belirsizlikleri temel alan istihbarat uygulama alanı olarak her zamanı, her yeri, herkesi içerirken her şeyin istihbarat olduğu durumda hiçbir şeyin istihbarat olmadığı gerçeği üzerine kurulu ince bir dengedir. İstihbaratın ilgi alanı geçmiş, şimdiyi ve geleceği kapsar. Uygulama alanı ise şimdi ve gelecektir. Geçmiş ve şimdiki zamanla ilgili bilgiler hesaba katılarak geleceğe yönelik tahminlerde bulunulduğundan istihbarat üç zaman dilimine de dikkat çekmektedir. Bundan dolayı gelecek tehlikeleri önceden sezebilmek, olayları meydana gelmeden kestirebilmek ve siyasetten ekonomiye, teknolojiye enerjiye, savaşımlardan barışa kadar neredeyse her alana müdahil olmaktadır. Nihayetinde istihbarat denilince milletlerinin çalışmalarının sıkı takibini yapan keskin göz, ulusal güvenliği tehdit edecek en ufak çatırtıyı bile işitebilen hassas bir kulak, sürekli halkın nabzını yoklayan ehil bir el, fırsat ve hedeflerin

tespitinde duyarlı bir burun ve bugünün gerçeklerinin ötesinde, yarının olasılıklarını da öngörebilen olağanüstü bir zekâdan oluşan akıl anlaşılır. (Tezsever, 1999, s.99).

İstihbarat pek çok tanımı içinden de anlaşıldığı üzere yalnızca milli güvenlik kapsamında düşünülmemelidir. İstihbarat karar vericileri ve karar alma sürecini doğrudan etkileyen bir kavramdır. Karar vericilerin istekleri veya gereksinim olduğu belirlenen konular ağırlıklı olmak üzere verilerin derlenmesi, işlenmesi ve gereksinimleri sağlayacak biçimde değerlendirilip sunulmasını içeren bu süreç birçok etkenle birlikte kararlara hizmet eder. Yani istihbarat; belirgin ve zımni tehditlere karşı karar vericileri önceden uyarmak, bu sayede önleyici politika ve stratejileri zamanında uygulamak için gizli şekilde yürütülen bir süreci kapsar (Gill & Phythian, 2006, s.7). Fakat istihbaratın düşmanca algılanmadan hizmet etmesi gerekir. İstihbarat birimleri de bu etkileşimin temelini oluşturur. Karar alma sürecinde istihbaratın izleri hem iç hem dış politikada görülebilmektedir. Dış politikadaki durum uluslararası ölçekte stratejilerinin oluşturulmasında önemli bir etmen olduğu için farklı bir önem atfetmektedir. İstihbarat karar vericilerin ülkelerinin bekasını koruma, güvenliklerini sağlama, belirsizlikleri giderme ve çıkarların sağlanması konularıyla beraber bütüncül ele alınması gereken süreci ifade eder (Dulles, 2006, s.44). Günümüzde tedbir alma süresi daha da kısalmış, dakikalar hatta saniyelere kadar inmiştir. Bu konuda önemi daha da artan istihbaratın amacı, ülkenin karşısında duran muhtemel fırsat ve riskler için gerekli olan bilgiyi temin edip karar vericiye yardımcı olmaktır. İstihbarat karar değildir. Sonucunda kesin bir uygulama yoktur. Bilgi, seçenek ve tahminleri içerir.

İstihbaratla yakından ilgili kavramlar olan veri, enformasyon ve bilgi kelimeleri kişilerin yanlış kullanımlarına ve çoğunlukla da yanlış algılamalara neden olabilmektedir. İstihbarat yukarıda bahsedildiği üzere bilgidен daha fazlasıdır. Veri, enformasyonun birincil biçimini enformasyon ise bilginin alt biçimini oluşturmaktadır. Olgu ve işlemlerin kayda alınmasıyla şekillenen veriler, makine ve insanların birbirleri arasındaki iletişimde oluşan kayıtlara verilen isimdir. Veriler nasıl toplandığı anlaşılmadan bir anlam taşımayabilir. Semboller, harfler yahut sayılar farklı işletmelerin kayıtlarında, defterlerin kâğıt parçalarına yazılı veya bayrakların üzerinde bulunabilir. Dahil olduğu durumdan ötürü anlamlandırılır (Yılmaz, 2007, s.301). Bu anlam ise onu enformasyon haline getirir. Enformasyon, verinin ölçek olarak daha geniş düzenlenmesi ve işlenmesi olarak görülebilir. Verilerde olduğu gibi çeşitli işaretlerden meydana gelir fakat enformasyon daha karışık bir düzen ve yapıda

bulunur. Enformasyon grafik, bildiri, yazı, istatistik ve tablo biçiminde ortaya konulabilir. Bilgi, enformasyonun doğru şekilde yorumlanması ve anlamlandırılması sonucunda oluşmaktadır. Bilişsel işlemlerin neticesinde enformasyon bilgiye dönüşecektir. Son aşama olan istihbarat, herhangi verinin ya da formlarının çeşitli amaçlar içerip planlı bir şekilde toplanıp değerlendirilmesi sonucu kıymetlendirilip sunulması işlemlerine sahip öngörü ve seçenekler bütünüdür (Aslan, 2008, s.4).

Şekil 3.2: Veri-İstihbarat İlişkisi

Kaynak: <https://www.tech-worm.com>

Kavramların daha anlaşılır yer tutması için bir örnek vermek gerekirse, bir kişinin sahip olduğu isim, soy isim, anne ve baba ismi, doğum tarihi ve doğum yeri gibi işaretler o kişiye ait verileri oluşturur. Bu tür verilerin bir amaç doğrultusunda anlamlı bir şekilde bir araya getirilmesiyle oluşan nüfus cüzdanı kişiye ait enformasyonu, kişinin nüfus cüzdanının, kişiye ait başka veri ve enformasyonların işlenmesi ile yetkili birimden alınacak adli sicil belgesi ya da bir aletin satın alındığında nasıl kullanılacağı hakkında bilgi veren kullanım kılavuzu ise kişiye ait olan bilgiyi oluşturmaktadır. İstihbarata gelindiğinde adli sicil belgesinin incelenmesi ve kişinin hangi aleti satın aldığı öğrenilmesinden sonra işlemlerin doğrulanıp değerlendirilmesi sonucu aletin hangi amaçla ne şekilde kullanılabileceği ve bu ihtimallerin yorum ile kıymetlendirilmesi üzerine suç işleme oranına dair çıkarımın ilgililere sunulmasıdır.

Ülke sınırları içinde ve dışında devlet güvenliğini tehdit eden unsurların faaliyetlerinin kontrol altına alınması, tüm ülkeler için hayatidir. Bu husus ise ancak sağlıklı işleyen ve doğru haberler derleyen güçlü istihbarat birimlerine sahip olmakla mümkündür. İstihbarattan sorumlu birimler kendi hamlelerini gizlemek, rakibin de muhtemel hamlelerini tahmin edip ona uygun karşı hamle geliştirmek durumundadır. Ters gerçekleştiğinde zafer yalnız şansa bağlı olacaktır. Milletin bekası söz konusu

olduğunda ise işleri şansa bırakmak sadece yok olma veya dağılmaya öncesinden rıza göstermek anlamına gelmektedir.

3.2.2 İstihbarat tarihi

İstihbarat, tarihin başlangıcından itibaren insanlar için önemli bir etkidir. Gelecek hakkında bilgi sahibi olmak, muhtemel sorunları önceden kestirebilmek güç ve hakimiyeti ele geçirme mücadelesinde bilginin göz ardı edilemeyen bir olgu oluşunu idrak eden insan, sahip olmadığına ulaşmak ve gizli olanı bulmanın yöntemlerini aramıştır (Özkan, 2003, s.23). Bu sebeple gizlinin bilinmesi dünyanın en eski uğraşlarından birisi olmuştur. İstihbaratçılığın bir meslek olmadan evvel gezgin din adamları ve büyücüler tarafından yapıldığı bilinmektedir (Özdemir, 2015, s.18).

Düşmanın gücünü ve planını öğrenmek için falcılar, kâhinler ve astrologlar gibi kişilere başvurulanlar kültür ve medeniyetin gelişmesi ile daha gerçekçi ve faydacı düşünmeye başlamış, farklı yöntem ve teknikler geliştirmişlerdir (Acar & Urhal, 2007). Site devletlerinden modern devlete kadar geçen süreçte istihbarat faaliyetleri tarihin önemli alanlardaki akışı ve değişimi ciddi oranda etkilemiştir. İstihbarat faaliyetleri ilk etapta casusluk olarak nitelendirilse de ulus devletlerin ortaya çıkması ve kapitalizmin gelişmesi bireyci istihbarat anlayışını devlet düzeyine çekmiştir (Aydın, 2008, s.1-4). Dolayısıyla istihbarat faaliyetleri kurumsal olarak insanlık tarihinde devletleşme olgusunun gelişmesiyle birlikte ortaya çıkmış ve güvenlik için zorunlu bir organizasyon alanı olmuştur. Bahsi geçen kurumsal örgütlenmelerin faaliyetlerinin hikayesi ve birer gizli servis şeklini almaları ise çok daha eskilere dayanmaktadır.

İstihbarat tarihi konusunda bilgi veren çeşitli kaynakların bu konu hakkında birbirinden farklı bilgiler sunduğu görülmektedir. İstihbarat, kökeni insanlık tarihinin de öncesine uzanan eski bir eylemdir. Temeli biyolojiktir. Her canlı, tehlikeli madde ve zararlı kimyasallar gibi uyarıcıları algılamak, kendisine yararlı olup olmadığı kanaatine varmak için bir mekanizmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada istihbarat sadece üstünlük sağlamak için değil hayatta kalmak için gereklidir (Erol & Bingöl, 2005, s.275). İnsanoğlu, canlıların somut nesnelerden bilgi alan ilkel kapasitesi üzerine kelimelerden bilgi alma kabiliyetini eklemiştir. Bu sözel kabiliyet canlıların, tehditlerden uzaklaşmak veya avlarını yakalamak için uyguladıklarından çok daha güçlü bir istihbarat sistemini meydana getirmiştir.

Canlıların yaşam belirtisi gösterdiği an itibariyle tehlike oluşturabilecek veya zarar verecek çeşitli maddelerin farkına varması ve bunların ne anlama geldiğini anlayabilecek bir düzeneğe sahip oluşundan söz ederek istihbaratın geçmiş yaşam bilimsel kökenlere indirgenebildiği görülmektedir. Yazılı kaynaklar incelendiğinde ise Çin tarihinin ilk hanedanlığı olan Xia Hanedanlığı (M.Ö 2100-1600)'nın, 'casusların desteği' sayesinde Shang Hanedanlığı (M.Ö 1600-1027) tarafından devrildiği ortaya çıkmakla birlikte; Xia Hanedanlığı hakkındaki tarihi bilgiler son derece sınırlıdır (Seren, 2016, s.109). İstihbarat faaliyetlerine ait diğer bir kaynak; Mısır kralı III. Tutmosis'in kuşatma altına aldığı Yafa şehrine sızdırdığı casuslara, bu olayda M.Ö. 1500'lere kadar uzanmaktadır. Metinlere göre Tutmosis'in casusları Yafa'ya un çuvalları içinde girmişler ve şehir ile ilgili gereken çoğu bilgiyi krallarına iletmeyi başarmışlar. Gelen istihbarat raporlarından sonra III. Tutmosis savaş planını belirleyip şehri daha az zarar ile ele geçirmiştir (Cesares, 2014, s.9). M.Ö 14. Yüzyıla bakıldığında casusluğun ilk yazılı kaynaklarından bir diğeri olan Amarna mektuplarına rastlanılmaktadır. II. Ramses dönemine (M.Ö 1290-1224) rastlayan Kadeş Savaşı'nda Mısırlılar ve Hititliler arasında imzalanan Kadeş Barış Anlaşması tarihi belgelerinde Hititlilerin haber alma ağı ve casusluk faaliyetlerindeki başarıları övülmektedir (Kahn, 2001, s.85). Kautilya devlet idaresi ve askeri stratejiyi konu alan eseri Arthashastra'da ise Maurya İmparatorluğu'nun (M.Ö 322-185) yükselmesinde istihbarat ve casusluğun sağlayacağı katkıyı ön plana çıkarmaktadır (Mehta & Thakkar, 1980, s.17).

İstihbarat konusu semavi dinlerin kutsal kitaplarında da işlenmektedir. Tevrat'tan alınan örneğe göre; Yeuşa'nın adanmış topraklara yolculuğu sırasında şehrin kolay ele geçirilmesi için Eruha'ya iki kişinin gönderilmesi emredilmiş ve bu kişilerin getirdiği bilgiler ile beraber fetih hareketi şekil alıp başlatılmıştır. Diğer bir kutsal kitap olan Eski Ahit'te belirtildiği üzere Hz. Musa, Mısır'ı terk ettikten sonra kavmin yerleşebileceği bir yer bulmaları için 12 adamını Filistin'e yollamış: "Gidin, görün ülkenin nasıl bir yer olduğunu, orada yaşayan insanların güçlü mü, çok mu olduklarını. Gidin görün, yaşadıkları ülke zor mu, kolay mı? Şehirlerinin savunması zayıf mı yoksa iyi mi tahkim edilmiş? Toprak çorak mı, verimli mi? Ağaç var mı, yok mu?" ifadelerini kullanmıştır. Tufanın ardından Hz. Nuh'un suların ne kadar çekildiğini güvercin vasıtasıyla öğrenme girişimi modern anlamda istihbaratın ilk örneklerinden biri olarak yorumlanmaktadır (Doğan, 2013, s.63).

Kuran-ı Kerim’de Kehf Suresi’nin 19. ve 20. ayetlerinde istihbarat faaliyeti olarak yorumlanabilecek şu ifadeler yer almaktadır:

“...İşte böyle uyuttuğumuz gibi onları uyandırdık da birbirlerine sormaya başladılar; içlerinden biri, "Ne kadar kaldınız?" dedi. (Diğerleri) "Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık" dediler ve eklediler, "Kaldığınız müddeti Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, hangisinin yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getsin; ayrıca çok dikkatli davransın da sakın varlığınızı kimseye sezdirmesin. Çünkü onlar eğer sizi ele geçirirlerse ya taşıyarak öldürürler ya da kendi dinlerine döndürürler; işte o zaman ebediyen kurtuluşa eremezsiniz.” (Diyamet, 2019).

Dünyanın ilk profesyonel İstihbarat teşkilatının birçok kaynağa göre İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth aracılığıyla 1530’lu yıllarda kurulduğu ifade edilmektedir. Buna karşılık Doğu kaynakları incelendiğinde, ilk örgütlenmiş istihbarat teşkilatının bu tarihten yaklaşık olarak 1000 yıl önce ortaya çıktığından söz etmek mümkündür. Teşkilat anlamında kurulan istihbarat yapılanmasının ilki 570’li yıllarda Göktürklerle karşı Çinliler eliyle kurulmuş ve üzerine ilgili bakan atanmıştır. Göktürklerin süratli bir şekilde güçlenmesi, bölgedeki gücünün artması ve Hindistan ile Çin’in batısı gelirlerini ele geçirmesi üzerine hızlı bir şekilde haber alma teşkilatı oluşturulmuştur. Çeşitli kaynaklarda askeri istihbaratın geçmişi ise antik çağlara kadar uzanmakta Çin kitabeleri ve İncil’de konu hakkındaki işaretlere de rastlanılmaktadır (Gudgin, 1999, s.106)

Batı tarihine bakıldığında savaşlarda yeterli katkıyı sağlayamadığı için uzun bir süre istihbarata gereken değer verilmemiştir. Jülyen takviminden itibaren ulus devletlere kadar komutanlar düşmanları hakkında bilgi edinmişler de daha çok gözlerine güvenmişlerdir. Casuslara güvenmemişler, haber alma yöntemlerini eleştirmişlerdir. Bu durumun istisnalarından olarak M.Ö.207’deki Romalıların Kartaca’da elde ettikleri galibiyet gösterilmektedir (Bedük, 2013, s.7). Bunun yanında Napolyon, tarihte adının geçtiği başarıları istihbarat faaliyetlerinin sağlamlığına dayandırmaktadır. Komutan, savaştan önce kesinlikle casusların düşman hakkında derledikleri raporları değerlendirir, bu araştırmaların neticesine göre savaş senaryoları hazırlardı.

Avrupa topraklarında sermayeyi elinde bulunduranlar ülke idaresini ellerinde tutup, dış ilişkilerin yönünü belirlemeye başlamalarından sonra istihbarat insanların en

kıymetli çalışma alanlarından biri haline gelmiştir. Sermaye konusunda uzmanlaşmadan önce istihbarat çalışmaları tümenden Kilise kontrollü olarak muhalefetin eylemlerini izlemek ve engellemek için yapılmaktaydı. Kendi hakimiyetinin sona ermesinin önüne geçmek için aforoz sistemi ve cadı avını uygulamış olan Kilise ayrı olarak din görevlilerini de kendi görevlerinin yanı sıra haber toplama elemanı ve muhbir olarak kullanmıştır. İstihbaratın kırılma noktaları olarak ifade edilen Dünya Savaşlarının öncesinde devlet yönetimini zayıflatmaya yönelik zararlı faaliyetlerin bilgisine zamanında ulaşip gerekli önlemlerin alınmasını sağlayan güvenlik istihbaratı aslında 1789 Fransız İhtilali'nden sonra milliyetçi akımların kitleleri etkisi altına almasıyla ortaya çıkmıştır (Urhal, 2009). 1817'de ilk defa Prusya ve daha sonra Kırım Savaşı'nı müteakip İngilizler tarafından başlatılan askeri ateşelerin tayini sistemde yer edinmiştir. 1830'lara gelindiğinde ise Prusya ve Rus ataşeleri açık kaynaklardan elde ettikleri bilgilerden oldukça değerli istihbaratlar ortaya koymuşlardır (Atalay, 2013, s.12).

19.yüzyıla doğru modern orduların oluşturulması istihbaratın önemini iyice artırmıştır. I. Dünya Savaşındaki iletişimin dinlenilebilmesinin önünün açıldığı döneme kadar savaş ve siyaset konusunda günümüz kadar olmasa da istihbarat komutanların galip gelmesine yardım etmiştir. Askeri istihbarat gelişimini dönemlere ayırmak gerekirse; 19.yüzyılda kurumsal hale gelmiş, 19. yüzyılın ikinci devresine gelindiğinde dünyada istihbarat anlayışının hızlı bir gelişim içerisine girdiği görülmektedir. Fransızlar, istihbaratın bu hızlı değişim evresi içerisinde ilk kurumsal yapılanmalarını 1855 yılında ordu içerisinde kurmuşlardır (Laurent, 2013, s.4) sonrasında İngilizler 1873 yılında Intelligence Branch ve 1882 yılında Foreign Intelligence Committee isimli istihbarat yapılanmalarını oluşturmuşlardır (Wade, 2007, s.87). Bu yıllarda haberleşmenin, demiryollarının, zırhlıların, tahrip gücü yüksek silahların savaş meydanlarıyla birlikte arka planda kullanılmaları büyük kazançlar sağlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde telgrafın ve telefonun keşfi, haber alma teşkilatları ve istihbaratçıların bilgi toplamada kullandıkları kaynaklarını ve tekniklerini çeşitlendirmelerine imkân tanımıştır (Acar, 2011, s.168). Teknolojik gelişmelerin istihbarat sistemine sağlamış olduğu geniş çaplı ve etkili operasyon kabiliyetine karşın özel oluşumlara da aynı ölçüde destek sağlayarak bu oluşumların çalışmalarının geniş zemine yayılmasına yardım etmiştir.

1850’lerde kurumsallaşmaya giden istihbarat teşkilatları I. Dünya Savaşına kadar ağırlıklı olarak insan istihbaratı üzerinden faaliyette bulunmuştur. Genelde rüşvet, baştan çıkarma ve şantaj gibi yollarla çeşitli istihbarat yöntemlerinden faydalanılmıştır. I. Dünya Savaşının tüm ülkeleri bir gerilim ve çatışma noktasına çekmesi istihbarat alanının daha da gelişmesine sebep olmuştur. Yalnızca siyasi ve askeri cephede başarılı olmakla tam bir başarıdan söz edemeyeceğini kavrayan ülkeler istihbarat sayesinde düşman ülkelerin ekonomik ve kültürel faaliyetleri ile manevi özelliklerini takibe alarak çok yönlü bir savaş stratejisi oluşturmuşlardır. I. Dünya Savaşı sırasında radyo sinyallerinin dinlenmeye başlanması istihbaratın yalnızca gazete, kitap, ataşelerin raporları ve seyahat notlarına dayandırılması, toplumsal ve ekonomik moral alanlarını yeterli şekilde irdelememiş olması, istihbarat zafiyetinin sebepleri olarak ortaya çıkmaktadır (Özdağ, 2011, s.122). Savaşın neticesinde istihbarattaki gelişmenin yalnızca askeri alanda değil ekonomik, kültürel ve siyasi yönle birlikte milli güç unsurlarının tümünü içermesinin gerekliliği anlaşılmıştır. Beraberinde istihbarat örgütleri ülke çıkarları için yabancı ülkelere karşı yeni bir strateji geliştirdiler aleyhte haber yapma ve yayma, rakip ülkede kargaşa ortamı oluşturmak gibi uygulamalar ile rakip ülkeleri zarara uğratmaya çalıştılar (Çınar, 1997, s.113). Bu durum yalnızca hedef ülkeler için geçerli olmayıp dost ülkeler içinde istihbarat çalışmaları yapılmaktaydı. İstihbarat açısından bu süreç I. Dünya Savaşı’ndan sonra istihbaratın olgunluk çağı olarak ifade edilmektedir (Atalay, 2013, s.14).

II. Dünya Savaşı’nın başlamasına az bir zaman kala, istihbarat alanında profesyonelleşme ve kurumsal olgunlaşma hızlanmıştır. Savaşın başlamasıyla devletler açısından istihbarat süreçleri önemli bir yol almış ve istihbaratın hızlı bir değişim süreci içerisine girmesi sağlanmıştır. ABD ve SSCB’nin Soğuk Savaş döneminde karşılıklı rekabet ortamında yapmış oldukları teknolojik yatırımlar istihbaratın teknolojik yönden gelişmesini ve teknolojinin bu alanda daha çok yer almasının önünü açmıştır. İkinci Dünya Savaşı ardından ise genellikle askeri istihbarat alanında kullanılan telefon kayıtlarının çözümlemeleri, ajan sızdırma ve iletişim sistemleri yoluyla sağlanan bilgiler iç güvenlik alanında şekillenmiştir. Soğuk Savaş dönemine girildiğinde ise istihbaratçılar savaştaki komutanlar kadar önemli hale gelmiştir (Arıbaş, 2007, s.50). İstihbaratın gelişme sürecinde çok önemli bir yeri olan Soğuk Savaş yılları, NATO üyesi devletler ile Varşova Paktı üyesi devletler arasında

gerçekleşen yoğun istihbarat faaliyetleri ile çeşitli operasyonlarına sahne olmuştur. Küreselleşmeyle Amerika’da olduğu gibi diğer ülkelerin de istihbarat teşkilatlarının farklılaştığı ve güçlendiği görülebilmektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB yanı sıra NATO ve Varşova Paktı üyesi ülkeler, rakip ülkelerde gizli örgütler kurarak veya benzer oluşumları destekleyerek hedeflere yapmış oldukları gizli faaliyetlerin üstünü örtmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda rakip ülkelerin içişlerine müdahale edebilecek düzeyde imkân elde etmişler ve kendi örgütlerine istihbarat amaçlı eleman devşirmişlerdir. Bu çalışmalar sırasında istihbarat teşkilatlarının terör oyunları ve örtülü operasyonları üstünde çalışılmış ayrıca çıkarlar doğrultusunda verilen vekaletler ile terör gruplarına eylemler yaptırılmıştır (Urhal, 2009, s.76).

İstihbarat tarihi sürecinin soğuk savaşın bitimine kadar olan dönemi üç bölüme ayrılabilir; Birinci bölüm, biyolojik mekanizma, kişisel yetenek ve beceriler ile istihbarat çalışmalarının icra edildiği dönem, ilk canlıdan I. Dünya Savaşına kadar olan süreci içine almaktadır. İkinci bölüm, teknolojik, askeri ve endüstriyel gelişmelerle istihbarata daha çok değer verildiği yıllar, I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki zaman dilimini içermektedir. Üçüncü bölüm ise istihbarat yapılanmalarının kurumsallaşmasında olgunlaşma evrelerinin görüldüğü dönem olarak II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerini içermektedir. İkinci Dünya Savaşındaki istihbaratta askeri güç, önceliği bilim ve teknolojiye bırakmıştır. Teknolojik kabiliyet üssü haline gelen istihbarat merkezleri artan asimetric ve çok yönlü hareketler ile mücadelede ülkeler arasındaki iş birliği ve dayanışmada önemli rol üstlenmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesi istihbarat teşkilatları için kısmi durgunluk dönemi olarak görülse de 11 Eylül olayları ardından değişen terörizmle mücadele ortamında istihbaratın büyük katkısı olmuştur (Ercan, 2006, s.131). 21.yüzyıla girildiğinde insan istihbaratı ve uzun süredir üzerinde çok fazla durulmayan analizler yeniden önemli hale gelmiştir. Kullanılan sinyal istihbaratı ve teknik istihbarat için bu süreçte ayrılan bütçelerin sınırları da artmıştır. 11 Eylül olayları sonrasında istihbarat teşkilatları köklü bir yenilenme sürecine girmekle beraber ABD’nin belirlediği yeni güvenlik ortamına uyum sağlayabilmek için teknolojiyi istihbaratın baş aktörü olarak uygulamaya koymuşlardır. Böylelikle teknolojik istihbarata ek olarak ekonomik istihbarat da uluslararası alanda yerini almıştır (Yılmaz, 2011, s.611). Son yarım asır sadece teşkilat ölçeğinde uygulanan yenilik çalışmaları ile istihbarat teşkilatlarının hiçbir yere

varamayacağı anlaşılmış diğer milli güç unsurları ile birlikte istihbaratın oluşum sürecine ilişkin değişikliklere gidilmiştir (Özdemir, 2015, s.64).

Askeri teknolojiye kaydedilen gelişmeler istihbaratın ilgi alanını değiştirmiş düşmanın taktikleri, silahları ve asker sayısı ile ilgilenmekle birlikte teknolojik ve ekonomik gelişmeleri de içeren bir yapı haline gelmiştir (Çimen, 2004). Son yüzyılda tüm dünyayı etkileyen önemli değişiklikler ve gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmeler sonuçları itibarıyla olumlu veya olumsuz neticeler meydana getirmiştir. İstihbarat faaliyetleri bu değişiklikler çevresinde kendi kabuğunu kırmış değişen dünyaya ayak uydurmayı başarmıştır.

İstihbarat öncelikle hedef devlet hakkında bilgi toplamak için casuslar aracılığıyla sürdürülmüştür. Daha sonraları istihbaratı bir bilim olarak incelemeye alan çevrelerce iletişim ağları dinlenmiş, internet bağlantıları takip ve tahriplere maruz kalmış, casus uydular, insansız hava araçları, cep telefonları gibi çeşitli araçlar sayesinde uzak mesafelerden düşman hareketleri izlenebilir duruma gelmiştir. Günümüzde istihbarat teşkilatları daha çok vekalet savaşları, ekonomik hamleler ve teknoloji casusluğu üzerine yoğunlaşmış (Atalay, 2013, s.92), menfaati olana destek, zararı olana set çekmeyi öngören bir düzene çevrilmiştir. Bunun neticesinde zamanında kendi çıkarları uğruna örtülü olarak desteklenen yapılanmalar, planlar karışıp kendilerine zararlı hale gelince yasaklı listeler veya terör listelerinin başına konmaktan da çekinilmemiştir.

Bu nedenle 21. yüzyıla modern istihbaratın savaş alanı olarak bakılması yerinde bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Her alanda istihbarat teşkilatları varlığını sürdürebilmeli, buradaki kişilerin uzmanlaşması için ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Gelişmiş, uzmanlaşmış, yeterliliğe uygun ve devlet ahlakıyla oluşturulmuş istihbarat teşkilatları ülkeler için hayati öneme sahiptir. Aksi durumda kendi personeli geliştirememiş, uzmanlaştıramamış, liyakate uymayan ve devletin bölünmez bütünlüğüne tam olarak bağlı olmayan yapılanmalara izin verilmemelidir. Çünkü bu tür yapılanmalar kendilerini kanıtlama arzusu ve kişisel menfaatler çerçevesinde kural tanımaz bir hareket tarzıyla toplumu rahatsız edecek, huzurdan uzak bir ortama sürükleyecektir.

3.2.3 İstihbaratın temel ilkeleri

İstihbaratın önem kazanması ve gelişimi noktasında son gelişmeler büyük öneme sahiptir. İçinden çıkılamayacak bir hal alabilen istihbarat sürecinin sağlıklı bir zeminde

yürütülebilmesi için çeşitli ilkelere uyulmak zorundadır. İstihbaratın tanımında bulunan genel ilkeler olduğu gibi bunların arasında yer almayan önemli ilkelerin de bahsi mümkündür. Fakat burada altı çizilmesi gereken ve ayrı bir önceliğe sahip olan ilke gizliliktir (Çetin, 2011, s.21). Gizlilik istihbaratın yapısında vardır. Burada yapılabilecek hata, gizlilik ilkesinin abartılmasıyla gelen yahut yanlış anlaşılmasından kaynaklanan istihbaratı saklı tutma, gereken yerlere ulaştırmama ve uygun şekilde paylaşılmasından ötürü eşgüdüm sorunuyla oluşabilecek diğer tüm ilkeleri de içerisinde barındıran sürecin sekteye uğratılmasıdır. Bu anlamda öne çıkan ilkeler ise; gizlilik, şüphe, millilik, örgüt, eşgüdüm, amaca uygunluk, süreklilik, doğruluk, sürat, netlik, kurallara bağlılık, imgelem, uzmanlaşma, yenilikçilik, nesnellik ve esneklikten oluşan temel ilkelerdir.

Şekil 3.3: İstihbarat Bulutu

Kaynak: Bu şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

Gizlilik, istihbarat her basamağında yeterli olarak uygulanmalıdır. İstihbaratı oluşturacak bilgilerin büyük bir kısmının açık kaynaklardan sağlanması sürdürülen faaliyetlerin gizlilik yönüne engel görülmemelidir. Hedef aktörlerin hangi konular hakkında araştırma yapıp bilgi toplandığını öğrenememesi veya yanlış bilgilendirilmesi önemlidir. İstihbarat faaliyetleri için kullanılan gizlilik ilkesinin istihbarata konu olan bilgiye gizlilik içinde ulaşılması, ulaşılan ve ilgililerin kendi sağladığı bilginin de gizli tutulmasını kapsar. Gizlilik sınır ötesi olması gerektiği kadar ülke içinde de önem verilmesi gereken bir ilkedir. İstihbarat teşkilatları kendi bünyesinde konusunda uzman birimlere ayrılarak zincir misali farklı halkaların oluşturduğu fakat kenetlenmiş bir bütün olarak faaliyetlerini gerçekleştirmeli her birim kendi alanı ile alakalı bilgiye odaklanmalı bilmesi gerekenin dışına çıkamaması gerekmektedir (Gün, 2014, s.70). Bir istihbarat personelinin görev yaptığı dönem ya da göreviyle ilgili konuşması (Çelik, 2012, s.12), yazı yazması ve kitap çıkarması emekli olsa dahi gizlilik ilkesine ters düşmekle beraber istihbarat zafiyetine neden

olabilir. Gizliliğin yanlış yorumlanıp olumsuz rekabet veya bireysel çıkarlar gibi sebepler yüzünden gerekli birimlere ulaştırılmaması da faaliyetlere zarar verecektir.

Şüphe, ortaya konulan açıklamalar ile tatmin olunmayıp varlıkların olduklarından başka türlü olabileceklerini irdeleme eğilimi olarak açıklanabilir. Öğrenme ve merak duygusunun tamamlayıcısı kabul edilen bir ilkedir. Burada bilincin gerçek olaylar üzerinde nesnel doğrulara ulaşmak amacıyla gerçekleştirdiği düşünme aşamalarının incelenmesi gereklidir. İstihbarat toplayan ya da üreten kişi elde ettiği verileri metodik bir şüphe ile incelemelidir (Tılısbık & Akbal, 2006, s134). Şüphe eden kişi gerçeklerin görüldüğü gibi olmayabileceğini ve arka planda farklı sebeplerin bulunabileceğini düşünür. Herkes şüphe edebilir. Fakat zarar verecek ve hastalık boyutuna ulaşacak şüphe anlayışından kaçınılmalıdır. Tüm şüpheler bir gün paranoya haline gelebilir. Paranoya ise diğerlerinin size zarar vermesiyle alakalı gerçeği yansıtmayan kanıdır. Paranoyanın temeli gereksiz şüpheler oluşturur. Gittikçe ağırlaşan bu durum kişide geri dönülmez etkiler bırakabilir (Akman, 2019, s.29). Her birim için önemli ancak istihbarata karşı koyma birimleri için kilit ilkelerinden biri olan şüphe verimli ve sistemli şekilde kullanılmalıdır. Şüphe olayların kalbi olmasının yanında kalbin gereğinden fazla zorlanması istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Kimi zamanlar şüpheden bile şüphe etmek gerekir. Bu yüzden şüphe ile yola çıkarak mutlak kanıları hedefe koymak süreci kolaylaştırabilir.

Millilik yani milli kavramı temel olarak bir ulusa ait olan anlamına gelmekle beraber mevcut coğrafyaya, tarihe, kültüre ve dine bağlı gibi anlamları karşılamak için kullanılır. Dolayısıyla bu kavram çok farklı anlamları karşılamıştır. Milletlerin derin hafızaları ve kültürel birikimleri, geleceklerinin en önemli teminatıdır. İnsanoğlunu boş bir yığın olmaktan çıkarıp aralarında ortak akıl, düşünce, duygu ve amaçta toplayan doğal birliktelikler gayret ve motivasyon için değerlidir. İstihbarat milli bir felsefeye dayanır (Özdağ, 2011, s.39). Bir ülkenin ve milletin ulusal çıkarlarının en yüksek derecede gerçekleştirmesi, millete yönelik her türlü tehlikenin bertaraf edilmesi, milletin önündeki fırsatları görebilmesi için yapılır. İstihbarat teslimiyet gerektirir. İstihbaratçı adanmış bir kişilik yapısını barındırmalıdır. İnsanın akıl ve beden eğitiminin yanında duygularının da eğitimi önemlidir. Cesaret ve ilim sahibi olmanın yanı sıra irfan sahibi de olması gerekir. Bu hususta duyguların eğitimi görmezden gelinmemelidir. (Merton, 1973, s.270-278). Evrensellik ile millilik arasındaki ilişkinin doğru ele alınması günümüzde yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Evrensellik ilkesi millilik ilkesinin karşısı değil enerji kaynağıdır. Evrensel bir karşılık, tasarlayıcısı her kim olursa olsun onun içselleştirildiği taşıyıcısı ve yürütücüsü düzeyine gelindiği sürece millileşecektir. Tarih boyunca ilerlemeye önderlik eden güçler geçmiş tecrübelerinin gerçek mirasçısı olmuşlardır. Her devrim geçmişe karşı kısmi bir kopuştur, bu kopuş geçmişin birikimi üzerinde yükselir (Koray, 2017). Geçmişin kazanımlarını bugünün gücüne çevirme ve geçmişin birikimi ile geleceği inşa etmek için öğrenme gereksinimi evrensel ama bunu yaşama geçirmenin yolları yerlidir.

Örgütlü veya organize olmak, canlılar dünyasında hayatta kalabilmenin en önemli unsurlarından biridir. Gelişmiş toplumlar çağın sorunlarıyla mücadele ederken bu sorunları bireysel olarak çözme yolunda zorlandıkları için birlikte hareket etmeye karar vermişlerdir. Genelde bu çabalar etkili sonuçlar doğurmuş veya yeni yolların açılmasına neden olmuştur. Hem küresel hem de yerel ölçekte örgütsüz bir yapılanma ile amaca yönelik gerçekçi etkinliklerde bulunulamayacağı ortadadır (Bennis, 1969, s.2-3). İstihbarat alanında örgütlenmenin sağlam olmadığı yerde enformasyon ve güvenlik konularında sorunlar yaşanacağı, uluslararası alanda saygınlık ve hak kayıplarına uğranılması ihtimali yüksektir. Faaliyetlerde gereksiz tekrarlardan uzak durmak ve teknolojinin yanı sıra ekonomik kaynakların etkili kullanılması sağlanarak istihbarat görev dağılımı ve yetkiler alanında sürdürülen organizasyon oluşturulmalıdır. İstihbarat örgüt faaliyetidir. Yeterli bir istihbarata örgüt çalışması neticesinde oluşabileceği gözden kaçırılmamalıdır. İstihbarat organize bir şekilde kaynakları, görev alanları ve dağılımı tespit edilmiş birimler aracılığıyla gerçekleşir. Devletin örgütlenme şekli ve istihbarat çalışanlarının bilgi toplamak ve bilgi vermekten sorumlu olduğu kişilere veya birimlere karşı daha etkili çalışmalar yapmak için örgütlenme gereklidir. Bu örgütlenmeler güvenlik ağırlıklı olduğu için merkeze bağlı bir yapıda olmalıdır. Mali ve hukuki yapıları özel olmalı, hesap verebilirlik ve denetim yapısı yeri geldiğinde devlet sırrı kapsamında değerlendirilmelidir. Beraberinde bir teşkilatın örgütlenme yapısı ne kadar geniş bir çevreye yayılmış, uzmanlaşma ne kadar üst düzeyde ve çalışanların niteliği konularında ne seviyede bir görev paylaşımı yaptırılıyor ise teşkilatın etkinliği aynı düzeyde artacaktır (Özen, 1991, s.106).

Eşgüdüm; birimler arasındaki birlikteliğin işlerliği, düzeni, uyumu ve akışını sağlamaktır. Toplumun gelişmişliği, kurumlarının çalışkanlığı, iş birliği anlayışı,

disiplini saygı ve inançlarına bağlıdır. Bu unsurlar gelişmişliğin birer ölçütü olarak kabul edilebilir. Örgütün herhangi bir alanında iş birliği ve eşgüdüm eksikliği varsa bu kusur bir şekilde anlaşılır. İş birliği yapan kurumlar uygun eşgüdüm ile karmaşık çalışmaların yanı sıra birbirleri arasındaki kötü rekabetin oluşturabileceği kaybı da ortadan kaldırıp rekabeti faydalı hale getirebilir. İstihbarat alanındaki eşgüdüm milli güç unsurlarının en iyi şekilde kullanılmasının yolunu açar. Eşgüdümün başarılı olması kurumlar ve birimler arası gerekli bilgi akışını düzenler, gereksiz engelleri kaldırıp ortak faydada buluşulmasına katkı sağlar. Devlet içinde bireysel olarak hareket etmek hedeflere ulaşma noktasındaki süreci zora sokar. İnsanlar ulaşmak istedikleri hedeflere iş birliği ve eşgüdüm halinde ilerlemeleri engelleri aşmalarını sağlar. Amaç ve kararlar hususunda ortak bir hedefe yönelmek tarafların her birinin başarısı ve yararına olacaktır (Biçer, 2017, s.449). Eşgüdüm içerisindeki üretim süreçleri içinde bulunduğumuz çağın bir modası değil başarıya ulaşmayı sağlayan bir gerçektir. Bu süreçte başarılı olmak ise ileri doğru atılmış büyük bir adımdır. İstihbarat başka bir alternatifin olmadığı uzmanlık gerektiren bir süreçtir. İstihbarat teşkilatının sağladığı bilgiyi özel şirketler, üniversite, medya, sivil toplum kuruluşları gibi oluşumların tam anlamıyla üretmesi mümkün değildir. Bu oluşumlar istihbaratın üretimine ancak fayda sağlayabilirler. Milli düzeyde istihbarat yalnızca bu iş için organize olmuş ve bu iş için eğitilmiş uzman kadrolar eşliğinde istihdam edilen bir örgüt tarafından üretilmelidir. İstihbarat ve istihbarat teşkilatları bir devletin yaşamında önemli bir yer kaplar (Helvacı, 2008, s.178). Devlet kapsamında istihbarat takım oyunu gibi devletin farklı birimleri arasındaki sıkı iş birliği ve eşgüdüm ile bilgilerin ilgili birimlerce birleştirilip tek merkezden dağıtılması suretiyle gerçekleşmelidir. İstihbarat aynı zamanda bir başına yapılacak görev değildir. Belli bir düzene göre kademelenmiş ve merkezi olarak yapılanmış bir örgüt işidir.

Amaca uygunluk, kişinin çalıştığı kurum veya birimin hedeflerinin farkında olarak yaptığı çalışmaları bu hedefler doğrultusunda geliştirmesi ve sürdürmesidir. Amaca uygun olmayan istihbarat doğru hedefleri tutturamayacaktır. Bu nedenle tüm sürecin amaca uygun hedefler doğrultusunda gerçekleşmesi gerekir. Kişinin kendi işini en iyi şekilde yapması, katma değer üretmesi, başkalarına da faydalı olması ve daha fazla sorumluluk içine girmesi tüm süreç açısından çok önemlidir. Hedefe bağlılık bazı temel özelliklerin çalışanlarda bulunması ya da kazandırılmasıyla meydana gelir. Çalışanın güvenilir, hayal gücü yüksek, analiz kabiliyetinin iyi olması ve teşkilata

kendini adaması gibi temel özellikleri üstünde taşıması gerekir. Kurumları başarılı yapan güvenilir, nitelikli, tecrübeli, güçlü ve bilgi sahibi çalışanlardır. Sorumluluğunun farkında olan, katılımcı, eşgüdümüne uygun, kaliteli çözümler üreten ve kurumsal bağlılık içinde çalışanları bünyesinde bulunduran teşkilatlar geleceği tasarlayabilirler. Güçlü kurumlar işinin eri ve kurumsal bağlılık içindeki güvenilir kimseler ile varlığını sürdürür. İstihbarat ihtiyaçtan tüketimine kadar istenilen amaca uygun olmalıdır (Bulut, 2016, s.88). İstihbarat sürecinde belirlenen hedefin dışında toplanan gereksiz veri fazlalığının sebep olduğu tutarsızlıktan uzak durulması gerekir. Hedefe uygun olmayan eylem ve istihbarat gereksiz harcamalara sebep olur. Toplama aşamasında lüzumsuz kaynak ve bilgiler belirlenip elenmeli, benzer bir yaklaşımla ele alınan analiz ve raporlar konuyla ilgili işlenmelidir. Amaca uygun üretilen istihbarat başta zaman olmak üzere diğer ilkeler içinde faydalı olacaktır.

Süreklilik, birbirine bağlı yürütülen istihbarat faaliyetlerinin devamlı olma durumudur. Böylelikle istihbarat süreci işleyebilecek ve mevcut istihbarat elde edilen yeni veriler ve bilgilerle karşılaştırılarak güncellenmiş olacaktır. Kurumların yüksek verimliliği ve rekabet üstünlüğünü sağlayabilmesi, maliyetlerini düşürüp tüketicilere kesintisiz bir istihbarat sunabilmesi için sürekliliğinin oluşturulması gerekir (Gün, 2014, s.71). İstihbarat sürecinin kısa bir süreliğine bile duraksaması çok büyük felaketlere sebep olabilmektedir. Bu nedenle altyapılar çok iyi analiz edilmelidir. Tehdit unsurları belirlenerek gerekli önlemlerin alınması şarttır. Süreklilik, istihbarat faaliyetlerinin temel niteliğidir. Devlet alanlarındaki süreklilik, istihbarat faaliyetlerinde de olmalıdır (Çetin, 2011, s.16). Çünkü bilgi ihtiyacı olan konularda devamlı bir bilgi akışı olmaz ise kopukluk yaşanacak ve eldeki kısıtlı veriler ile sağlıklı bir sonuca varılması zor olacaktır. İstihbarat kimi zamanlar sadece ihtiyaca yönelik toplanmaz. İhtiyaç dışında oluşturulan bilgi bankası talep halinde zaman kaybını engelleyecektir. Ayrıca istihbaratın esas aldığı gelecek konusunda gerekli olabilecek bilgilere ulaşılmasını kolaylaştıracaktır. Küresel ve bölgesel kapsamda güvenlik tehdidi mevcut olan devletler yine küresel ve bölgesel kapsamdaki güvenlik boyutunda her türlü tehdit unsuruna dair bilgiyi edinmek durumundadır. Böylelikle istihbarat ara verilecek süslü bir süreç olmaktan çıkar.

Doğruluk, doğa ve toplum arasında meydana gelen olayların nedenselliği kavranarak bilimsel bir biçim vermeyi amaçlar. Birimler açısından doğruluk dile getirilen bir savın yani öne sürülen düşüncenin konusuyla nesneler ve olgular arasındaki köprünün

kurulmasıdır. Olguların gerçekleşen olaylarda yanlış yahut doğru olması değil işlenen bilgilerle önermelerin yanlış ya da doğru olması söz konusudur. İstihbarat doğru olmalıdır. Doğru olmayan istihbarat ile yanlış siyaset izlenmesi ve yanlış kararlar verilmesi neticesinde yıkımlara sebep olunabilir. İstihbarat faaliyetleri sonucunda elde edilen bilgilerin pek çok kişi ve kurumu ilgilendireceği göz önünde bulundurulduğunda istihbaratı oluşturan bilgilerin doğru olması yüksek önem taşımaktadır. Bu doğruluğun sağlanması için gerekli denetim mekanizmaları devreye sokulmalıdır. Ulaşılan bilgilerde doğruluk düzeyleri açısından belirli bir ayrıma gidilmeli ve bilginin doğruluk düzeyi belirtilmek suretiyle tüketicilere bildirilmelidir (Özdağ, 2011, s.36). Toplanan veriler işleme tabi tutularak istihbarat haline dönüşürken değerlendirme aşamasında haberin ve kaynağının uygunluk yanı sıra güvenilirlik seviyesi belirlenmelidir (Çelik, 2012, s.11). Dolayısıyla gerçek olmaması kadar gerçeğe yakın olması da bir bilgiyi geçerli istihbarat haline getirmeyeceği için bu hususta işin şansa bırakılmasına göz yumulamaz. Farklı kaynaklardan doğrulanmayan bir bilgi zor durumda kalınmadıkça devletler tarafından benimsenmemelidir. Zaman ve veri arasında etkili bir denge kurularak yüksek verim sağlamak için uygun süre içerisinde yeterli bilgiye ulaşmak gerekir.

Sürat, zihnimizde değişiklik ve süre ile birlikte anlamlandırılır. Bazı süreçlerde sadece hızlı olan kazanır ve bu hızın devlet güvenliğine etki yaptığı bu anları kimse inkâr edemez. Zamanın fethi ülkelerin fethinden önemlidir. Bu hususta tarihi sorumlulukların ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi devletler için gereklidir. Geçmişten bu yana gerçekleşen olayların hangisinin bir zaman aralığı ve bu zaman aralığının da bir vakti olmasın. Yüzyıllar gelir birkaç yıla sığar ya da saatler içerisinde olup bitenler, asırlarca anlatılır. Bu zamanın değerlendirilmesi ile alakalı bir konudur (Güven, 2011, s.16). İstihbarat uygulanacak politikaların temellerini oluşturduğu için olabildiğince süratli olmalıdır. Sürat göreceli bir ilke olduğundan dolayı burada önemli nokta bahsedildiği üzere doğru kararları alabilmek için yeterli bilginin uygun zamanda elde edilmiş olmasıdır. İstihbaratın doğru zamanda uygun hızda üretilmesi, tüketicilere de aynı doğrultuda sunulması istihbaratın geçerliliği açısından elzemdir (Erol & Bingöl, 2012, s.19). Olayların gerisinden gelen bir istihbarat karar vericilerin işine yaramayacaktır. İstihbarat vaktinde ulaştırılamasa dahi karar alıcılar konu hakkındaki bilgiye sahip olmalıdır. Herhangi bir tehlikeye az kala; ham bilginin işlenmesinin çok zor olduğu hallerde mevcut bilgileri güncelleyerek hareket etmek daha faydalı

olacaktır. İstihbarat belli süreçler içerisinde geçerlidir. İhtiyaç duyulan son tarihin ardından gelen istihbaratın artık değeri kalmaz. Olay gerçekleşirken ya da daha sonra gelen istihbaratın etkinliği çok kısıtlıdır.

Netlik, seçeneklerin çokluğu ve istekler hakkında kararsız olunduğunda zihnin karışmasıyla alakalı bir konudur. Böyle olduğunda geleceği kurgulamakta zorluk çekilir. Zihin bu durumu netleştirmeye başladığında ise gelecek için öngörülen tahmin içerisinde bulunduğumuz mevcut durumdan daha önemli bir hale gelerek zihinsel çekiş sürecini başlatır. Öngördüğümüz tahmine yanı sıra gelecek konusuna odaklanmayı kolaylaştırır. Gerçekleşmesi beklenen olgular üzerinde doğru tahminlere varmak için net bir yol ve yöntemle hareket edilmesi gerekir. Amaçlanan hedefe ulaşabilmek için yapılması gerekenlere belirginin eş anlamlısı olan net bir şekilde yönelerek içinde bulunulan zaman çok iyi değerlendirilmelidir. Net adımlar atmak istenilen hedefe zamanında varmak için bazı belirsizliklerin kesinleşmesine yardımcı olur. Neyin, ne zaman gerçekleşmesi gerektiğini kavrayabilen zihin elde ettiği netlik ile birlikte amaca kilitlenir ve başarının kapısını aralar. İstihbaratın olabildiğince net olması gerekir ki politikacılar kararsız kalmadan tercihte bulunabilsin (Beren, 2007, s.4). İstihbaratın net olması bir olayın kesin gerçekleşmesi anlamına gelmez. Fakat istihbaratta farklı ihtimaller kesin şekilde ifade edilmeli sürprizlere izin verilmemeli ve olasılıkların seviyesi tasnif edilmelidir. Karar vericilerin kolay ve net kararlar alabilmesi için belirsiz kelimeler dahilinde sunulmuş net olmayan ifade tarzından uzak durulmalıdır (Biçer, 2017, s.437). Aksi takdirde anlaşılması zor bir istihbarat raporunun politika konusunda siyasi karar alıcılara yardımcı dokunmayacaktır.

Kurallara uygunluk, toplumsal hayatın ve yaşamın içindeki düzeni sağlamaya yardımcı olur. Düşünülenin aksine kurallar, kişileri engellemek için değil diğerlerine karşı bireye bir alan bırakmak için gereklidir. Kuralların kim tarafından ve nasıl belirlendiği önemli olmakla birlikte genelde hayatı sınırlayan güvenlik tedbirleri ile özgürlüğün dengesi, hak ve kural kavramlarını tamamlayıcı bir dengelemedir. Bilimsel tabanlı hukuk ihtiyacı da bu yüzden doğar. Eğer kurallar olmasaydı toplumun bir arada yaşamasından kurumların düzgün çalışmasına kadarki alanı içeren düzen sağlanamayabilirdi. Bu kurallar istihbarat teşkilatlarının daha verimli ve etkili çalışmasını sağlar. Çünkü geniş yetkilerle donatılmış istihbarat birimleri bu yetkileri kişisel meselelerine indirgeyebilir kötüye kullanabilir veya bilgileri dışarıya sızdırabilir. İstihbarat servisleri ve çalışanlarının yetkileri insan haklarını müdahale

edebilecek kadar geniştir ve bu nedenle belirlenmiş özel denetim kurullarınca takibi yapılması gerekir. Hukuk ve denetim mekanizması çevrelerince uzman kişilerin tavsiye kararında istihbarat teşkilatlarının yeterli düzeyde denetime tabii tutulmayıp kanuni ve anayasal güvenceler sağlanmadığından dolayı karşılıklı taraflar için durumun kötüye kullanılması riskinin yüksek olduğunu belirtilmektedir (Biçer, 2017, s.445) İstihbarat teşkilatlarının denetimi ülkelerin hukuksal geleneği ve tarihsel etkenleriyle biçimlenir (Ertural, 2013, s.113). Genel anlamdaki hukuk sistemi ve basit kurallara sıkı sıkıya bağlılık istihbarat teşkilatlarını çalışmaz hale getirebileceği gerçeği devlet bekası gibi önemli konularda kuralların dışına çıkılmasını gerekli kılar. Fakat bu istisnai durumlarda da konunun uzmanları ve özel birimlerce çizgiler belirlenmelidir. Nihayetinde kuralsızlıkta ilgili birimlerce gözetilebilmelidir.

İmgelem, hayal etme gücü olarak tanımlayabileceğimiz bu ilke keskin bir zekâya ihtiyaç duyar. Bilgi yokluğunda karar almak zorlaşır. Fakat istihbarat bilgi kadar imgelemede ihtiyaç duyabilir. İstihbaratçı büyük oranda noksan bilgilerle karar vermek durumunda kalır. İstihbarat teşkilatlarının elinde içi doldurulmamış ve çoğu zaman tam manasıyla doldurulamayacak olan bir bilmece vardır. İstihbarat teşkilatları bu bilmece için elde edilen kısıtlı bilgileri hayal gücü ve zekâ ile harmanlayarak çözmeye çalışmalıdır. Kişi hayal gücünü kullanırken zihni çok yoğun çalışır. Beyin bilinçaltı ile irtibata geçerek bilinç kendini zorlar. Bu etkileşimin konusu her şeydir. Bilinç önce detaylandırır daha sonra sahip olduğu veri bankasının taramasını yapar ve sonrasında ulaşılan bulgular ile bağlantı kurulur (Çıtak, 2015, s.755). İmgelem ile bilimsel yöntemi uygun noktada birleştirmeyi başarmak tecrübe ve sabır gerektirir. İmgelemenin faydalarını göz ardı etmeden ayakları yere sağlam basarak emin adımlarla hedefe yürümek yerinde olacaktır (Güven, 2011, s.14). Kalıplaşmış fikirleri aşabilip arka planları da hesaba katan bir kişi, geçmiş bugün ve geleceğin tam merkezinde duran istihbaratın yeterliliğini etkilemekle kalmayıp geçmişin kavranması, yaşanan zamanın anlaşılması ve geleceğin tasarlanması yönünde büyük bir adım atmış olacaktır. Bu adım, amacı gerçekleştirmek için duyulan arzusun meydana getirdiği adımdır. Hedef ne denli güç ise gerçeğe dönüştürme gayreti o denli güçlü olmalıdır. Keskin zekâ ile dürtülen hayal gücü harekete geçtiğinde hedeflerin gerçekleşmesi çok yakındır. "Hayal gücü bilgidен daha mühimdir. Çünkü bilgi kısıtlıyken, hayal gücü tüm dünyayı kapsar." Albert Einstein.

Uzmanlaşma, belli bir alanda kendini özel olarak yetiştirmeyi içerirken istihbarat faaliyetlerinin gizliliği ilkesinden dolayı herhangi bir ülkede devlet merkezli istihbarat eğitiminin yapıldığı kamuya açık bir eğitim hizmeti bulunmamaktadır. İstihbarat hizmetlerinde görev alacak adaylar teşkilatların iç birimlerince oluşturulan merkezlerde eğitimlerini sürdürürler. İstihbarat birimleri ağırlıklı olarak kendi görev alanlarıyla ilgili konularda eğitilmelidir. İstihbarat hizmetlerinin eğitimdeki ortak noktaları ise öncelikle istihbaratla alakalı temel ilkeler hakkında kuramsal ve uygulamalı bilgilere yer verilmesidir. Kişilik, beceri, kriz yönetimi, genel kültür, genel yetenek, yabancı dil, hitabet, psikoloji ve fiziki testler gibi eğitim süreçlerden geçirilir. Bunun yanında tüm personelin teknoloji ve psikoloji bilimi konularında asgari düzeyde de olsa gerekli alt yapıya sahip olması gerekir (Çetin, 2011, s.19). Suçlu psikolojisi, etkili konuşma ve ses analizi, birey ve kitle psikolojisi, karakter tahlili, delil toplama ve sahte delil, takip ve gözetleme, önlem geliştirme, istihbarata karşı koyma (İKK), olasılık ve istatistik, sabotaj, terörizm ve anti-terör, asimetrik savaş teknikleri, stres altında düşünebilme, idare ve uygulama, hareket yönetme kabiliyeti, zaman yönetimi, mülakat ve sorgu teknikleri, şifreleme ve gizli haberleşme, kaynak ve eleman kullanımı, gizli kayıt teknikleri, fotoğraf, bilgisayar, ekipman ve diğer cihazların kullanımı, sızma yöntemleri, yakın dövüş ve fiziki güç kullanımı, silah eğitimi, hedef analizi, ilk yardım gibi kuramsal ve uygulamalı yoğun bir eğitimden geçmelidir. Eğitimlerden sonra istihbarat hizmetleri adayının kuramsal bilgisini sahada uygulamaya ne ölçüde yansıttığını ölçen gözlemler asıl bir istihbarat personeli olmadan önce yapılmalıdır. Belirlenen zaman dilimi içerisinde hedefe uygun faaliyet sürdüren, vizyon ve misyonu açısından gelecek vaat eden her aday personelin asaleti tasdik edilir ve görev alanlarına gönderilir (Urhal, 2008, s.212). Fakat alınan eğitimlerin bunlarla kısıtlı kalmaması gerekir. Her personelin çalıştığı alanla ilgili hizmet içi eğitimler bulunmalıdır. Bir istihbarat personelinin çalıştığı alana ilişkin olarak gerek devlet içinde gerek yurt dışında neler olup bittiğine yönelik bilgiye mutlaka vakıf olması gerekmektedir birlikte bilgilerin sürekli taze tutulması gereklidir. İstihbaratta uzmanlaşma isabetli olmak ile başlar. İstihbaratçı kendisini ülkesinin milli hedeflerine güdülemelidir. İstihbaratçı mesleğini heves ile değil bağlılık ile hayattaki öncelikleri arasına koyduğu ölçüde yeterli olabilir.

Yenilikçilik, hızla gelişen rekabet ortamında istihbarat servislerinin hayatını sürdürebilmeleri için evrensel ve tüketici gereksinimlerine uygun ürün ve hizmet

sunma gerekliliğidir. Bu rekabet ortamında yenilikçilik kavramının önemi daha da öne çıkmaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalara göre ülkelerin gelişmeleri ve kalkınmalarında yenilikçiliğin anahtar rol oynadığı tespit edilmiştir. Hem örgütsel başarılar hem de güçlü ekonomiler için yenilikçilik kaçınılmazdır (Musiad, 2012). Uluslararası rekabette devlet düzeyinde ortaya çıkan ihtiyaçların hızla temin edilmesi gerekliliği istihbarat teşkilatları açısından yenilikçi bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Gelişen teknoloji, değişen uluslararası koşullar ve rakiplerin taklit yetenekleri sebebiyle basit bir değişim eylemiyle rekabet üstünlüğü yürütülemeyeceği için yenilikçilik süreklilik gösteren bir fiil olmalıdır. İstihbarat süreci genellikle yenilenme ve geri beslemeye ihtiyaç duyar. İstihbarat teşkilatları da yenilikçi olmalıdır. Her zaman daha yetkin istihbarat teknikleri peşinde olunmalıdır. Bazen eski olan yeniden daha faydalı olabilir, bu durumlarda ise eskinin geliştirilmesi yenilikçiliğe dahildir. Hedef ve rakiplere karşı önde olabilmek ve sürekli olarak en güncel istihbaratı elde bulundurmak için istihbarat sistemi yeniliklerle iç içe olmalıdır. Kendisini yenilemeyen istihbarat teşkilatlarının yeterli olma ihtimali çok düşüktür. Ülkelerin yenilikçilik derecesindeki artışın ekonomik ve sosyal açıdan getirisi çok fazla olmasıyla birlikte yenilikçilik istihbarat servislerinin de tüm faaliyetleri ile bütünlük kurmalıdır (Yılmaz, 2011, s.702).

Nesnellik, her tür öznel öge ve etkilerden bağımsız olabilme durumunu açıklar. Ancak kişinin toplumsal yapısı ve düşüncesi tarafsız olmaz gerçeği de nesnelliğe dahildir. Kişinin kendisine tavsiye edilen, sunulan bir mesele yahut aktarılan bir haber hakkında daha öncesinde az ya da çok olumlu veya olumsuz bir fikri bulunur. Bilgi her anlamıyla güçtür ve gücün tarafsızlığı olmaz. İstihbaratın tarafı ise devletin bölünmez bütünlüğü ve milli çıkarlarıdır. İstihbaratta her veri, harf, kelime, cümle, konu, resim ve ifade bir anlam taşır. İstihbarat hizmetlerinde çalışanların belli konularda hisleri, menfaatleri ve yargılarından bağımsız bir şekilde raporlama yapmaları nesnelliğe ulaşmaya yönelik bir gayrettir. Geçerli bir istihbarat süreci için doğruluktan yana; analitik yargılarda uzman bir tavır alınmalıdır. İstihbaratçı karar alıcı veya politikacı değildir. Görevini dürüstlikle yürütmesi, mümkün olduğunca nesnel olması, analiz ve raporlarını dar bir zemine sığdırmaması gerekir (Ateş, 2013, s.24). Bu koşulların yanında istihbaratta nesnellik olgusuna yaklaşabilmek için mesele ile ilgili gerekli bilgiler değerlendirilmeli, tartışmalı konular göz önünde bulundurulmalı, doğru olduğu ileri sürülen açıklamalar es geçilmeden kaynağın

sunduğu ifadeler ve görüşler kullanılmalı ve gerçekler mümkün olduğunca yargıların önüne geçmelidir. Kişilerin, kitlelerin ve toplumun olayları doğru anlama gereksinimini karşılamak olarak ifade edebileceğimiz nesnellik ilkesi iyi eğitilmiş, kültür seviyesi yüksek, tutkulu ve sadık bir istihbaratçının katkılarıyla değerlendirilerek yeterli bir düzeye gelebilir. İstihbarat üretiminin her basamağında önyargıdan uzaklaşarak olayın gerçek yüzünü tespit etmek, olgulara duyguları karıştırmamak, olayları çarpıtmamak, abartmamak, küçültmemek, kişisel bir amaca hizmet etmemek, gereksiz yorum ve yargılarda bulunmamak gibi koşullar yok sayılmamalıdır (Bulut, 2016, s.68). Milli çıkarların gözetilmesi ve saptırılması arasında ince bir çizgi vardır. Yersiz hamaset ve milli duyguların kötüye kullanımı hedefleri şaşırtıp rakibe üstünlük sağlayacaktır. İstihbarat, imkân ve kabiliyetler ölçeğinde devletin çıkarlarını ve dünya arenasının gerçeklerini konu alarak inşa edilmelidir.

Esneklik, istihbarat olgularının değişmesi veya güncellenmesi halinde farklılığa gidilebilmesidir (Kuzgun, 2012, s.36). İstihbarat doğrulara uzak kalan yargılara değil, olguları yakından takip eden görüşlere dayanmalıdır. İstihbarat yalnızca geçmiş ve mevcut fırsatlar ya da tehditlerle ilgili bilgi toplamakla kalmamalıdır. Karar alıcıların kısa ve orta vadede talep etmeyeceği bilgileri de tutmalıdır. Ancak böyle bir çalışma ile istihbarat teşkilatları olaylara gerektiği zaman tepki vermesi mümkündür. Sadece şaibeli bir habere odaklanılmamalı olaylar farklı kaynak ve araçlar yoluyla da değerlendirilmelidir. Değişik durumlarda yedek tedbirler olmalı ve değişen şartlar karşısında istihbarat esnetilebilmelidir. Tüketicinin farklı tercihleri ve seçimleri olabilir. Bu noktada istihbaratın esnekliği önem kazanır. Bir kalkan düşünüldüğünde, korunmak için üretilen bu araç yeri geldiğinde hafifletilmesi yanında güçlendirilip sivriltilirse savurarak saldırı için kullanılması yönünde amacı genişletilebilir ve daha hızlı, sağlam ve keskin bir biçimde her iki amaç için kabiliyeti artırılabilir. Küresel gelişmeleri incelemek gerekli koşullarda hamle değiştirmek ve hızlı karar vermeyi de konu alan esneklik, farklılık ve gelişime açık olarak değişiklikler karşısında olumlu ve sistemli bir faaliyet olmayı başarıp zorlukların aşılmasını sağlayacaktır (Özdağ, 2011, s.37). İstihbarat faaliyetlerinde gerekli değişikliklere itiraz etmek yerine uyum sağlayan veya sorgulayan tarafta olmak süreci hızlandırır. Süreçten etkilenmektense süreci etkilemek her zaman üstünlük sağlayacaktır.

İstihbarat faaliyetlerinin doğasının anlamada başarı ve başarısızlık ölçütü faydalı olmayabilir. Bu faaliyetlerde diğer kurumlardan farklı olarak görevlerin yerine

getirilmesi başarı olarak görülmez. Bu anlamda başarı sorumluluğun gerçekleştirilmesidir. Her şeyin yolunda gittiği zamanlar istihbarat mevzu bahis olmamaktadır. Herhangi bir güvenlik zafiyetinde ise ilk atıf istihbarat başarısızlığına yapılabilmektedir. İstihbarat faaliyetlerinin kalitesini değerlendirmekte yeterlilik kavramı daha yerindedir. Bu kavram istihbaratla görevli ve yetkili mercilerin sorumluluklarını yerine getirebilme kapasitesi ve gücünü ifade etmesi açısından önemlidir (Çıtak, 2018, s.38). Bahsi geçen ilkeler yeterli bir istihbarat üretiminin içinde olması gereken koşulların başında gelmektedir. Bu ilkeler kapsamında sürdürülen istihbaratın fayda vermesi istihbaratı üreten istihbaratçının ise yeterli olma oranı bir hayli yüksektir.

3.2.4 İstihbarat çarkı

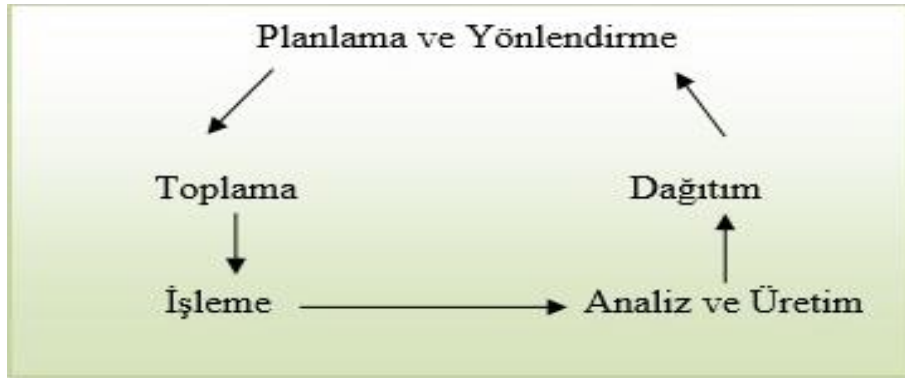
İstihbarat çarkı bilgiyi işlemek suretiyle istihbarat haline dönüşmesine katkı sağlayanlardan bu bilgiye ihtiyaç duyan kullanıcılara kadar uzanan farklı aşamalar içermektedir (Lowenthal, 2000, s.42). Bilginin istihbarat olarak kabul edilebilmesi için temel ilkelerin varlığı olduğu gibi kendi içinde çeşitli işlemlerden de geçmesi gerekir. İstisnai durumlar haricinde herhangi bir kaynaktan temin edilen bilginin belli işlem ve süreçten geçirilmeden raporlanması o bilgiyi gazete, televizyon ve internet başlıklarında bulunan haberlerden farklı kılmaz. İstihbarat döngüsünü açıklayabilmek için istihbaratın temel çevresinin çizilmesi gerekmektedir. İstihbarat ihtiyaç duyulan ve duyulması muhtemel bilgilerin tespitinden başlanılarak bilgilerin açık, kapalı ve yarı kapalı kaynaklardan elde edilmesi, işlenmesi ve sağlanan sonuçla ilgili birim ve kişilere aktarılmasını kapsayan bir süreçtir. Bu süreç kesintiye uğramaksızın birbirini takip eden bir çarkı andırır.

İstihbarat çalışmaları hedef veya hedef haline gelmesi muhtemel devlet, örgüt, grup veya kişilerin imkanları ve kabiliyetlerinin deşifre edilmesi, stratejileri ile muhtemel eylemlerinin önceden tespit edilerek çalışmaları sürdüren tarafın kendi hareket tarzının oluşturulması için uygulanır. Teknik olarak incelendiğinde bir istihbarat faaliyetinin gelecekte yaşanabilecek bir gelişmenin beklenmesi, sıra dışı olayların farkına varılması ve istihbaratı kullanacak yetkililerin istekleri neticesinde ihtiyaçları karşılamak için başlatılıp sürdürüldüğü ifade edilebilir (Güven, 2011, s.5). Ancak hem nihai kullanıcıların karar alıcılar olması hem de istihbarat ihtiyaçlarının karar alıcılar tarafından gelmesi istihbarat çarkını sekteye uğratabilir. Çünkü karar alıcılar teknik

anlamda istihbarat bilgisine haiz olmayabilir. Dolayısıyla istihbarat alanında yüzeysel bilgilere sahip olması muhtemeldir. Bu noktalarda karar alıcılar istihbarat direktörleri tarafından yönlendirilebilmektedir.

İstihbarat faaliyetlerindeki her bir aşama için çeşitli kaynaklarda farklı ifadelerle rastlanmıştır. Herman (2003, s.39) istihbarat üretimini üç aşamaya ayırırken, Özdağ (2011, s.371) sekiz aşamaya, Urhal (2008, s.214-219) dokuz aşamaya, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT Resmi İnternet Sitesi, 2019) da dört aşamaya ayırmıştır. Yılmaz (2007, s.89) ve Born ve Wills (2007, s.14), CIA'in belirlemiş olduğu (CIA Resmi İnternet Sitesi, 2019) beş aşamanın üzerinde durmuştur (Öztoprak, 2011, s.63). Aşamaların tümü benzer süreci açıklamak üzere oluşturulduğundan içerik olarak birbirlerine yakın olduğu görülmüştür.

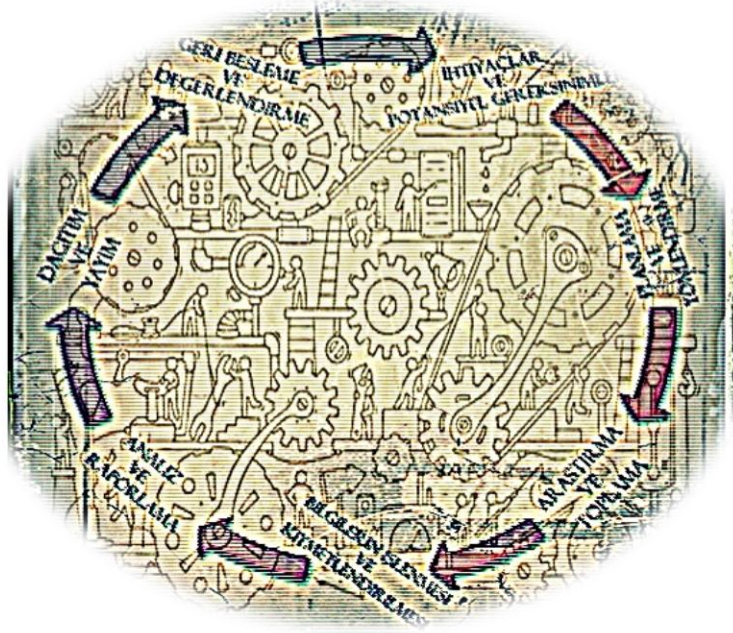
İstihbarat çarkı, dünya istihbarat literatüründe genel olarak; “planlama ve yönlendirme, toplama, işleme, analiz ve üretim ile dağıtım olmak üzere birbirini takip eden beş aşamadan oluştuğu kabul edilmektedir” (Berkowitz & Goodman, 1989, s.30-39; Richelson, 1989, s.3; Laqueur, 1993, s.20-36; Shulsky, 1993, s.2; Johnson, 1996).

Şekil 3.4: Geleneksel İstihbarat Çarkı

Kaynak: Seren, M. (2017) Klasik İstihbarat Çarkı, s.288

İstihbarat çarkının günümüz koşulları göz önüne alınarak yürütülmesinde işlenen bilginin istihbarata dönüştürülmesi faaliyetinin çok karışık hale gelebilmesiyle istihbarat faaliyetinin bilimsel ve teknik yönden disiplinler arası özellikte bir yaklaşımı benimsemesi mecburi görülmektedir. Bu aşamalara organizasyon ve yönetim alanındaki gelişmelere uygun olarak mevcut ve gelecek ihtiyaçların daha iyi karşılanması adına farklı safhaların dâhil edilmesi gerekliliği oluşmuştur. Bu gerekliliğin sağlanması adına istihbarat literatürüne ve değişen ihtiyaçlara uygun bir istihbarat çarkı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Şekil 3.5: Muasır İstihbarat Çarkı

Kaynak: Bu şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu istihbarat çarkı; ihtiyaçlar ve potansiyel gereksinimlerin belirlenmesi, planlama ve yönlendirme, araştırma ve toplama, bilgilerin işlenmesi ve kıymetlendirilmesi, analiz ve raporlama, dağıtım ve yayım, geri besleme ve değerlendirme aşamalarını içerir.

İhtiyaçlar ve potansiyel gereksinimlerin belirlenmesi; devletler karar alıcı mekanizmalar ve ilgili birimler vasıtasıyla milli güvenlik yanı sıra menfaatlerle ilişkili konular hakkında istihbarat üretilmesini istenen hususları belirtmektedir (Çetinkaya, 2012, s.66). İstihbarat üretimi yalnızca mevcut ihtiyaçlara değil ileriye dönük gereksinimlere de cevap vermelidir. İstihbaratın odak noktası olan gelecek, ilk aşamanın da ağırlıklı yeterlilik ölçütü olacaktır. Geleneksel istihbarat çarklarında ayrı olarak parantez açılmamış olan bu nokta önem atfetmektedir.

Modern bilgi teknolojileri kitleler halinde bilgi toplanmasını sağlasa da modern çağda bilgi nitelik ayrımı olmaksızın hızla artmaktadır. Burada istihbarat teşkilatlarına düşen görev bilginin uygun şekilde ayrıştırılması, hedef gözetme ve öncelikler gibi unsurların sınırlarını iyi çizmektir. İhtiyaçların belirlenmiş olması ve potansiyel gereksinimlerin göz önünde bulundurulması aynı zamanda bilgi toplamada görevli birim ve personelin işini kolaylaştıracaktır (Çelik, 2012, s.13). İhtiyaçlar dahilindeki konuların çerçevesi iyi çizildiğinde istihbarat teşkilatının hedefi belirlenerek hızlı hareket edebilmesinin önü açılacaktır. Potansiyel gereksinimlerin üzerinde durulması ise geleceği aydınlatacak, manevra kabiliyetini ve üstünlüğü artıracaktır.

Planlama ve yönlendirme; karar alıcılar tarafından tespit edilen ihtiyaç ve gereksinimler, planlama ve yönlendirme kademesinde tasarlanmış bir kapsamda istihbarat örgütlerinin haber toplayan birimlerine istek veya emir şeklinde iletilmektedir. İhtiyaçlar ve bilgi edinilmesi gerekli konunun içeriği göz önüne alınarak farklı durumlar için yedek yol haritaları çıkartılır. Böylelikle ihtiyaç duyulan bilgiyi temin etme sürecinin zorlukları aşarak kullanıcılara en hızlı istihbarat akışı sağlanmış olacaktır (Özçoban, 2014, s.40).

Tasarlanan plan bilginin toplanma yöntemi de kapsamaktadır. Bu aşamada istihbarat teşkilatları “Bilgiye süratli ve güvenilir şekilde nasıl ulaşırım?” sorusu üzerinde yoğunlaşmalıdır. Soruya doğru yanıtın verilebilmesi için mevcut imkân ve kabiliyetlerin gözden geçirilmesi gerekmektedir (Peterson, 2009, s.8). Her plan çeşitli beklentileri içerir. Çünkü planlama bütün seçenekleri değerlendirerek en iyi seçeneği bulma sorumluluğu yükler. Planlama bir motivasyon unsuru olarak da rol oynar. İyi bir planlama yönlendirmeyi kolaylaştırarak zaman kaybını önleyebilecektir.

Araştırma ve toplama; verilerin araştırılması ve toplanması aşaması istihbarat faaliyetinin en karakteristik aşamalarından biridir. Gerçeği aramak ve geleceği tahmin etmenin bir yolu bilgi kümelerinin araştırılmasıdır. Araştırma yapılmadan gerekli verilerin toplanması zordur. Veri toplanmadan ise diğer faaliyetler geçilmesi daha zordur. Araştırma ve toplama kademesinde istihbarat örgütleri karar vericiler ve ilgili birimler tarafından oluşturulan hususlar noktasında farklı haber kaynakları ve araştırma yöntemleri aracılığıyla çeşitli bilgilere ulaşmaktadır (Atalay, 2013, s.19). Bu kapsamda haber toplama kaynakları ve araştırma yöntemleri farklı sınıflara ayrılmıştır.

İnsan İstihbaratı (Humint); insan kaynakları aracılığıyla sağlanan ve toplanan bilgilerden oluşturulan istihbarat yöntemidir. İnsan kaynağından başka hiçbir yolla elde edilemeyen bilgiye erişimde sık kullanılır (Özdağ, 2011, s.116).

Teknik İstihbarat (Techint); tümüyle insan kaynağına nazaran salt bir takım teknolojik aygıt ve yöntemler vasıtasıyla temin edilen bilginin işlenmesiyle meydana gelir. Ayrıca teknik İstihbarat teknik içerikli tüm istihbarat toplama yöntemlerini kapsayacak nitelikte bir ana başlıktır (Çetinkaya, 2012, s.63),

Sinyal İstihbaratı (Sigint); sinyal yoluyla veya sinyallerin arasına girilerek temin edilen istihbarat yöntemidir. Elektronik İstihbarat (Elint); iletişim cihazları ve diğer elektronik aygıtların yaydığı dalgalar aracılığıyla veya kablo üzerinden taşınan akımın

tespit edilmesi ve bilgilerin ele geçirilmesini içeren istihbarat yöntemidir. Haberleşme İstihbaratı (Comint); iletişim kanalların ve birbiriyle ilişkili tarafların bağlantısının incelenmesi sonucu elde edilir. Yabancı Cihaz İstihbaratı (Fisint); yabancı unsurların oluşturduğu yeraltı, yerüstün ve uzay kaynaklı veri bağlantısı ve teçhizatı çözmek için kullanılır. İmza ve Ölçüm İstihbaratı (Masint); olayları ve hedefleri tanımlayıp ayırt edebilmek için ilgili olay ve hedeflerin maddi özelliklerinin nitel ve nicel incelenmesi yoluyla üretilen istihbarat yöntemidir. İmza kelimesi ile aktarılmak istenen olay ya da hedefi farklı kılan özellikleridir. Misal olarak Radar İstihbaratı (Radint), Kızılötesi İstihbaratı (Irint) ve Elektromanyetik Nabız İstihbaratı (Rf/Empint) yöntemleri gösterilebilir. Coğrafi İstihbarat (Geoint); fiziksel özellik ve coğrafi hareketliliklerle birlikte Görüntü İstihbaratı (Imint); uydu ve çeşitli fotoğraf yöntemleri kullanılarak toplanan görüntülerin görsel olarak betimlenmesi, belirlenmesi ve değerlendirilmesi sonucu temin edilmesini içeren istihbarat yöntemidir. Dijital Ağ İstihbaratı (Dnint); dijital ağ ortamlarında saklanan verilerin ele geçirilmesi amacıyla yürütülen istihbarat yöntemidir. Çeşitli dijital ağlar ve internet aracılığıyla birbirine bağlanan tüm bilgisayarların aynı zamanda birbirlerinin içinde bulundurdıkları verilere ulaşabilme imkanlarının var olmasından yararlanır. Finansal İstihbarat (Finint); para transferlerinin takibi ve incelenmesi sonucunda elde edilen istihbarat yöntemidir. Bu yöntemde kara para aklama, terörizmin finansmanı ve uyuşturucu ticareti ile mücadele amacıyla ilgili mali bilgiler analiz edilir (Yılmaz, 2006, s.169-170).

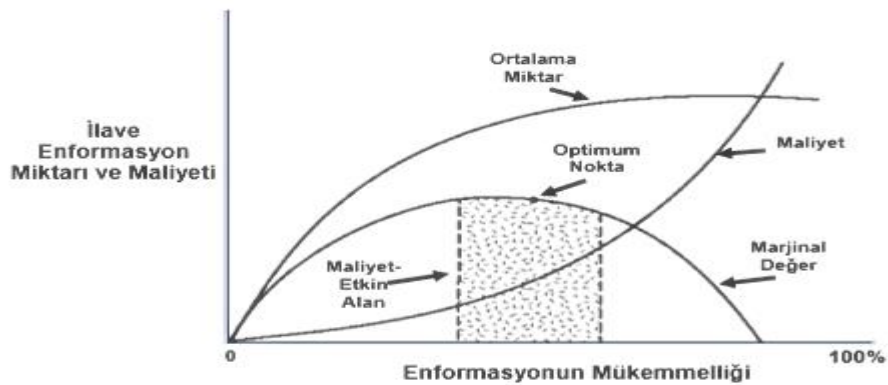
Açık kaynak istihbaratı (Osint); televizyon, gazete ve internet gibi açık kaynaklarda bulunan ve herkes tarafından ulaşılabilmesi olanaklı bilgilerin istihbarat amacıyla kullanılması yöntemidir. İstihbaratın %85'in üzerinde açık kaynaklardan temin edildiği bilinmektedir. Fakat elde edilebilirliğinin kolay olması ve niceliğinden dolayı açık bilginin bazen küçümsenmesine ya da görmezden gelinmesine rastlanılabilmektedir (Arıbaş, 2007, s.41).

Araştırma ve toplama yöntemlerine farklı başlıklar yanı sıra değişik sıralamalar halinde rastlamak mümkündür. Her geçen gün İmkân ve kabiliyetler ölçeğinde gelişmelere fırsat vermektedir. Bu sebepten ötürü bu yöntemlerde, tüm sınıflandırmalarda olabileceği gibi farklılaşabilmekte veya yenilenebilmektedir. Bahsi geçen yöntemler genel ve sık kullanıma göre düzenlenmiştir.

Bilgilerin işlenmesi ve kıymetlendirilmesi; istihbaratta haberi nasıl aldığınızdan ziyade onu nasıl yorumladığınız önemlidir (Kaynak, 2006). Bilgilerin işlenmesi ve

kıymetlendirilmesi kullanılabilir ve faydalı bir forma dönüştürülmesidir. İşlenme aşamasında çeşitli kaynaklarından temin edilen ham bilgiler, kullanıma müsait ve açık hale getirilmek için farklı işlemlere tabi tutulur. Burada haberin istihbarat değeri, doğruluğu ve güvenilirliği gibi unsurları değerlendirilmektedir (Küçükbaş, 2015, s.35). Temin edilen bilgiler ışığında gelişmelerin ve olayların anlamı ortaya konulmaktadır. İşlenme kademeli olarak iki defa oluşur. İlk bilginin temin edilmesi ve saklanması arasında, ikinci olarak düzeltilmesi ise kontrol edilmesi ve iletilmesi arasında gerçekleşir. Bilginin elde edilmesi, saklanması ve işlenmesi arasında geçen süreç genellikle büyük miktarda insan ve makine gücü gerektirir.

İşlenme ve kıymetlendirme sürecinde yeni yorumlamaların örgüt ve hedefe uygun dile çevrilmesi elzemdir. Ham bilgiler yorumlamaya taban oluşturmasının yanında işlenmiş bilginin hedefe uygun kıymetlendirilmesi kademeleri birbirini izler. İşlenecek ve kıymetlendirilecek bilginin belirlenmesinde ülkenin ve örgütün yapısı, kültürü, olanakları ve idaresi dikkate alınarak hareket edilmesi gerekmektedir. İşlenme aşamasını olumsuz yönde etkileyen bununla birlikte kişilerin yanlış yorumlar yapmasına sebep olan unsurlardan birisi de gereksiz ve fazla bilgi edinimiyle gelen zaman kaybıdır (Johnson, 1996, s.22). Fazla bilgi sahibi olma, kişi veya birimlerin tüm bilgileri dikkate alarak doğru yorumlamasını ve zamanı etkilemektedir. Fazla veriye sahip olmak kazanç sağlayabilir fakat bu veriler işlenemez, amaca yönelik filtrelenemez ve uygun formlara dönüştürülmez ise kazanca sahip olunması bir yana bu verileri depolamak için gereken maliyet zarara neden olabilir. Doğru ve yeterli bilgiye ulaşmadaki zamanlama, üstünlük kurabilmenin aracı haline gelmiştir (Çankal, 2010, s.36). Bu aracın başarılı kullanılması organizasyon yapısı ve faaliyet sürecinin kalitesine bağlıdır.

Şekil 3.6: Eformasyonun Mükemmelliği

Kaynak: F. Harrison (1999). The Managerial Decision-Making Process, Houghton Mifflin, s.49

Analiz ve raporlama; analiz, olguların parçalarında kaybedilmeden hassasiyetle çözümlenerek ortaya konulmasıdır. Kuvvetli bir soyutlamayı işlemini gerektiren bu zihinsel süreç parça ve bütün arasındaki kısmi olarak değişmeyen bağlantıların açıklanmasını ve genel ilkelerin keşfedilmesini sağlarken istisna oluşturan durumların anlamlı bir betimlemesine de olanak tanır. Analiz yalnızca bir algı ürünü değil aynı zamanda kendiliğinden bir kavrama süreci oluşturur. İstihbarat analizi de toplanan ham bilgilerin değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin sonuca dönüştürülmesi işlemidir. İstihbarat analizinden beklenen ise muhtemel sonuçları öngörmesi, sürprizlerin önüne geçebilmesi ve politikaya katkı sağlamasıdır. İhtiyaçlar çevresinde toplanarak işleme tabi tutulan bilgi öncesinde planlanır, toplandığı kaynak ve doğruluk yönünden değerlendirmeye alınır. Bilginin istihbarat değeri olup olmadığı belirlenir, mukayese edilir, onaylanır, kıymetlendirilir, durumlar ve gelişmeler göz önünde bulundurularak bilgi güncellenebilecek düzeyde son biçimini alır (Peterson, 2009, s.3). İstihbarat uzmanları tarafından analiz edilen ve rapor haline getirilen istihbarat böylelikle karar vericilere olası sonuçlar ve tehditlerle ilgili tahminleri içeren farklı düzeylerdeki istihbarat sağlanmış olur.

İstihbarat yanıt vermeye uğraştığı sorulara ilişkin çözümler üretmiyorsa araştırma ve toplama aşamasında temin edilen daha sonra işlenmesi ve kıymetlendirilmesiyle meşgul olunan birçok veri ve bilgi, analiz ve raporlama aşamasında hedefinden sapıp gerekli anlamı ifade etmeyebilir. Uygun personelin temini, eğitimi ve birimin yeterli finansal desteğe sahip olmasının üzerinde durulması gereken bu alan teknolojinin insan unsuruna büyük yardımının dokunacağı fakat mutlak üstünlük sağlayamayacağı entelektüel bir faaliyettir (Bulut, 2015, s.13). Raporlama, konunun süssüz bir kısalık içinde açıkça ifade edilmesini gerektirir. Tutarlı ve amaca uygun yapılan raporlama siyasi kararların tutarlılığını artırdığı gibi dış politikada caydırıcılığı da artıracaktır. Bilgilerin doğru, amaca uygun bir şekilde analiz edilmesi ve raporlanması karar alıcı mercilerin istek ve taleplerini karşılayabilecektir. İstihbarat teşkilatları buna bağlı olarak ilerleyen zamanlara yönelik yol haritasını çizebilir ve önceleri yaptığı ancak verim alamadığı uygulamaları düzenleme fırsatı bulabilir. Analiz ve raporlanmanın tutarlılığının yüksek olması için yoğun emek ve büyük zaman harcanması gerekebiliyor (Köseli, 2011, s.67). Özellikle bilgi çağının getirdiği zorluk olan hızla değişen ihtiyaçlarda istihbarat servisleri değişikliklere ne kadar süratli ayak uydurabilirse anlık değişimleri gerçek zamanlı analiz edip başarıyı yakalayabilir. Bu

değişikliğin temelinde de öngörü, gerçek zamanlı raporlama ve bunu sağlayacak altyapının önemi vardır.

Dağıtım ve yayım; bu aşamada oluşan ürün istihbarat olarak adlandırılabilir. Kullanıcıların anlayabileceği doğruluğu, netliği, açıklığı ve zamanlamayı içeren ilkeleri gerektirmektedir (Çıtak, 2015, s.754). Teslimat noktaları ilgili birimler olabileceği gibi kanun koyucular veya kabine mensupları da olabilir. Tüm aşamalarda olması gerektiği gibi dağıtım sürecinde de güvenlik mutlaka sağlanmalı ve sızıntı yaşanmamalıdır. İstihbarat birimleri kendi görev alanları dışına çıkmamalıdır. Bir istihbarat uzmanı ilkelerin bir gereği olarak karar yetkisini seçilmişlere bırakmalıdır. Dağıtımı sadece gerekli kişiler ve birimler arasında yapılan istihbaratta genellikle gelen bilgiler anında değerlendirilmektedir (İpekçi, 2011, s.15). İstihbaratın dağıtım safhasından sonraki işlemler hakkında istihbarat birimleri takipte olmalıdır. Yaşanabilecek gelişmeler konusunda bilgi akışı kesilmemelidir fakat yetki dışında da davranılmamalıdır.

Atanmışlar, seçilmişlerin görev alanına gereksiz müdahil olur ve çeşitli baskılar oluşturursa ülkenin güvenlik algılaması, devletin istikrarı ve toplumun refahı kötü yönde etkilenebilecektir. Yayım aşaması sadece üst yöneticilere ve ilgili birimlere yapılan raporlamalar ile kalmayabilir. Gereken durumlarda karşı istihbarat çerçevesinde kısmi bilgiler kasten açığa vurulabilmektedir. Fakat temel olarak anlatılmak istenen karar alıcılara ve ilgili birimlere yönelik dağıtım ve yayımıdır.

Geri besleme ve değerlendirme; geri besleme aşaması istihbarat teşkilatlarının gelişmesi ve hedeflerini gerçekleştirmesi sürecini ifade eder. Geri besleme istihbarattan beklenen etkinlik sonuçları ile uygulamalı başarı durumunun karşılaştırabilmesi için ilgililer arasındaki iletişim sürecinin gerçekleştirilmesini sağlar. İstihbarat, dağıtımı ile son bulan bir ürün değil çeşitli aşamaları olan ve süreklilik arz eden bir döngüdür (Lowenthal, 2000, ss.42-53). Geri besleme yapmak ve almak istihbaratın sağlığı açısından hem karar alıcı mercilerin hem istihbarat üreticilerinin elini güçlendiren bir aşamadır. Küreselleşen dünyada istihbarat servislerinin rekabeti açısından yeni yönetim tarzları geliştirmeleri ve bu tarzları uygulayabilir olmaları önem taşımaktadır. Üstünlüğü sağlayabilmenin en önemli koşullarından biri verimliliğin artırılması ve gelişen yönetim biçimlerini organizasyonlara uygulanabilmesidir. Böylece zaman içerisindeki gelişimin sıkı takibi ve odaklanması gereken yetkinliklerin tespit edilmesi mümkün olacaktır.

Değerlendirme sözcüğü sağlanacak istihbaratın kesin ve tutarlı olamayabileceğinden kaynaklanır. Eğer böyle olmasaydı değerlendirme yerine eleştirme sözcüğü kullanabilirdi. Değerlendirme bir sürecin verimliliğini arttırmak için uygulanabilecek bir araçtır (Ercan, 2006, s.21). Bu aşamada ise karar alıcılardan geri bildirim alınıp ilgili birimlere geri besleme yapılarak istihbarat servisinden ne beklenildiği ve düzeltmeler yapılacaksa nerelerde olacağı konusunda net bilgiler oluşur. Bununla birlikte istihbarat faaliyetlerinin etkinliği artırılmış olur.

Çalışanların örgütsel ve ilkesel amaçlar doğrultusunda belirli bir dönem içerisinde ürettikleri istihbaratların sonuçların incelenmesi ve tecrübe edimi olan geri besleme ve değerlendirme süreci tüm aşamalardaki istihbarat personeli ve her bir kademenin değerlendirmesini kapsamalıdır. İstihbaratın kullanıcıları da bu sürece katkı sağlamalıdır. Üzerinde önemle durulması gereken nokta ise geri bildirim ve değerlendirme sonuçlarının kullanılıp kullanılmayacağıdır (Akman, 2019, s.23). Elde edilen sonuçlar istihbarat teşkilatlarında bir amaca bağlı yapılmıyorsa ilgili sonuçlar gerçek verileri oluşturmayacaktır. Diğer yandan bu sonuçlar çalışanlara yönelik bir tecrübe veya fayda getirmeyecekse ileriki süreçlerde uygun işlemeyebilir.

Bu faaliyet sürecinin kavram ve öğelerine ilişkin kullanılan ve karıştırılmaması gereken dört temel aktöre değinmek gerekirse;

- İstihbarat Üreticileri: İstihbarat üretmekle görevli olan personel ve birimler,
- İstihbarat Tüketicileri: Üretilen istihbaratı daha da kıymetlendirmek suretiyle bir ileri düzeye taşımak için tüketen personel,
- İstihbarat Yöneticileri: İstihbarat gereksinimlerinin yönetimi, istihbarat sürecinin planlaması ve istihbarat kullanıcılarına dağıtım aşamalarını üstlenen personel,
- İstihbarat Kullanıcıları: Üretilmesi istenen istihbaratı talep eden ve bunları karar almada kullanan kişilerdir (Frini & Boury-Brisset, 2011, s.6).

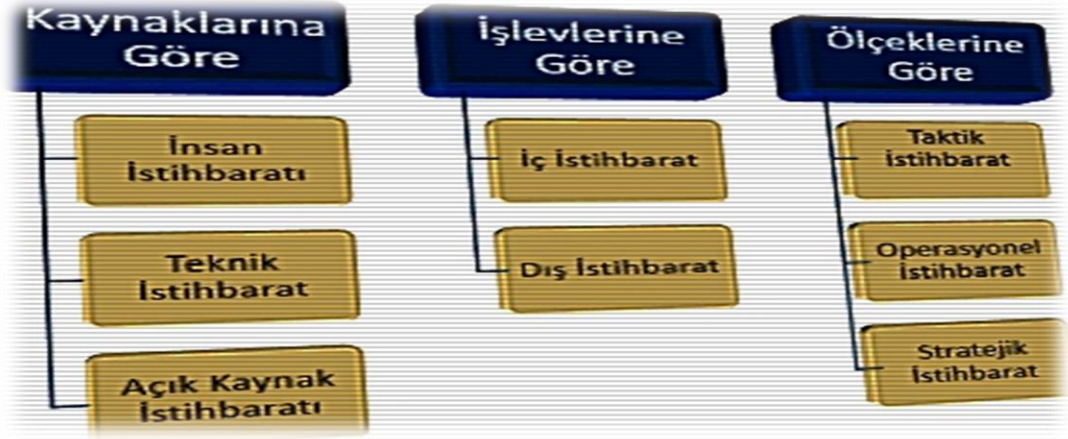
İstihbarat çarkı bahsedildiği üzere kesintiye uğramaması gereken bir çalışmadır. Çünkü istihbarat çarkı karar alıcılardan tarafından bir talep gelmeden de istihbarat üretmesi ve sürekli dönmesi gereken bir mekanizmadır. Bu süreç tüm istihbarat örgütleri tarafından bir çarka benzetilir. Çarkın birinci aşamasında ülkenin güvenliği, çıkarları ve hedefleri konusunda istihbarat ihtiyaçları ve gelecekte ortaya çıkabilecek gereksinimler belirlenir. İkinci aşamada ilgili birimler mevcut ihtiyaç ve potansiyel gereksinimler hakkında belirli plânlar tasarlarlar. Beraberinde konu ile alakalı gerekli yönlendirmeleri ilgili birimlere yapar. Üçüncü aşamada araştırma yapılarak verilerin

toplanması sağlanır. Bu aşamada konunun sınırları iyi çizilmesi ve bilgi israfından kaçınılması gerekir. Dördüncü aşama bilgilerin işlenmesi ve kıymetlendirilmesidir. İstihbaratın temel ilkeleri içine alacak şekilde ilerlemesi önemlidir. Beşinci aşamada tutarlılık ve amaca uygunluk yeterlilik ölçütüdür. İstihbarat hazır hale gelir. Altıncı aşamada dağıtım süreci başlatılır ve bu sürecin takibi yapılır. Yedinci aşamada ise geri bildirim ve değerlendirmeyeyle birlikte istihbarat sürecinin verimi ve sağlığı artırılır. İstisnai durumlarda çarkın tamamlanması mümkün olmayabilir. Bu tarz durumlarda eldeki veriler ve geline aşamada çark tamamlanmadan karar verilmesi gerekebilir. Çünkü istihbaratta yanlış karar, kararsızlıktan iyidir. Önemli olan eldeki imkanların iyi şekilde değerlendirilmesi kısa zamanda ve tutarlı bilgi verilmesidir. Bu anlamda özel durumlarda çarkın tamamlanması beklenmez.

Genel olarak kabul edilen düşük aşamalı çarkların uygulanmasından ziyade yedi aşamalı bir çarkın uygulanmasına gelebilecek eleştirilerden bazıları sürat, açıklık, gizlilik ve netlik ilkelerine yönelik olabilir. Ancak düşük sayıda aşamalara sahip olan istihbarat çarkları basit ve kuramsal olarak uygulanması kolay gözükmesine karşın organizasyon ve süreç anlamında karışıklık ve tıkanıklık oluşturması muhtemeldir. Çünkü istihbarat literatüründe yaygın kullanılan bu çarkların aşamalarında açıkça ifade edilmeyen işlemler her aşamada kargaşaya sebebiyet verebilecektir. İstihbarat çarkı bir resim atölyesine benzetilirse burada gerekli araç ve gereçlerin büyük ve karmaşık bölmelerde olmasından ziyade nasıl kullanılacağı belli olan ulaşılması kolay konumda olması çizim teknolojisi, boya tonları ve fırçaların kalitesindeki gelişme ayrıca yeniliklere ayak uydurulması hem resme harcanan zamanı hem de istenilen görüntüyü yakalamak açısından daha yerinde olacaktır. Aksine tasvir edilen bu çark sürat, açıklık, gizlilik ve netlik ilkelerinin yanında çoğu ilke bakımından daha yararlı olacaktır. Düşük aşamalı geleneksel çarkların kâğıt üzerinde sade ve basit gözükmesine karşın oluşturulan istihbarat çarkı içerdiği kargaşayı ve aşamalar arasındaki yolu kısaltıp gizliliğin daha kolay sağlanmasıyla beraber tutarlı istihbarata ulaşmadaki yeterliliği elde edebilecektir. İmkân ve kabiliyetlerin her geçen gün arttığı dünyada istihbarat sistemi de aynı doğrultuda gelişmektedir. Küresel anlamda giderek karmaşık hale gelen bu yapıya ayak uydurmak yerine detaylandırılması gereken yöntemleri daha da basite indirgemek rekabet ortamının gerisinde kalmayı beraberinde getirecektir. Rekabetten daha fazla pay almak ise istihbarat yöntemlerinin zamanın gerekliliklerine göre değerlendirilmesine bağlıdır.

3.2.5 İstihbaratın sınıflandırılması

İstihbarat tek bir yol, donanım veya araç kullanılarak temin edilmez. İstihbarat oluşturma yöntemlerinin her biri farklı yapılanma, donanım, teknoloji ve eğitim gerektirir. İstihbaratın sınıflandırılması ile alakalı çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. İstihbarat faaliyetlerinin sürdürüldüğü saha günümüzde bir hayli genişlemiştir. Geçmişte ağırlıklı devlet veya güvenlik alanında yapılan faaliyetler bugünlerde siyaset, ekonomi, sosyokültürel ve teknolojik alanlar gibi farklı alanları da içine almıştır. İstihbarat alanının genişleme süreci doğrultusunda yeni istihbarat teknikleri ve yöntemleri ortaya çıkmıştır (Pınarbaşı, 2014, s.60-63). Süregelen gelişmeler ışığında genişleyen istihbarat kavramının işlevlerine, ölçeklerine ve kaynaklarına göre sınıflandırılması mümkündür.

Şekil 3.7: İstihbaratın Sınıflandırılması

Kaynak: Bu şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

İstihbarat işlevlerine göre; iç ve dış istihbarat olarak iki kademelidir. İstihbaratın ölçeklerine göre sınıflandırılması ise; taktik istihbarat, operasyonel istihbarat ve stratejik istihbarattır. Sağlanması gereken istihbaratın nasıl elde edileceği bakımından; insan istihbaratı, açık kaynak istihbaratı, teknik istihbarat şeklinde ayrıma gidilir. Bu sınıflandırmalar kapsamlı incelendiğinde literatürdeki farklı sınıflandırmaları da içinde barındırma özelliğine sahiptir. Böylelikle bu konu hakkındaki karışıklık ve fazlalıkların önüne geçilebilir.

3.2.5.1 İşlevleri bakımından istihbarat

İç istihbarat faaliyetleri; yurt içerisinde toplumun huzur ve güvenliğini bozacak zararlı eylem ve davranışların önüne geçmeyi planlamaktadır. Bunun için istihbarat örgütleri kendisine tanımlanmış olan yasal sınırlar içinde istihbarat faaliyetlerini yürütür. İç

istihbarat devletlerin yönetim şekline müdahale etmek, ülkeyi yöneten siyasi iktidara yönelik bozgunculuk çıkarmak, din, dil, mezhep ve ideolojik ayrılıklar oluşturmak amacıyla yapılan faaliyetleri belirleyip etkisiz hale getirmek, ülke sınırları içine girebilecek ve ülke sınırlarından dışarı çıkabilecek her türlü devlet sırrını koruma amacı güden istihbarat faaliyetleridir. Geçmişte iç istihbarat kişilerin, grupların, rejimlerin ve kralların korunmasını hedef alırken günümüzde ülkenin iç güvenliğini haliyle devleti esas alan anlayış ile hareket eder (Yakın, 1969, s.13). İç istihbarat faaliyetleri ile ilgili dünya uygulamalarına baktığımızda iç istihbarattan sorumlu yapılanmalar iç güvenliğe yönelik bilgi toplamak, iç güvenlikle ilgili bilgiler üretip analiz etmek ve yorumlayıp değerlendirmekle görevlidirler (Çankal, 2010, s.47). Ayrıca kara para aklama, organize suçlar, uyuşturucu ticareti, yeraltı ve terör örgütleri iç istihbaratın yakından takip ettiği konulardır.

Dış istihbarat; ülke sınırlarının dışından gelebilecek her türlü tehlikeyi etkisiz hale getirmek amacıyla önceden bilgi sahibi olmak için yapılan saptamalar ve eylemlerin tümüdür. Burada yapılacak faaliyetler dışa yöneliktir. Dış istihbarat milli çıkarları korumak amacıyla dış politikada karar alıcılara kolaylık sağlar. Politik karar alıcıların elindeki bilgi, belge ne kadar güçlü olursa uygulanan taktik ve izlenilecek yol o kadar keskin olur (Acar & Urhal, 2007). Tüm bu sebeplerden ötürü dış istihbarat güçlü olmak isteyen her ülke için zorunludur. Bu faaliyetler espionaj ve kontrespiyonaj, propaganda, psikolojik harekât ve sabotaj faaliyetleri gibi konuları içine alır.

Dış istihbarata yönelik faaliyetleri iç istihbarat faaliyetlerinden sınır olarak daha geniş bir alanda etkinlik göstermeyi amaçlar. Dış istihbarat faaliyetlerinde görevli olan istihbarat birimleri ait olduğu ülkenin uluslararası alanda milli menfaatlerini korumak, devletine karşı yıkıcı plan ve eylemleri engellemeyi amaçlar. Yasadışı örgütlerinin yurt dışı bağlantıları hakkında bilgi toplayıp süratli bir şekilde bağlı olduğu devletin bilgisine sunmaktadır. Bu işleyişin haricinde dış istihbarat ile görevli birimler yasal olarak çeşitli dernekler bünyesinde de ait olduğu ülkenin yurttaşlarını bir arada tutarak hem etkin bir lobi faaliyetini hem de sistematik bir istihbarat faaliyetini yerine getirmektedir (Hökelek, 2015, s.12). Yurt dışında devleti temsil yetkisi olan veya istihbarat servisleri tarafından yetkilendirilmiş görevliler ayrıca o ülkedeki soydaşlarının haklarını ve ait olduğu ülkenin menfaatlerini korumak için sorumluluk üstlenmektedir.

3.2.5.2 Ölçekleri bakımından istihbarat

Taktik istihbarat: Belirli bir alan, bölge kişi veya olay ile ilgili olarak toplanan istihbarattır. Kelime anlamı olarak taktik, tespit edilen hedef ve strateji doğrultusunda en iyi hareket tarzı sergileme hüneridir. Taktik istihbarat takip yapılan olay yerinde veya harekât alanında normale nispeten hızla değişen durum bağlamında hedefin belirli hareketlerinin, faaliyetlerinin ve olaylarla ilişkisinin mekânsal ve zamansal boyutlarıyla birlikte belirlenmesidir. Tespit edilen bilgiler gerçek zamanlı ve sürekli olarak operasyon alanındaki sorumlulara iletilir, planın başarılı bir şekilde gerçekleşmesi sağlanır. Böylelikle operasyon boşluklarının doldurulması, önceliklerin belirlenmesi ve hedefe doğru istikrarlı bir şekilde devam edilmesi sağlanır (Richards, 2010, s.303). Stratejik ve operasyonel istihbarata göre daha kısa süreli, detaylı ve dar alanlı olan taktik istihbarat hemen sonuç gerektiren araştırmalar ve uygulamalar ile güncel olaylar için gerekli olan istihbarat türüdür.

Taktik istihbarata konu olan hareket, faaliyet ve operasyonlar taktik düzeydedir. Bunlara örnek olarak bir savaşın içinde gerçekleşen daha küçük muharebeler, terörle mücadelede yapılan nokta operasyonlar, suç örgütlerine yapılan anlık baskınlar sayılabilir. Vego'ya göre (2009, s.27) istihbaratın üç düzeyi de birbirine dolanmış ve bağımlı bir durumdadır. Genellikle iyi bir taktik istihbarat, operasyonel düzeydeki istihbaratın yeterliliğini artırır ve neticede stratejik istihbarat düzeyinde güzel bir resim ortaya çıkar. Görevin gerektirdiği her türde faaliyetle alakalı sağlanan istihbaratın en küçük parçalarıdır. Ömrü kısa bir istihbarattır. Değer bakımından en alt düzeyde gözüксе de yönlendirici özelliği ile operasyonel hatta stratejik istihbarata dönüştürülebilir. Güncel olaylar ve güncel konularla odaklanır. Bu düzeye, hedefin teknik ve taktikleri hakkında toplanan istihbarat örnek verilebilir (Arıbaş, 2007, s.35).

Operasyon, kolluk kuvvetlerinde suçluların yakalanması için gerçekleştirilen bir dizi eylem anlamında kullanılır. Operasyonel istihbarat ise eylem yapma imkân ve kabiliyetine sahip birim veya kurumların, eylemi gerçekleştirmeye yönelik gereksinim duydukları istihbarat olarak tanımlanmaktadır. Orta vadede planlar ve bu planlamaların uygulanması için gerekli olan operasyonel istihbarat, stratejik ve taktik istihbaratın birleştiği bölgede yer alır. Operasyonel istihbarat çatışmada düşman güçlerinin kabiliyetlerinin mevcut durumunu tespit etmeli daha da ötesine giderek gelecek günlerde düşmanın harekât alanındaki muhtemel manevra tarzlarını da yanıtlamalıdır. Bir savaşın veya büyük bir operasyonun planlanması, hazırlık

yapılması ve icrasına destek sağlamayı amaçlamakla beraber taktik sahada temin edilen istihbaratın derlenmesi ve hedefle ilgili gerekli bilgilerin toplanarak son halinin verilmesini sağlar (Gül, 2015, s.115).

Bu istihbarat düzeyi taktik istihbarat ve stratejik istihbarat arasında geçiş durumunda olup orta vadedeki yapılacak olan planlarla ilgilidir. Gerçekleşmesi muhtemel düşman saldırılarıyla uğraşarak operasyonun yöneticilerinin tahmini durumu, kısa süreler öncesinden göz önünde bulundurmasına katkı sağlar. Operasyon birimleri bu istihbaratı kullanarak faaliyete başlayabilir. Çeşitli yasadışı faaliyetler hakkında temin edilen bilgiler ve sonrasında gelecek görev için gerekli istihbarat düzeyidir. İstihbarat vasıtalarının belirli bir sahaya veya bölgeye yönlendirilerek hedef odaklı gerçekleşen faaliyetlerin bütünüdür. Hedef ülke bölgesinde gerçekleştirilecek sosyal yapı, ulaşım kapasitesi, askeri üsler, ekonomik imkanlar, kamu otoritesinin durumu gibi bilgilerin toplanması kapsamında çeşitli istihbarat imkânlarından faydalanarak hedef sahaya yönelik üretilen istihbarat yöntemlerini içerir (Şahin, 2015, s.6). Operasyonel düzeydeki istihbaratta çoklu hedefler mevcuttur. Eşgüdüm gerektiren operasyonlar için sıklıkla kullanılır.

Strateji, geleceğe dönük faaliyet ve beklentileri ifade etmekle beraber bir milletin ya da milletler topluluğunun savaşta ve barışta uygulayacağı politikalarına katkı sağlamak gayesiyle milli güç unsurlarının etkin ve birlikte kullanımını içerir (TDK, 2009). Stratejik istihbarat ise bir devlet için gelecekte oluşabilecek fırsatların ve tehditlerin araştırılması, tespit edilmesi ve öngörülmesiyle ilgili seçenekler sunan karar alıcıların gelecek ile ilgili politika üretme sürecinde daha yeterli olmasına yardım eden istihbarat düzeyidir. Stratejik istihbaratın istihbarat biliminde bir disiplin olarak yer almasını sağlayan Sherman Kent, “Stratejik İstihbarat” isimli eserinde, bu istihbaratı karar vericilerin hata payı yüksek hareket ve planlamalarıyla kendi taahhütlerine veya hamlelerine zarar gelmeyecek biçimde farklı ülkelerle ilgili bilgi sahibi olmaları için gerekli istihbarat türü olarak açıklamaktadır (Kent, 2003, s.151). Kent’in ifadesinden yola çıkarak bu istihbarat düzeyini önemli olaylarda uluslararası düzeydeki politikaların oluşturulması için uzun vadeli yapılan planlar olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. Stratejik istihbarat verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere geniş kapsamlı bir planlama sistemini içermekte ve yukarıdaki bahsi geçen çeşitlerin en üst düzeyinde yer almaktadır. Buradaki amaç özellikle barış zamanlarında ulusal güvenliğin korunabilmesi için gerekli planların hazırlanması ve uygulanmasını

sağlamanın yanında kriz yönetiminin savaş zamanları dışında da asgari zarar ile politik hedeflere ulaştırılabilmesidir (Ateş, 2013, s.16).

Ulusal ve uluslararası politikaların tespit edilmesi, devlet çapında stratejik kararların alınması amacıyla diğer devletlerin milli güç unsurları ve hassas yönlerine karşı gerçekleştirilen istihbaratı barındırmakta yanı sıra politik anlamda karar verilmesi zor konularda sağlayacağı bilgiyle, konuyu aydınlatma sürecinde anahtar rol oynayacak bir düzeydir. Genellikle stratejik istihbarat tanımlarının ortak noktası karar vericilere veya kullanıcılarına sivil, askeri, iç ve dış konularda strateji belirlemelerinde katkı sağlamasıdır. Bu düzeydeki istihbarat devletlerin milli gücünü oluşturan ana unsurlarda geleceğe yönelik algılamaların yakalanmasını şartlar. Bu doğrultuda stratejik istihbarat kaynakları hedef ülkenin imkân ve kabiliyetleri ile hassas ve zayıf noktaları konusunda tümleşik hale getirilerek gerekli hazırlıkların yapılması ve uygun eylem planının zamanında oluşturulması amaçlanır. Stratejik istihbarat, taktik ve operasyonel istihbarata göre daha geniş bir zemine veya temele daha kapsamlı bir hedefe sahip olup ekonomik, siyasal, sosyal çalışmalar ve teknolojik gelişmelerle tümleşik bir durumdadır (Gül, 2015, s.122). Devletler gelecek için planlar yapma amacıyla ihtiyaç duyduğu uzun vadeli öngörülerini stratejik istihbarat ile tasarlar. Stratejik istihbarat, geçmişi kavrama, güncel durumları anlama ve geleceği öngörebilme görevlerini üstlenir.

Stratejik istihbarat, hedefleri itibariyle sekiz ana başlıkta toplanabilir. Bunlar;

- Siyasi istihbarat,
- Bilimsel ve teknolojik istihbarat,
- Ekonomik istihbarat,
- Askeri istihbarat,
- Sosyal istihbarat,
- Coğrafi istihbarat,
- Haberleşme ve ulaşım istihbaratı,
- Biyografik istihbarattır (Kent, 2003, ss.25-29).

Görüldüğü üzere stratejik istihbarat, hedefleri hususunda da milli güç unsurları ile doğrudan ilişkilidir (Köseli, 2009, s.60). Stratejik istihbaratın hedefleri ülkelerin kabiliyeti ve güçlerini öğrenerek gelişmelere karşı zamanında tepki verebilmek amacıyla önlemler alınması zorunlu alanları kapsar.

Düzeyleri bakımından istihbarat türlerinin fonksiyonel anlamda besin kaynakları ve alt başlıkları olan; temel, cari, tahmini, hedef ve ikaz istihbaratı ise hem tek yönlü hem de müşterek şekilde taktik, operasyonel ve stratejik istihbaratı desteklemektedir. “Eğer dış politika devletler için bir kalkansa, stratejik istihbarat o kalkanı doğru zamanda doğru yere koyabilmektedir.” Walter Lippman.

3.2.5.3 Kaynakları bakımından istihbarat

İnsan istihbaratı: İnsan unsurunu kullanarak hedefler hakkındaki güç ve zayıflıklar, amaç ve niyetler doğrultusunda bilgi toplar. İnsan kaynağının bir hedef veya rakibin karar alma mekanizmasına, bir ülke veya organizasyonun çeşitli seviyelerdeki askeri ve politik kademelerine veya yasadışı bir grubun en hayati noktasına sızarak onların düşünceleriyle birlikte amaçlarını öğrenebilme yeteneği ile diğer haber toplama çeşitlerine göre farklılık gösterir. Tarihsel süreç incelendiğinde istihbarat toplama süreci içerisindeki en eski kaynak olarak yerini almaktadır. Tehdit arz eden veya düşman ülkeler hakkında değerli bilgiler veren bu kaynak; harp esirleri, haber elemanları, görüşülen kişiler, güvenilir kimseler, mülteciler, yandaş kişi ve gruplar, müttefik ülke personeli gibi bilgi kaynaklarından oluşmaktadır (Acar & Urhal, 2007). İnsan kaynağından faydalanılması sırasında dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri güvenilirlik olgusudur. İlaveten kaynağın zamanlı bir şekilde haber sağlayıp sağlayamayacağı kaynak kullanımı ve tercihinde gerekliliği olan şartlar arasında sayılmaktadır. Toplum içinde insan istihbaratı denildiğinde; ajanlar, gizli faaliyet yürüten casuslar veya yabancı ülkelerde görev alan diplomat ve askeri ataşeler gibi haber elemanları düşünülmektedir (Yılmaz, 2007, s.177). Fakat Soğuk Savaş dönemine ait eski ajan tiplerini değiştirmekte, farklı işlevler ve biçimler ile daha çok ticaret dünyası, üniversite, düşünce kuruluşları ve sivil toplum örgütleri gibi oluşumların içinde yer almaktadırlar. Yalnızca hedefle ilişkilendirilmiş ajanlar değil, hedef ile iletişimdeki herkes insan istihbaratı kaynağı olabilir. Diğer ülkelere turist olarak çıkan kişiler, sporcular, gazeteciler, akademisyenler, politikacılar ve hedef ile temas kurabilecek her kişi bir istihbarat kaynağıdır.

Yaklaşık 2500 yıl öncesinde Sun Tzu casuslara sahip olmayan bir devleti kulakları ve gözleri olmayan kişilere benzetmiştir. Stratejik İstihbaratı konu alan eserinde Sherman Kent ise (2003, s.51) tamamlanmaya çalışılan bulmaca ne denli karışık olursa olsun parçaları birleştirip toplamak için ne çeşit teknikler kullanılırsa kullanılsın diğer

istihbarat yöntemleri hiçbir zaman düşünen kişinin yerini tutamaz diyerek insan istihbaratının önemini ifade etmektedir. Gelişmiş istihbarat topluluklarının son yarım asırdaki istihbarat yetersizliğinin temel sebebinin insan istihbaratı fazlasıyla göz ardı edilerek teknik istihbarat yöntemine çok fazla güvenilmesinden kaynaklandığı ifade ediliyor. Küresel boyut kazanan yanı sıra teknolojiyi kullanabilen ve buradan kaynaklanan zafiyetlerin nasıl önüne geçileceğini öğrenebilen terör örgütlerinin varlığı düşünüldüğünde insan unsuru vazgeçilmez hale geliyor. Cilluffo, Salmoiraghi ve Marks'ın ortak makalelerinde (2002, s.295) ABD için "istihbarat toplama faaliyetlerine yönelik yıllık yaklaşık 30 milyar dolar harcanmasına rağmen, niçin 11 Eylül olaylarının istihbarat servislerinde saptanamadı?" sorusunu sorarak; insan istihbaratının düşman planlarını, düşüncelerini ve moral motivasyon seviyesini anlamak için ne kadar gerekli olduğuna vurgu yapmışlardır. Diğer istihbarat kaynaklarına göre öne çıkan özellikleri; her durumda ve olayda kullanılabilir olmasının yanı sıra beklenmedik ve elde olmayan değişikliklerde ileri teknoloji gerektirmemesi ve uyum sürecinin oldukça kısa olmasıdır (Tılısbık & Akbal, 2006, s.100).

Açık kaynak istihbaratı; gizlilik gerekliliği taşımadığı varsayılan, halka açık kaynaklardan temin edilen bilgiler açık kaynak istihbaratı kapsamına girer. Her çeşit görsel ve yazılı kaynaklar yahut internet altyapılı sosyal medya alanlarına kadar uzanan geniş ölçekli bir çevreyi içerebilir. Açık kaynakların kullanımıyla üretilen istihbarat basit gibi gözükse de sanılanın aksine çok değerlidir. İstihbaratı oluşturan bilginin günümüzde %85'ten fazlasının açık kaynaklardan sağlandığı düşünüldüğünde yalnızca bu oran açık kaynak istihbaratının önemini ortaya koymaktadır (Arıbaş, 2007, s.41). Açık kaynakların bileşenleri çözümlenirken pek çok üstün yönünün olduğu görülebilmektedir. Açık kaynak istihbaratı maliyet yönünden ucuzdur. Kaynak yönünden ise sıra dışı bir servete sahiptir. Yöntem yönünden ele alındığında açık kaynak istihbaratı yürütülmesi en basit toplama yoludur. Küreselleşen dünyada haber alma özgürlüğünün giderek yaygın hale gelmesi, sosyal medya uygulamalarının yayılması, haberleşme ve internet teknolojilerindeki ilerleme açık kaynaklar aracılığıyla temin edilen istihbari değer taşıyan bilgiye ulaşma olanağını artırmıştır. Açık kaynaklardaki veri, haber ve bilgilerin istihbarata dönüştürülmesi sürecinin günden güne artarak sürdürüldüğü bu durumdan hareketle açık kaynak istihbaratının alanı daha da çok genişleyeceği düşünülmektedir (Edam, 2019). Açık kaynak bilgilerinin

arasına oldukça nadir olan ulusal sırlar sızabilir. Hedefin istemediği halde ortaya çıkardığı meseleler dikkatlice takip edilerek çeşitli bilgiler rahatlıkla ayrıştırılabilir. Bu bilgilerden yola çıkarak hedef içinde meydana gelebilecek gelişmeler kolaylıkla tahmin edilerek gerekli tedbirler alınabilmektedir.

1942 yılında CIA'in temelini atan Office of Strategic Services (OSS) bağlı kurulan Research and Analysis (R&A) birimi II. Dünya Savaşında elde edilen açık kaynak bilgileri ile Almanya'nın çöküşüne zemin hazırlamıştır. Bu birim birçok alanda uzmanlaşmış analist ile savaş dönemi Almanya'sının çıkardığı gazete, dergi, tarım raporları, ölüm ilanları ve makaleleri inceledikten sonra Almanya'nın ifade ettiği gibi savaşabilecek insan gücünün kalmadığı ve kıtlık çekildiğini ortaya koymuştur. Nitekim Almanya'nın ulaşım, iletişim ve sanayi alanları yanı sıra tarım arazileri ve şehir merkezlerine yapılacak saldırılarla Almanya'nın enkaz altında kalacağı sonucuna varan analistler bu raporları istihbarat servisine iletmışlerdir (Doğan, 2013, s. 110). Açık kaynaklı bu bilgilerin katkısıyla yapılan operasyonlarda Almanya'ya büyük hasar verilmiştir. Bir CIA analizcisi, CIA'nın kullandığı kaynakların %60'nın bilimsel yayımlar, bilgisayar veri tabanları, televizyon ve gazete baskıları gibi açık kaynaklardan geldiğini, %25'nin yarı açık yani gri malumat denilen diplomat raporları ile CIA tarafından mali destekle yapılan araştırmalar olduğunu ve sadece %15'inin teknik ve insani istihbarat ile toplanan gizli bilgilerden oluştuğunu söylemiştir (Özdağ, 2011, s.25). CIA görevlisine dayandırılan bu bilgiler açık kaynağın istihbarat hizmeti açısından dikkate değerdir.

İstihbarat diğerlerinin gizli bilgilerini gizli yollarla elde etme faaliyeti şeklinde tanımlanması mümkün olsa da söz konusu yöntemlerin her zaman gizlilik içinde yürütülmediğinin belirtilmesinde fayda vardır. (Dupont, 2003, ss.16-20). Bu nedenle haber toplama gizli bir faaliyet olmaktan kısmen çıkmış herkesin bildiği açık bilgilerin farklı yöntem ve uygulamalarla değerlendirilmesi, bu sürecin temeli haline gelmiştir. Burada sorulması gereken soru ise veri ve bilgilerin yeterli olup olmadığı değil, ilgili bilgilerin doğru değerlendirilip değerlendirilmediği şeklinde olmalıdır.

Alınan en gizli kararların uygulamalarının çözümlenmesi, bu kararların içyüzü hakkında bilgi verebilme özelliğine sahiptir. Açık kaynaklardan istihbarat toplama yöntemi özellikle internetin yaygınlaşmaya başlaması ve sosyal paylaşım alanlarının artış göstermesi ile birlikte bir hayli değer kazanmıştır. Her gün milyonlarca insanın katrilyonlarca bit veriyi ağ sistemine eklemesi uzayda bir bilgi yığını meydana

getirmiştir. Sosyal paylaşım sitelerinin yaygınlık kazanması ile birlikte insanlar yeri geldiğinde yakınlarıyla dahi paylaşmaya çekindiği eylemlerine yönelik her türlü bilgiyi gönüllü olarak internette paylaşabilmektedir. İçinde bulunulan bilgi çağında neredeyse hiçbir şey gizli kalmamaktadır. En gizli kararlar bile mutlaka uygulanmak zorunda olduğu için bu uygulamaların doğru değerlendirilmesiyle alınmış kararların hangi niteliğe sahip olduğu öngörülebilmektedir. Dolayısıyla açık kaynaklardan faydalanarak istihbarat üretilmesi bu alanda görevli personelin zekâ ve bilgi düzeyi beraberinde teknoloji ile doğrudan ilişkili hale gelmiştir (Acar & Urhal, 2007). Büyük oranda yanlış ve aldatıcı bilginin de paylaşıldığı bu ortamda doğru bilgiye ulaşp çözümlemek istihbarat biliminin sanat yönünü oluşturmaktadır. Açık istihbarat alanında faaliyet yürüten istihbaratçıların kendi alanları ile ilgili çok ciddi bir kültürel farkındalığa sahip olması, hedef ülke ile ilgili milli güç unsurları konusunda bilgili olması yanı sıra dil bilgisine sahip olması gerekmektedir. Aksi halde kendisine hazır olarak sunulan yönlendirilmiş ve aldatıcı bilgileri yeterli görmek durumunda kalacak böylece yanlış yargılara varılmasına sebebiyet verecektir.

Teknik istihbarat; bir dizi teknik yöntem kullanarak bilgi edinilmesini açıklayan bu istihbarat türü, 19. Yüzyılın ikinci yarısında telefonların dinlenmesini içeren sinyal istihbaratı ile başlamış 1960'lı yılların başlarında ilk casus uyduların yörüngeye fırlatılmasına kadarki yüzyıl içerisinde büyük ilerleme kaydetmiştir. Genelde temini kolay olmayan pahalı araçlar vasıtasıyla yürütülen teknik istihbarat, bu yönüyle maliyeti yüksek bir bilgi toplama yöntemidir. Açık kaynaklarda yer almayan gizli bilginin ele geçirilmesinde önemli bir rol oynar. İnsan unsuru kullanılmayan durumlarda personel güvenliği yönünden risk barındırmadığı için tercih edilebilmektedir. Teknik istihbarat yöntemi ile karşılanan bilgi insan istihbaratı ile sağlanan bilgiye nazaran karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda teknik istihbaratın kullanımı da yaygınlaşmıştır. Teknolojik ilerlemeler teknik istihbarata yeni kapılar aralayarak bu yöntemle sağlanan bilginin boyutlarını artmıştır. İstihbarat literatüründe yaygın olarak internet ve bilgisayarın kullanımını içeren siber istihbarat, teknik istihbarat yöntemleri olan; uzay ve hava araçlarının yanı sıra uydular ile birlikte anılmaktadır (Urhal, 2009, s.481). Teknolojinin sunduğu olanaklardan dolayı 21. yy. dinleme ve gözetleme çağı olarak anılmaktadır.

Teknik istihbaratın doğasında gizli yollardan bir şekilde kaynağa ulaşmak vardır. Teknik açıdan kaynaklarının kullanımı anlamında ABD örneğine yer verilen

çalışmada probleme şu açıdan yaklaşmıştır; zarif bir kimse başka bir insanın mesajlarını okumaz ilkesi övgüye değer niyetlerle saygınlştırılmış olmasına rağmen, diğer insanları araştırmaya ihtiyaç olmayan gerçekleşmesi olanaksız dünya ilkelerine dayanmaktadır. Asıl gerçek, suçlular ve teröristlerin zarif olmadığıdır. İleri teknolojinin etkili kullanımına dayanan bir istihbarat yöntemi olup tehdit veya düşman unsurlarının kullandığı iletişim cihazları ve elektronik diğer aygıtların kablo ve sinyaller yoluyla taşınan dijital ve analog iletiminin farklı yollarla algılanıp çözümlenmesi gibi yöntemlerle gizlilik teşkil eden bilgilerin toplanmasını içeren teknik istihbarat; elektronik istihbarat, siber istihbarat, görüntü istihbaratı, dinleme istihbaratı gibi pek çok alt başlıkta toplanabilir. Teknik istihbarat radyo, mikrodalga, radar ve diğer elektromanyetik verilerin toplanması, iletişim istihbaratı, sinyal istihbaratı, kriptoloji, bilgisayar ağlarına sızma vasıtasıyla veri ve bilgi toplanması olarak da tanımlanabilmesi yanında bilgi çağının getirdiği imkanlar ve teknolojik gelişmeler ile temel yöntemlerin dışında kalan pek çok yeni yöntem eklenip farklı şekillerde sınıflandırılabilmesi mümkündür. (Tılısık & Akbal, 2006, ss. 72-73).

Spartalıların askeri mesajları kodladıkları günden II. Dünya Savaşı'ndaki mesajların şifrelenmesine kadarki süreçte teknik istihbarat, savaşta ve savaşın önlenmesinde başat rollerden birini oynamıştır (Koshland, aktaran: Arıbaş, 2007, s.44). 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren diplomatik ve askeri personel telegrafik konuşma yöntemiyle iletişim kurmaya başlamıştır. Bu yöntem mesafeleri kaldırarak daha hızlı haberleşme olanağı sağlamanın yanı sıra bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. Teknolojiye dayalı bütün uygulamalarda olabileceği gibi mevcut zayıf noktaların kısa süre içerisinde keşfedilmesiyle haberleşmeyi yapan taraflar dışında diğer aktörler de haberleşmenin içeriğine kolaylıkla ulaşabilmişlerdir. Teknik istihbarat kavramı, İkinci Dünya Savaşına kadar ağırlıklı olarak düşmanın silah sistemlerinin bilinmesine karşılık gelmiştir. Fakat günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmeler sayesinde teknik istihbarat geçmişten daha geniş bir içeriğe sahiptir. Elektronik haberleşmenin gerçekleştirilmesi teknik istihbaratın ilerlemesinde dönüm noktası olmuştur. Tel aracılığıyla haberleşmenin ardından kablosuz haberleşmenin geliştirilmesi ve uçağın keşfi, teknik istihbaratı bugünkü konumuna getiren önemli ilerlemelerdir (Collins, 2007, s.387). 20. yüzyılın başlarında Marconi'nin telsiz haberleşmeyi geliştirmesi devletlere kablosuz haberleşmeyi sağlayan bir fırsat sunmuştur. Ancak bu yöntem üçüncü şahısların müdahalesini eskisine nazaran daha yüksek hale getirmiştir. Benzeri

müdahalelere engel olabilmek için geliştirilen şifreli telsiz görüşme yöntemi de çok yeterli olmamıştır. Şifre bilimciler, radyo sinyalleri ve dalgalarından çekilen şifreli bilgiyi az zamanda kırmayı başarmıştır (Acar & Urhal, 2007, s.207). Teknoloji ile adeta küçülen dünyayı gökyüzünde çeşitli yörüngelere oturtulmuş uydular ile denizlerin altından geçirilen milyonlarca metre kablolar sarmıştır.

3.2.6 İstihbarata karşı koyma (İKK)

Bir devlet kendisine tehlike arz eden diğer devletler ile ilgili bilgi toplayabileceği gibi söz konusu devlet için de başka ülkelerce bilgi toplanabilir. Bu hususta istihbarat sürecinin karşılıklılık özelliği ortaya çıkar. Bu karşılıklılığı önlemek ve devletin zarar görmesine sebep olabilecek bilgilerin toplanmasını engellemek amacıyla “istihbarata karşı koyma” kavramı devreye girer. Günümüzde gerek istihbarat faaliyetlerine karşı koyabilmenin gerekse düşman ülkelerin hedef ve arzularına boyun eğmemek için her zaman uygun ve hazırlıklı olmak gerekir. İstihbarata karşı koyma, kelime anlamı olarak istihbarat kavramının tersi gibi bir anlamı çağırırsa da istihbaratın bir gereksinimi olarak değerlendirilmektedir (Tezsever, 1999, s.170). İstihbaratın bulunduğu her yerde istihbarata karşı koyma faaliyetleri mevcuttur. Dolayısıyla hedef ülkeler üzerinde üstünlüğünün sağlanmasının ve önceliğin elde tutulmasının yolu güvenilir bir istihbarata ve etkin bir İKK’ya bağlıdır. İKK’nın kapsamı da en az istihbaratın kapsamı kadar geniştir.

İKK, rakiplerin üstünlük sağlamak için istihbarata önem verdiklerini kabul etmek ve bu öngöründen hareketle rakiplerin istihbarat toplama faaliyetlerinin önüne geçmek için önleme faaliyetlerinin yapılması sebebiyle istihbarattan bağımsız veya ayrı bir süreç değil, istihbarat sistemi ve sürecinin her aşamasında var olması gereken bir uygulamadır. İKK ile yakından ilgili kavramlara değinmek gerekirse koruyucu güvenlik önlemlerinden bahsetmek gerekir. Her türlü kurum, kuruluş, birlik, tesis ve personelin güvenliklerinin sağlanması tehlike, tehdit ve zarara karşı korunması amacıyla görev alanı ve kuruluş sınırları içinde kendi personeli ve olanaklarıyla bütün seviyelerde ilgili mevzuat hükümleri çevresinde kurulan ve sürdürülen çeşitli saldırılar ile olası istihbaratı temin etme girişimlerine karşı savunma önlemlerinin planlanması ve uygulanmasına koruyucu güvenlik denir. Casusluk (Espiyonaj) ise basit bir şekilde; bir devletin, bir kurumun ya da bir kuruluşun kendisi için hayati olduğunu değerlendirdiği gizli bilgilerinin o devletin, kurumun ya da kuruluşun yasa ve kuralları

ihlal edilerek daha doğrusu yasa dışı yöntemlerle elde edilip dışarıya aktarılması olarak tanımlanabilir. Karşı casusluk (Kontr-espiyonaj) da casusluk girişimlerine karşı yürütülen faaliyetleri ve ülkeyi casusluktan koruma eylemlerini kapsamaktadır. Yani casusluk faaliyetlerinin teşhisini, takibini, bu faaliyetlere kalkışanların yakalanmalarını, sistem ve örgütlerin tahrip edilmesini amaç edinen aktif yöntemlerdir. İstihbarata karşı koyma, kontrespiyonaj kavramını kapsayan bir çatı kavramdır (Özdağ, 2011, s.160). Yalnızca espiyonaj faaliyetlerine değil devlet güvenliği ve istihbarat bağlamında tüm faaliyet şekillerine karşı koyma amacı güden bir alandır.

Düşmanın başvuracağı yol ve yöntemlere tanidik olmak daha geniş bir uzmanlık alanı gerektirir. Üst düzeyde bir kültür ve bilgi düzeyine sahip olması beklenmelidir. İlaveten istihbarat analizcisi “düşmanı bizim nasıl gördüğümüz ve nasıl görmemiz gerektiği” ile uğraşırken, karşı istihbarat analizcisi ise “düşmanın bizi nasıl gördüğü” ile ilgilenmektedir. Yeterli bir İKK uzmanı olmak, istihbarat genel kültür düzeyinin üzerinde birikim, kapasite ve bilgiye sahip olmaktan geçer. Çünkü ilgili faaliyetler esnasında karşı tarafın başvuracağı tuzaklara hazırlıklı ve aşına olabilmek, bu tuzaklara düşmeyerek hamlelerin etkisini önlemek ön koşuldur. Dolayısıyla espiyonaj bilinmeden kontr-espiyonaj faaliyeti uzman bir biçimde yürütülemez. Böylece karşı istihbarat kendine özgü bir mantığa sahiptir. Yabancı istihbarat tehditlerine karşı hem toplanan bilgileri hem de uygulanan faaliyetleri içinde barındırır. Karşı istihbaratın ayırt edici özelliklerinden biri operasyonel işlevinin varlığıdır (Şahin, 2013, s.48). İstihbarat için karşıdaki servisi ve onun faaliyetlerini bilmek hedefin tümüdür. Karşı istihbarat için ise bilmek henüz yolun başında olduğu ve eldeki istihbarat ile ilgili bir şeyler yapılması gerektiği anlamına gelir.

3.2.7 İstihbaratın önemi

Devletler düşmanları hakkında bilgi sahibi olmak zorundadırlar. Yeterli ölçüde örgütlenmiş bir istihbarat sistemi olmadığı takdirde devletler yaşayamaz (Tezsever, 1999, s.164). İstihbarat; toplumumuzda yanlış bilinen, korkulan, olumsuz anlamlarda kullanılan bir faaliyet biçimi olarak görülmektedir. İstihbarat ve istihbaratçı kelimelerinin korkulur olarak algılanmasının ardında yatan gerçek, istihbarat çalışmalarının etkisini kırmak için yapılan olumsuz propagandadır (Sönmez, 2013, s.36). İstihbarat faaliyetleri ile düşmanların amaçlarını, planlarını önceden öğrenmek

ve düşmanın gücünü, yapısını, yaptığı yenilikleri izleyerek bilgi sahibi olmak daha sonra karşılaşılabilecek sorunları zamanında önlemeyi sağlar. Çinli General Sun Tzu'nun sözü bu öngörüğü doğrulamaktadır. “Kendini ve düşmanı tanıyorsan yüzlerce savaşın neticesinden korkmamalısın, kendini tanıyor düşmanını tanımıyorsan, her zafere karşılık bir yenilgiye uğrarsın. Hem kendini hem düşmanını tanımıyorsan, her savaşta yenilirsin” (Tzu, 2008, s.63).

Uluslararası arenada yasadışı örgüt ve terörist yapılar küresel bir sorun haline gelmiş, geçmişin aksine bir devletten doğrudan yardım almasa da dünyanın her yerinde eylem yapabilme kabiliyetini artırmışlardır. Soğuk Savaşın önde gelen aktörlerinden istihbarat servisleri de tüm dünyayı tehdit eden terör dalgası karşısında en önemli silah konumundadırlar. Geleneksel düşman anlayışının tersine nasıl ve ne zaman zarar vereceği belli olamayan terörün önüne geçilmesi ancak yeterli bir istihbarat yapılanması ile mümkündür. Diğer yandan devletler istihbarat teşkilatlarının zamana göre güncellenmesi yanı sıra bu kurumların yetersizlikleri, maliyetleri, yasalara uymamaları konularında da memnuniyetsizliklerini gizlememişlerdir. İstihbarat karar almada, planlamada, strateji belirlemede ve suçu önleme bakımından büyük önem teşkil eder. İstihbarat birimleri bilgi toplamadan, analiz etmeden ve istihbaratı kullanmadan verimli bir şekilde hareket edemezler. Kısaca her düzeyde istihbarata ihtiyaç duymaktadırlar (Atalay, 2013, s.74) Terörizmin bir strateji olduğu ve kuramcılarının da basit insanlar olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Terör örgütü mensupları eylem üstünlüğüne, hızlı hareket etme, toplulukları etkileme ve çabuk karar verme gibi birçok konuda aslında güvenlik kuvvetlerinden bir adım öndedirler. Doğası gereği teröristler gizlilik içinde hareket etmeye çalışırlar. Bu nedenle terörizmle mücadelede istihbaratın rolü aslidir. Terörist yapıların ortaya çıkarılmasına yönelik yürütülen faaliyetler için teröristlerin irtibatlarını, planlarını, elemanlarını belirleyen bilgi ve istihbarat gereklidir.

11 Eylül, Kasım 2003 İstanbul, 11 Mart 2004 Madrid, 11 Ağustos 2014 Sincar terörist eylemleri dünyanın küreselleşmeyle birlikte hızla daha güvensiz hale geldiğini kanıtlamış, terörist eylemlere karşı insanların savunmasız oldukları gerçeğini de gözler önüne sermiştir. Kimi araştırmacılara göre çok üst düzeyde pahalı bir koruma sağlansa da bu tür terörist saldırılara karşı başarı garanti değildir. Eylemci çoğu zaman daha avantajlıdır. Güvenlik birimlerinin de eylemi yapacak şahsı faaliyete geçmeden kalabalığın arasından çekip çıkarmaları ya da etkisiz hale getirmeleri gerekmektedir.

Fakat bu adımdan önce terörist yapılara hedef ülkeye girmelerinden önce sızılması gerekir. Böylece teröristler ülke sınırında kontrol altına alınmalı aksi durumda milyonlarca insan arasından tespit etme zorunluluğu göze alınmalıdır. Teröristlerin önceden belirlenerek eylemlerin önlenmesi yukarıdaki satırlarda da değinildiği üzere ancak etkili bir istihbarat ve ülkeler arasındaki istihbarat bilgilerinin paylaşımına yönelik iş birliği ile mümkün gözükmemektedir (Başçam, 2015, s.119). 11 Eylül saldırılarına kadar Batılılar tarafından terörle mücadeleye karşı uygulanan strateji, terörist eylem sonrasında müdahaleyi öngören balıkçı yöntemiyle bu uygulama saldırılar sonrasında avcı yöntemi olmuş ve istihbarat desteği ile terörist hücrelerin önceden belirlenip etkisiz hale getirilmesi amaçlanmıştır (Yılmaz, 2007, s.340).

Yasadışı örgütlerin elemanları hızlı hareket etme, toplumu etkileme, çabuk karar verme gibi birçok konuda devletlerin güvenlik güçlerinden daha avantajlı olabilirler. Terörist faaliyetlerin ortaya çıkarılmasında, önlenmesinde, örgüt mensuplarının plan ve bağlantılarının ortaya konmasında istihbarat elzemdir. Kenichi Ohmae'nin "sınırsız dünya" olarak açıkladığı küreselleşme (Ohmae, 1989, s.152), gelişen teknolojiyle beraber yasadışı örgütlere birçok imkân sağlamıştır. İnternet, cep telefonu, uydu yayınları ile bilgiye daha hızlı ulaşan örgütler, uluslararası serbest dolaşım ile eylem yapma, eleman temini, propaganda konularında kabiliyet kazanmışlardır. Küreselleşme, terör örgütleri için hareket serbestliği oluşturan bütünleşmiş bir dünya meydana getirmiştir. Bu örgütlerin herhangi bir yerde eylem yapma imkânına sahip oldukları uluslararası sistemde terörle mücadele, bilginin ve teknolojinin etkin kullanılması ile mümkün olabilmektedir (Özcan, 2003, s.210). Herhangi bir ulusal devlet içinde birçok hedef noktası olabilir. Bunların başında güvenlik birimleri ve onların moralleri ile ilgili sorunlar gelmektedir. Daha sonra politik muhalifler, uyumsuz sosyal gruplar, imkânları kısıtlı olan insanlar, bencil kişiler, işçi temsilcileri, anneler, pasifistler, sahte din adamları, kolay aldatılabilen veya rüşvetçi devlet memurları, toplumun arasında yer alan binlerce yanlış bilgilendirilmiş, şikayetçi, rahatsız, öfkeli ve doyumsuz nüfus gelir. Ekonomik yönden incelenmesi gereken uluslararası ticari bağlantılar, yapılması gereken ekonomik yatırımlar ve devlet içinde askeri olmayan yöntemler ile kırılabilecek pek çok zayıf hat bulunmaktadır (Kent, 2003, s.16). Bu yönü ile istihbarat kavramı çoğu zaman devleti kan dökmeden stratejik atak ve planlarla kişiler, kurumlar, rakipler ve düşmanlara karşı devletleri güçlü kılarak başarının elde edilmesini sağlamaktadır.

3.2.8 İstihbarat kapsamı

İstihbaratın bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmesinin ardından kapsam bakımından genişlediği görülebilmektedir. Modern istihbaratın sıcak ve soğuk savaş üzerine yoğunlaşması, piyasa ekonomisi ve küreselleşmenin bütün ülkelerde etkili olmasıyla birlikte farklı alanlara yayılmıştır. Geleneksel düşman tehlikesinden farklı boyutlara varan pek çok yeni tehdit ortaya çıkmıştır. Akabinde istihbaratı da ilgilendiren yeni güvenlik anlayışı ve uluslararası ortaklıklar zorunlu hale gelmiştir. Finans, teknoloji, sanayi, sağlık, bilim gibi alanlarda devletler, şirketler, hükümet dışı kuruluşlar, yasadışı organizasyonlar istihbarat faaliyetleri yürütmektedir. Acar'a göre (2011, s.109) istihbaratın kapsama alanına giren konuları bilgiye ulaşma hızı, bu süreçte uygulanan teknik ve yöntemler göz önüne alınarak çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. Yılmaz (2006, s.166) istihbaratın konularına göre bir gruplandırma yapmıştır. Ancak genel olarak yapılan sınıflandırmalar karmaşık hale gelmiş olup günümüzde istihbaratın genişleyen kapsamıyla derlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

İstihbarat kavramının hem akademik çevrelerce hem de toplumda yanlış algılandığı ve kullanıldığı görülmektedir. Bunun nedeni tarihte haber toplama amacıyla casus, hafiye, tebdil veya elçilerin kullanılmasından ulusal ve uluslararası bankalardan, haber programları yapan ve gazete çıkaran kuruluşlara kadar bazı birimlerin adında veya görev tanımları içinde istihbarat kelimesinin kullanılmasından kaynaklanabilmektedir. Veri işleme, bilgi araştırma veya bilgileri analiz etme gibi her şeyde istihbarat kelimesinin kullanılması istihbarat kavramının gerçek anlam ve kapsamının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple istihbarat kavramının kapsamına nelerin girdiğinin ve nelerin girmediğinin belirlenmesi ihtiyacı oluşmaktadır. Bahsi geçtiği üzere istihbaratın zaman açısından kapsamına geçmiş, şimdi ve gelecek girmektedir. Yani istihbaratın ilgi alanı geçmiş, şimdi ve gelecek, etki alanı ise şimdi ve gelecektir. Geçmiş ve bulunan zamanla ilgili bilgiler dikkate alınarak geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunulduğundan istihbarat karar vericilerin kararlarını almasının odak noktası olan gelecek, hızla geçmişte kalabilmektedir. Bu nedenle her geçen güne ait etkin durum değerlendirmelerinin yapılması ve geleceğe hazır olunması gerekmektedir. Gündoğar (2007, s.153) araştırmasında, gelecekte küreselleşmenin getirdiği riskleri belirleyebilen, fırsatları görebilen ve bunları yaparken de ulusal bilgi üreterek ulusal güvenlik doğrultusunda ulusal menfaat odaklı hamle yapabilen istihbarat anlayışının önem kazanacağını değerlendirmektedir. Herman (2003, s.34) da

istihbaratın merkezinde gelecek tahminlerinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Muhtemel fırsat, tehdit ve gelecekte olacakları tahmin edebilen istihbarat teşkilatlarının diğerlerine oranla daha üstün olacağı ve ülkelerinin de üstün olmalarını sağlayacağı çıkarımı yapılabilir. İstihbaratın gayesi açısından kapsamına kişiler, kurumlar, şirketler, ülkeler veya evrende olabilecek doğal olaylar girmektedir. Kişi olarak devlet yöneticileri ve vatandaşlar, kurum olarak özel ve resmi kurumlar, şirket olarak devlet kontrolünde veya özel sektör, ülke olarak dost veya hasım tüm dünya ülkeleri ve evren olarak uzayın derinlikleri dahil dünya üzerindeki her yer istihbaratın kapsamı alanına girmektedir. 21. yüzyılda teknolojiye ilerlemeler doğrultusunda istihbaratın önemli bir bölümünün teknolojik alanda casusluk faaliyetlerine, şirket bilgilerinin çalınmasına ve bilimsel verilerin takibine kaydığı söylenebilir. Hedef olarak belirlenen her şeye yönelik bilgi, öngörü veya seçenekler üretmeye yönelik yöntemler ve araçlar da geliştirilmektedir. Ancak çok fazla gizlilik kendi faaliyetlerini baltalamaya neden olabileceği gibi çok fazla açıklık da sistemi yürümez hale getirecektir. Hiçyılmaz (2008, s.6), bir istihbarat teşkilatının şeffaf olma ile gizli olma arasından gizli olmayı tercih etmesi gerektiğine tersinin yapılarına aykırı olduğuna ve sadece bağlı oldukları makama şeffaf olmaları gerektiğine değinmektedir. Sistem ve planlama, girdilerin işlem sonucu çıktıya/ürüne dönüşmesi ve geri besleme ile aralardaki bütün aşamalarının tümünü kapsayan bir kavramdır. Herhangi bir vasıta ile elde edilen veri, enformasyon veya bilgiler girdiyi oluşturur. İstihbarat çarkının dönmesi de işlemi oluşturur. İstihbarat raporuna veya karar vermeye yardımcı olacak öngörülerin ürüne dönüşmesi aşamaları, istihbaratın bir sistem olduğunu göstermektedir. Herman'a (2003, s.12) göre de istihbaratta ürün bir işlem sonrasında oluşur. İşlem, bilgileri bulmanın ötesinde yorumlanmasını da içeren varsayım ve sonuçların izini süren analitik bir hünere dir.

İstihbaratın karşısında duran ve sona ermeyecek iki uğraş vardır. Bu uğraşların ilki gelecekte neler olabileceğinin öngörülmesiyle ilgilidir. İstihbaratın gayesi elbette olabilecekleri öngörmektir. Fakat öncesinde her şeyi tahmin edebilmek olasılık dışıdır. Öngörülerde dikkat edilmesi gereken ayrıntı istihbarat doğruluğunun tam bir şekilde sonuçlanmasından daha çok karar alıcıların kararı almasından önce farklı aktörlerin veya düşmanların varlığını ortaya çıkararak belirsiz ve oldukça karanlık olan bu sularda deniz feneri rolünü üstlenip ortamı aydınlatmak ve zorlukların üstesinden en iyi şekilde gelmesini sağlamaktır. İstihbaratın karşısında duran iki numaralı uğraş

ise politikacılar ve ilgililerin beğenmedikleri istihbarat konusunda nasıl tatmin edileceğidir (Acar, 2011, s.126). İstihbarat tarihin en eski mesleklerinden olduğu gibi ideolojik önyargılar ve istihbaratın hatalı kullanımı sorunu da bir o kadar tarihidir. Karar alıcılara istenen veya gerek duyulan konular hakkında tavsiyede bulunmak, tarafsız bilgi sunmak ve analiz yapmak istihbaratın öncülleri arasındadır. Karar alıcılardan beklenen, üretilen istihbaratı daha etkin kararlar vermek amacıyla uygun biçimde değerlendirmesidir. İstihbarat üreticisi durumundaki yapılar ve çalışanlarından beklenen ise istihbaratı gereksiz değişikliklere uğratmadan karar alıcılara sunmasıdır (Atalay, 2013, s.43). Beklenmedik bir istihbarat gelse veya bu istihbarat doğrulukla sonuçlanmasa dahi faaliyetlerin aksi kanıtlanmadığı takdirde eylemlerin devlet için yapıldığı ve her bilinmeyenin kesin olarak tahmin edilemeyeceği unutulmamalıdır.

3.3 Milli güç unsuru olarak istihbarat etkeni

Hz. Muhammed (s.a.v)'in askeri yönünün incelendiği, Richard A. Gabriel'in "Muhammed: İslam'ın İlk Büyük Generali (Muhammad: Islam's First Great General)" isimli eserinde, on yıl içerisinde 18 akına liderlik etmiş, sekiz büyük harbe katılmış ve bir bölümü kendi öncülüğünde diğer bölümü ise kendi talimatlarıyla gerçekleşen 38 askerî harekâtı yönetmiş bir lider olmasına ithafen son peygamberin başarılarının geri planındaki etkenleri hakkında çeşitli tespitlerde bulunmuştur (Seren, 2016, s.109). O'nu yalnızca mucizevi bir komutan ve strateji ustası olarak değil beraberinde askeri deha, operasyonel harp yönlendiricisi, taktiksel düşünür, teşkilatlanma uzmanı, ekonomik ve politik lider, efsane bir devrimci, destansı bir asker, ayaklanma teorisinin kâşifi ve tarihin ilk başarılı uygulayıcısı görmektedir. Yazar, Muhbir-i Sadık'ın askeri başarısını yüksek oranda istihbarat alanındaki uzmanlığına bağlarken tasarladığı istihbarat ağını Pers ve Roma imparatorluklarının istihbarat gücüne karşı koyabilecek duruma getirdiği kanısıyla desteklemiştir (Gabriel, 2007, s.17).

Büyük İskender tarafından oluşturulan Avrasya İmparatorluğu'nun ömrü uzun olmasa da kendisinin savaş uygulamaları tarihe kazınmıştır. İskender'i büyük yapan politik veya diplomatik yönlerinden çok askeri ve istihbari kabiliyetidir. Sıra dışı boyuttaki imparatorluğu Pers örneğine uyarlamak için gayret gösterip Pers memurlarını tuttu ve Pers prensesleriyle evlilik yaptı. Diğer yandan İskender'in yeni kentler inşa ederek istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmesi Grek yayılımında yeni bir dönem açtı. İstihbari

ve askeri üs olarak kurulan fakat zamanla birer ticaret ve kültür merkezine dönüşen bu bölgeler Eski Yunan tesirinin Hindistan'a kadar genişlemesinde önemli rol oynadı (Magaryan, 2019). Dünyanın en önde gelen askeri dehaları arasında sayılan İskender, güçlü istihbarat faaliyetleri sayesinde farklı kuvvetleri bir arada kullanma ve düşmanın yeni savaş yöntemlerini, yeni taktiklerini öğrenip karşı koymada azami derecede başarı gösterdi (Ateş, 2017, s.8).

Hannibal Barca, tarihin gelmiş geçmiş en ünlü komutanlarından biridir. Onu unutulmaz kılan başarısı, istihbarata kendisinden önceki tüm generallerden daha fazla önem vermesi (Özal, 2019, s.61) ve kararlı hamleleri sayesinde kış koşullarında 100 bin asker, 30'u aşkın fil ile Alp ve Pirene dağlarını aşarak, ordusunun yarısını yitirmesine rağmen Romalılara karşı üç büyük savaştan galip ayrılmasıdır.

Eylemleriyle Roma Cumhuriyeti'nin İmparatorluğa dönüşümünde büyük etkisi olan Jul Sezar, gönderdiği mesajların düşmanlar tarafından ele geçirilmesi tehlikesine karşın mesajlarında düşmanların anlayamayacağı bir şifreleme tekniği kullanmıştır. Sezar'ın istihbarat bilgisini çok sık kullanması dedektifinin kendi ölümünü hazırlayan kişilerden haberdar olduğu kuşkusuna düşürmüştür. Sezar'ın kendi suikastından günler önce korumalarının işine son vermesi, karısının bir gece önce uyarması da istihbaratın önemini ve bu kuşkuyu doğrular niteliktedir. Hayatını kaybetmeden önce II. Pharnakes ile yaptığı savaşın ardından Sezar, Roma'ya göndermek üzere zaferinin detaylarını içeren bir rapor yazıyordu. Sezar raporunda fazla detaya inmemiştir. Sadece “Geldim. Gördüm. Yendim.” yazmıştır (Dalkıranoglu, 2017). Gelmek için bilmek, yenmek için görmek lazım. Elde edilen bilgidен zaferi görebilmeye giden süreç ise istihbarata bağlıdır.

Cengiz Han, Moğol kabilelerini tek bayrak altında toplamayı başararak 1211 senesinde sefere çıkarak Pekin'e hâkim oldu. 1215 senesinde Çin'i himayesine aldı ve sonrasında Harzemşahlar ile savaşarak düşmanlarını bozguna uğrattı. Cengiz Han sürekli Çinlilere çizdirdiği Asya haritasını açar, üzerine Avrupa'dan Rusya'ya oradan Hindistan' a kadar hakimiyeti altında bulunan bütün noktalardan gelen haber ve istihbaratı haritaya işletirdi. Günümüzde dünyanın en büyük ülkelerine sahip devletler Moğollara itaat etmişti. Cengiz Han büyük bir komutan olarak ün kazanmasını kurduğu posta teşkilatı, casus ağı ve istihbarata verdiği değerle bunları sistematik biçimde uygulamasına borçludur (Topçu, 2019, s.14).

Pîrî Mehmed Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'e tavsiyesi, düşman hakkında haber toplayıp elde edilen bilgiler yönünde strateji belirlenmesi olmuştur. Böylece düşmanın nerede olduğu ve ne yapmak istediği casuslar aracılığıyla öğrenilebilmiştir. Pîrî Mehmed Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'e verdiği öğütler doğrultusunda istihbarat teşkilâtı kurulmuş düşman hakkında ince detayına kadar bilgi toplanmıştır (T.C. Başbakanlık, 2017). Bu sayede Yavuz Sultan Selim Mısır Seferi'yle Türk-İslam aleminin en güçlü devleti olduğunu tüm dünyaya gösterip kendisinden sonra gelen Kanuni Sultan Süleyman'a dolu hazine ve rakipsiz bir saltanat bırakmaktadır.

Napolyon'un kurduğu şu cümle, onun istihbarata verdiği önemi gösterir niteliktedir “Bana inanın, savaşların neticeleri araştırıldığında piyadenin, topçunun ve süvarinin kahramanlıkları, casusların şu gözle görünmeyen lanetli ordusu yanında bir hiçtir.” (Tılısbık & Akbal, 2006, ss.22-23). Bu saptama sadece Napolyon'un kişisel deneyim ve sezgilerinin sonucu olan bir saptama değildir. Yeni bir savaş şeklinin de ifadesidir.

Almanya, Meksika'yı ABD'ye karşı I. Dünya Savaşı'na katılması konusunda ikna etmeye çabalarken bu konu hakkında şifreli mesajlar göndermektedir. Fakat Britanya istihbarat faaliyetleri sayesinde bu mesajlara ulaşması sonucu mesajları deşifre edip detaylarını dönemin ABD Başkanı Wilson'a Zimmermann Telgrafı adıyla servis etmiştir. Almanya'nın gayesi ABD'yi Meksika savaşıyla oyalamak ve Avrupa'ya gelmesinin önüne geçmektir. Telgraf dönemin Alman Dışişleri Bakanı Arthur Zimmermann tarafından yazılmıştır. Almanlar Meksika'yı ikna edebilmek için daha önceden kaybedilen Arizona, New Mexico ve Teksas'ı ABD'den geri alabileceklerini Almanya'nın buna ses çıkarmayacağını ifade etmiştir. Ancak işler Almanya'nın istediği yönde gitmeyip mesaj deşifre edildikten sonra 6 Nisan 1917 tarihinde ABD, Almanya'ya savaş ilan etti. Wasmuss tarafından kaybedilen şifre kitabı ve Zimmermann'ın yaptığı basit bir eylem ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine sebep olmuş ve savaşın gidişatını Almanya aleyhine değiştirmiştir (Kirill, 2019).

“Çiçero” kod adıyla tanınan Arnavut asıllı İlyas Bazna, Ocak 1944'te müttefik kuvvetler tarafından Sofya'nın bombardımana uğratılacağını iletmesi üzerine Almanların Bazna'ya inanmayıp kendi planlarını uygulaması ve Bazna'nın Normandiya Çıkarması hakkında gönderdiği belgelerinde dikkate alınmaması sonucu bölgede büyük bir Alman bozgunu yaşanmış, Almanlar ciddi kayıplar vermiştir. Ayrıca Cicero, Türkiye'nin SSCB üzerinden silah anlaşmaları yapması ve SSCB kanadına çekilmesi için baskı yapılmasını açığa çıkartan belgeleri yine Almanlara sattı

(Gülmez & Demirkollu, 2013, s.415-420). Bu hamle Türkiye açısından II. Dünya Savaşı'nın seyrini değiştiren en mühim olaylardan biri oldu.

Naziler II. Dünya Savaşı esnasındaki iletişimde değişen şifreli mesajlar kullanmaktadır. Bu şifreleri “Enigma” ismi verilen bir makine ile oluşturmaktadırlar. Cambridgeli yetenekli ve genç matematikçi Alan Turing’de Bletchley Park'taki yeni İngiliz şifre çözme merkezinin birbirinden farklı çalışanları arasındaydı. Turing'in zekâsı, kısa sürede çok daha acil ve tehlikeli bir gaye için kullanıldı. İngiltere'nin savaşı kaybetmesini önlemek için 1938 senesinde, 2. Dünya Savaşı'na bir sene kala Turing, Bletchley Park'ına gizli bir görevde bulunması için davet edildi. Görevi, Alman yazışma şifrelerini çözmektir. Turing başarılı çalışmaları II. Dünya Savaşı süresince Nazi Almanyası'nın gizli yazışma ve istihbarat için şifreleme amacıyla kullandıkları Enigma'yı kırmayı başarıp İngiltere'nin karşı istihbarat operasyonunun başarılı sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu hamle tarihçilere göre savaşı iki yıl kısaltmış, yaklaşık 14 milyon insanın ölümüne engel olmuştur (EC, 2016).

Haziran 1941 tarihine gelindiğinde Alman Genel Kurmayı Barbarossa Planı'nı uygulamaya koymuştur, fakat işler beklendiği gibi gelişmemiş “General Kış”ın gelmesiyle birlikte ordular hareket kabiliyetini yitirmiştir. Düşman hakkında gerekli asgari bilginin elde edilmemesi, ordudaki istihbaratın tümüyle etkisiz olduğu neticesini ortaya koymuştur. Bu başarısızlığın temel sebebi Alman gizli servislerinin çok sayıda bölümlere ayrılmış olmasıdır (Çınar, 2014, s.178).

Hitler'in fizikçileri atom bombası çalışmalarına ABD'den çok önce başlamışlardı. Ancak Führer'in bu büyük hayali mevcut şartlardan dolayı gerçekleşmedi. Amerikan istihbaratı tarafından yakın takip altına alınan Almanya'daki atom araştırmalarına karşı Manhattan Projesi geliştirildi. Bu süreçte Hitler zulmünden kaçan Albert Einstein ve birçok bilim insanı da ABD'deki atom çalışmalarına dahil edildi. Manhattan Projesi yaklaşık 200 bin insanı bünyesine barındırmıştır. ABD'de gerçekleşen nükleer denemeler nihayete erdiğinde, ABD nükleer silah gücünü elde etmiştir (Bitiren, 2019).

SSCB'nin Küba'ya nükleer füze yerleştirme ihtimalini değerlendiren ABD istihbaratı, 19 Eylül 1962 tarihli raporunda bunun gerçekleşmeyeceğini öngörmüştür. Bir aydan daha kısa bir süre içerisinde ABD'nin U-2 keşif uçaklarının elde ettiği görüntüler bu ihtimalin gerçekleşmekte olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum iki süper gücü

nükleer çatışmanın eşiğine getirirken tarihe Küba Füze Krizi olarak geçen 13 günlük bir bunalıma sebep olmuştur (Başçam, 2015, s.8).

New York ve başkent Washington'da kaçırılan uçaklar ile gerçekleştirilen saldırılarda, 2 bin 977 kişi ve uçakları kaçırarak 19 hava korsanı hayatını yitirdi. Saldırılarda 6 bini aşkın kişi yaralandı. ABD ekonomisinin uğradığı maddi zarar 130 milyar doların üzerinde hesaplanırken saldırıların New York'ta ve altyapısında oluşturduğu maddi hasar ise 65 milyar doları geçmiştir. 11 Eylül olayları, dünyada istihbarat ve güvenlik politikaları alanında pek çok değişikliği de beraberinde getirdi. Bu sebeple birçok kişi tarafından dünyanın değiştiği gün olarak ifade ediliyor. Saldırıların sonrasında Kongre'de kurulan 11 Eylül Araştırma Komisyonu, çok ciddi bir istihbarat zafiyeti olduğu kanısına vardı. Beraberinde ABD istihbarat sistemi yeniden yapılandırıldı (Arıbaş, 2007, s.65).

ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde hazırlanan istihbarat raporunda Saddam Rejiminin kitle imha silahlarına sahip olduğu, uluslararası terörizme desteklediği ve dünya barışı için bir tehlike arz ettiği ABD'nin Irak savaşı konusunda sunduğu gerekçelerdi. "Irak'a özgürlük" operasyonu adıyla gerçekleştirilen müdahale, 20 Mart 2003'te ABD öncülüğünde İngiltere, Polonya ve Avusturalya'nın da katılımıyla oluşturulmuş Çokuluslu Koalisyon Kuvvetleri'nin harekâtıyla başlamıştı. İstihbaratın yanlış yorumlanması ve sürecin başarısız yürütülmesi neticesinde Irak'ta sözü edilen kitle imha silahları hiç bulunmaksızın Irak işgalinin ülkede etnik ve mezhepsel bölünmeyi tetiklediği, işgal sonucunda ortaya çıkan kargaşa sebebiyle yüzbinlerce kişinin hayatını yitirdiği ve milyonlarca insanın mülteci olarak yaşamak zorunda kaldığı belirtilmektedir (Çetin, 2011, s.16-35).

Çin, tarihteki en büyük ve en pahalı silah programlarından biri olan F-35 gibi gelişmiş ABD silah sistemleri hakkında teknik bilgileri daha proje esnasında temin ettiğini kamuoyuna servis etti. Devletler tarafından savunma sanayii, ticari işletmelerin teknik, bilimsel ve ticari bilgileri peşinde koşarak gelişmiş alanlarda lider olan ülkelerin askeri ve ticari üstünlüklerini ele geçirmek veya baltalamak için siber istihbarat faaliyetleri uygulanmaya devam edilmektedir. Shenyang J-31 ve Chengdu J-20 gibi gelişmiş Çin silah sistemlerinin ardındaki teknolojiyi Çin'in ABD'den siber saldırılarla sağladığı düşünülüyor (Tokmakoglu, 2019).

Dahası; Goodman (2003, ss.60-61) ve Arnold (2013, ss.1-14) stratejik sürprizleri sıralarken; Pearl Harbor (1941), SSCB'nin ilk nükleer silah denemesi (1949), Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgali (1950), Süveyş Krizi (1956), SSCB'nin Macaristan'ı işgali (1956), Sputnik Krizi (1957), Küba Füze Krizi (1962), Altı Gün Savaşı (1967), SSCB'nin Çekoslovakya'yı işgali (1968), Yom Kippur Savaşı (Ekim Savaşı,1973), Petrol Krizi (1973), SSCB'nin Afganistan'ı işgali (1979), İran Devrimi ve Şah rejiminin sona erdirilmesi (1979), Irak'ın İran'a saldırısı (1980) İsrail'in Lübnan'ı işgali (1982), 250 deniz piyadesinin öldürülmesi ve ABD Beyrut Büyükelçiliği'nin bombalanması (1983) Irak'ın Kuveyt'i işgali (1990), Sovyetler Birliğinin Dağılması (1991), New York Dünya Ticaret Merkezi (1993), Suudi Arabistan'daki ABD üssü (1996), Asya finans krizi (1997-1998) Hindistan'ın nükleer silah denemeleri (1998), Doğu Afrika'daki ABD elçilikleri (1998), Yemen'de ABD savaş gemisi USS Cole'a saldırı (2000), Kuzey Kore'nin ilk nükleer silah denemesi (2006) ve Arap dünyasında ayaklanmalar (2010) gibi gelişmelerin hiçbirisine ilişkin yeterli öngörü yer almamasından yola çıkarak bu gelişmelerdeki en büyük payı istihbarat faaliyetleri ve zafiyetlerine vermekle birlikte ilk eleştirilerin adresi olan ulusal istihbarat teşkilatlarına vurgu yapmaktadır.

Tüm milli güç unsurlarında olması gerektiği gibi istihbarat etkeni konusundaki ölçütleri de kurgu ve varsayımlar ötesine taşıyabilmek için başvurulabilecek en temel göstergeler, tarihsel olay ve gerçeklerdir. Tarihin seyrini değiştiren ya da tarihe damga vuran bu kişiler ve olaylardaki ortak istihbarat vurgusu, burada yer verilemeyen ilgili olaylardaki istihbarat değerinin teminatıdır. Kişi ve olayların ortak noktası istihbaratken diğer güç unsurlarına bu ve benzeri olaylarda ortak bir şekilde rastlanılamaması muhtemeldir. Fiili çatışma hallerinde daha büyük güç kendisinden daha zayıf olanı orman kanunları gereği alt eder. Ancak örneklere bakıldığında istihbaratın kullanılması durumunda orman kanunlarına dahi istisna teşkil edilmiştir.

Milli güç unsuru olarak istihbarat etkeni sebep-sonuç ölçeğinde değerlendirilecek olursa; devletler için kullanılan süper güç, büyük güç ve benzeri sınıflandırmalar ancak ilgili devletlerin sahip oldukları milli güç unsurlarının incelenmesiyle mümkün olmaktadır. Ayrıca güç unsurlarında zaman içerisinde yaşanan değişimler yeni ilavelerin yapılmasını da mecbur kılmaktadır. Machiavelli (1998, ss.111-132), ortaya çıkan sorunları çözmek için her zaman aynı yöntemlerin yeterli olamayacağı bu nedenle de gücü koruyabilmenin ancak zamana uyum sağlamakla mümkün

olabileceğini söylemektedir. Üstelik gidişata ve zamana göre doğasını değiştirebilenlerin, konumunun değişmeyeceğini öne sürülmektedir. Hiçbir devlet yalnızca doğal kaynakları zengin olduğu, kalabalık olan bir nüfusu ihtiva ettiği ya da büyük çapta bir ordusu ve gelişmiş endüstrisi olduğu için üst düzey bir milli güce ulaşamaz (Özmen, 2008, s.49). Dahası kaynakların önemi de zamanla değişebilmektedir. Alvin Toffler dalgalar üzerinden “tarım toplumu”, “endüstri toplumu” ve “bilgi toplumu” kapsamında savaşın evrimini açıklamıştır (Toffler, 1993, s.160). Bu doğrultuda Sanayi Devrimi ile birlikte askeri özelliklerin tek başına milli gücü tanımlamada yeterli olmadığı, endüstriyel üretim düzeyinin, yeni teknolojiler geliştirme ve onlara uyum sağlama yeteneğinin öncül duruma geldiği görülmektedir. Örneğin Sanayi Çağı’ndan geriye petrol öncelikli bir değere sahip değilken, uranyum da Nükleer Çağ öncesinde mühim bir kaynak değildi. Bağlantılı olarak nükleer gücü kullanılamaz yapan sebep ise, bu gücün kendi niteliğinden çok güç dengesinin yapısı yani diğer aktörlerin bu tür kullanımlara karşı verdiği veya verebileceği tepkidir. Kısacası güç kaynakları bağlamı bilinmeden değerlendirilemez (Nye, 1990: 179-180). Uluslararası iletişimin artışıyla birlikte bilgi çağı olarak nitelenen bu dönemde milli gücün asıl dayanağı olarak askeri ya da ekonomik kapasitelerden daha çok bilginin kontrolü ve kamuoyunu yönlendirme yeteneği gösterilebilir (Özdemir, 2008, s.136). Yakın geçmişte çarpıcı örneklerden birisi, Soğuk Savaş döneminde ABD ile Kuzey Vietnam arasında geçen mücadeledir. Bu savaşta ABD lehine kıyas kabul etmeyecek ekonomik ve askeri güç dengesizliği vardır. Ancak savaşın galibi ABD olmamıştır (Kissinger, 2000, ss.599-680). Çatışma ortamı sıcak temasa varmasa dahi enformasyon anlamında devamlı görünmez çatışmaların yaşanması kaçınılmazdır. Ortada sınırları çizilmiş haritası bulunan bir devlette de yoktur. Bu nedenle güvenlik, kapsam ve boyut değiştirmiştir (Güner, 2017, s.11). Devletlerin arasında savaşa uzanmayan örtülü seçeneklerin tercih edilmesi, gizliliğin üst sınıra çekilmesi, bir döngü halinde sürekli ve doğru bilgi üretimi ve bu bilgiler ışığında üretilen politikaların propaganda araçları ile desteklenmesi istihbarat faaliyetlerinin uluslararası arenadaki rolü ve önemi konusunda temel hatları oluşturmaktadır.

Bir devletin istihbarat alanındaki yeterliliği tüm milli güç unsurlarını birleştirir, yönlendirir ve onları gerçek bir güce dönüştürür. Eski dönemlerde farklı amaçlar için kullanılabilen güç kavramı, yeni dönemin getirileriyle milli güç unsurları olarak kabul edilen siyasi, ekonomik, askeri, coğrafya, nüfus, bilim ve teknoloji, psiko-sosyal ve

kültürel unsurlara sirayet etmiştir. Gücün unsurları ayrı ayrı ele alınmış olsa da bunları birbirinden bağımsız şekilde değerlendirmek doğru olmaz. Bu unsurlar bir araya gelerek bütünü oluşturmaktadır (Waltz, 1979, s.130). Artık güç, türdeş bir yapıya sahiptir. Söz konusu unsurların tümü bir devletin gizilgücünü tesis etmektedir. Unsurların içinde eksikliğini hissettiren istihbarat ise bu potansiyelin verimli kullanılmasını ve uygulamaya geçirilmesini sağlamaktadır. Zira istihbarat unsuru, milli gücün beynini oluşturmaktadır. Hatta bir devletin istihbarat sisteminin olaylara bakışı yanıltıcı, kusurlu ve karar alıcıları gereksiz kararsızlığa itiyorsa ilgili devletin diğer milli güç unsurlarında kazanç sağlaması çokta yeterli olmayacaktır (Keyik & Erol, 2019, s.33). Diğer taraftan uluslararası ilişkiler ve güç dengesi kavramlarının birbirlerine tâbi dizgesi ve bu düzeneğin vazgeçilmez unsuru olan istihbarat tüm öge ve hedefleriyle, bu alanda varlık ve menfaat sağlama vasıtası ve çabasıdır. Amaç, en düşük maliyetle en yüksek milli güç değerine ulaşmaktır. Bu nedenle bahsi geçen bütün unsurların tam zamanlı ve yeterli ölçüde harekete geçirilmesini, kuram ve uygulamada doğru bir biçimde kavranan istihbarat sağlar.

İstihbaratın kuvvet çarpanı ya da yardımcı unsur olarak görülmesi konusuna gelindiğinde;

Kuvvet çarpanı: Girdi gücünden daha fazla çıktı kuvveti sağlayabilen oluşum (Farlex, 2019) veya avantaj olmadan aynı etkililiğe sahip olması için beklenen boyut artışı (Cambridge, 2020).

Unsur: Bir bütünü oluşturan, bütünden ayrıştırıldığında da kendi başına anlam taşıyan parça (TDK, 2019) veya bir şeyin gerekli veya tipik bir parçası; bir şeyin içerdiği birkaç parçadan biri (Oxford, 2020).

Kendine has özellikleri dışında örnek olaylardan yola çıkıldığında dahi istihbarat, sözlükte yer alan unsur kavramlarını tamamen karşılayarak yardımcı unsur olduğu görüşünü zayıflatmaktadır. Milli gücü oluşturan unsurların herhangi birinin diğer unsurlara kuvvet çarpanı etkisi yapması ise onun milli güç unsuru sayılamayacağı anlamına gelmemektedir. Kaldı ki bu unsurların birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği gerçeğinin yanında her biri diğeri veya diğerlerine kuvvet çarpanı olabilmektedir. Milli güç unsurları arasında olup bazı unsurların istihbarat etkeni kadar tanımları karşılamadığı rahatça görülebilmektedir.

Güç-bilgi-istihbarat bağlantısından yola çıkıldığında ise; 2005 tarihli konuşmasında BM Eski Genel Sekreteri Kofi Annan; “Bilgi, bir ulusun cephaneliğinde bulunan mayın veya füzeden çok daha güçlü bir silahtır” diyerek, bilgiyi en önemli güç kaynağı olarak göstermiştir. Socrates’in çağlar önceki “iyi olan tek şey bilgi, kötü olan tek şey bilgisizliktir” yaklaşımı; Francis Bacon’ın yüzyıllar sonra “bilginin, kendisi bir güçtür” düşüncesi; Thomas Hobbes’un “bilginin amacı güçtür” vurgusu; Hans Morgenthau’nun uluslararası politikanın temel amacını güç arayışı ile özdeşleştirmesi gibi pek çok önemli ismin sıklıkla dile getirdiği “bilgi, güçtür” özdeyişi; geçerliliğini ve değerini tarihsel tecrübeler ile kanıtlamıştır (Seren, 2016, s.104). Aynı şekilde güç ile bilginin giderek birbirine geçmesi dolayısıyla, bilginin kaynağını oluşturan haber alma ve toplama kabiliyeti de bilgiye olan ihtiyacın giderilmesindeki yöntem arayışıyla birlikte istihbarat unsurunun önemini ortaya çıkartmıştır. Bu durum, Sun Tzu’nun ‘Savaş Sanatı’ adlı eserinin, ‘Casusların Kullanımı’ (2008, ss.67-69) başlıklı bölümünden itibaren açıkça kanıtlanmaktadır: “bilge, egemen ve iyi generalin taarruz etmesini, fetih yapmasını ve sıradan insanların ulaşamayacağı başarılar elde etmesini sağlayan unsur sahip olduğu istihbarattır.” Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı’na göre istihbarat; sunulmaya hazır olan işlenmiş bilgidir (CIA, 2020). Sherman Kent’e (2003:1) göre ise istihbarat, özü itibariyle bilgidir. İstihbaratı tanımlarken sadece “bilgi” kelimesini kullanan David Kahn, 2006 yılında yazdığı “İstihbaratın Doğuşu” adlı makalede; sorgusuz sualsiz “iyi istihbarat, savaşları kazandırır” ifadesine yer vermektedir.

Bu çalışmanın temel varsayımını “İstihbarat, işlenmiş bilgidir.” “Bilgi güçtür.” O halde “Güç istihbarattır.” şeklindeki basit önermeyle kanıtlamak yerine tarihi olaylar, kişiler, neden sonuç ilişkisi, karşılaştırma ve kavramların özüne inme yöntemleriyle, varsayımın derinden sağlaması yapılmıştır. Bahsedildiği üzere bu basit önermede dahi ismi geçen ve benzer görüşlere sahip uluslararası ilişkiler disiplinin önemli şahsiyeti olarak nitelendirilen pek çok kişi referans gösterildiğinde ilgili tezin geçerliliği ortaya çıkmaktadır.

Bilgi devrimiyle birlikte bilginin modası geçmeyecek “güç” olduğunun altı çizilmiştir. Bu gücün söz sahibi bilgiyi daha hızlı ve kaliteli dönüştürenin olduğu bir ortamda istihbarat etkeni bilgiyle diğer milli güç unsurlarından daha yakından ilişkiliyken istihbaratın milli güç unsuru olarak görülmemesini anlamak “güç” tür.

4. İSTİHBARATIN DÖNÜŞÜMÜ

İstihbarat sistemini yeniden inşa etmek yerine mevcut sistemi ihtiyaçlara uygun şekilde düzenlemek, gereksinimleri belirleyecek yeni yöntem ve araçları geliştirmek, doğru istihbarat analizleri yapabilecek elemanlar yetiştirmek, siyasi kadrolara ve üst düzey bürokratlara istihbarat sistemi ve ulusal güvenlik konularında bilgi verecek ağ kurmak ve yumuşak gücün yani düşünce kuruluşları başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının istihbarat sisteminin bir parçası olduğu “örgütsel geliştirmeye” başlayıp bunu sürekli değişim ve yenilik ile güçlendirmek ayrıca bütün bunları önerilen hareket tarzları olarak değerlendirmek gerekir. Tüm ülkeler için geçerli bir istihbarat sistemi olamaz. Çünkü her ülkenin fırsat ve tehditleri farklı olmaktadır. Değişiklik gösteren yapılardaki ülkeler sabit bir kalıba oturtulamaz. Sistemi koruyan bir istihbarat anlayışının ve uygulamasının geliştirilmesi için bu yönde milli çalışmaların yapılması yerinde olacaktır.

4.1 İstihbaratın değişen yönü

Bir ülkenin refah içinde ve güvenli koşullarda yaşamını devam ettirebilmesi için ilgili devletin istihbarat sürecinin icra edilmesi, geliştirilmesi ve koordine edilmesi hayati nitelik taşımaktadır. Bu süreç milli güvenlik ve istihbarattan sorumlu kurum ve kuruluşlardan başlayıp karar verici konumundaki devlet yetkilileri ile sona ermektedir. Karar vericilerin iyi tanımlanmış ve düzgün işleyen bir siyaseti belirleme sürecine ihtiyaçları vardır. Ülkeyi yönetenlerin kişilik ve yönetim tarzları kadar önemli olan bir diğer nokta istihbarat alanında görev yapanların kişilik ve çalışma tarzlarındaki farklılıkların dikkate alınmasıdır. İstihbarat sürecinde genel olarak kişilerden ziyade nasıl karar verileceğine odaklanılırsa dış politika, güvenlik konuları ve karar verme süreçlerince doğru bir yaklaşım sağlanması ayrıca gidişatın nasıl geliştirileceğine dair uygulamaların çoğaltılması daha doğru bir tasarı olarak değerlendirilmektedir.

Teknolojik gelişmeler istihbaratta açık kaynakların daha sık kullanılmasına olanak sağlamaktadır. İstihbarat örgütleri önceden daha az yoğunlaştıkları terörizm, organize suçlar, bölgesel sorunlar gibi konulara yöneldiler. Diğer taraftan teşkilat içinde

teknolojiye dayalı uygulamalar artmasına rağmen yapılan düzenlemeler daha çok bürokrasi ve bütçe baskılarına yönelik olması geçici bir tedbirdir. İstihbarat örgütlerinin süratle gelişen ve belirsizleşen güvenlik ortamını öngörmekte hep geride kalabileceği kaygısı günümüze kadar var olmuştur. Gereksinim duyulan daha geniş ve yenilikçi bir yaklaşımla istihbarat teşkilatları ve istihbaratçılara yeni bir anlayış üretilmesidir. Küresel ortamda istihbaratın ne yönde gelişeceği tehdit aynasına yansıyan görüntülerin analizine bağlıdır. Bu doğrultuda mücadele alanını sadece devletler değil çoğu defa toplumlar, kuruluşlar, birey ve gruplar oluşturmaktadır (Yılmaz, 2011). Önceleri devlete yönelik topyekûn bir savaş tehdit sayılırken şimdilerde durum bunun tam aksidir. Mücadele edilen alanın üyeleri yakın ortak sayılabilecek ülkelerin vatandaşları ve oluşumları olabilmektedir. Soğuk Savaş yıllarındaki istihbarat anlayışı düşmanları askeri sırlardan uzak tutmaya, bilgi kaynakları ve toplama yöntemlerini korumaya yönelik biçimlenmiştir. Bu anlayış istihbaratı kullanıcılarının düşmanın kim veya ne olduğu, eldeki bilginin kapsamı ve nereden bulabileceklerin bildikleri sürece sorun oluşturmamıştır. Fakat bu yaklaşımlar terörizm ve küresel suçlara karşı koymada etkisiz kalmıştır. Ülkeler yasadışı örgütler ve terörizmle mücadele için klasik ve katı kurallara sıkıca bağlı olan istihbarat yapısı yerine bilgiyi alıp ihtiyacı olan yere hızlıca iletebilecek, iş birliğine dayanan ve yeniliklere hâkim bir istihbarat yapısını oluşturmak durumunda kaldılar (Arıbaşı, 2007, s.42). İstihbarat örgütleri bilginin temin edilmesi, yorumlanması ve dağıtımı gibi konularda birbirini izleyen süreçleri güncellemelidir. Geleneksel anlamdaki istihbarat ilişkileri aktörlerin, hedeflerin ve yöntemlerin belirgin olmadığı durumlarda değişen tehditlere ve zafiyetlere karşı koyabilme yeteneğini azaltmaktadır.

Gerçekleşen olayların delillendirilmesi ve açıklığa kavuşturulması yine istihbaratın yardımına muhtaçtır. Bu açıdan istihbarat yeniden yorumlanmalıdır. Bu değişikliğin merkezine ise hedeflerin özelliklerinin yerleştirilmesi mecburidir. Bu şekilde yeni tehditlerin özelliklerine göre yeni bir istihbarat mantığı, stratejisi ve yapılanmasıyla karşılaşılmaktadır (Bal, 2006, s.68). Güvenlik ortamında her şeyin güneşin aydınlığının devam edeceği savına dayandırılması devri hızla kapanmakta ve alacakaranlık etkisini iyice artırmaktadır. Bu yeni koşullar ve ortama uyumlu bir istihbarat dönüşümü hızla gerçekleştirilmeli buna uyumlu kurumsal yapılar geliştirilmeli ve uygulamaya süratle konulmalıdır.

Küreselleşmeyle gelen çok seçenekli tehdit ortamının gerek devletler gerekse ulus üstü ve ulus altı organizasyonlara sunduğu imkânlar doğrultusunda güvenlik endişelerinin merkezine bir beka mücadelesini yerleştirilmeli ve bu mücadelede en erken tepkiyi verecek mekanizmaların sorumluluk üstlenmesi sağlanmalıdır. Konu güvenlik olduğunda uluslararası ortaklıkların, verilmiş sözlerin hatta yapılmış antlaşmaların bile öneminin olmadığı bir uluslararası düzende bulunmanın gereğini yerine getirmek beraberinde ulusal çapta güvenliği temin etmek devletin yurttaşlarına karşı ilk öncelikli sorumluluğu haline gelmiştir. Bu husustaki güvenlik ise tüm alanlarda öncesinden bilgi sahibi olmak üzere istihbarat teşkilatlarının verimli ve hata payının düşük olmasını gerektirmektedir (Demiroğlu, 2015, s.18). Bu hususu sağlayabilecek istihbarat sisteminin de milli güç unsurlarının tüm paydaşlarına destek olacak aynı zamanda onların yardımını alacak biçimde öz yapısını geliştirmesi gerekmektedir.

4.2 İstihbaratın dönüştürülmesi

Bir toplumun istihbarat olgusuna yönelik algısı bu kesimin gelecek ve dünya tasavvuru ile doğrudan bağlantılıdır. Toplum dünyayı hangi biçimde algılıyor ise istihbarat anlayışı bu algılama düzeyine göre gelişecektir. Günümüzde gelecek tasavvurunun çerçevesini kuşku ve itiraza yer bırakmayacak biçimde teknoloji belirlemektedir. Teknolojik gelişimin öncüsü olan toplumlar geleceğin de öncüsü ve belirleyicisi konumunda bulunacaklardır. Geleceğin istihbaratında yalnızca kuruluşlar ve yöntemler değil sistem ve yapısal anlayış da değişecektir. İstihbaratın entegre edilmesi ve daha fazla kullanılması ile sosyal alanın her yönüne daha fazla nüfuz edilecek fakat yükselen şekilde farklı, tanımlanması zor ve önleyici düzeye geçilecektir (Ercan, 2006, s.223). İstihbaratın dönüşüme uğramasıyla yapılanların istihbarat çalışması olduğunu söylemek güçleşecektir.

4.2.1 Örgüt geliştirme

Örgüt; özelde beşerî ihtiyaçları genelde ise toplumsal gereksinimleri giderme amacı olan ve bu gereklilikleri gerçekleştirmek için belirlenen faaliyetleri etkileşim süreci içerisinde tasarlayan, iş birliği içinde bulunan kişilerden oluşan bir sistem biçiminde tanımlanabilir. Yapı, model yahut sistemi açıklamaktadır. Herhangi bir örgüt yapısından bahsedildiğinde bu örgütün amaçlarını doğasına uygun bir biçimde ortaya koyacak çeşitli işlevleri arasında düzenli bir ayarlamayı sağlayan model ya da sistem

anımsanmaktadır. Örgütler yoğun gelişmeler karşısında istikrar ve dengeyi oluşturmak için değişikliğe uyum sağlayacak şekilde esnek yapılar kazanmalıdır (Özen, 1991, s.89). Değişim hızının gittikçe artması, örgütlerin geleneksel şekillerini terk etmeye zorladığından bu çeşit örgütlenmelerin süratli ve önceden belirlenemeyen değişikliklerle gelen ve giderek artan karmaşıklıklara klasik yöntemlerle karşı koyamayacağı açıktır. Örgütler etkili bir şekilde varlığını devam ettirebilmek için kendi bünyeleri ve çevrelerindeki değişimleri takip etmek, kavramak, yorumlamak ve bu doğrultuda gereken değişiklikleri uygulamak durumundadır (Robbins, 1994, s.324). Bu sebeple örgütler üzerinde gelişime veya değişime uyumlu hale gelmek mecburiyettir. Örgüt geliştirme belirlenen hedefler içinde gelişme, büyüme, süreç ve faaliyetlerin iyileştirilmesi sonucu ortak üstünlüğü oluşturmaya yönelik bir girişimi açıklar.

İstihbarat örgütleri daha kısa sürede sorunları çözümüleme, etki oluşturma, ihtiyaçlara uygun ürün, düşünce, hizmet üretme yolunda önemli gayretler içine girmektedir. Örgütlerin esnek yapılar kazanmasıyla yeni yönetim biçimleri ve teknikleri, örgütlerin ayakta durabilmeleri için temel faaliyet alanı olmaktadır. Örgütler işlevlerini devam ettirebilmeleri için geçmiş yıllara nazaran daha fazla yenilenme, yapılarında ve süreçlerinde daha çok değişiklik göstermek zorundadır (Özen, 1991, s.90). Örgütlerin geleneksel yöntemlerle başarıya ulaşabilme oranları iyice azalmıştır. Haliyle günümüz şartlarını karşılayabilecek yeni anlayış ve yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir. Diğer yandan bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler örgütü tüm yönleriyle etkisi altına almaktadır. Örgüt geliştirmenin amacı örgütün daha verimli ve etkili duruma getirilmesidir. Bu nedenle örgüt faaliyet biçimlerini değiştirerek örgütsel süreçleri geliştirmelidir. Çalışanların yetişmeleri ve gelişmelerinde destekleyici ortamlar oluşturarak örgütün değişime uyum kabiliyeti ve verimliliğini artırmaya çalışılmalıdır. Örgüt geliştirme sürecinde yapılması gereken en önemli faaliyetlerden biri ise değişimin ihtiyaçlarını belirlemektir. Çünkü bu ihtiyaçlar daha sonradan yapılacak plan ve programların yönünü belirleyecektir. Örgütlerin gelişimini yanı sıra yetenek ve kapasitelerini artırmalarına olanak sağlayan temel unsurlardan diğeri de örgütsel öğrenmedir (Helvacı, 2008, s.176). Bu öğrenme ile birlikte istihbarat örgütleri hızlı değişikliklere bağımsızlık kazanacak etkinliğini artıracaktır. Böylelikle istihbarat örgütleri kendi bünyelerinde çalışanların hep birlikte öğrenmesini sağlayıcı sistemler kurmalı bunun mümkün olmadığı birimlerde ise kişisel gelişim ve gerekli tecrübeleri

edinmelerine süreklilik kazandırmaları gerekmektedir. Her şeyin baş döndürücü hızda değiştiği ve rekabetin küresel boyutlara ulaştığı şimdilerde örgütler için gelişme ve öğrenme sona ermeyecek bir değişim sürecidir. Her öğrenme aynı zamanda bir gelişmenin başlangıcı ve devamı olacaktır. Dolayısıyla örgüt geliştirmeye giden yolda önemli ve etkili unsurun örgütsel öğrenme, şartlara uyum sağlama ve öngörü olduğunu söylenebilir (Beach, 1980, s.405).

4.2.2 Çağdaş istihbaratın öncülleri

Geleneksel istihbarat anlayışı yüksek değerdeki bilgilerin karar alıcılara mukayeseli üstünlük sağlayacak biçimde sistemli olarak toplanmasını açıklamaktadır. Daha fazla bilginin daha kaliteli şekilde toplanmasına yönelik eğilimler, ulusal güvenlik tarihinin en temel kısımlarını oluşturmuştur (Sönmez, 2013, s.40). Bu bilgiler yabancı bir devletin imkân ve kabiliyetleri, küresel gündelik olaylar veya bir devletin içişleri ile alakalı olabilmektedir. İstihbaratın kritik bilgilerin güvenlik ya da üstünlük sağlama amaçlarıyla sistemli bir biçimde toplanması, analiz edilmesi ve uygulamaya konulması olarak görülmesi halk nezdinde genel kabul görmüş; suikast, sabotaj, işkence ve çeşitli örtülü operasyonlardan ibaret olduğu önyargılara açıklık getirecektir. İstihbaratı salt şekilde güvenlik ya da askeri meselelere indirgeme eğilimi ise istihbaratın finans, ticaret, eğitim, kültür, sanayi ve bilişim gibi konulardaki değerinin görmezden gelinmesine sebep olabilmektedir.

İlgili alanlardaki faaliyetler sulh zamanlarında uzun dönemli üstünlük kazanılmasını içermektedir. Geleneksel istihbarat tanımı tamamen geçersiz konuma gelmemiş olsa da teknolojik gelişmeler ve daha da önemlisi yeni teknolojilerin daha geniş kitlelere erişilebilir hale gelmesiyle birlikte genişletilmiştir. İnternet, sosyal medya, akıllı cihazlar ve haberleşme uygulamaları gibi vasıtalar kriz olayları ve acil durumlarla alakalı önemli bilgilerin daha fazla açığa çıkmasıyla birlikte yayılmasını sağlamakta böylece haberlerin, gizli bilgilerin ayrıca sızıntıların daha hızlı fark edilmesi ve paylaşılmasına sebep olmaktadır. Tarih süresince istihbarat yetkinliği insan davranışları ve teknolojinin kalıplara dökülmesi ile ilgili uzmanlaşmayı gerekli kılmıştır. Hatalı hesaplanan kararların azaltılmasına olanak sağlayan çağdaş istihbarat, geleneksel işlevlere ilaveten hedef kitlesini devletler, ulus ötesi şirketler ve diğer aktörlerle birlikte kamuyu kapsayacak biçimde genişletmektedir (Edam, 2019). Bu yönüyle istihbarat artık sadece bir ikaz sistemi değil aynı zamanda beklenmedik kriz

zamanları sorunlarının çözümüne katkı sağlayacak doğaçlama önlemler ve bilgi birikimi havuzudur.

ABD'deki istihbarat yapılarını bünyesinde toplayan Ulusal İstihbarat Direktörlüğü'ne bağlı Ulusal İstihbarat Konseyi'nce yayımlanan "Küresel Eğilimler 2030: Alternatif Dünyalar" raporuna göre gelecekte; bireylerin güçlenmesi, gücün dağılması, etnik ve mezhepsel ayrılıklar, iklim değişikliği, pandemik vakalar, su ve enerji bağlantıları, oyun değiştiriciler ve yükselen güçler, yönetim zafiyeti, krizlere açık küresel ekonomi, yükselen çatışma potansiyeli, bölgesel istikrarsızlık kapsamının yayılması, yeni teknolojilerin tesiri ve çok merkezli dünya konularını temel alan güvenlik stratejilerinin oluşacağı öngörülmektedir (DNI, 2018).

4.2.2.1 Ekonomik ve siber istihbaratın önemi

Geleneksel düşünceye göre ekonomik konular ulusal güvenlik üzerinde birinci dereceden tehdit barındırmamaktadır. Fakat zamanla bu durum değişikliğe uğramıştır. Günümüzde uluslararası ekonomik yaklaşımlar oldukça önemli bir hal almıştır. Ticari ilişkilerde değişiklik yaşanmış, uluslararası ekonomik ilişkiler ile ulusal ekonomik ilişkiler arasındaki çizgi de iyice azalmıştır. Devletlerin ekonomileri birbirlerinden bağımsız hareket edememekte küresel koşulların dayattığı düzene uyarlanmış durumdadır. Küreselleşmenin etkisiyle uluslararası ekonomik ve politik sistemde meydana gelen değişiklikler askeri gücü milli gücün en önemli göstergesi olmaktan çıkarmıştır. Yerine bilim, teknoloji ve ekonomi gelerek dünya üzerindeki etki ve rekabette bulunma gibi olguların önemini artırmıştır. Narkotik suç ekonomisinin dünya genelinde tümleşik hale gelmesi, silah teknolojilerinin gelişmesi, uluslararası ticaret ortamında yaşanan casusluk ve sabotajlar, organize suçlar, kara para aklama, göçmenler, enerji kaynakları gibi birçok soruna bağlı olarak güvenlik birimlerinin önceliklerinde değişimler yaşanmaktadır (Aşçı, 2013, s.41). Bu anlamda ekonomik istihbaratın devletlerin istikrarı adına gerekli olduğunun farkına varan gelişmiş sanayi ülkelerinin istihbarat teşkilatları bu alana yoğunlaşmış ve bu konuya hatırı sayılır kaynaklar aktarmıştır. Çünkü bu faaliyetler ülkelerin refahını yükseltebilecek güce sahiptir. Askeri meydan okumaların yerine ekonomik meydan okumaların geçtiği 11 Eylül 2001 sonrası dönem devletlerin ekonomik istihbarata daha çok kaynak aktarmaya başlamaları gereken zamandır (Çetinkaya, 2012, s.13).

Ekonomik istihbarat diğer istihbarat türlerine nazaran verilere ulaşma kolaylığı yönüyle en kullanışlı istihbarat türlerindendir. Çünkü finansal verilerin büyük bir bölümüne açık kaynaklardan sahip olunabilmektedir. 21. yüzyıla kadar savaş sebepleri arasında öne çıkanı ekonomi iken savaşan ordulardır. Böylelikle ekonominin bir milletin gücünü oluşturan en önemli unsurlar arasında olduğu değerlendirildiğinde ekonomik istihbaratın ne denli önemli olduğu anlaşılabilmektedir. Küresel ticari arenada rekabetin artmaya başlaması çok uluslu şirketler ve çeşitli oluşumlara da davet çıkarmış ticaretin bir savaş olarak algılamasına yol açmıştır. Şirketler bu sebeple bilgi sahibi olmaya önem vermektedirler. Küreselleşme sürecinin tahrip edici etkilerinin sık yansıdığı ekonomi alanında yere sağlam basmak, tahribattan korunabilmek ve küreselleşmenin oluşturduğu fırsatları kullanarak mücadele etmek ancak güçlü ekonomik istihbarat sistemlerinin inşasıyla mümkün hale gelecektir (Güldiken, 2006, s.180). Savaşların değişen boyutuyla beraber ülkeler birbirlerine askeri adımlar ile zarar vermek yerine ekonomik hamleleri tercih etmeye başlamış, bu doğrultuda bir ülkenin ya da şirketin ekonomik zarara uğratılabilmesi için planlanan istihbarat faaliyetleri yüzyılın stratejileri arasına girmiştir (Ercan, 2006, ss.159-163). Tarih boyunca meydana gelen çoğu savaşın başlıca unsuru olan ekonomi, devletlerin var olabilmesi için de önemi yadsınamaz bir unsurdur. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere kaynakların gittikçe ekonomik-teknolojik istihbarata daha çok aktarılması da rastlantı değildir.

Ekonomik istihbarat alanına giren birçok tanımdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan başlıcaları; ekonomik espionaj, endüstriyel espionaj ve rekabet ya da ticari istihbarattır. Ekonomik istihbaratın birer çeşidi olan bu kavramlar uygulama biçimi ve alanı yönünden birbirlerinden ayrılmaktadır. Ekonomik güvenlikte ülke şirketlerinin uluslararası alandaki rekabetçiliği büyük öneme sahiptir. Kuralsıza yakın bir düzende işleyen mevcut rekabet ortamında şirketler sanayi casusluğu yoluyla önemli bütçeler gerektiren araştırma harcamalarına girmeden diğer ülke şirketleri ile aralarındaki rekabet farkını kapamaya çalışmaktadırlar. Kamu kurumları da ülke menfaatleri doğrultusunda bazen casusluk faaliyetlerine yardımcı olmakta ve bu yöntem büyüme eğilimi göstermektedir. İstihbarat örgütleri bu tür casusluk faaliyetlerine doğrudan destek vermediği durumda dahi ülke şirketlerinin casusluğa uğramamaları için karşı önlemler geliştirme yöntemiyle bu alana dahil olmaktadır (Miman, 2006, s.174). Ekonomik istihbarat faaliyetleri devletler tarafından yapıldığı gibi büyük şirketler

tarafından da ekonomik çıkarlarını her zaman zirvede tutmak için uygulanmaktadır. Dünyanın daha da küresel bir hale gelmesi ekonomi bilimini, istihbarat analizcileri tarafından üstünde daha fazla durulması gereken bir dal haline getirmiştir.

21. yüzyılda siber teknolojiler, neredeyse tüm endüstri dallarının temelini oluşturduğu görülmektedir. İnternet üzerinden mesaj gönderme için kullanılan e-postanın ardından, internet reklamları, e-ticaret, e-devlet, dijital oylama gibi birçok tanım yeni teknolojiler ile günden güne gelişerek günlük yaşamda daha fazla yer kaplamaya başlamıştır. İnternet bağlantılı cep telefonları, diz üstü, kişisel ve tablet bilgisayarlar gibi üretilen her yeni ürün de bilgisayar sistemlerinin tanımlarını genişletmektedir (Ünal & Yarman, 2014, s.279). Siber teknolojinin gitgide yaygınlaşması sistem içinde yer alan cihazlar ve kullanılan tutanaklardaki gelişmelere bağlı olarak siber tehditler de nicelik ve nitelik bakımından yükseliş göstermektedir. Saldırıları bazen yeni bir silahın üretilmesi bazen ise tespit edilen yeni zafiyetlere yönelik geliştirilen yöntemlere bağlı olarak değişik yapılarda meydana gelmektedir. İstihbarat alanında üstünlük kurmak isteyen devletler bilgisayar ve uydu sistemlerinin geliştirilmesine büyük önem vererek bunları temel istihbarat araçları olarak kullanmaya başlamıştır. Siber güç kapasitesi; ülkenin stratejik altyapıları ve siber güvenlik konusunda sahip olunan farkındalık, istihbarat teşkilatları ve kolluk kuvvetlerinin ilgili birimlerinde çalışan personelin beceri ve bilgisi gibi etkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Uzmanlar da gerek kamu kurumlarında çalışan personele verdikleri eğitimler gerekse sızma testi ve zafiyet taraması gibi siber güvenliğe ilişkin hizmetlerle kamu güvenliği noktasında gerekli faaliyetlerin sürdürülmesine destek olmalıdır (Atalay, 2013, s.55). Devletlerin stratejik kurumlarının bilgi altyapılarını hedef alan siber savaş, başta gelişmiş devletler olmak üzere siber bağımlılıkları yüksek olan ülkelerin milli güvenlikleri için gerçek bir tehdit haline gelmiştir. Siber savaşın asimetrik özelliği sebebiyle bireylerden karmaşık organizasyonlara kadar uzanan geniş bir alandaki tehdit kaynağının belirlenememesi, düşük maliyetlerle büyük etkiler oluşturması ve geleneksel silahlara başvurmada yalnızca görünmeyen saldırıların uygulamaya konulması siber savaşın önemini daha da artırmakta ve bu tehlikeye karşı siber istihbarat kavramına olan ihtiyacı ön plana çıkarmaktadır (BGA, 2019). İçerisinde bulunan bilgi çağında ülkenin bekası ve kamu güvenliğinin sağlanabilmesi için siber alanlarda gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu tedbirlerin alınması devletin stratejik altyapılarına yapılacak saldırıların savuşturulması, devlete ve vatandaşlara ait

hassas içeriklerin ele geçirilmesi ve ekonomik kayıpların önlenmesinde etkili olmaktadır (Özçoban, 2014, ss.87-90).

Siber istihbarat yöntemlerinde elde edilen yetenekler noktasında devletten devlete farklılık görülebilirken diğer yandan bilgi teknolojilerin sürekli gelişmesi sayesinde yeni yöntemler keşfedilmektedir. Bu doğrultuda siber tehditlerin her geçen gün artması ve siber müdahale yöntemlerinin net bir şekilde belirlenememesi siber güvenlik alanında alınacak önlemleri zora sokmaktadır. Bu gelişmeler geleceğin savaş ortamında siber saldırıların önemine işaret etmekte ve siber savaşların başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bilgi teknolojilerine bağılılıkları yüksek olan ülkelerin milli güvenliğine gerçek bir tehlike oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Şahin, 2015, s.36). Siber kabiliyetler sayesinde bilgi teknolojilerine daha fazla bağımlı hale gelen ülkelerin stratejik altyapıları sıklet merkezleri haline gelecektir. Ülkelerin askerî üsleri, denizlerdeki donanmaları veya yüksek teknolojiye sahip havacılık imkânlarıyla uzay yeteneklerine kadar siber müdahale yeteneklerini de geliştirmeleri gerekecektir. Dünyanın farklı yerlerinde giderek artan şekilde gerçekleştirilen siber müdahaleler ülkelerin bu alanda iyi bir şekilde teşkilatlanmalarını ve yeteneklerini geliştirilmesi zorunluluğunu ortaya koymuştur (Özdağ, 2011, s.62). Siber savaşların kaçınılmaz olacağı gerçeğiyle önümüzdeki dönemlerde karar alıcılar tarafından siber istihbarata gerekli önem gösterilmeli; ülkelerin istihbarat örgütleri, siber istihbarat yöntemlerini etkin olarak uygulayabilmek için gereksinim duyulan teşkilatlanmayı oluşturmalı ve gelecekte yaşanabilecek siber savaşlara dair siber istihbarat alanını genişletmelidir.

Siber müdahalelerin uluslararası güvenlik alanında ismini daha sık duyurmasıyla birlikte yakın bir süreçte saldırıların kaynağını bilebilmek politik ve ekonomik yönden yapılacak karşı hamleler kapsamında temel bir sorun oluşturacağı düşünülmektedir. Kimlik belirleme arayışı ise kimlik konusunda yanıltıcı ipuçları bırakan suçluların sayısındaki yükselişin de beraberinde gelmesi beklenilmektedir. Hayati öneme sahip stratejik altyapı ve üretim sistemlerinin özellikle politik gerginlik dönemlerinde saldırganların ilgisini çekmeyi sürdüreceği de uzmanlar tarafından gündeme alınmış diğer bir önemli başlıktır. Güvenlik sektörü mobil işletim sistemlerinden adli analiz amacıyla yetkin erişim almakta ve mobil cihazları hedef alan noktalarda zorlayacak olması gerçeğinden yararlanacak casusluk faaliyetleriyle daha sık karşılaşılacağı da tahminler arasında bulunmaktadır. Bu cihazlara karşı yapılacak saldırılar yine siber istihbarat faaliyetleri içinde gerçekleştirilecektir (Sönmez, 2013, s.19). Bu nedenle

sadece mevcut sorunlar ile değil gelecekte ortaya çıkabilecek siber tehditlere karşı da tedbirlerin alınması zorunlu hale gelmiştir.

4.2.2.2 Biyografik ve tıbbi istihbarat

Biyografi, bireylerin hayatlarındaki sürecin sıralı ve sistemli olarak ortaya konulmasıdır. Bu yöntem istihbarat faaliyetleri açısından önemli birimlerde görev yapan kişilerin, devletin gizlilik dereceli işlerini yürüten görevlilerin, halk tarafından önemsenen kişilerin geçmişlerine, özel yaşamındaki ilgi alanlarına, siyasi ve sosyal eylemlerine yönelik olarak bilinmesi gereken bilgilerin elde edilmesidir. Biyografik istihbarat bir ülkenin milli güç unsurları bakımından etkili, toplumun yaşamında gizli ilişkiler içinde ve şüpheli sayılan bireylere olduğu kadar, önemli kişilerle ilgili olarak da toplanabilen kamusal ve özel içeriği olan bilgileri barındırır (Şahin, 2015, s.71). Gizli ve şüpheli ilişkileri tespit edilen kişiler hakkında yürütülen biyografik istihbaratın bu kişilerin ilişki ağı konusunda bilgi vermesi bakımından önemlidir. Özellikle suç ve terör örgütü liderleriyle ilgili sürdürülen biyografik istihbarat çok yararlı bilgi tabanı sunabilmektedir. Ordu ve istihbarat örgütleri gibi stratejik önemdeki çeşitli kamu kurum ve kuruluşları, faaliyetleriyle belirleyici rol oynayan askeri ve sivil bürokratlar, kritik önemdeki özel şirketlerin yöneticileri ve terör veya suç örgütlerinin liderlerine ilişkin biyografik istihbarat toplanarak parçadan bütüne bu organizasyonların eylemleri hakkında önemli bilgiler edinmek, doğru öngöründe bulunmak ve etki sağlamak olanaklı hale gelebilmektedir (Tezsever, 1999, s.89).

Politik liderlerin güçlü yanları, zayıflıkları, iletişim ağı, okudukları kitaplar, günlük haber kaynakları ve kişisel sorunları eylemlerinin öngörülmesi adına zemin teşkil etmektedir. Mesela ABD dış politikasında yeri geldiğinde yabancı siyasi liderler eksenli bir anlayış tercih edildiğinden CIA tarafından üretilen istihbaratta biyografik istihbarat büyük yer kaplamaktadır. Etkili ya da etkili olabilecek kimselere yönelik yapılan biyografik istihbarat, el yazısından ruh haline kadar gidebilen bir sürecin parçasıdır. Bu parçalar detayın çok önemli olduğu bir bulmacada olduğu gibi birbirini tamamlayan olgulardır (Şahin, 2015, s.78). Kesin olmasa dahi liderlerin hangi koşullarda nasıl hareket edecekleri ve ne tepki verecekleri konusunda ipuçları elde edilebilip hamleler önceden tahmin edilebilecektir. Bir lider istişareye önem veren, kararlarını ekibiyle yaptığı görüşmeler doğrultusunda oluşturan bir kişi ise kesinlikle ekibinin de analizi yapılmalı ekip üyelerinin her birinin lideri nasıl etkileyebileceği

belirlenmelidir. Liderin duygu ve düşünce tarzının doğru analizi, entelektüel değerleri nereden sağladığı ve bilgi kaynaklarının neler olduğuna da bağlıdır (Gün, 2014, s.74). Uluslararası çapta yaşanan olumsuz hareketlerin zemin hazırladığı kitlelerin yeni lider ve düzen arayışları da ortadadır. Bu durumda küresel kargaşa ortamı devam edip yeni liderler arama gayreti ve küresel rejime karşı beklenti içinde olduğu sürece biyografik istihbarat önemini koruyacaktır.

Tarihi süreçte büyük salgınların toplumlardaki sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik yapıları derinden etkilediği bilinmektedir. Veba, kolera, tifüs, çiçek ve grip hastalıkları insanlık tarihinde önemli değişmelere yol açıp iktidarların zayıflayıp tahtlarını yeni güç odaklarına bıraktığı, ticari ilişkilerinin değiştiği, yeni ideoloji ve mezheplerin çıkışını tetiklediği büyük dönüşümlere neden olmuştur (Babacan, 2020). 21. yüzyılda hastalıklar devletler için giderek artan ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Çevresel tehditler, yetersiz sağlık hizmetleri, dayanıklı virüsler ve seyahat kolaylığı gibi sebepler bu hastalıkların yayılmasını dramatik bir biçimde yükseltmektedir. 2003'deki SARS, 2009'daki grip salgınları ve Covid-19'da görüldüğü üzere bulaşıcı hastalıklar uluslararası sınırları zorlanmadan aşabilmektedir. Bu tarz salgınlar ekonomi ve sosyal istikrar açısından belirgin yan etkileriyle birlikte hızla dünyaya yayılabilmektedirler. Biyolojik terör saldırılarının artması ve etki alanlarının büyümesi devletleri yeni güvenlik tedbirleri almaya zorlamaktadır (Sevim, 2014, s.104).

Tıbbi istihbarat ise; tıbbi tehditleri tanımlayarak, doğrudan veya dolaylı şekilde dikkat çekecek ve politikaları yönlendirebilecek olan yabancı toplumları etkileyen tıbbi eğilimleri, organizasyonları ve bağlantılı gelişmeleri değerlendirerek devletlerin çıkar ve politikalarını belirlemelerine ayrıca milli güvenliğin sağlanmasına yardımcı olur (Kauffman, 2001, s.1). Bu bağlamda istihbarat teşkilatlarından beklenen temel rol ve maksat; geniş ölçekteki risk ve tehditlere karşı erken uyarı oluşturmak ve hazır olma düzeyini artırmak üzere karar alıcılara ihtiyaç duydukları seçenekleri sunmaktır. Bu yönüyle Covid-19 vakaları, istihbarat toplama yöntemlerinin hepsinde etkinlik ve yetkinlik kazanımı ihtiyacını ortaya çıkarırken; “tıbbi istihbarat”ın yükselişine de vurgu yapmaktadır. Buradaki amaç istihbaratçıların tıp dünyasının işine müdahil olması değil; temin ettikleri bilgilerle ulusal ve uluslararası sağlığı ilgilendiren konuların tehdit ve zarar haritalaması oluşturmak, eğilimler konusunda karar alıcıların erken farkındalık geliştirebilmelerini kolaylaştırmak böylece hazırlık süreçleri ve önlem paketlerine geçişlerini sağlamaktır. (Seren, 2020, ss.86-91)

Yalnızca ulusal güvenliğe yönelik tıbbi tehditleri tespit etmekle kalmayan tıbbi istihbarat, bununla birlikte hedef topluluk veya kişilerin tıbbi bilgileri kapsamında hastalıklarını, psikolojisini ve zayıf yönlerini tespit ederek geliştirilecek strateji ve politikalara da yön verebilmektedir (Bengidal, 2009, s.28). Bu da tıbbi istihbarat ile biyografik istihbaratın yakın ilişkisini ortaya koymaktadır.

4.2.2.3 Sosyal medya istihbaratı

Sosyal medya istihbaratı: Açık veya kapalı tüm sosyal medya hesapları ve paylaşımları üzerinden hem müdahale edebilen hem de müdahale edilemeyen vasıta ve yöntemleri kullanarak temin edilen verilerin teknik araçlar aracılığıyla ortaya konulduğu bir siber istihbarat çeşididir. Devlet kurumları, istihbarat teşkilatları veya özel kuruluşlar sosyal ağları kullanarak izleme, dinleme, takip etme ve yönlendirme yöntemleriyle akımlar ve ihtiyaçlara göre tanımlanmış veriler meydana getirmesini sağlayan sıra dışı çözümler sunabilmektedir (İpekçi, 2011, s.48). Sosyal medya istihbaratı, istihbarat faaliyetlerini destekleyici önemli unsurlar arasında gelmektedir. Ayrıca bu istihbarat türü sosyal medyaya ait bilgilerin analitik biçimde kullanımı olarak da ifade edilebilir.

Arap Baharı bütün Dünyaya Twitter ve Facebook'un kitleleri harekete geçirmekteki rolünü kanıtlaması sonrasında birçok araştırmacı sosyal medyanın kitleler üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Çin'e ait sosyal kredi ağı platformu olan Susame ise güvenilirlik konusunda Çinli vatandaşlara puanlar vermeye başladı. Susame çevrimiçi satın alınan ürünlerden sosyal medyada yayımlananlar dahil olmak üzere kişisel verilere dayanmaktadır. Bu puanlama ev sahipleri ve işverenler tarafından da kullanılarak sunulan hizmetlerde etkili olacağı öngörülmektedir. SUSAM adı verilen bu sistem şu an itibari ile sadece puan toplasa da 2020 yılında Çin Hükümeti tarafından etkin durumda kullanılmaya başlanacak (Şamlıoğlu, 2019).

Toplumsal olayların önceden öngörülmesi veya gerçekleşmiş olaylarda geriye dönük tespitler yapılabilmesi için sosyal medya önemli bir istihbarat kaynağı olmuştur. Sosyal medya istihbaratı günümüz internet dünyasında devletlerin ve istihbarat teşkilatlarının büyük yatırımlar yaptığı önemli bir alan haline gelmiştir. Kısacası kişiler istihbarat teşkilatları, devletler ya da diğer unsurlar tarafından sosyal ağlar üzerinden dinlenmekte, izlenmekte ve üzerlerinde analizler gerçekleştirilerek tahminler üretilmektedir. Sosyal medya istihbaratı yapay zekâ ile birleşince birçok vasıta ile toplanan veriler belirli süzgeçten geçirilerek tehdit durumları ortaya

konulabilir. Örneğin; herhangi bir Facebook kullanıcısının sadece 68 beğenisine bakıldığında hangi partiye oy vereceği, sevdiği rengi ve cinsel eğilimi %85 doğrulukla tespit edilebilmektedir. Sosyal medya hesabının davranış özelliklerinde 70 beğeni incelendiğinde arkadaşından, 150 beğeni incelendiğinde ailesinden, 300 beğeni incelendiği takdirde eşinden daha iyi tanınabildiği tespit ediliyor. Bu sosyal medya sitesi üyesinin 300'den fazla beğenisi incelenir ise uygulama sahibinin bu üyeyi kendisinden bile daha iyi tanıyabildiği ortaya konuluyor (BGA, 2019).

4.2.2.4 Karma savaş

Karma savaş 21. yüzyılda ortaya çıkan yeni teknikler ve iletişim araçlarının kullanılmasıyla meydana gelen alenen veya gizli olarak birçok savaş aracının belirli bir hedef doğrultusunda karmaşık şekilde kullanıldığı yeni bir savaş türü olmakla beraber uluslararası hukukun kabul ettiği klasik anlamdaki savaş tanımına uymaksızın bir devletin ekonomik, politik ve enformatik yöntemler ile diğer devletlerin siyasi iradesini kırma isteği ve gayretidir. İçeriğinde barınan ve askeri olarak açıklanamayan etkenler klasik bir savaş olarak adlandırılmasına müsaade etmez (Sönmez, 2013, s.7). İstatistiksel verilere göre son yıllarda gerçekleşen savaşların yalnızca %10'u devlete bağlı düzenli ordular aracılığıyla gerçekleşmiştir. Geri kalanı terör orduları, vekalet savaşı yürüten unsurlar, devlet dışı aktörler ve dijital askerler gibi oyuncuların kullanıldığı asimetrik hal almıştır (Korhonen, 2015, s. 459).

Savunma önlemleri alınırken karma savaşın çok boyutlu, geniş ve karmaşık özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu savaş türünde modern teknoloji imkanları en üst seviyede kullanılmaya çalışılır. Her türlü savaş teknik ve taktiğinin uygulanabildiği karma savaş, savaş alanının sınırları ile kısıtlanamaz. Haliyle karma savaşın görülmesi zordur; her yerdedir ama hiçbir yerde değildir (Özer, 2013, s.20). Karma savaşta hedef ülkede yaşayan halktan bir kısmın önceden etkilenmesi ve örgütlenmesi gerekir. Bu gerekliliği yerine getirmek için de hedef ülkeye istihbarat elemanları, vekalet savaşçıları ve gayri nizami harp unsurları sızdırılmaya çalışılır. Toplumun örgütlenmesini teşvik için hedef iktidar ile ilgili karalama kampanyaları oluşturulur. Bu savaş önceden tahmin edilen ve ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyebilecek gelişmelerin halktan gizlenmesi ve halkın dikkatini farklı yönler çekmeyi de kapsamaktadır (Ercan, 2016, s.135). Karma savaşın asıl amacı savaş ilanı yapmadan

hedef ülke hükümetini etkilemek veya devirmek, çıkarlara uygun yeni bir hükümetin kurulmasını sağlamak ya da hedef ülkeden en iyi şekilde faydalanmaktır.

4.2.2.5 Sanayi casusluğu

Sanayinin kilit rolünü çözen ülkelerin çoğu kendi sanayisini geliştirebilmek için çalışmalar başlatırken diğer bir kısmı sanayi konusunda gelişmiş olan devletlerden yasa dışı yöntemlerle bilgi kaçırma ve taklit yolunu tercih etmiştir. Sanayi casusluğu olarak isimlendirilen bu yöntem devletlerin korumaları gereken milli güç unsurlarından biri olan ekonomik güce zarar vermeye başlamıştır. Bu tehlike içinde olan devletler tarafından çeşitli savunma mekanizmaları devreye sokulmuştur. Ülkelerin küresel piyasada sahip olduğu pazar payının casusluk faaliyetleriyle etkilenmesini engellenmek için ekonomik istihbarat faaliyetleri daha saldırgan ve korumacı bir tavır sergilemiştir. Çin Prensesinin 1500 sene önce ipek böceklerini çiçekle süslü şapkasının arasına saklayarak ülke dışına gizlice çıkarıp ipek böceklerini Hintli birine vermesi böylece ipek sırrının Çin dışına aktarılması olayı sanayi casusluğunun bilinen ilk örneği olmuştur. Sanayi casusluğunun sistematik olarak yapılmaya başlamasına yeni yerlerin keşfi sebebiyet vermiştir. Coğrafi keşiflerin artması farklı kıtalardaki toplumların ticari ilişkilerini de yansıtmıştır (Miman, 2006, s.174). Buna karşın ülkeler çıkardıkları patent kanunlarıyla önlemler almış casusluk için yapılan yolculukları karşılamak suretiyle sanayi casusluğunu desteklemiştir.

Ülkeler ekonomik istihbarat yanı sıra sanayi casusluğu ile de özel sektöre destek verebilir. Fakat sanayi casusluğu ülkelerin uluslararası imajına zarar veren bir faaliyettir. Bu durumun meydana gelmesi ekonomik anlaşmaların devre dışı kalması, işten çıkarmaların gerçekleşmesi, pazar payının düşmesi ve sonuç olarak rekabet gücünün yitirilmesi gibi olguları beraberinde getirmektedir. Bu faaliyetlerin içinde istihbarat servislerinin var olması yanı sıra yasalarla korunan ticari sır, patent ve benzeri kavramların hukuki ve cezai yaptırımlarıyla caydırıcılık oluşturulması yeterli olmayacaktır. Bu nedenle arkasında devlet ve istihbarat teşkilatı desteği olmaksızın salt özel şirketlerce sanayi casusluğu faaliyetlerinin yürütülebilmesi sık rastlanabilecek bir durum değildir (Ayanoğlu, 2017). Sanayi casusluğu için en uygun zemin diğer ülkeler ile ilişkilerde müttefik ve barışçıl olunan zaman dilimidir. Dostluklar, ittifaklar veya ilişkilerin kötü olduğu zamanların ayrımı yapılmadan ilgili

birimler sanayi casusluğuna karşı farkındalık oluşturmali, hamasete kapılmadan önlemler daha öncesinde alınmalıdır.

Silah sistemleri; harekât merkezleri, elektronik harp ve tanker uçakları, radar uçakları, havadaki İHA'lar, savunma sistemleri, füze bataryaları, lojistik depolar, bakım atölyeleri gibi çoğu unsurla entegredir. Sistemde açık olursa aynı sistemi çalışmadan başka biri ele geçirebilir. Çinli siber ajanlar F-22'nin eğitim ve vuruş bilgileri yanı sıra füze güdüm sistemleriyle ilgili kullanım bilgilerine erişebilmiştir. Faaliyetlerin devamlı hale getirilmesiyle en son geliştirilen F-35 ile alakalı uçuş test planları da ele geçirilmiştir. Bir FBI ajanı olan Noel A. Freeman, bu faaliyetler ile ilgili yayımlanan bir rapora işaret ediyor. “Bu bilgiler ABD seviyelerine hızla ulaşılmasına imkân verecektir.” Mahkeme davasında öne sürülen NSA kaynaklı diğer bir ayrıntıda; eski ajan Edward Snowden tarafından kamuoyuna sunulanlardan hareketle eski bir sözleşmeli çalışanın bilgilerinin incelendiği bunlardan yola çıkarak ABD uçak verilerine kadar ulaşma imkânı bulunduğu ayrıca Çinliler faaliyetlerini genişleterek NSA belgeleri içindeki F-35 motor ve radar da dahil olmak üzere ABD hükümet ve güvenlik ağlarından 50 terabayttan fazla veri temin ettikleri belirtilmektedir. Veriler, F-35 radar modüllerinin tiplerini ve sayılarını, Lockheed Martin uçaklarının detaylı motor kümelerini barındırıyor. Bu yolla Çinli siber casuslar C-17, F-22, F-35, uzay odaklı lazer ve diğer silahların verileri ele geçirip kendi projelerini daha da geliştirip birkaç yıl geriye çekebildiler (Tokmakoğlu, 2018).

Sanayi casusluğu faaliyetlerinin önüne geçilmesinde yalnızca istihbarat teşkilatları değil aynı zamanda kamu ve özel şirketler ile ülkelerin yasama, yürütme ve yargı güçleri de çeşitli görevler üstlenmelidir.

4.2.2.6 Toplum mühendisliği

Toplum mühendisliği; toplumun nüfus yapısında, sosyal alanlarında, geçmişten gelen alışkanlıklarında değişim yapmak, isteklerini, tepkilerini, kinlerini, bağılıklarını, arzularını, duygularını yönlendirebilmek, kontrol altında tutmak için çeşitli uygulamalar ve projeleri içeren çok yönlü bir faaliyettir. Tarihi boyunca farklı şekillerde isimlendirilmiş olsa bile çoğu zaman aynı amaca hizmet etmek için kullanılmıştır (Acar ve Urhal, 2007, s.231). III. Aleksandros'un (M.Ö 356 -322) hocası Aristoteles'e (M.Ö 384 – 324) yazdığı bir mektupta, III. Aleksandros (Büyük İskender) “Ele geçirdiğim topraklardaki insanları egemenliğim altında tutabilmek için ne

yapmalıyım” diye bir soru sorar. Aristoteles tavsiye olarak öğrencisi Büyük İskender’e “İnsanların arasına anlaşmazlık tohumları serpeceksin ve birbirleriyle savaşınca hakem olarak kendini tayin ettireceksin. Ama anlaşmaya giden bütün yolları da kapatacaksın” çözümünü sunması toplum mühendisliğinin tarihte bilinen en eski uygulamasıdır (Çetin, 2011, s.29). Özellikle 19.yüzyılda kitle kavramının doğuşu ve gelişmesi üzerine, kitle iletişiminin yaygınlaşmasıyla beraber kitle hareketlerinin ve dolayısıyla da kitleyi yönlendirici ideolojik ve politik söylemlerin geliştiği görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB’nin başını çektiği çift kutuplu sistemde toplum mühendisliği farklı biçimlerde uygulanmış fakat her iki tarafta birbirlerinin kamuoyunu yanlış yönlendirmekle suçlamışlardır. SSCB, Çarlık Rusya’sının toplumsal yapısı yerine yeni Sovyet kültürünü geliştirmek ve ideal Sovyet vatandaşına dair kampanyalar düzenlenmiştir. Bunun için gazete, kitap, film gibi araçlar kullanılmıştır (Arı, 2006, s.507).

Küreselleşme kavramıyla toplum mühendisliği insan hayatındaki yerini iyice artırmıştır. Toplumsal düzen ile ilgili çağcıl faaliyetlerin sürdürülmesi için farklı yapılanmalara gidilmesi gerekir. Görsel ve yazılı medya hatta sosyal medya ile kitlelerin temel değerlerini farklılaştırma gayreti de örnek olarak verilebilir. Oyun sahnesine çıkıldığında benimsenen sahte kimlik ve inandırıcılık başarılı yürütülürse iyi hazırlanmış bir kurgu ve yeterli bir süreçten bahsedilebilir. Bu yönüyle toplum mühendisliği bir sosyolojik biçimlendirme olarak tasvir edilebilir (Atalay, 2013, s.9). İstatistikler, belgeler ve gözlemlerden yola çıkarak aynı zamanda sosyoloji ve tarih gibi ana bilim dallarının katkısıyla toplumu dönüştürmek toplum mühendisliğinin asıl amacıdır. Bunları gerçekleştirirken her tür medya ve internet vasıtaları toplum mühendislerinin işini daha kolay hale getiren önemli unsurlardır. Toplum mühendisliği, insanların ne kadar üreyebileceği ne şekilde inanması gerektiği ne süre dinleneceğine hangi eseri okuyup seçimlerde hangi partiye oy vereceğine kadar hayatına müdahale edebilen bir uzmanlık alanıdır. Toplumun önemli kısımları manipüle edildikten sonra geride kalan kısımlar zorlanılmadan çeşitli yöntemlerle veya kendiliğinden kontrol altına alınabilmektedir (Kaynak, 2006, s.9). Spor müsabakaları, diziler, münazaralar, dergiler, kitaplar ve din dahil pek çok alan toplum mühendisliğinin bir malzemesi olarak kullanılabilir. Amaç edinilen girişim bireyi ve dolayısıyla özgünlüğü yok edip insanlara kolektif bir hayat tarzı oluşturmaktır.

Geçirilen tüm saatleri diğer insanlardan bağımsız bir şekilde ayarlayamayan insanların çokluğu toplum mühendislerinin başarmış olduğu işlerden bir takımıdır.

Farklı meslek alanlarından oluşan bir ekip çalışması içinde finansal destek, koruma, haberleşme ve başka araçların yardımı ile toplum mühendisliği gerçekleştirilebilir. Daha çok sosyolojik ve istihbari alanlarda tercih edilen bir terim olmasıyla, bireyin hayatında bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde meydana getirilen bir düşüncenin gerçekleştirilmesi için gerçeklikten beslenen hayali senaryo hikâyelerinin psikolojik savunma mekanizmalarını harekete geçirmesi neticesiyle toplumsal hareket olarak isyan bayrakları çekilebilir. Enformasyon ve haberleşme teknolojilerindeki hızlı gelişim şimdilerde toplumları ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarıyla her türden mesaja açık enformasyon tüketim kitlesi haline getirmiştir. Geliştirilen yeni teknolojiler sayesinde bireylerin tümünden kontrol edilerek boyun eğdirilmiş vatandaş modelinin formatlandığı, her türlü haber ve bilginin değişime uğratılabilmekle belirli amaçlara yönlendirildiği, dezenformasyon ve manipülasyon yollarıyla uluslararası ölçekte sürdürülen toplum mühendisliğinin süratle gelişen yönünün tüm toplumlara uygulanabilmesi gitgide artmaktadır (Aslan, 2008, s.126-129). Genel fikri, hedef kitle içinde istenilen özelliklerin üretilmesi olan (Karakaş, 2019) ve etki gücü bir hayli yüksek bu girişimlerin getirebileceği zararlar karşısında kıvılcım çakılmadan ya da en geç tutuşmadan hareketler tahmin edilmeli zamanında karşı konulmalıdır. Toprakları işgal etmektense algıları işgal etme anlayışının takip edeceği yön, gidişatın hızı ve oluşturulabileceği yıkımı kestirmek zor olduğundan çok süratli ve dikkatle ele alınması gereken bir tedbir süreci içerir.

4.2.2.7 Kamu diplomasisi

Kamu diplomasisinin modern bir çalışma alanı olarak ortaya çıkması Soğuk Savaş dönemine rastlar. Terim olarak kullanımı ve uygulama örnekleri ise 19. yüzyılın ortalarına uzanmaktadır. Kamu diplomasisi; toplumların tavrının dış politikanın inşası ve sürdürülmesine sağladığı katkı ile ilgilidir. Uluslararası ilişkilerin klasik diplomasi dışında kalan alanları kapsar. Devletler tarafından yabancı ülkelerde gündem oluşturulması, özel kuruluşlarının diğer devletlerin kuruluşlarıyla etkileşim halinde olması ve kültürler arası iletişim sürecinin geliştirilmesini konu alır. Kamu diplomasisinin temel gayesi köklü ilişkiler kurmaktır (Szondi, 2008, s.6). Diğer devletlerin ihtiyaçlarını, insanlarını, kültürlerini anlamak, bakış açılarını kavramak,

yanlış algılamaları düzeltmek, ortak paydalar oluşturmak kamu diplomasisinin başlıca hedeflerindendir. Bir ülkenin bilinirliğinin ve imajının kişisel etkileşim için uygun ortam oluşturabilecek bir güç olduğu varsayımına dayalı olan kamu diplomasisi (Leonard, 2002, s.9), geleneksel diplomasinin günümüzde dönüşen siyasette yetersiz kalması sebebiyle yeni diplomasi tarzı olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda kamu diplomasisi klasik diplomasinin yetersiz kaldığı alanlarda onu ikame edebilen bir özellik de taşır.

Kamu diplomasisi ile geleneksel diplomasi eş zamanlı birlikte sürdürülmekte ve klasik diplomasinin bir tamamlayıcısı olarak işlev görmektedir. Sıradan dönemlerde gerçekleştirilen dış politika ve diplomasi faaliyetleri uluslararası ilişkilerin devletler düzeyinde yürütülen süreçleri için yeterli gelirken günümüzde hükümet dışı organizasyonlar, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve medya aktörleri ülkelerin imajlarının ve uluslararası saygınlığının muhatapları haline gelmişlerdir. Ayrıca devletlerin ekonomik etkinliklerini artıran ve gelişmişliği gösteren küresel markalar, ülkelerin bilinirliği ve imajlarına katkı sağlamış kamu diplomasisi ve yumuşak güç unsuru olarak kimlik ve değer aktarımı gerçekleştiren kanallar halini almıştır. Ülkeler artık dış politika hedeflerine ulaşabilmek için diğer ülkelerde bulunan kişi ve oluşumlara erişmek mecburiyetinde kalmıştır (Aydoğan, 2011, s.21). Özetle kamu diplomasisi; hükümetlerin diğer ülke toplumlarına ve kamuoylarına ulaşmak, onları kendi politikalarına ikna etmek üzere kullandıkları yumuşak vasıtalar sayesinde devletlerin dış politika hedef ve çıkarlarının gerçekleştirilmesini içeren sivil toplum temelli, kamuoyu odaklı yeni diplomasi tarzı ve iletişim politikasıdır.

4.2.2.8 İstihbarat diplomasisi

Uluslararası ilişkiler menfaatler üzerine inşa edilmektedir. Diplomasi tarihinde ülkelerin dostluk kurma, aralarındaki husumetleri sonlandırma ve ikili yahut çoklu ilişkilerini geliştirme amacıyla sürdürdükleri diplomasinin meşru şekilde kullanımının yanında, dost ülkelerin dahi birbirlerini takip etmek ve dinlemek için icra ettikleri istihbarat çalışmalarına da rastlanılmaktadır (Çelik, 2012, s.15). Bu durum daha sonraki ilişkilere yansır ve güven bunalımına sebebiyet verebilir. Dost ülkelerin bile yakın ilişki içinde oldukları ülkeleri denetleme zorunluluğu hissetmeleri, uluslararası sistemin içinde bulunduğu karmaşık durumun bir göstergesi görülebilir. Uluslararası ilişkilerde dost yoktur, çıkar vardır ilkesine ilaveten daimî düşmanlar ya da ittifaklar

yok yalnızca kalıcı olması istenen çıkarlar vardır (Leibler, 2016). Kısaca yakın ilişki içindeki ülkeler bile bir düşman olmasa dahi herkes rakip anlayışı barındırmaktadır.

İstihbarat diplomasisinde hangi bilginin kimde olduğu veya kime ait olduğu kolay kolay bilinemez. Bu sebeple daha kapsamlı bir iş birliğine ihtiyaç vardır. İstihbaratın saldırgan niyetler ile toplanması istihbarat diplomasisini engellemektedir (Beren, 2007, s.2). Uluslararası bilgi paylaşımı ve iş birliğinin oluşturulabilmesi için istihbarat faaliyetlerinde saldırgan bir imaj verilmemesi ve belirli değerler kümesinin çizilmesine önem verilmelidir. İstihbarat dünyası içinde küresel ölçekte iş birliği yapmak bir yana ulusal düzeyde bile ortak çalışmalarda bulunmanın önünde büyük engeller olduğu biliniyor. Bu engellerin başında bu faaliyetlerde görev yapan ve operasyon yönlendiren ya da yöneten kişilerin kimliklerinin uzun vadeli olarak azami derece gizli tutulması zorunluluğu geliyor (Kıbaroğlu, 2002, s.8). İstihbarat diplomasisinin genelde resmi olmayan ağlar üzerinden kurulduğu ifade edilmekle beraber istihbarat diplomasisinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için uluslararası bilgi akışında bilgi paylaşımı tek yönlü değil karşılıklı olmalıdır. İstihbarat diplomasisinde seçkinci yaklaşımdan kaçınılmalı ve eşitler arası ilişki inşa edilmelidir. Devletler arasında güven duygusu tesis edilip güveni sarsacak eylemlerden uzak durulmalı ve istihbarat örgütleri yapısal olarak daha etkin ve güvenilir bir duruma getirilmelidir (Köseli, 2011, s. 175-180). İstihbarat diplomasisinde zayıf devletlerin özerkliğinin korunmasına dikkat edilmeli, istenilen bilgi talep edilen tarafta mevcut değilse orada istihbarat kapasitesi geliştirilmelidir. İş birliğinin operasyona yönelik olarak bir bilgi paylaşımını kapsaması gereklidir. Hülasa bilgi paylaşımı sınırlandırılmış bir alanda daha kolay olarak gerçekleşebilecektir.

İstihbarat diplomasisinin öne çıkan özelliği, uluslararası istihbarat iş birliğinde geline düzeydir. Devletler her sırrını ve bilgisini paylaşma açmamaktadır. Bu durum İstihbarat doğasının kanunudur. Daha çok kendi müttefikleriyle ticaret yapmaya meyilli olan bu devletler bilir ki, küresel pazarda elde edilen kazançların silahlanma ve çeşitli caydırıcı unsurlara yatırılması kaçınılmazdır. Ancak devletlerin arasında en çok bilgiye sahip olanın aynı zamanda küresel anlamda da en etkin devlet olacağına dair inanç, istihbarat dünyasında iş birliğini sınırlayan ayrı bir tesir oluşturmuştur. İstihbarat alanında bir devletin bilgi edinmesi diğerlerinin bu konudaki zafiyeti olarak algılanmış ve bilgi paylaşımında tümünden kazanç değil nispi kazanç tercih edilmiştir (Çıtak, 2016, s.171). Müttefiklerin hatta bir devletin kendi bünyesindeki istihbarat

teşkilatlarının dahi aralarında istihbarat sakladığı ya da istihbaratı anlamında kısıtlı davrandığı örnekleri sıkça görülebilmektedir. Bu tutum, 11 Eylül olayları ve sonrasındaki terörizmle mücadele ölçeğinde farklılık gösterip yeni fikirleri ortaya çıkarmıştır. İstihbarat, uluslararası mücadelenin bir unsuru olmaktan öte müşterek tehditlere karşı bir iş birliği ögesi olarak da algılanmaya başlanmıştır (Herman, 2004, s.191). Benzer tehditlerden zarar görme ihtimali olan devletlerin aralarında bilgi saklamalarının herkesin aleyhine olduğu anlaşılmaktadır. Bu alandaki dönüşüm ihtiyaçlar ve gereksinimler bağlamında oluşmaktadır. Bu minvalde istihbarat diplomasisi yalnızca farklı devletlerin istihbarat yapılanmalarıyla daha yakın ilişkiler kurmak değil düşünce kuruluşlarıyla, devlet dışı aktörlerle, vakıf ve üniversite gibi oluşumlarla da yakın temasta olma durumunu gerektirmektedir. İstihbarat geçmişteki yapılarıyla düşünülmemeli, geçen her günün getirdiği fırsat ve krizler kapsamında kendisini geliştirebilme yeteneğini barındıran bir faaliyet ve süreç olarak incelenmelidir.

Karma tehditler ve terörle etkin mücadele gerçekleştirmek için demokratik devletlerin meşruiyet olmaksızın da hamle yapabilmesi gerekmektedir. Bir yandan hedefin yok edilmesi diğer yandan demokrasiyle ters düşülmemesi zor bir ikilemdir. Küresel terörle mücadelede kullanılan “Islamic Terror” (İslamcı Terör) kavramı bütün İslam coğrafyasını hedef konuma koyarak hedefi büyötmekte, El-Kaide ve DAES gibi menşei bilinen bir kısım taşeron terör örgütlerinin terörle beslenen ölkeleri değil de yaklaşık 1,5 milyar nüfusa sahip olan teröre uzak diğer İslam topluluklarını temsil ettiğı anlayışı hafızalara kazırmaktadır. Gerçeğı yansıtmayan bu algı kamuoyuna, terör örgütlerini olduğundan daha büyükmüş gibi göstermektedir. Soğuk Savaş dönemindeki cömert istihbarat paylaşımı mevcut şartlar gereğı artık beklenemez. Ayrıca istihbarat paylaşımının başarıyla gerçekleşmesi için uluslararası standartlar oluşturulmalı ve bu standartlar siyasi kaygılar ve politik nedenlerden uzak şekilde tespit edilmelidir. (Beren, 2007, s.4). Mamafih yeterli istihbarat faaliyetleri iyi bir dış politikayı her zaman garantilemez ancak kötü istihbarat hatalı politikalara sebebiyet verebilir (Fidan, 1999).

4.2.2.9 Önetkin yaklaşım

Önetkin yaklaşım bugün için yarının stratejileri olarak ifade edilmektedir. Gelecek için planlama faaliyetlerin gelecek açısından nasıl algılanması gerektiğıyle ilişkilidir.

Geleceğin planlanması yarınlar için daha etkin çıkmak için farklı tasarımları gerekli kılmakta ve genelde işlerin genel durumundan ziyade ivedi faaliyetleri içermektedir. Ayrıca önetkin yaklaşım gelecekteki rekabet için yapılandırılmış organizasyonu gerektirir. Kısacası bugün için yarın olan önetkin bir strateji gelecek için planlamayı kapsar ve değışimi yönetmeyi hedefler. Yalnızca örgütsel amaçlar için değil kamusal yarar ve değerler doğrultusunda da çerçevenin değıştirilmesini hedeflemektedir. Önetkin yaklaşımın en öne çıkan özelliğı geleceğı öngörmeye çabalanması ve tahmin edilen hedeflerin değerlerini geleceğı uygun kurmak istenmesidir. Bu yaklaşım yöntemindeki stratejik faaliyetlerde gerçek ve olası tehditler dikkate alınarak fırsatlar ön plana çıkartılır (Şafaklı, 2003, s.219-220). Böylece genel eğilimler çevresinde yanı sıra faaliyetlerde karşılaşılabilecek sorunlar ciddi boyuta ulaşmadan veya ortaya çıkmadan müdahale edilebilmektedir. Önetkin planlama ve problem çözme yaygın bir yargıdan, sezgiden ve histen daha ziyade deneyim, mantık ve bilime dayanır.

Önetkin yaklaşım için cazip olan geleceğı tasarlamak ve geleceğın getirilerini çözümlenektir. Sadece geleceğı hazırlamakla yetinmemekte gelecekteki tehlikelere engel olmak ve fırsatları oluşturmak için çaba harcamaktadır (Ackoff, 1997, s.431). Geleceğın gerçekleşmesinde durağan değil, etkin bir tutumu ifade eden önetkin yaklaşımla ilgili olayların bir kısmını tahmin etmenin mümkün olduğu varsayılırsa istihbaratla alakalı süreçlere önetkin bir şekilde yaklaşılmadığı takdirde her bir değışkeni kontrol altında tutabilmek ve istenilen yönde tasarlayabilmek sanıldığından çok daha büyük kaynak ve çaba gerektirecektir.

4.2.3 İstihbaratın dijitalizasyonu

Dijitalizasyon: Verilerin elektronik vasıtalar yardımı ile sayısallaştırılmasıdır. Veri, metin, ses, müzik, görüntü ve fotoğraf biçiminde oluşan tüm enformasyonun bilgisayar diline dönüştürülmesi oldukça kolaylaşmış işlem hızı ve yeteneğini önemli düzeyde artmıştır. Alfabenin bulunuşu; diplomatik yazıyı, şifrelemeyi, mühür yöntemlerini, yazılı basını, telgrafı, kodlamayı ve bilgisayar gibi alfabe temelli buluşları beraberinde getirmiştir. Özellikle internetin, dijital bağılılığın ve sosyal medya alanlarının genişlemesiyle dijitalizasyon gündelik hayatta fazlasıyla yerini almıştır (Appel, 2014, s.157). İstihbarat servisleri hangi veri türünün veya dijital bilginin mühim olduğunu kavramanın yanı sıra internet sayesinde sürekli değışen dağıtım ve depolama modellerini anlamak için dijital altyapıya ve yüksek nitelikli insan gücüne ihtiyaç

duymaktadır. Çünkü yeni dijital teknolojilerin gündelik yaşama girmesiyle insanlar ve makineler arasında bilgi paylaşımı zorunluluk haline gelmiştir.

Sivil veri sızıntıları, oy kullanma, konum, alışveriş tarihi gibi bilgilerin kötüye kullanımı kişilere zarar verse de devlet düzeyindeki sızıntılar hükümetlere ve istihbarat teşkilatlarına daha fazla zarar verebilmektedir. Bu durum ülkedeki dijital kuvvet dengesinin sivillerin ötesine geçmesine ve devlet ile toplum arasındaki göreceli kuvvet değerinin değişmesine sebep olmaktadır. Bu değişim sözü edilen dijitalleşmiş devlet ve toplum dengesine bağlı olarak dış aktörlerin bir devletin iç mekanizmalarını müdahalede bulunması ve bu süreçlere karışabilmesine olanak verir. Bu durum ülkeler arasında güvenlik ikilemlerinin oluşmasına yol açabilmektedir. Müdahaleler zayıf ve güçlü devletlere farklı şekillerde zarar verebilmektedir (Ünver, 2018). Yarım asır önce haftalarca belki aylarca sürdürülen istihbarat faaliyetleriyle toplanan bilgi ve belgelerin, tanımlanmaya çalışılan insan görüntülerinin, davranış modelleri ve kişilerin konum bilgilerinin günümüzde saniyeler içinde toplanabildiği görülebilmektedir. Geline nokta dijitalizasyon konusunda etkin olunmadığı takdirde istihbarat servislerinin dolaylı olarak devletlerin arasındaki rekabet açığı ve etki gücü farkı bariz ortaya çıkacaktır. On yıllar öncesinde bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasına nasıl kolaylıkla adapte olunduysa dijitalleşmede de aynısının yaşanacağı ve yaşanmaya devam edileceği bir gerçektir (Yücel & Adiloğlu, 2019, s.52). Önemli olan ne kadar verimli olduğu ve hangi ölçüde hızlı davranıldığıdır.

4.2.3.1. Ar-Ge ve yenilikler

Bölgesel veya uluslararası alanlarda rekabetçi olmanın basamağı olarak teknolojik gelişim ve öngörü planlamaları yapılmaktadır. Teknoloji, ne yönde geliştirilmesi gerektiğine karar verilen toplumsal ve ekonomik hedeflere ulaşmayı mümkün kılacak biçimde yönü ve hızı tahmin edilebilen bir değişken halini almıştır. Küresel rekabet ortamıyla birlikte gelen var olma savaşında yenilikler istihbarat teşkilatları için güçlü bir silahtır. Yenilikler istihbarat servislerinin üç temel problemine çözüm olmayı amaçlar; varlığını sürdürebilmesi, uluslararası düzeyde güçlü konuma gelmesi ve etkinliğini artırmak. Yenilikler için ise sistemli bir şekilde yönetilen Ar-Ge çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır. Ar-Ge; yenilik, en son edinilen veya büyük ölçüde değiştirilmiş ürün ya da hizmettir (Bulut, 2016, s.78). Ar-Ge, bilgi birikim ve tecrübenin gelişmesi için sistemli şekilde yapılan araştırmalar olarak yeni üretim

süreçlerinin, yeni ürünlerin geliştirilmesi yahut yalnızca üretim aşamalarının bir parçası olarak değil bunlara ilaveten istihbarat teşkilatlarının tüm kademelerinde ihtiyaç duyulan bir yaklaşımdır. Ar-Ge yeniliklerin ön koşuludur. Ar-Ge neticesinde ortaya çıkan yenilikçi yaklaşımlar stratejik bir bakış açısı ile incelendiğinde bu yeniliklerin öngörülmesi ve üzerinde yoğunlaşılması sonucunda verimlilik artar. Aksi durumlarda Ar-Ge çıktısı olan uygulanmamış veya etkinleştirilmemiş yeni fikirler ve ürünlerin çoğalması devletler ve istihbarat teşkilatları için kaynak israfı olmaktadır. Yenilikler, değişim ihtiyaçlarını kendiliğinden ortaya çıkarır (Güldiken, 2006, s.180). İstihbarat teşkilatları değişimi anlama, kavrama ve içselleştirme kabiliyetlerine bağlı olarak kendilerini yorumlamak durumundadır. Bu yorumlamanın temelinde değişen veya değişebilecek milli menfaatler ve küresel koşullar yatar.

İstihbarat teşkilatları için çok sayıda tasarlanmış yenilik ve Ar-Ge yönetim modelleri hayata geçirilmiştir. Uluslararası ölçekte beklentiler ve gelecek vizyonu, bu faaliyetlerin bel kemiğini oluşturur. Pek çok Ar-Ge projesi doğru hedefe yoğunlaşmadığı için başarıyla tamamlanmasına rağmen zararla sona ermektedir. Özel şirketler yönüyle bakıldığında büyük firmalar bile pahalı ve uzun pazar araştırmaları yapmalarına karşın kimi zaman tutunamazlar. Yenilikçi ve başarılı firmalar takip edildiğinde bu firmaların örgütsel yönüyle dinamik yeteneklere sahip olduğu görülmektedir. Bunlar; strateji, vizyon, yetkinlik kullanabilme, örgütsel zekâ, öngörü ve fikir yönetimi, sistem geliştirme ile ileri teknoloji yönetimidir. Çeşitli alanlarda da teknoloji geliştirmek veya transfer etmek devlet mekanizmaları olmadan mümkün değildir (Musiad, 2012). Böylece bölgesel gelişmişlik farkını gidermek, sektörleri geliştirmek devletin öncülüğünde yürümek zorundadır. Mevcut düzende; giderek artan çok merkezli ortamda istihbarat teşkilatları ve özel sektör yoğun bir iş birliğine girmek zorunda kalıyor.

4.2.3.2 Büyük veri

Büyük veri; kullanılan programların işleme, saklama ve yönetme kapasitesinin ötesindeki veri kümelerini açıklamak için kullanılan bir terimdir. Büyük verinin yüksek boyutları ile boyutlardan fayda üretmek için gereken analizlerin karmaşıklığının birleşmesi, yeni tür teknolojilerin ve bunları yönetecek vasıtaların gelişmesine sebep olmuştur. Büyük veri genellikle hem işlenen verinin türünü hem de onu yönetmek ve depolamak için uygulanan teknolojiyi açıklamaktadır. Fakat büyük

verinin yalnızca hacminden dolayı büyük olduğu ifade edilemez (Monino & Soraya, 2016, s.8). Büyük verideki “büyük” ifadesi verinin işleme sürecindeki etkinliğini ve önemini de içermektedir. Açık kaynaklar sayesinde bu miktar sürekli olarak artmaktadır. Klasik veri analizi işlemleri, depolama teknikleri ve teknolojileri yeterli olmamaktadır. Özgül olarak büyük veri, ilişkisiz çoklu veri kümelerinin bütünleşmesi, yüksek miktarda yapısal olmayan verinin işlenmesi ve gizli enformasyonun sınırlı süre içerisinde toplanması gibi çeşitli ihtiyaçlara işaret etmektedir (Erl, Khattak & Buhler, 2016, s.19).

Büyük verinin bu kadar üzerinde durulan ve önemli bir başlık haline gelmesinin temel sebebi; çeşitli ülkelerin, toplulukların, kurum ve kuruluşların verdikleri hizmetler ve yaptıkları işlerin beraberinde internet ve benzeri teknolojilerin kullanımı ile yaygınlaşan uygulamalar esnasında oluşan ve günümüze kadar değerlendirilmeyen verilerin öneminin kavranmasıdır (Doğan & Arslantekin, 2016, s.33). Büyük veri çalışmaları ile amaçlanması gereken şimdiye kadar kayıt altına alınamayan, önemsiz atfedilen ve zorlayıcı verileri kullanarak ilgili raporlamaları daha hızlı ve kaliteli hale getirecek yöntemler ile tekniklerin oluşturulması ayrıca milli güç unsurlarının etkisini arttırmak beraberinde istihbarat teşkilatına değer ve devlete fayda sağlamaktır.

Büyük veri tekniklerinin geliştirilmesi hızla akan veriye en hızlı tepkiyi verip daha veri akarken müdahalede bulunmayı, işlemeyi ve analiz etmeyi mümkün duruma getirmiştir. Verinin bu hızına yetişebilen istihbarat teşkilatları, veri daha yeni oluşturulduğu anda işleme müdahale etmekte ve tedbir alabilmektedir. Bu veriler ortaya çıktığı esnada kurumlar kendi analiz süreçlerine katabilip, rakiplerini şaşırtıp karar destek mekanizmalarındaki analiz süreçlerine bu verileri ekleyip aynı anda kullanabilmektedir. Temelinde zaman ve maliyet tasarrufu olan büyük veriyle ilgili çarpıcı örneklere değinilecek olursa, Dünyadaki verilerin %90'ı aşan kısmı son üç yıl içerisinde gerçekleşmiştir, her dakika 210 milyon e-posta gönderilmekte, Google saniyede 50 binden fazla, günde ise yaklaşık 3,8 milyar arama yapmakta ve bir günde toplanan veriler DVD'ye yazılacak olsa bu DVD'ler üst üste konulduğunda Ay'a iki kez ulaşılabilceği tahmin edilmektedir (Ayanoğlu, 2017).

4.2.3.3 Veri madenciliği

Veri madenciliği, veriden bilgiye uzanan keşif olarak ifade edilebilir. Veri madenciliği otomatik ve kısmî otomatik yöntemler uygulanarak büyük miktarda veriden bilgi

edinmeyi ve etmeyi amaçlar. Veri madenciliği; veriden modeller geliştirmek, ilgi çekici temalar ve tekrarlanan yapılar bulmak için istatistik, yapay zekâ, bilgisayar bilimi gibi farklı bilim dallarından algoritmalar kullanmaktadır (Prytherch, 2005, s.195). Yüklü miktarda veriden anlamlı bilgi çıkarma sanatı olan veri madenciliği, modelleri ve ilişkileri analiz etme hedefiyle gizli olan enformasyonu keşfetmek için detaylı yöntemler kullanarak, enformasyonun veri tabanından ve veri kümelerinden çıkarılması işlemini konu alır (Cackett, 2013).

Veri madenciliği büyük veri kapsamında değerlendirilirse temin edilen büyük verinin içindeki gizli enformasyonun önceden güvenilirliği sağlanmış istatistiksel yöntemlerle ortaya çıkarılması büyük veri analizinde en temel tekniklerden birisi olması bakımından son derece önemlidir. Eldeki verilerden örtülü, pek açık olmayan, önceden bilinmesi mümkün olmayan fakat potansiyel olarak kullanışlı bilginin çıkarılması mühim bir uğraştır. Bu yöntem veri özetleme, kümeleme, değişimlerin analizi, sapmaların belirlenmesi gibi belli sayıda teknik yaklaşım barındırır. Verilerin içindeki ilişkiler, desenler, değişimler, kurallar, düzensizlikler ve istatistiksel olarak önemli olan yapılar keşfedilir (Monino & Soraya, 2016, s.13). Amaç bu veri içinde saklı, istihbarat değeri olan, gelecekle ilgili öngöründe bulunmak için kullanılabilecek bağıntı ve kuralların bulunmasıdır. Böyle bir çalışmanın başarıya ulaşması için istihbarat uzmanlarının veri tabanları ve veri madenciliğine gereken önemi verip bu konu hakkında çalışan şirketler ve uzmanlardan yararlanması gerekir. Çünkü veri yeni dönemin petroldür.

4.2.3.4 Derin öğrenme

Derin öğrenme; görüntülü konuşma, sesli arama ve dilin çözülmesi veya yapılandırılmamış veri zorluklarını işlemek gibi alanları geliştirmeye çalışan yapay zekâ teknolojisinin yeni bir alanı olarak tanımlanabilir. Derin öğrenmenin yükselmesi Mart 2016'da Google'ın yapay zekâ programı olan DeepMind, AlphaGo'nun "Go" isimli masa oyununda rekoru elinde bulunduran Lee Sedol'a karşı 5 karşılaşmanın 4'ünü kazanarak rakibini yenilgiye uğrattığı müsabakayla zirve yapmıştır. Karşılaşmanın ardından galibiyetin derin öğrenme olarak tanımlanan yeni bir yapay zekâ teknolojisi yardımıyla kazanıldığı açıklandı (Eburhan, 2017). Bilim adamları derin öğrenme tekniğinin tüm yapay zekâ boyutunu değiştirme gücüne sahip olduğu kabul ettiler.

Dijital cihazlarda el ile temasta bulunmaktan çok duyararak ve konuşmayı yorumlayarak işlem yapılması hedeflenmektedir. Uyduların ise dünyadaki nesneleri çok net görebilmesi günümüzde gelinen noktayı gösterirken bu kabiliyetin üstüne dünya üzerindeki her nesnenin, izin veya sesin otomatik sisteme aktarımı ve çözümlemesi katılırsa derin öğrenmede varılmak istenen nokta kestirilmiş gibi gözüküyor. Halihazırda derin öğrenmeden faydalanılan çalışma alanları; yüz tanıma sistemleri, plaka tanıma sistemleri, parmak izi okuyucular, iris okuyucular, ses tanımlama sistemleri, insansız araçlar, istenmeyen e-posta tespiti ve birçok zorlu ses ve görüntü tanıma işlemleri bunlardan bir bölümüdür. DARPA, insansız hava araçlarının düşman konumlar üzerinden sağlanan görüntüler ve videoların merkeze aktarımı ile alakalı oluşturulan büyük veri yığınıyla mücadele kapsamında daha iyi bir istihbarat ağı geliştirilmesi için 2009 yılında derin öğrenme araştırmalarına destek vermeye başlamıştır (Karaağaç, 2016, s.40-42). Bununla beraber pek çok önde gelen firma başta ilgili alanlar olmak üzere farklı alanlar dahilinde araştırmalara başlamış kendi derin öğrenme kütüphanelerini oluşturmak için çabalamaktadır.

4.2.3.5 Artırılmış gerçeklik

Artırılmış gerçeklik: Sanal ortamdaki araç ve gereçlerin gerçek dünyaya uyarlanmasıdır. Cihazların cisim tanımlama özelliği kullanılarak ses, fotoğraf, video, grafik veya navigasyon gibi sanal nesnelerin farklı boyutlardaki gerçek görüntülerini canlandıran, bu canlandırmaları duyuşal veriler aracılığıyla dünya ortamı ile birleştiren ileri seviye bir teknolojidir. Artırılmış gerçeklik teknolojilerinin kaynağı diğer pek çok teknolojiye olduğu gibi elbette askeri ve istihbarat alanında yapılan yatırımlardır. Ordular ve gizli yapılanmalar artırılmış gerçeklik teknolojileri ile yakından ilgilenmektedirler. Çünkü askerlere ve istihbarat personeline gerçek zamanlı saha istihbaratı sağlayıp bu bilgileri artırılmış gerçeklik ile askerin ve saha elemanının duyusuna yansıtarak hedefe karşı büyük bir üstünlük elde edileceğinin bilincindedirler. Aslında bu yöntem uzun zamandır uçak sistemlerindeki nişangahlar ve yansıtılan hedefleme grafiği ile pilotlara yön göstermekte böylece hedeflere doğru daha isabetli atış yapmalarını sağlanmaktadır. İlk olarak uçaklarda kullanılmaya başlayan nişangah, dost-düşman ayrımı, yakıt bilgisi, gece görüşü ve menzil gibi verilerin artırılmış gerçeklik ortamında yansıtılması giderek istihbarat ve askeri unsurlara da aktarılmaya başlanmıştır. Savaşlarda istihbarat ve bilgi, galibiyet ya da mağlubiyetin çıkış noktasıdır (Byadmin, 2019).

Harvard Business Review dergisinin yaptığı araştırmaya göre, eğitim ve bakım alanında artırılmış gerçeklik teknolojisi kullanımı olası hataların yaklaşık %90 ve olası zaman kaybının %35 azaltılmasını sağlıyor. Yanı sıra personelin yaptığı denetim işlemi süresini %96 azaltıyor. Bu teknoloji sayesinde istihbarat ve askeri saha çalışmalarının gerektirdiği önemli tecrübeler elde edilirken eğitim bütçeleri ve personel yetenekleri zorlanılmadan geliştirilebiliyor (Askan, 2018). Gerçek dünyadaki fiziksel ortamın teknoloji aracılığıyla oluşturulan duyuşal girdilerle canlı, hareketli ve gerçek zamanlı hissedilip uyarlanması sağlayan ve gelecekte birçok alanda kullanılacağı öngörülen bu teknolojide, personelin durumsal farkındalığının güçlendirilip mekân, yapı, hedef yahut objeler ile ilgili daha fazla bilgiye sahip olması öngörülüyor.

4.2.3.6 Saldırı tespit ve önleme sistemleri

Olası saldırı, ihlal ve tehditlerin belirlenmesi için ağda gerçekleşen işlemlerin izlenmesi ve trafiğin analiz edilmesine yarayan yöntemleri içeren saldırı tespit sistemleri önemli güvenlik bileşenlerinden biridir. Saldırı önleme sistemleri ise saldırıların tespit edilip engellenmesi işlemlerini kapsayan ağ güvenlik sistemleridir. Günümüzde ağların karmaşık bir yapıya sahip olması, başta internet olmak üzere diğer ağlara pek çok erişim noktası ile bağlı durması, siber saldırıların her geçen gün artması ve çeşitlenmesi aynı zamanda bu iç içe geçmiş ağ sistemlerinin artık yalnızca güvenlik duvarı veya şifreleme ile korunamayacağı gibi gerçeklikler, ağ trafiğinin sürekli izlenip saldırı girişimlerinin gerçek zamanlı olarak tespit edilmesini mecbur kılmıştır (Cyberage, 2019).

Saldırı tespit ve önleme sistemleri ağları sürekli izlemek, muhtemel tehditleri açıklamak ve bunlarla ilgili olay kayıtları tutmak, saldırıları önlemek yanı sıra güvenlik yöneticilerine raporlamak gibi işlemleri içerir. Bu sistemler bazen kurumların güvenlik politikalarındaki kırılganlıkları ortaya çıkarmak için kontrol amaçlıda uygulanabilmektedir. Saldırı tespit ve önleme sistemleri aynı zamanda saldırganların ağ ile ilgili bilgi toplama faaliyetlerini saptayarak saldırganları erken aşamada durdurabilme işlemini gerçekleştirebilirler. Saldırı tespiti genellikle tek çift ya da çok sınıflı bir kademelendirme problemidir. Ağ trafiği davranışının normal mi yoksa normal olmayan bir durumda oluşunun, anormal ise ne çeşit saldırı yöntemi olduğunun açıklanmasıdır. Bu konuyla ilgili pek çok araştırma tasarımında veri madenciliği

teknikleri kullanılmaktadır. Ayrıca derin öğrenmenin genellikle ağ saldırı tespiti ve ağ trafiği açıklanmasında diğer yöntemler ile beraber kullanımında daha başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Saldırı tespitinin temel motivasyonu sınıflandırıcıların etkin bir şekilde tanımlamadaki doğruluğunu artırmaktır. Saldırının doğru bir şekilde belirlenmesi, önlem alınıp engellenmesi ve saldırıya karşılık olarak alarm üretilmesini yanı sıra cevap verilmesini tetikler (Beyaz, 2019).

4.2.3.7 Uzayın kullanılması ve uydular

Uzay araştırmaları yer atmosferinin ötesindeki uzayın ve içindeki nesnelerin araştırılmasıdır. Uzay incelemeleri insanlı ve insansız uzay araçları ile yapılır. SSCB 4 Ekim 1957 tarihinde ilk yapay uydu Sputnik I'ı uzaya fırlattı. Sputnik I'den 4 ay sonra ABD, 31 Ocak 1958 tarihinde Explorer I'ı gönderdi. Böylece başlamış olan uzay rekabetine sırası ile 1965 Fransa, 1970 Japonya, 1970 Çin, 1971 İngiltere kendi uydularını göndererek dahil oldular. ABD'li astronot Neil Armstrong'un 21 Temmuz 1969 tarihinde Ay'a ayak basması dünyada büyük yankı uyandırdı. Bu olaydan sonra farklı yörüngeler ve yüksekliklerde dünya çevresinde dolanan, günlük hayatta yararlanmaya yönelik çok sayıda sistem uzaya yerleştirildi (Çıtak, 2015, s.762).

Uydu teknolojisine sahip bir ülke düşman toprakların her ucunu gözetleyebilir. Radar ve telsizlerin tam koordinatlarını hızlıca belirleyebilir. Dost-düşman birlik, araç, uçak, gemi ve hatta denizaltıların hareketini izlenebilmektedir. Haberleşme hizmeti, istihbarat elde etme, hava tahmini, erken uyarı uyduları, konum ve zaman bilgisi başlıklarında kullanılabilen uydular ayrıca dünyanın yer üstü ve yeraltı kaynaklarının bulunup incelenmesi, denizlerden yararlanma, meteoroloji, jeodezi, yer bulma ve yönlendirme, enerji gibi sorunlara yer atmosferi dışında çözüm aramaktır. (Ünal & Yarman, 2014, s.278). İsveçlilerin radyoaktivite artışını fark etmesinden çok önce Pentagon Çernobil olayını uydular aracılığı ile farkına varmıştır. Bu uydular yardımı ile bir insanın vücut özelliklerine kadar bilgi toplanabilmesi mümkün hale gelmiştir. Nükleer silah sınırlaması yapan devletler birbirlerini bu şekilde denetleyebilmektedir. Herhangi bir ülkenin nükleer füzelerin yerini ya da sayısını değiştirmesi diğer tarafta fark edilebilecektir. İlk Sputnik'ten bu yana uzaya fırlatılan 5000'i aşkın uydunun 3/4'ü askeri amaçlıdır (Aydın, 1991, s.70).

Devletler artık tehdit olarak sadece silahlı terör saldırıları ya da nükleer silahlı saldırıyı görmemektedir. Bu uyduların son derece etkili olması ve silah yerine kullanılması

gelişmiş devletler için bir sır olmaktan çıkmıştır. Karşı tarafın uydu grubunun yok edilmesi, iletişiminden istihbarat faaliyetlerine kadar mahrum bırakır. Uydular olmadan sadece hassas silahlar değil ayrıca uçakları dahi kullanmak oldukça zorlaşır. Oluşabilecek bu gelişmeler modern bir güvenlik sistemine ağır darbe indirebilir.

4.2.3.8 İnsansız araçlar

İnsansız araçlar üzerinde ve içinde gerektirmedikçe insan unsuru bulundurmayan kendiliğinden veya uzaktan yönlendirilen ve belirlenmiş görevleri yürüten teknolojilerdir. Harp alanında ve harp öncesi üstünlük gayretleri, terörizme karşı mücadele, bina ve tesis güvenliği, uzay araştırmaları, bilimsel uygulamalar ve farklı türdeki istek ve ihtiyaçlar sebebiyle devletlerin insansız araçlara olan talebi teknolojiyle doğru orantılı şekilde artmaktadır. Bu yönde gerçekleştirilen yatırımlar her sene katlanarak artmakta ve ulaşılan başarılar önemli üstünlük ve faydaları beraberinde getirmektedir (Kurban, 2014, s.9). İnsansız araçlara olan bu talepte en temel faktörlerin başında bu araçların insanların güvenle gidip dönemeyecekleri çoğu yere ulaşabiliyor olmasıdır. Diğer önemli nokta bu araçların harp alanında daha hassas veya acımasız davranabilmeleridir.

Bu araçlar genellikle küçük konumları içeren incelemelerde süratli, hassas, düşük maliyetli ve tekrarlı ölçü sağlama özelliklerinden dolayı arkeoloji ve kültürel mirasın belgelenmesi, büyük ölçekli harita üretimi, tarımsal uygulamalar ve afet yönetimi gibi pek çok alanlarda da kullanımı yaygınlaşmıştır. İnsansız araçlar kara, deniz, hava ve uzay şartları gereğince geleceğin savaş ortamında çok önemli bir rol üstlenecektir. Devlet ekonomisine önemli katkı sağlayacak ayrıca harp önceliği ve üstünlüğüne sahip olunmasıyla kuvvet çarpanı haline gelecektir. (Aksoy & Kurnaz, 2009, s.4). Bu alanların içinde anlık veriye en fazla ihtiyaç duyan yapılanmaların başında gelen istihbarat teşkilatlarında insansız araçların yaygın kullanılması pek çok kolaylık sağlayacaktır.

4.2.3.9 Yapay istihbarat ve çip teknolojisi

Üretilen her türlü sahte görüntü, ses ve video kayıtlarıyla siber alemde düşmana çok yönlü ve temelden saldırmak için çalışan otomatik dezenformasyon, propaganda yazılımları ve alınan karşı önlemlere yapay istihbarat denmektedir. Semantik sistemlerle çalışan siber taarruz ve savunma birimleri yapay istihbarat içinde rol oynamaktadır (Tokmakoğlu, 2019).

2016 ABD Başkanlık seçimlerine Rusya kaynaklı otomatik manipölasyon söylentilerinden sonra gelen tepkiler, her türlü medya manipölasyonlarının en süratli şekilde belirlenmesi ve tedbir alınması devlet güvenliğinin asıl çabaları içine girmesi gerekliliğini tekrar ortaya çıkarmıştır. ABD’de DARPA bu konuyu kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Uluslararası ölçekte yönlendirilen gelişmiş dezenformasyon teknolojilerini uygulayarak gerçekleştirilen derin sahtecilik taktikleri sürekli kendini yinelemekte, örtmekte ve geliştirmektedir (Şahiner, 2017).

Konuyla alakalı zafiyet türleri, tespit tekniklerin ve algılama vasıtalarının aldatılmaya açık olduğu ve anlamsal hatalara sıkça rastlanıldığı aktarılmaktadır. Bu konuda derin öğrenme gibi öğrenen sistemlerden yararlanılmaktadır. Makinelere çeşitli açıklarla dolu ve bu alanları çözme yöntemleri öğretilmeye çalışılmaktadır. İleriye yönelik hedef, istihbarat alanında insan etkeninin istihbarat çarkına dair yapabildiği pek çok görevi yapabilecek yazılım sistemleri tasarlamaktır (Gül, 2015, s.114). İstihbarat raporu, gerçekleşmesi muhtemel tehlikeler, harekât planı, senaryo üretmek ve milyonlarca ihtimali saniyeler içerisinde değerlendirecek yazılımların kullanılması planlanmaktadır. Ancak bu sistemler ne kadar gelişirse gelişsin insan etkeninin yerini tamamen alamayacaktır. Makinelerin istisnai durumlar ve tanımlanmamış, yüklenmemiş yahut öğrenilmemiş bir bilgiyi kestirmeleri mümkün gözükmemektir. Bu durumda ilgili sistemlerin yardımcı unsur olarak geliştirilmesi ve insan etkeni ile eşgüdümünün artırılmasıyla yüksek fayda sağlayacağı ortaya çıkmaktadır.

Çeşitli ülkelerde kimlik, kredi kartı ve bilet dönemleri sona ermektedir. Farklı yollarla insan vücuduna aktarılan küçük boyutta veya likit cinsten çipler üretilmeye başlandı. Bu sistemin içinde elektromanyetik dalga tespiti var, kısaca 5G ile başlanacak ve 6G... ile olgunlaşacak küresel kontrolün bir adımı. BM Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri içine aşı ile kimlik tanıma (ID 2020) programı dâhil edilmektedir (Yılmaz, 2020). Dünya Sağlık Örgütü de temassız ödeme uygulamasını tavsiye etmektedir. Dijital para ile tüm harcama kayıtları tutulabilecek. Böylece uzmanlar bireylerin yaşam profilinin çıkarılabileceğinin altını çizerek, kişilerin kobay olarak kullanılabileceği riskinin olduğuna dikkat çekiyor (İHA, 2020).

5G teknolojisinin özellikle dinleme ve takip konusunda, istihbarat teşkilatlarını zayıflatacak bir sığa sahip olduğu uyarısında bulunan Avrupa istihbarat birimleri, bu teknolojinin telefon titreşimlerini algılayan, kullanıcıların hareketlerini kaydeden ya da uzaktan bilgi alarak çip teknolojileri ile eşgüdümlü çalışmasını öngörmektedir

(Çakır, 2020). Bu gelişmelerin arka planı ve oluşturabileceği zararlarına karşı ise ilgili hizmet sunucuları sağlık karnesi ve terörle mücadele gibi sebepleri ortaya sürmesi muhtemeldir. Kimi uzmanlar ise bu durumu dijital kast sistemi ve dijital dünyanın hacklenebilir insanının üretilmesi üzerinden okuyor (Çiftçi, 2020).

4.3 İstihbaratın millileştirilmesi

Millileştirme genel anlamda özel girişimcilerin elinde bulunan doğal kaynak, kuruluş ve hizmetlerin sosyal, ekonomik ve siyasal nedenlerle millet adına devlet tarafına geçirilerek kamu yararı kapsamında düzenlenmesidir (Azrak, 1970, s.45). İstihbaratın millileştirilmesi ve güvenlik diğer millileştirilen ya da millileştirilmesi planlanan geleneksel alanlardan ayrı olarak özellikle gizlilik ve uygulama anlamında farklılık gösterir. İstihbaratın millileştirilmesi, ulusal imkanların devlet tasarrufu bağlamında en iyi şekilde kullanılmasıyla uluslararası alandaki istihbarat faaliyetleri ve ulusal güvenliğe fayda sağlayacak gelişmelerin sıkı takibi içinde ilgili ülkenin faydasına hizmet edecek, dışarıya bağımlılığı yok edecek ya da en aza indirgeyecek şekilde inşası veya dönüştürülmesidir. Bu anlamda yalnızca milli kaynaklar ile ürün ve hizmet sağlamak değil; küreselleşmeyle birlikte ülkelerin birbirine daha bağımlı hale geldiği mevcut şartlarda diğer ülkeler ve aktörlerin keşfettiği yahut geliştirdiği ürün ve hizmetlerin ilgili ülkeye göre düzenlenmesi sonucunda bağımlılığın giderilmesiyle katma değer sağlanabilmesidir. İstihbaratın millileştirilmesini gerekli gösteren alelade kamu yararı ve ülke güvenliği değildir. Daha uzun vadeli, yüksek seviyede, stratejik kamu yararı ve ülke güvenliğidir. İstihbarat alanında millileştirme kavramının iki önemli ayağı vardır. Birincisi; ulusal güvenlikle bağıntılı araçlar ve imkanlarda nihai yetkiyle birlikte hareket alanının tam anlamıyla mevcut ülkeye ait olmasıdır. İkincisi ise, bu aidiyetin en geri planda özel kişileri değil devlet güvenliği ve kamu yararını amaçlamasıdır.

İstihbaratın millileştirilmesi sürecinde ideolojik kaygılardan uzak durularak öncelikle istihbarat ağı ve faaliyetlerinin gücü; propaganda, operasyonel kabiliyet yanı sıra etki alanının artırılması amacı güdülmelidir. Ayrıntısı yer almamak şartıyla genel anlamda hukuki dayanaklar ile güçlendirilerek ayrıntı kısmının konuyla ilgili özel birimlerce ya da bilirkişiler tarafından karar alıcıların bilgisi dahilinde oluşturulması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Millileşme diğer aktörlerin taklitçisi değil kendi fikrinin temsilcisi olmak ve küresel mecrada yer alabilmenin güçlüğünü anlayabilmektir.

İstihbaratı millileştirme süreci; siyasetin, ekonominin ve kültürün ulusal sınırlardan bağımsız hale gelişiyle ülkedeki farklı güvenlik alanlarının tek bir vücut gibi bütünleşik ancak farklı uzuvların farklı kabiliyetleriyle aynı amaçlar doğrultusunda hareket etmesi şartını ortaya koyar. İstihbaratın topluma başarılı bir şekilde tanıtılıp anlatılması ve geleneksel bürokrasi çarkından uzak her zaman için hazır ve gönüllü istihbaratçılardan oluşan bir toplum ile birlikte sürece en ufak bir katkıyı vatan hizmeti bilen çevrenin oluşturulması gerekmektedir. Millileşme sürecinde beşik istihbaratçılığına dikkat edilmelidir. İstihbarat teşkilatlarının personel alım süreçlerinde üst düzey yetkililer ve teşkilat mensuplarının kendi soyları ve çevresine karşı liyakat dışı bir tavır almaları millileşme, milletleşme temelinden uzaklaştırır. Güven, istihbarat teşkilatları için olmazsa olmaz olmakla birlikte bu güven yetkinlik ile beraber anlam bulur. Yetkinlik ise gayrete tabiidir. İstihbarat personeli için gerekli olan bazı koşulları sağlamayan kişi isteği ve gayreti ile bu şartları bir şekilde sağlayabilir. Ancak bir kişide yetkinlik sağlansa dahi istek ve gayret olmayıp sadece istihdam edebilmek yanı sıra saygınlık niyeti içinde istihbaratçılığa seçilirse bu yetkinliğin körelmesi kaçınılmazdır. Vatanseverlik ve sadakatin sadece soydan ve yakın çevreden gelmediğine tarih pek çok olayla şahitlik etmiştir. Ülkesinin aleyhine herhangi bir faaliyette bulunduğu gerçek deliller ve hemfikir olaylar ile kanıtlanmadığı sürece gerçek vatansever ve sahte vatansever arasındaki yapay ayrım etnik, sınıfsal, dinsel ve ideolojik bölünmelerin her düzeyinde devreye girer. Dışlama ve gruplaşma güdülerinin geliştiği istihbarat teşkilatı istemeden de olsa toplumun arasına ayrılık tohumları serper. Milletın menfaati soyların menfaatinden öndedir. Kayırmacılık ve yapay bir ayrımcılık sürecinin merkeze yerleştirilmesi, millileşmeyi tesadüfe dönüştüren gücün ifşasıdır. Bir ülkenin kaderi ise şansa bırakılamaz.

Birçok ülkede istihbaratın tek çatı altında toplanması, iç ve dış istihbaratın birbirinden ayrılması, şeffaflaşması ve denetimi, sivilleşmesi ya da askerileşmesi gibi biçimsel ağırlıklı tartışmalar sürmektedir. Ancak asıl mesele istihbaratın yeniden şekillenmesi veya yapılanması değil, “yeniden yorumlanabilmesidir.” Nasıl bir uygulama gerektiği konusu aslında sadece bir farklılaşmayı değil uyarlanma yeteneği de gerektirmektedir. Eleştirilere karşın istihbarat modelinde merkezileşmenin yadsınamaz bir biçimde gerçekleşmesi, bilgi bölüşümünü en üst düzeye çekecek şekilde bütün fikirlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi, güvenlik çevrelerince iş birliğinin önemi hakkında gerekli bilgiler verilerek dayanışma kültürün kökleştirilmesi ve eşgüdümün

geliştirilmesi için müşterek alanların oluşturulması, değişmeyen tek tip bir personel politikasının önüne geçilmesi, sistemin gerekliliklerini sağlayacak önceliklerin tayin edilmesi için güçlü bir ağ kurgusu elzemdir. Sistemi koruyan bir istihbarat anlayışı ve uygulamasının yanında istihbarat teşkilatının etkinliğine odaklanılmalıdır. Teşkilat şeması içindeki personelin hangi yapı, birim veya masada çalıştığından çok ilgi alanındaki uzmanlığı ve tecrübesinin nasıl daha fazla geliştirilebileceği tartışmaları gündeme alınmalıdır. Çünkü istihbarat teşkilatlarını rakiplerine karşı üstün kılacak biçimsel özelliklerinden çok imkân ve kabiliyetleridir. Bu yüzden öncelik teşkilatın içeriğine verilmelidir.

Dış kaynaklardan yararlanmak adına istihbarat sürecine katkı sağlayabilecek bilgi birikime sahip; sivil, memur, asker, bürokrat ve bu kesimlerin emeklileri kaynak olarak değere sahiptir. Yerli veya yabancı olmak üzere belirli sınırlar çerçevesinde faydalanılması mümkün olan bu kimseler arasından uğraş alanının disiplinini özümsemiş ve istihbaratın temel ilkelerine uyum sağlayabilecek kişiler tespit edilerek kendi motivasyon kaynaklarına göre irtibat kurulmasının elverişli olacağı düşünülmektedir. Çünkü belirlenecek şahıslar çeşitli nedenlerle görevden ayrılmış üstlenilmesi istenmeyen örtülü operasyonlarda kullanılabilecek özel kuvvetlerden, göreve hala devam eden ancak önü kesilen yabancı misyon mensuplarına kadar geniş bir alanı kapsar. Zira çift veya çok taraflılık riski olan bu kimseler konusunda dikkatli davranılmalıdır.

Kimi ülkeler dış istihbarat konusundaki eksikliği ayrı bir dış istihbarat teşkilatı olmaması varsayımına dayandırmıştır. Yüzeyde kalan bir görüş açısıyla dış güvenlik dış tehdit odaklı yapılanma, iç güvenlik ise iç tehdit odaklı yapılanmayı öngörmektedir. Bu görüş, iki alanı birbirinden keskin biçimde ayırarak bu iki alanda görev ve sorumluluklarının salt şekilde ayrılması gerektiğini öne sürmektedir. Ayrı bir dış istihbarat teşkilatı ile aynı çatı altındaki dış istihbarat arasında görevin içeriği, çalışma sahası, personel ve sağlanacak etkinlik konusunda ciddi bir ayrım bulunmamaktadır. İstihbarat teşkilatları devletin o dönem geçerli olan milli güvenlik çıkarları ve milli güvenlik politikalarına göre içeriye veya dışarıya öncelik verip hareket edebilmektedir. Bu doğrultuda istihbarat teşkilatlarının ilgi ve odak noktalarının duruma göre değişip şartlara göre şekil alabildiği görülmektedir. 21. yüzyılda iç ve dış güvenliğin ayrımının kolayca yapılamadığı, birbiriyle bütünleştiği ve ülkelerin güvenliği konusu sınırlarının çok ötesinde başlayabildiği gerçeğiyle

oluşan ya da oluşabilecek öncelikli tehditlerin iç veya dış odaklı oluşundan ziyade istihbarat teşkilatlarının eşgüdüm seviyesi ve etki gücüne yoğunlaşması gerektiğini söylüyor. Farklı ülkeler ile kurulan diplomatik ilişkiler üzerinden farklı istihbarat teşkilatlarıyla teknik ve örgütlenme konularında çeşitli iş birliği ilişkilerine girilmesi doğal bir süreçtir. Fakat bir ülkeyi istihbarat alanında gelişmiş ülkelerin güvenlik, savunma ve istihbarat faaliyetleri üzerinden doğrudan karşılaştırmak ya da bu ülkelerdeki yapılanmayı ithal etmek mutlak bir fayda sağlamaz. Nasıl ki demokrasi, insan hakları, terör gibi evrensel kavramlar birbirinden farklı yorumlanıyorsa faydalarıyla birlikte açıklarıyla da ithal edilecek yabancı yapılanmaların kültür ve kaynaklara uygun hale getirilmediği takdirde verim alınması çok zordur. Bununla beraber üretici ya da uygulayıcı, müşteriden öndedir. Çünkü sistemin açıklarını ve detaylarını tecrübe etmiştir. Art niyet taşıyorsa ki devletler arası has niyet zordur, oluşacak zafiyetten faydalanılması kaçınılmazdır. Bölgelerin stratejik önemi, tarihî, dinsel, etnik, demografik, toplumsal, psikolojik kültürel ve ahlaki unsurları bu bölgelerde farklı çıkarları olan devletlerin konumu, ticaret trafiği, yasa dışı faaliyetleri, küresel güçlerin yarışı, farklı istihbarat teşkilatlarının faaliyetleri ve devlet dışı aktörlerin eylem alanı gibi konularında her ülkenin farklılıkları olacaktır.

İstihbarat faaliyetleri özel şirketler aracılığıyla kendilerine yatırım, finans ve iş dünyası danışmanlığı alanlarından sonra yeni pazarlar bulmaktadır. İstihbaratın özelleştirilmesi genel anlamda devlet tarafından şekillendirilmektedir. Dolayısıyla sadece özel şirket olarak değil bir kamu bağlantısı olan kurum olarak da dikkat çekmektedir. İstihbaratın özelleştirilmesinde temel motivasyonu maddi kazanç elde etmek olan şirketlerin kârlılığına göre taraf değiştirebilecekleri ise tahmin edilebilir bir durumdur. Kaldı ki özel şirketlerin istihbarat faaliyetlerine müdahil olmalarının istihbaratın özelleştirilmesi kavramının çerçevesinde ele alınamayacağı; zira özelleştirilme olgusu arka planda menşei devletlerince desteklenmeyen ve onlara taşeronluk yapmayan özel sermayelerce bağımsız bir şekilde yapılan eylemi kapsamaması gerekir. Özel askeri şirket ve benzeri yapılanmalar eylemlerini maskeleyerek kriz yönetimi, lobicilik ve güvenlik alanlarına da dahil olmaktadır. Özel şirketlere yüklü miktarda yatırım yapan ve politikalarını onlar üzerinde yürüten ülkeler önemli ölçüde güç kaybeden merkezi istihbarat teşkilatlarına çare olarak emekli personellerinin özel şirketlere gitmesini yasaklamaya çalışmaktadır. Özel şirketlerin istihbarat alanına yoğun şekilde dahil olması ile bu çıkarların belirlenmesinde şirket

hissedarları da söz sahibi olmaya başladı. Çeşitli ülkelerde özel istihbarat şirketlerine ait çalışanların uzmanlığı ve tecrübesini ne derece denetleyebildiğini tartışmaya başlandı. Bu da yabancı kaynakların gizlilik dereceli bilgilere ulaşabilmesine imkân sağlayabilir. İstihbaratın özelleşmesi ile özel şirketlerin istihbarat sürecine dahil olması birbirinden farklıdır. Birçok durumda ülkelerin uzun bir süre elde etmek için uğraştığı teknoloji ve teknik bilginin özel şirketler aracılığıyla kısa sürede sağlanabildiği tecrübe edilmektedir. İstihbarat teşkilatları teknolojik alandaki bu ihtiyaçlarını karşılamak için yerli olmayan çözümlere milyonlarca dolar harcayabilmektedir. Önemli olan ürün ve hizmetlerin dışarıdan sağlanması ve uygun fiyat alınması değil kaliteli, ihtiyaca göre özelleştirilmiş ve işi gizlilik içinde yürütebilecek milli şirketlerin desteklenmesidir. Bunun için özel sektör, iş adamları, güvenlik uzmanları ve hükümet arasında bu mecrada sıkı bir bağ kurulmalıdır.

Millileştirme sürecinde kamu ve özel sektör arasında köprü oluşturacak yapılar inşa edildiğinde devlet yalnızca güvenlik bağlamında özel sektöre yaklaşmamalı aynı zamanda dışarıya karşı rekabetçi ekonomik oluşum için özel sektöre bilgi akışı sağlamalıdır. Özel sektöre yapılan bu bilgi akışı milli teknolojilerin geliştirilerek ihtiyaçların yerli kaynaklardan temin edilebilmesi için ayrı önem taşır. Ayrıca bu akışın iki taraflı olup özel sektörden kamuya milli menfaatleri etkileyen ve benzeri konularda devamlı olması sağlanmalıdır. Bu noktada merkezi istihbarat faaliyetleri kendine has özelliklerinden dolayı şirket bazında tamamen özelleştirilemez, özelleşen istihbarat önemsizleşir. İstihbaratın özelleştirilmesi süreci temelde özel sektördeki bu arzın devlete sunuluş biçiminde aranmalıdır. Dış kaynak kullanılması noktasında öncelikle yerli imkanlar üretilmeli bu sağlanamıyorsa diğer imkanlar uygun hale getirilebilmelidir. İstihbaratın özelleşmesi yerine özel şirketler casuslaşmalıdır. Özelleşme doğru anlaşıldığı takdirde istihbaratın millileştirilmesine engel değil destek olacaktır.

11 Eylül sonrası dönemde devlet dışı aktörler ve özel şirketler yoğun şekilde menşei ülkelerinin yararına hizmet ve ürün sağlayabilmelidir. Bu noktada devlet sağlanan çıktıları güvenlik stratejilerine eklemlemeli ve geleceğe göre şekillenmelidir.

Oyuncak sanmayın! Ahlâk-ı milli, rûh-ı millidir,
Onun iflası en korkunç ölümdür: Mevt-i küllîdir.”
(Mehmet Akif Ersoy)

5. 11 EYLÜL SONRASI GÜVENLİK STRATEJİLERİ (BMGK DAİMİ ÜYELERİ)

Güvenlik stratejilerinin derinleşmesi ve genişlemesi 11 Eylül 2001 tarihi ardından oldukça yoğun şekilde tartışılmıştır. Güvenliğin yayılmacı boyutu, askeri konulardan ziyade ekonomik ve karma tehditlere kadar uzanan geniş bir resmi kapsamaktadır (Notions of Security, 2007).

5.1 Güvenlik Kavramı ve Gelişen Seyri

Güvenlik, toplumsal yaşamda düzenin kesintiye uğramadan sürdürülmesi ve bireyin korkudan uzak şekilde yaşayabilmesidir (Bellamy, 1981, s.102). Devlet yönüyle bakıldığında güvenlik; sulh zamanlarında kendi değerlerini tehlikelere karşı koruyabilme ve muhtemel bir çatışma esnasında galibiyet elde edebilme gücüdür. Diğer bir tanıma göre ise güvenlik; düşmanını karşılıklı paylaşım ve yanlış yönlendirilmeler ile dost edebilme gücüdür (Kolodziej, 2005, s.25). Güvenlik kavramının ardından genelde iki zıt görüş üzerinden izah edilmeye çalışılan politika kavramını da tanımlamak gerekirse; literatürde kimin, neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiğinin tespitini gösteren çalışmalar olarak açıklanmaktadır (Dursun, 2008: 30).

Ülkelerin güvenlik anlayışı tarihi süreçlere göre biçimlenmiş; II. Dünya Savaşı'nda, Soğuk Savaş döneminde, küreselleşmenin etkisiyle 11 Eylül saldırılarının sonrasında farklı, insansız teknolojiler ve yapay zekâ gibi unsurlar ile geline nokta farklı şekilde algılanmıştır. Tarihin tüm dönemleri incelendiğinde güvenlik kavramı bir süreç içerisinde değerlendirilmektedir. Zaman ve koşullara göre gelişen olgular bu kavramın içeriğini zenginleştirmiştir. Hedefler geliştikçe yahut değiştikçe tehdit algılamaları da değişkenlik gösterecektir. Böylece yeni güvenlik anlayışlarına gereksinim duyulması kaçınılmaz olacaktır. Güvenlik kavramını güncelleştirmek veya genişletmek hususundaki çalışmalar iki kaynaktan beslenmektedir; klasik dar askeri odaklı güvenlikle ilgili sorunların giderek artmaya başlaması, devamlı artan silahlanma yarışının aynı ölçüde bir güvenlik artışı sağlayamadığının yaygın kabulü ve bu silahlanma rekabetinin getirdiği ekonomik yükün kaldırılamayacak düzeylere

varması bu sorunların göz önünde olmasına sebep olmuştur. İkinci kaynaktaki çalışmalar ise diğer alanların ve asimetrik tehditlerin güvenlik gündemine dâhil olması taleplerinden gelmektedir (Dedeoğlu, 2008, s.20-23). Birçok devletin yaşam ve refahına yönelik olan günlük ve karma tehditler geleneksel askeri anlayışın ortaya koyduğundan çok daha farklıdır. Her seviyedeki güvenlik tedbirleri birbirinden farklıdır. Bir binanın güvenliği ile bir ülkenin güvenliği veya bir bölgenin güvenliği farklı algılamalar çerçevesinde değişik önlemler alınmasını gerekli kılar.

Güvenliğin tek kaynağının askeri güç olmamasıyla beraber askeri tehditler ülkelerin karşı karşıya kaldığı tek tehlike değildir. Sonuçta güvenlik kavramı dengeleme, silahların kontrolü, diplomasi, kriz yönetimi gibi çeşitli aygıtları da barındırmaktadır. Genellikle sorunlar açık bir şekilde alanın temel odak noktasına bağlıdır. Çünkü bunlar doğrudan savaşın ihtimali ve karakteri ile ilintilidir. Geçmişten bu yana dünya da meydana gelen değişiklikler bugüne kadar ki dengeleri değiştirmiştir. Dünya terör, işsizlik, iç çatışmalar, açlık, dezenformasyon, ekonomik dengesizlikler, etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar ve radikal tehditlerle doludur. Böylelikle güvenlik kavramı salt askeri bir kavram olmaktan çıkarak, büyük ölçüde siyasi, ekonomik ve teknolojik bir kavram haline gelmiştir (Walt, 1991, s.225). Güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinin kapsam ve aktörleri genişlemiş, asimetrik güç dengesi içinde gitgide daha teknolojik, örtülü ve farklı yöntemlere başvurulması ile uluslararası güvenlik alanında kargaşa artmıştır. Çağdaş güvenlik sorunlarının üç temel özelliği; yayılmacılık, karmaşıklık ve belirsizlik olarak kabul edilmesiyle beraber özellikle bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler güvenliğin yeni boyutlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Gelecekte bu alandan yönelecek tehditlerin artacağı öngörülmektedir (Yılmaz, 2011).

5.1.1 Ulusal güvenlik

Ulusal güvenlik; ülkenin anayasal düzeni, ulusal varlığı ve bütünlüğü, küresel ölçekte ekonomik, siyasi ve kültürel dahil tüm çıkarları, hukukunun iç ve dış tehlikelere karşı her türlü korunup kollanmasıdır (Saren, 1996, s.25). Bu kavram ülke sınırları içindeki kişileri kapsayacak biçimde iç güvenliği diğer yandan ülkeye karşı dış kaynaklı oluşabilecek tehditlere ve ülkenin vatandaşı olan bireylere yönelik dış güvenliği kapsadığı genel anlamda kabul görmektedir. Ayrıca ulusal güvenlik bir bütündür. Bu ayrım daha çok güvenliğe yönelik tehditlerin kaynağını belirtmek için kullanılır.

Ulusal güvenlik stratejisi ise bir ülkenin kendi ulusal güvenliğini uzun vadede sağlamaya yönelik planlamalarıdır (Bal, 2006, s.111-114). Bir devletin neleri tehdit olarak gördüğü ve bu tehditlerle nasıl başa çıkacağına yönelik cevapları barındırır.

Mevcut teknolojinin getirdiği olanaklar sayesinde dinleme, izleme ve gözetleme içerisindeki çağa hükmedecektir. Sözde devlet dışı oluşumlar istihbarat teşkilatları ile rekabet gücüne ulaşabildiği için istihbarat teşkilatlarının istihbarat konusundaki gücünü sağlama almak amacıyla teknik ve ekonomik istihbarat yeteneğini artırıp akademik çevre, özel sektör, araştırma ve düşünce kuruluşları ile daha fazla iş birliğinde bulunması gerekir.

Her devletin milli güç unsurlarından kaynaklanan kendilerine özgü, güvenlik ve savunma anlayışları bulunur. Bu anlamda ülkeler ulusal güvenlikleriyle ilişkili oluşumlarını benzer ölçülere göre ancak kendi algılamaları çerçevesinde oluşturmuştur. İsimler ve yapılanma farklılık gösterse dahi devletlerin hedefi kendi imkanları ölçeğinde milli menfaat ve amaçlarına uygun olacak bir yapı kurmaktır. Devletlerin öznel değerlendirmeleri neticesinde sistemlerin kendisine has özelliklerinin ortaya çıkması doğaldır.

5.1.2 Uluslararası güvenlik

Ulusal ve uluslararası güvenlik politikaları birbiri ile ilişkili olan ayrıca günümüzde birbirinden ayrıştırılmasının çok kolay olmadığı iç içe geçmiş kavramlardır. Uluslararası güvenlik politikaları ve buna karar veren oluşumlar gerekenleri ülkelerin kendi ihtiyaçları ve maruz kalınabilecek tehditlere göre yapılandırılan ulusal güvenlik politikaları etrafında oluşturmaktadır.

Uluslararası güvenlik kavramı uluslararası sistemin tümü ya da tümüne yakın güvenliği coğrafi olarak alt sistemlerin güvenliği; küresel güvenlik, bölgesel güvenlik, ülke güvenliği, toplum güvenliği veya kişilerin güvenliği gibi farklı boyutlarla incelenebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın tahribatı karşısında ülkeler güvenliği korunmak adına BM, NATO, Varşova Paktı, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı gibi güvenlik kuruluşları oluşturmuştur. Farklı ideolojik yaklaşımlarla meydana gelseler de bütün örgütler gerek kendi üyelerini gerek dahil oldukları sistemi korumaya çabalamıştır (Dedeoğlu, 2008, s.232). Birbirine rakip olarak ortaya çıkan iki blok kendi iç etkinliklerini ve küresel sistemdeki varlıklarını korumak için hedef rejimler,

yayılmacı güçler, ekonomik iş birliği, enerji ortaklığı, terörizm ve nükleer tehditler adı altında karşılaştıkları sorunları farklılaştırarak meşruiyet sağlama amacı gütmüştür.

Son zamanlarda hedef ülkelerin yıpratılması için kullanılan ve oldukça etkili yöntemlerden olan uluslararası terör faaliyetleri, ekonomik yaptırımlar ve siber saldırıların artış göstermesi ılımlı devletleri dünyanın önde gelen güçleri ile birlikte uluslararası tehditler ve terörizme karşı güvenlik anlayışında birleştirmiştir. Fakat her devlet ilk başta kendi çıkarlarını korumaya gideceği düşünüldüğünde tehditleri tamamen bitirme gayretinden ziyade uluslararası sistemin karakterinden dolayı kendine dair tehditleri engellemek, en aza indirmek veya yönlendirebilmek daha geçerli bir yaklaşım olacaktır. Bu tehditler teknolojik gelişmelerin eşliğinde oldukça etkili olmuş ve büyük bir sorun haline gelmiştir (Erol & Bingöl, 2012, s.11-12) Bu anlamda istihbarat teşkilatlarına düşen iş payı artmıştır. Uluslararası güvenliğin sağlanmasında etkin rolü olan istihbarat servisleri askeri, sivil, özel ve vekil kuruluşlar ile irtibat halinde olmuş düşük yoğunluklu çatışmalarda etkili rol oynamıştır. Bir bakıma görünmeyen gizli savaşın gizli aktörleri olarak yeni teknikler ve yöntemler geliştirmek durumunda kalmıştır.

5.2 Strateji

Strateji kavramının birbirinden farklı tanımları bulunmakla beraber temelde geleceğe yönelik beklentileri ve faaliyetleri ifade eder. Diğer bir tanıma göre strateji, belirlenen hedefin temin edilmesi için yapılacak eylemlerin ve işlerin temel yönünü tespit eden ve bunların eşgüdümünü sağlayacak kapsamlı karar ve planlama gayretidir (Akad, 2011, s.192). Farklı kaynaklarda geçtiği üzere kavramın etimolojisi, Yunanca “stratego” kelimesinden gelmekte ve “generallik sanatı” anlamını taşımaktadır. Yön vermek ve yönetmek anlamına da gelen bu kavramın daha yaygın ve eski kullanımı, askeri ve siyasi alanlarla ilgilidir (Akdoğan, 2007, s.450). Amaca yönelik bir edim olarak özetlenebilen strateji “hedef güdümlü beşerî faaliyet” olması hasebiyle temelde strateji oluşturma ve belirlemeyi esas alarak içinde bulunulan durumun değiştirilmesi, daha iyilerinin oluşturulmasını konu alır.

Stratejinin başarıya ulaşabilmesinin en temel şartlarının başında doğru bilgiye dayanması, şartların iyi analiz edilmesi, uygulanabilir ve gerçekçi olması gelmektedir. Stratejiye kaynak sağlayan bilginin nitelikleri yanında diğer önemli bir unsur da hedefler ile imkân ve vasıtalar arasındaki dengenin doğru kurulmasıdır (Güldiken,

2006, s.176). Stratejinin hedefi ise bütün milli güç unsurlarını içinde barındırarak devletin bekası ve milletin refahıyla ilgili isteklerin düşmana kabul ettirilmesinin aracı olmasıdır.

İstihbarat alanında strateji kültürünün yeri ve önemi, faaliyetlerinde stratejik davranışı gütmenin yanında başarıya götürecek ilk basamak olan geleceği öngörmenin zorluğu ve değeriyle bu aşamada ilk olarak yapılması gerekenin bilinmeyen bir geleceğe yönelik tüm milli güç unsurlarını kapsayacak hazırlıkların kesintisiz yürütülmesi olduğu görüşüdür. Stratejinin temelinde gücün bilimsel olarak yönlendirilmesinin esas olduğu, liderler dâhil strateji ile uğraşanlar tarafından aklın kontrolüne bağlı kalmanın gerekliliği, aklın olmadığı yerde duygular, duyguların kontrolsüz olduğu yerlerde de gücün kaybolacağı aktarılmaktadır (Demiroğlu, 2015, s.31).

5.2.1 Stratejinin unsurları

Stratejinin üç temel unsuru vardır. Bunlar; kuvvet, zaman ve mekandır. Kuvvet bir strateji belirlemek istenildiğinde akabinde oluşturulacak hedeflere ulaşmak için kullanılması düşünülen etkin bir unsurdur. Stratejik kaynakların belirli amaçlar doğrultusunda bir araya getirilmesiyle kuvvet unsuru oluşturulur. Kuvvet unsurunun verimliliği açısından Clausewitz, kuvvet-mekân-zaman üçlemesini kuvvetten yana kullanarak belirlenen mekân ve zamanda kuvvet yoğunluğunu sağlamaya odaklanmasıyla aslında mekân ve zaman unsurlarını da kuvvete indirgemıştır (Clausewitz, 1976, s.204-206). Diğer bir ifadeyle, mekân ve zamanın kuvvet unsurunun etkisini artırmak için nasıl kullanılması gerektiğini anlatmıştır.

Strateji geliştirmede uygulanacak adımlar için gerekli olan gücün hazır duruma getirilmesi zamanın hedeflere uygun kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Mevcut kuvvetler ile hangi zaman diliminde harekete edileceği, faaliyetlerin hangi zaman dilimini kapsayacağı, olası bir tehdidin hangi zaman boşluğundan gelebileceğini bu safha belirlemektedir. Zaman öngörünün bir unsuru olarak önemlidir. Stratejik öngörü milli güç unsurları hakkında meydana gelebilecek gelişmeleri, tehditleri ve savaş alanını tahmin ederek ihtiyaçların önceden belirlenmesine yardımcı olur aynı zamanda stratejiyi yönlendirir. Savaş alanının hızla değişen şartlarında yeterliliği sağlayabilmek için rakip teşkilatın planlarını öngören her şarta uyum sağlayabilen ve hızlı kararlar verebilen istihbarat teşkilatlarına ihtiyaç duyulur (Yükselen, 2014, s.15). Eğer savaş

uzarsa getireceği maliyet de stratejinin zaman unsurunun önemini artırır. Temel amaç en kısa sürede en az kayıpla stratejik hedeflere ulaşılmasıdır.

Üçüncü unsur olan mekân yani coğrafya iyi kullanıldığı taktirde diğer temel unsurlar gibi etkili bir kuvvet çarpanı olur. Mekân unsuru gelecekteki siyasi güç ve hedef ilişkisinde coğrafi gücü temel alır. Amaçlara ve hedeflere ulaşma konusunda en etkin koşulu ve çalışmaları tespit eder. Coğrafi platform üzerinde güç merkezlerini mukayeseli olarak değerlendirip en uygun zeminde hareket etmek için fayda sağlar. Günümüzde eski askeri stratejiye ek olarak kara, hava ve deniz dışında uzay, elektromanyetik spektrum ve siber alan da eklenmiştir (Kasapoğlu ,2017).

Stratejinin, hangi kuvvetle ne zaman ve nerede mücadeleye girileceğini tayin ettiği düşünüldüğünde bu üç unsurla birlikte mücadelenin neticesi üzerine çok önemli katkı sağlar. Kuvvet, zaman ve mekân eşgüdümünün yüksek dereceye ulaşmamış olması sonucunda gerçekleşecek stratejinin ne gibi değişimler geçirip aksaklıklara sebebiyet vereceğinin hesaba katılması zordur (Taştan, 2016). Ayrıca strateji belirlenirken sadece bu üç temel unsurla yetinilmemelidir. Stratejinin belirlenmesi ve geliştirilmesini etkileyebilecek diğer unsur ve etkilerin mümkün olduğunca dikkate alınması uygulamada tüm seviyelerde başarıya daha da yaklaştıran hedeflere ulaşmakta istihbaratın elini güçlendirir.

5.3 11 Eylül olayları

Tarihe 11 Eylül olayları olarak geçen bu saldırı sabah saatlerinde iki uçağın Dünya Ticaret Merkezi'ne, bir uçağın Pentagon'a çarpması ve bir diğer uçağında Pensilvanya'da boş bir araziye düşmesiyle gerçekleşmiştir. 11 Eylül 2001 Salı günü gerçekleşen ve tarihin en büyük terör olayları arasında yer alan bu saldırıda 3000 civarında insan hayatını kaybetmiştir. Bu sayı 1941'in 7 Aralık tarihli Pearl Harbour baskınında ölen Amerikalı sayısından daha fazladır (Bulut, 2015, s.46-52).

Dönemin ABD Başkanı Bush, 11 Eylül'ün erken saatlerinde Florida'daki bir okul gezisi esnasında olayla ilgili haberi alır, güvenlik sebebiyle Washington'a uzun bir vakit hareket edememiş; Nebraska eyaletinde bir askeri üstte (Stratejik Hava Kuvvetleri Karargâhı) korunmaya alınmıştır. Bu yüzden Milli Güvenlik Konseyi bir araya gelemmez. Beraberinde Washington'daki Beyaz Saray, Hazine ve Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kongre Binası gibi kamuya ait binalar güvenliğinin sağlanması gerekçesiyle tahliye edilip tüm personel çıkartılmıştır (Çelik, 2012, s.19-

21). Nebreska'dan açıklama yapan Başkan Bush; “Teröristler demokrasiye duyduğumuz bağlılığı koparmaya çalışıyorlar bu oyuna gelmeyeceğiz” diyerek ABD halkına yönelik gerçekleştirilen bu olayda sorumluların mutlaka ele geçirilerek cezaya çarptırılacaklarının açıklamasını yapar. Saldırının ardından ABD “savaş durumu” ilan ederek hava sahasına girmeye çalışan bütün uçaklara karşılık verileceğini ifade eder. Saldırının sorumluluğunu Japon Kızıl Ordusu üstlenir. Fakat Japon Kızıl Ordusu'nun bu şekilde ciddi bir saldırı yeteneği olacağına dair ihtimal verilmemektedir. ABD 11 Eylül olaylarından Usame b. Ladin ve El Kaide'yi sorumlu tutar. Usame b. Ladin 11 Eylül saldırılarının kendisiyle ilgili olmadığını 13 Eylül 2001 günü ifade etmektedir. Fakat ABD buna ikna olmayıp Afganistan hükümetinden 11 Eylül olaylarının müsebbibi olarak b. Ladin'in iadesini talep eder. Taliban yönetimi bu eylemi b. Ladin'in gerçekleştirdiğine yönelik kesin kanıtların gösterilmediği takdirde Usame b. Ladin'i iade etmeyeceğini servis eder. ABD bunun üzerine Afganistan iktidarı ile iletişimi sürdürürken diğer yandan da operasyon hazırlıklarını başlatır ve operasyon için gerekli hukuki zemini tasarlamak için çalışır (Başçam, 2015, s.18). 13 Eylül 2001 tarihli konuşmada “III. Dünya Savaşı dahi çıkabilir. Ancak kazanan biz olacağız” diyen Başkan Bush gerçekleştirilecek askeri operasyonla ilgili izinleri 14 Eylül günü Kongre'den talep etmektedir. O gün içerisinde ABD Savunma Bakanlığı tarafından özel operasyon birlikleri ile 30 binin üzerinde yedek askeri göreve çağrılır. 11 Eylül olayları sonrasında ABD'nin yanı sıra dünyadaki pek çok ülke alarm durumuna geçirilerek çeşitli güvenlik önlemleri almıştır (Çelik, 2012, s.19-21). Örnek olarak İngiltere'de borsa tatil edilir, Parlamento ve Buckingham Sarayı gibi devlet binalarında üst düzey tedbirler alınır, hava yolları ve elçiliklerde güvenlik ve koruma önlemleri yükseltilir. Fransa'da polis, jandarma ve ordu güçlerinin tek bir çatı altında birleştirilmesi ve kabinenin acil olarak toplanması kararı alınır. Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığı tarafından tüm güçlere hazırlık talimatı verilir. İtalya kurumlarını, askeri üslerini, okullarını, iş yerlerini ve ABD'ye ait elçilikleri saldırı ihtimallerine karşı koruma altına alıp Orta Doğu'ya ait tüm uçuş seferlerini iptal etmiştir. Hollanda, askeri amaçlı hizmet sunan Eindhoven ve Maastricht havaalanlarında güvenlik tedbirlerini üst düzeye çıkarmıştır. NATO konuyla ilgili yüksek düzeyde alarm verir. BM ise 11 Eylül olaylarından sonra almış olduğu 1368 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile terörü kınadıktan sonra 28 Eylül'de aldığı 1373 sayılı karar ile de terör eylemleriyle huzurun bozulması ve saldırma eylemi halinde alınması gereken tedbirleri onaylar (Doğan, 2013, s.191-194).

11 Eylül olaylarından sonra konunun iç yüzüne dair birçok analiz ortaya atılmıştır. Üzerinde durulan başlıca görüşler; Taliban rejimi tarafından desteklenen, Afganistan’da barınan ve tüm dünyada destekçilere sahip olan Suudi Arabistan vatandaşı Usame b. Ladin’in örgütü “El Kaide” tarafından düzenlendiği, hedefinin ABD ve müttefiklerine karşı topyekûn savaş sonucu dünya üzerinde bir dini devlet inşa etmek olduğunu ve saldırıların basit bir şekilde Amerikan istihbarat örgütlerinin yetersizliği olarak ifade edilmektedir. Bu görüş aynı zamanda ABD’nin resmî görüşüdür. İkinci görüş; El Kaide ve Taliban’ın Soğuk Savaş döneminde SSCB’ye karşı oluşturulan “yeşil kuşak” projesi çevresinde SSCB’nin Afganistan’ı işgaline karşı özellikle Amerika tarafından desteklenip güçlendirildiği radikal dini grupların görmezden gelindiği ve Soğuk Savaş ardından yeni düşman olarak seçilen İslam dinini terörle birlikte anarak, algı yönetimiyle yeni jeopolitik hedeflerin temin edilmesinde önemli bir araç olarak görüldüğü belirtilmektedir. Eylemleri kim yapmış olursa olsun Brzezinski’nin Yeni Dünya Düzeninde ABD’nin ödülü olarak gördüğü Avrasya’nın bu devletin etki alanı içine girdiğidir (Brzezinski, 1998, s.68). Yine bu görüş terör eylemlerinin özellikle diktatörlükle yönetilen İslam ülkelerinde meydana geldiğini veya bu ülkeler tarafından desteklendiğini zorla kabul ettirmek için olduğu düşünülmektedir. “O hâlde bu ülkelere demokrasi götürmek görevimizdir” sözüyle ifade bulan “Büyük Orta Doğu Projesi” kapsamında hedefe ulaşmak için 11 Eylül olaylarını öne sürdüğü ifade edilmektedir (Bulut, 2015, s.46-52). Son görüş ise neticesi aynı olmakla birlikte eylemleri yapanların ABD’nin bizzat kendisi olduğu durağanlaşan sistemi harekete geçirmek ayrıca reflekslerini ve çıkarlarını korumak için eylemi gerçekleştirdiği dolayısıyla istihbarat yetersizliği ile bir ilgisinin bulunmadığı belirtilmektedir (Ercan, 2006, s.185-200). Sonuç olarak, teröre karşı savaşta dünya, ABD Başkanının “Ya bizdensiniz ya da bize karşı” cümlesiyle büyük bir ittifakla ABD’nin Afganistan’a müdahalesini desteklemiştir. Böylelikle 11 Eylül olayları Soğuk Savaş ardından sona erdiği kabul gören çeşitli tehditleri yeni boyutları ile gündeme getirmiş, güvenlik algılamaları yeniden şekillenmiştir.

5.4 11 Eylül Sonrası Güvenlik Stratejileri

ABD’nin dış politikasında gözlemlenen 11 Eylül sonrası en mühim konu; Soğuk Savaş döneminden farklı olarak ABD’nin kendi güvenliği mevzu bahis olduğunda çok taraflı koalisyon kurmadan tek taraflı halde hareket edebileceğinin anlaşılmasıdır. BMGK daimî üyelerinin Güvenlik Konseyindeki ayrıcalıklı konumları nedeniyle saldırıların

ardından ABD askeri müdahalesinin Birleşmiş Milletler sistemi temelinde uluslararası hukuka en büyük etkisi de 11 Eylül sonrası çıkan BMGK kararları aracılığı ile sağlanmaktadır. 11 Eylül saldırılarının terörist saldırılar olması BM üyeleri üzerinde birleştirici bir tesir oluşturmuştur. Terörizm, Birleşmiş Milletler'in bu konudaki çalışmalarını hızlandırmasını sağlamış ve bu organizasyonun kararlılığını etkilemiştir (Gün, 2014, s.45-50). El Kaide'nin gerçekleştirmiş olduğu bu saldırı yalnızca ABD'de değil tüm devletlerde terörizme bakış konusunda değişiklik yaşatmıştır. Uluslararası kuruluşlarca kabul edilen uygulamalarda ise tercih, özgürlüğün yerine güvenlikten yana olmuştur. Ancak bu dönemde gerçekleşen müdahaleler özgürlük ve demokrasi düşüncelerini tutuşturmuş, işgallerin sonrasında Avrupalı ve diğer ülkelerin ABD güvenlik uygulamalarına karşı bir tavır takındıkları görülmüştür. ABD'nin benimsediği bu yaklaşıma tepki alınması Irak ve Afganistan işgallerini engelleyememiştir. Genel olarak devletlerini görüşü terörizme karşı askeri, siyasi ve ekonomik tedbirlerin birlikte uygulanması gerektiği yönünde oluşmuştur. Farklı ülkelerin bulunduğu uluslararası kuruluşlarda terörizm sorununun temelindeki problemleri çözmeden kalıcı bir huzurun temin edilemeyeceği düşüncesi hâkim olmuştur. Saldırıları sonrasında ABD'nin baskısıyla da olsa harekete geçen Birleşmiş Milletler terörizmle mücadele kapsamında mühim kararlar almıştır (Arıbaş, 2007, ss.81-84). Fakat Birleşmiş Milletler bugün dahi terörizm konusunda ortak bir tanımlamada bulunmayı başarmış değildir. Çünkü terör ve terör örgütleri bir devlet için sorun olabilirken diğer devlet için çözüm olabiliyor. Bu sebeple bir devlet tarafından terörist olarak algılanan bir grup diğer devlet tarafından özgürlük savaşçıları görülebilmektedir.

Şekil 5.1: BM'nin Yapısı

Kaynak: <http://www.on5yirmi5.com>

Gelişmelerin ardından terörün en önde gelen güvenlik tehditlerinden biri olduğu kanıtlanmış bu tehdide karşı güvenliğin oluşturulabilmesi için ise istihbarat faaliyetlerinin evvelinden daha fazla dikkate alınacağı anlaşılmıştır. Klasik ortak düşmandan ziyade bölgesel çatışma halleri, çıkar algılamalarındaki farklılık ve asimetrik tehditler bulunmaktadır. Bu olaylar devlet güvenliğinin yalnızca silahlı kuvvetlerin değil bütün kişilerin sorumluluğunda olduğunu tüm dünyaya ve özellikle ABD'ye hatırlatmıştır (Çelik, 2012, s.23-26). Dolayısıyla günümüzdeki güvenlik kavramı salt askerî değil aynı zamanda tüm milli güç unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. Güvenlik ortamındaki belirsizliğin giderek artması, tehditlerdeki karşılıklı bağımlılık, savunmaya ayrılacak kaynaklardaki kısıtlılıklar savunma planlamalarını örgüt veya tehdit temelli planlama anlayışından esnek-uyum sağlayıcı yaklaşımlara kaydırmıştır. Esnek uyum sağlayıcı yaklaşımların en temel özelliği başlangıç itibariyle stratejik yönlendirici dokümanlar aracılığıyla tümleşik kabiliyetlerin üretilmeye çalışılmasıdır.

11 Eylül saldırılarının ardından meydana gelen değişiklikler ulusal çıkar ve güç dengesi gibi kavramların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Uluslararası güvenlik stratejileri salt ekonomik ve teknolojik konuları da aşarak beşerî ve ekolojik güvenliği de içerir hâle gelmeye başlamıştır. Ancak değişik anlayışların devletten devlete uluslararası güvenlik stratejisi olarak hizmet edebilmesi olasıdır. Henüz devlet merkezli bakış açılarıyla birlikte ilaveten güvenlik politikalarındaki çeşitliliğin üstesinden gelinebilmiştir. Hatta entegrasyon süreci içindeki küresel örgütlerde dahi bölünmeye kadar varan ulusal farklılıkları görmek mümkündür (Ercan, 2006, s.201). Birçok devlet için ulusal ve uluslararası güvenlik stratejileri ya aynıdır ya da birbirinden kolayca ayrıştırılamazlar. Bu türdeki örneklerde genellikle ulusal olan uluslararası güvenlik stratejisine bağımlı haldedir. Uluslararası güvenlik sorunları genelde daha çok yumuşak güç gerektiren çözümleri akla getirse bile özellikle terörizm gibi çok ciddi tehditlere karşı ülkeler sertlik yanlısı uluslararası güvenlik stratejilerini takip etmek durumunda kalmaktadırlar. Paylaşım açılan ulusal güvenlik stratejisi belgelerinde ise devletlerin gizli konusunu oluşturan dolayısıyla kamuoyuna açıklanamayan daha çok devlet sırrı kapsamında korunmaya alınan güvenlik stratejilerine, tutarlı öngörülere ve tamamıyla gerçeklere yer verilmediğinin bilinmesinde fayda vardır. Bu belgeler yeri geldiğinde içerdiği ipuçları ile diğer

ülkelere fayda sağlayabilirken yeri geldiğinde kasti verilen yanıltıcı bilgilerle hedef şaşırtabilmektedir.

5.4.1 ABD'nin güvenlik stratejileri

ABD'nin New York ve Washington şehirlerinde 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör saldırıları başta ABD olmak üzere tüm dünyanın güvenlik yaklaşımının değişmesine neden olmuştur. 11 Eylül olaylarından bir yıl sonra Eylül 2002'de açıklanan ve Bush Doktrini olarak bilinen ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi belgesinde (NSS, 2002), ABD'nin güvenliğini tehdit eden unsurların değişime uğradığını ve geleneksel güvenlik tehditlerinin ortadan kalktığı ifade edilmiştir. Bu hususta geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle mücadele edebilmek için gereken tüm imkanların kullanımını içeren yeni bir güvenlik politikasının belirleneceği vurgulanmıştır. Dönemin Başkanı George W. Bush'un takip edeceği güvenlik politikasının temellerinin atıldığı Bush doktrinde ABD ulusal değerleri ve çıkarlarının tek taraflı olarak korunması amaçlanmıştır (Doğan, 2013, s.181-185). ABD uluslararası ilişkiler alanında gerekli gördüğü durumlarda veya farklı ülkeler ile iş birliği kurmadığında tek başına hamle yapacağını belirtmiştir. Bu dönemin strateji belgesinde ortaya koyulan tehditlerin başında terörizm gelmekle birlikte ABD, güvenlik tehdidi oluşturabilecek diğer konularla ilgili de bir dizi önlem öne sürmüştür. Bunların arasında istihbarat reformu, bölgesel çatışmaların engellenmesi, kitle imha silahlarının yayılımının önüne geçilmesi, küresel ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için serbest piyasa ve serbest ticaretin teşvik edilmesi, kalkınmanın devam edebilmesi için toplumların dışarıya açılmasının kolaylaştırılması ve demokratik kurumların altyapısının yeniden düzenlenmesi gibi eylemlere yer vermektedir (Başcam, 2015, s.53-55). Bununla birlikte sözü geçen güvenlik tehditleriyle mücadele edilebilmesi için de ulusal güvenlik mekanizmalarının çağın gerekliliklerine uygun olarak dönüştürülmesi planlanmaktadır. İlk kez Başkan Ronald Reagan döneminde gündeme getirilen Stratejik Savunma girişiminin devamı niteliğindeki Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin Kuzey Kore ve İran'dan gelebilecek nükleer tehditlere önlem olarak uygulamaya konulması savunulmuştur. Bunun altyapısı da ABD Başkanı George W. Bush'un 29 Ocak 2002 tarihli Birliğin Durumu konuşmasında “Şer Ekseni” olarak tanımladığı İran, Irak ve Kuzey Kore'nin kitle imha silahları geliştirip terörizmi destekleyerek ABD ve dünya için tehdit oluşturduğu söylemi ile hazırlanmıştır. 2002 ve 2006 yıllarında yayımlanan ulusal güvenlik strateji

belgeleri temelde önleme anlayışına sahip olmasıyla birlikte ABD bir yandan güvenliğini sağlamak amacıyla tehdit olarak algıladığı unsurlarla mücadele ederken diğer yandan da uluslararası sistemdeki üstünlüğünü sürdürme amacı gütmüştür (Telatar, 2011, s.157). Bu çerçevede Orta Doğu'da ABD'nin varlığını tehdit edebilecek Rusya, Çin ve AB gibi uluslararası aktörler ile ABD'nin çıkarlarını tehlikeye sokacak gizile sahip bölgesel güçlerin caydırılması da hedeflenmiştir. Görevi Bush'tan devralan Barack Obama'nın döneminde Mayıs 2010'da açıklanan ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi belgesinde (NSS, 2010), ABD'nin güvenlik konusunda gerçekleştirmeyi düşündüğü değişikliklerin taslağı ortaya konulmuştur. Bu stratejide Bush döneminde takip edilen tek taraflılık ve güç kullanımı politikalarının yerine müzakereyi ön plana koyan ve yumuşak güç unsurlarını içeren bir politika anlayışına dikkat çekilmiştir. Güvenlik, refah, değerler ve uluslararası düzen olmak üzere dört temel mihvere sahip olan ulusal güvenlik stratejisinde Obama; terörizmden, bölgesel çatışmalara, nükleer silahların yayılımının önlenmesinden siber güvenliğe, küresel ısınmadan, sürdürülebilir kalkınmaya kadar birbirinden farklı alanlarla ilgili güvenlik konularını gündeme almıştır (Aydın vd., 2012, s.120). Bu dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde demokratikleşme ve liberalleşmeye destek verileceği, uluslararası çok taraflı iş birliği yöntemlerinin daha fazla kullanılacağı, güvenliğin temeli olarak görülen ekonominin zayıflamasının önüne geçilmeye çalışılacağı ve tüm bunlar yapılırken ABD ile diğer devletler arasında ortaya çıkmış olan askerî güç farklılaşmasının korunmaya çalışılacağı anlaşılmaktadır.

ABD'nin 2015 yılında açıklanan güvenlik stratejisi (NSS, 2015) için öncelikli dış politika ve güvenlik hedefleri belirtilmiştir. Gelişen terörizm, Rus saldırganlığı, küresel ısınma ve siber tehditler Amerika'nın en önemli güvenlik sorunları arasında sıralanmıştır. Irak ve Suriye'de insan haklarına büyük tehlike arz eden El-Kaide ve DAESH gibi terör örgütlerinin yok edilmesi hedef olmuştur (Seren, 2018, s.3). Söz konusu güvenlik stratejisinde Trans-Pasifik ticaretin ve özellikle Hindistan'la geliştirilen ekonomik ilişkilerin önemine de vurgu yapılmıştır. Çin ile ilişkilerin ölçülü bir düzeyde geliştirilmesinin ifade edilmesi ayrıca ABD'nin Afrika açılımı ve Küba'ya yönelik sürdürülen yeni dış politikasının stratejik boyutu da belirtilmiştir. Bu güvenlik stratejisinin ulusal çıkarlar temelinde geliştirildiği, ABD'nin kalıcı ve güçlü liderliğini hedeflediği belirtilmiş müttefik devletlerle olan ilişkilerin önemine dikkat çekerek yeni yükselen güçlerle yapıcı ilişkiler kurulabileceğine vurgu yapılmıştır. ABD'nin

düşmanlarına gerektiğinde caydırıcı ve hatta bu grupları tahrip edici adımlar atması meselesinde kararlı olduğu da vurgulanmıştır. Dikkat çekilen bir diğer konu Amerika'nın bu politikayı oluştururken dikkate aldığı hedeflerin belirtilmesi olmuştur. ABD hükümetinin vatandaşlarını koruma görevi hatırlatılarak giriş yapılmış ve bu sorumluluğun yalnızca ülke içerisini değil dışarısını da kapsadığı ifade edilmiştir (Peterson, 2004, s.610). Buna karşılık 2010 ve 2015 strateji belgeleri ana hatları Amerika'nın onlarca yıl koruduğu salt küresel liderliği tekrar kazanması ve 21. yüzyılda ABD menfaatlerinin elde edilmesi hedeflerine odaklanmaktadır. İlaveten Amerika'nın İslam dini ve Müslümanlarla bir savaşta olmadığına vurgu yapılması son derece akılcı ve stratejik bir hamledir. Demokrasi ve insan hakları, sivil özgürlüklerin korunması, sivil toplum kuruluşları ve genç liderlerin desteklenmesi gibi hedefler de belgelerde yer almıştır (Çelik, 2012, s.25).

Trump iktidarı 2017'nin 18 Aralık tarihinde Birleşik Devletlerin yeni ulusal güvenlik strateji belgesini (NSS, 2017) açıklamasıyla Amerikan halkının refahı veya iç güvenliğinin nasıl tesis edileceğinden daha ziyade; ABD'nin uluslararası sistemdeki yeni rol ve misyonunun dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında nasıl tanımlandığı açısından önem atfetmektedir. Buradaki önemli nokta Beyaz Saray kadrosu değişikliğe uğrasa da temel ilkelerin hiçbir durumda kökten bir değişime uğramamasıdır (Ünay, 2019). Bunları ana hatları itibarıyla altı başlık altında sıralamak mümkündür. Birincisi; ABD'nin toprak bütünlüğünün, ulusal kimliğin ve toplumsal değerlerin muhafazasıdır. Belirtmek gerekirse ulusal egemenliğin, geleneksel değerlerin ve toplumsal yapının korunması esastır. Örneğin değerler bağlamında 1986 senesinden beri yayımlanan tüm ulusal güvenlik strateji belgelerinde Amerikan hayat tarzının korunup desteklenmesi ifade edilmektedir. İkincisi; uluslararası sistemde Amerikan üstünlüğünün ve liderliğinin sürdürülmesi ve bunun uluslararası toplumca kabulü ve tanınması sağlanmasıdır. Burada Washington'ın tehdit ve risk sıralaması ve tanımlaması önemli bir rol oynamaktadır. Aktörler bazında incelendiğinde ulusal güvenlik strateji belgelerinde belirtilen başat tehditlerin son 30 yılda pek değişmediği görülmektedir. Üçüncüsü; ABD'nin ekonomik kapasitesidir. ABD, küresel pazardaki rekabet üstünlüğünü yükselen güçlere kaptırmamayı bir öncelik olarak belirlemektedir. Bu anlamda ABD'nin, özellikle Çin'in gittikçe genişleyen pazar payını daraltmak amacıyla yürürlüğe koyduğu ticari kural ve tedbirler kayda değerdir (Berry, 2004). 2008 küresel finans krizinin sonrasında özellikle ABD ile Çin

arasındaki şiddet; gitgide artarak süren ticaret savaşları artık teknik ayrıntılar içinde değil açıktan yürütülen meydan okumalar ile devam etmektedir. Ticaret savaşlarının tarihi bu savaşların ani saldırılarla ilerleyen tek sefere mahsus çatışmalar olmadığını aksine tarafların enerjilerini tüketen ve sabrını test eden cephe savaşlarına benzediğini gösteriyor. Dördüncüsü; ABD'nin teknolojik ve bilimsel gücüdür. Ekonomik güce benzer şekilde bu parametre de ABD'nin özellikle NATO İttifakı dışında kalan ülkeler karşısında geliştirdiği yetenek ve beceriler ile ilgilidir. Örneğin Kitle İmha Silahları teknolojisinin yayılması ve gelişmesi konusuyla da ilişkili olarak ABD'nin balistik füze teknolojisine sahip veya geliştirme aşamasında olan hasım devletlere yönelik kısıtlamalarının artarak sürdüğü görülmektedir. Beşincisi; ABD'nin askeri ve istihbarat gücüdür. Burada askeri güçle kastedilen ordudaki asker niceliği değil ordunun uzmanlaşması, istihbarat ağının farklı harekât ortamlarına uyumu, hız ve kabiliyeti, kuvvetlerin sahip olduğu ileri teknoloji istihbarat platformları, hava savunma sistemleri gibi unsurlarla ilgilidir. Altıncısı ise; ABD'nin caydırıcılık ve savunma gücüdür. Bu parametre diğer göstergelerle yakından ilişkilidir (Yalçın, 2017, s.68-79). Ekonomik, bilimsel, teknolojik askeri ve istihbari güç unsurları birbirlerine eklemlenerek ABD'nin savunma ve caydırıcılık gücünü biçimlendirmektedir. Zira ABD ne zaman ve hangi alanlarda savunmada kalacağına ya da caydırıcılık unsurlarını hangi koşullarda ve ne düzeyde devreye sokacağına karar vermektedir. Bu anlamda Trump'ın GSYH artışını en büyük silah olarak tasvir etmesi yeterli bir göstergedir. Böylelikle ABD tarihindeki ulusal güvenlik strateji belgelerinde ekonomik güvenliğin ilk defa bir ulusal güvenlik meselesi olarak yer alması dikkate değerdir. Özetle yukarıda izah edilen parametreler esasında milli gücün bütün unsur, ulusal çıkar ve hedefler doğrultusunda eşleşmiş yanı sıra eklemlenmiş bir biçimde çalışması stratejisine vurgu yapmaktadır.

5.4.1.1 ABD'nin Orta Doğu stratejisi

11 Eylül olaylarının hemen öncesine bakıldığında ABD'nin dış politikası ve özellikle Orta Doğu'da sürdürdüğü politikalar belirsizliklerle dolu bir noktaya gelmiştir. George W. Bush 2000 yılında oldukça tartışmalı bir seçimden galip ayrıldıktan sonra nasıl bir dış politika takip edeceği net değildi. Orta Doğu politikaları için Başkan Bush ve yakın çevresindeki Yeni Muhafazakâr grubun geliştirdiği proje, Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) adını taşımaktadır. Bu proje doğuda Moğolistan, batıda Fas, güneyde Yemen ve kuzeyde Çeçenistan'a kadar uzanan bir bölgeyi içeren siyasi, ekonomik, hukuki,

sosyal ve güvenlik boyutları barındıran bir dönüşüm stratejisidir (Makdisi, 2015, s.33-39). Bu stratejinin esas amacı bölgedeki enerji kaynaklarına sahip olmak, enerji geçiş güzergâhlarını kontrol etmek ve İsrail'in güvenliğini sağlamaktır. Zira doğal kaynak konusunda sadece enerjinin kaynağı değil güzergâhlar da önemlidir (Ural, 2009, s.143). Çünkü petrol genellikle taşındığı yerle de ilişkilendirilmektedir. ABD ve Orta Doğu denildiğinde akla Büyük Orta Doğu Projesi gelmesine ve bölgede yaşanan her gelişmeyi büyük planların bir parçası görme alışkanlığı olmasına rağmen oğul Bush'un sonrasında Amerikan yönetimlerinin uzun vadeli büyük stratejileri olmadığı söylenebilir (Kor, 2019). Trump ile birlikte görünür hale gelen ABD'nin Orta Doğu'daki stratejik belirsizliğini birbirinden keskin çizgilerle ayırmak mümkün olmasa da karakteristik, bürokratik ve sistemsal temellere dayandırmak mümkündür.

Çok önemli olduğu ifade edilen terörle mücadele konusunda yaşananlara bakılırsa asıl meselenin terör örgütleri olmadığı anlaşılmaktadır. ABD gerek uluslararası sistemde yaşananlar gerekse dış politika tercihlerinden dolayı Orta Doğu jeopolitiğinde yürütülen vekalet savaşlarında devlet dışı silahlı aktör olarak tanımlanabilecek oluşumları vekil olarak kullanma eğilimindedir. Bu noktada ABD'nin bölgedeki stratejik hedefleri arasında bir Kürt devleti kurmak ve bu alandan faydalanmak vardır (Gün, 2014, s.48). 11 Eylül sonrası dönemde Amerikalı dış politika yazarlarının birçoğu yıllardır, özellikle terörle mücadele çerçevesinde DAESH'i ortadan kaldırmak dışında kararlı bir stratejinin görülmediği yanı sıra medyada pek çok kez öldürüldüğüne dair manşet atılan DAESH lideri Ebubekir El-Bağdadi'nin 26 Ekim 2019 ve Kudüs Gücü komutanı Kasım Süleymani'nin 3 Ocak 2020 tarihinde öldürülme haberi sonrası (Koyuncu, 2019) Beyaz Saray'ın bu bölgeye yönelik çelişen ifadelerini ayrıca Irak ve Suriye politikalarından hareketle ABD bürokrasisinin strateji geliştirme ve uygulamada yavaş davranmasını, etkinsizliğini ve uzmanlıktan yoksun oluşunu eleştirmektedir.

Bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanması, üye ülkeler arasında siyasi, iktisadi ve güvenlik alanlarındaki iş birliğinin artırılması ve İran'ın bölgedeki etkisini kırmak amacıyla ortaya konulan Arap NATO'su ya da MESA fikri tekrar gündem haline gelmiştir. Bu fikir Arap Baharı'na kadar uzanmaktadır. Yapıya bakıldığında bazı temel stratejiler dikkat çekmektedir. Bunlardan biri bölgede Türkiye ve İran gibi rakip algılanan aktörlerin gücünü kısıtlama gayretidir. Diğer CIA'in "istihbarat ve terörle soğuk mücadele" konsepti; hedeflerin tespiti ve ele geçirilmesi veya öldürülmesidir.

Trump'ın çerçevesinden bakıldığında, böylesi bir yapının bölgedeki yükü ve sorumlulukları ABD'nin sırtından alabileceği öngörülmektedir (Mengü, 2018). Trump'ın dış politika başdanışmanı Kushner, "Yüzyılın Anlaşması" ismiyle anılan plan ile Filistin-İsrail barış süreci ve Körfez'le ilişkilerin yönlendirilmesi gibi Orta Doğu'nun stratejik dosyalarını üstlenmektedir. Çünkü bu rejimler bölgede İran'ın güçlenmesini kendileri için bir tehlike olarak görülüyor. Buna karşı ABD'nin planı etrafında İsrail ile birleşmek için Filistin sorununu Filistin aleyhine çözüp gündemden çıkarmak isteniliyor. Diğer yandan yeni dönemin Evanjelik Hristiyan sağından olan yabancı düşmanlarını, İslam karşıtlarını, İsrail'e kayıtsız şartsız destek çıkanları ve medeniyetler çatışması çıkartabilecek toplulukları barındırması velhasıl Irak'tan Suriye'ye, Afganistan'dan Filistin-İsrail anlaşmasına oradan İran'a birçok konuda planlar tasarlanıyor (Telci, 2019). Ancak uzun yıllardan beri başkan kim olursa olsun ABD'nin Orta Doğu'daki esas gayesi petrol ve İsrail'in güvenliğini korumak olarak özetlenmektedir.

5.4.1.2 ABD'nin Doğu Akdeniz stratejisi

Batı'daki ekonomik ve siyasal istikrarın sürdürülmesi için vazgeçilmez olan enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ve Batı'ya aktarımını kontrol altında tutmak ABD'nin bölgeye yönelik stratejilerini biçimlendiriyor. Mevcut ve gizil olan bu kaynakların Batı pazarlarına en güvenli ve ucuz yoldan aktarımının bir yolu da coğrafi konumu gereği Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleşmektedir. ABD'nin Doğu Akdeniz stratejisi karşısına küresel güç olarak çıkmaya çalışan Avrupa Birliği'ni dizginlemek ve kontrol altında tutmanın bir aracı görülmektedir. Ayrıca jeopolitik nedenler ile ABD'nin Doğu Akdeniz'e bakışını şekillendiren olgular doğrudan Orta Doğu ile de ilgilidir. ABD, AB'nin girişimlerini kendi önceliklerinin tamamlayıcısı olması doğrultusunda zorlamaktadır (Peköz, 2019). Bunun için BM'den NATO'ya elindeki tüm vasıtaları verimli bir şekilde kullanmaya çabalamaktadır.

ABD birçok stratejik çıkarı ve önemli ortaklarının bulunduğu bir bölge olan Doğu Akdeniz ile; yeni hidrokarbon kaynaklarının keşfi, enerji kaynakları bakımından giderek önemi artan bir bölge olması, bölgedeki enerji kaynaklarının Avrupa'nın enerji güvenliğini ve enerji ithalatını çeşitlendirilmesine katkı yapması yanı sıra Doğu Akdeniz'de terörle mücadele, uyuşturucu madde ile mücadele, insan kaçakçılığı, göç gibi ABD'nin ulusal güvenliğini ilgilendiren pek çok farklı konu sebebiyle yakından

ilgilenmektedir (Yaycı, 2012, s.12). Kimyasal silah kullanılma ihtimalini vurgulayan istihbarat raporlarının ardından ABD donanmasının Doğu Akdeniz'de konuşlanması ilk etapta karşılaşılan her ne kadar enerji güvenliği ve uluslararası su yolları olsa da meseleye daha büyük çerçeveden bakıldığında amacın geniş ölçüde Çin ve Rusya ikilisi ayrıntıya inildiğinde ise 2003 Irak Savaşında olduğu gibi bu güç mücadelesinin birer kilit ve tampon ülkesi olarak Türkiye ve İran olduğunu göstermektedir. Fakat küresel gücünü koruma veya küresel güç olma yolunda ilerleyen ülkelerin, bölgenin istikrarsızlık kaynağını indirgmeden gerçekleştireceği önceliklerin hiçbiri uzun vadeli olmayacaktır. Daha doğrusu Doğu Akdeniz'de istikrarın anahtarı Orta Doğu'da daha kalıcı, kapsamlı ve adil bir çözümün bulunmasıdır.

5.4.2 Rusya'nın güvenlik stratejileri

1990'lı yıllarla Soğuk Savaş döneminin tarihe karışması ve SSCB'nin dağıldığını ilan etmesiyle pek çok alanda görüldüğü üzere Rus güvenlik kavramlarının açık bir biçimde belirlenmesi ve bir ulusal güvenlik stratejisinin ortaya konması konularında bir kargaşa yaşanmıştır. Bu belirsizlik doğrultusunda Rusya 2000, 2009 ve 2015 yılları olmak üzere üç ulusal güvenlik belgesi yayımlamıştır. Bu belgelerde nükleer silahlardan küresel ısınmaya, sınır olaylarından örgütlü suça, NATO'dan, kültürel değerlerin zayıflamasına hatta bilim ve sanat alanındaki gelişimlere kadar her şey güvenliğin alanına dahil edildiği görülmektedir. Bu belgelerde ki kötümser tasvirlerde Rusya'ya yönelik tehditlerin fazlalığı tespit edilmiştir. Rus halkının güvenliğinden sorumlu olan Rus hükümeti yalnız dış tehditlere yönelik değil iç tehditlere de yönelik cevaplar üreteceği ifade edilmektedir (Facon, 2017, s.6-10). Bu tehditler sadece devlete değil aynı zamanda bireylere ve topluma yöneltilmiş olabilir. Her şekilde kastedilen önlemin devletin merkezileşmesi, toplum karşısında güçlenmesi ve düzenin istikrarlı bir şekilde devam etmesi gerçeğinden geçeceği açıktır (Noyan, 2014, s.80-84). Açıklanan belgeler birbirinin devamı niteliğini taşımasıyla beraber; ulusal güvenlik, kamu güvenliği, Rus halkının hayat kalitesinin yükseltilmesi, ekonomik büyüme, bilim ve teknoloji, eğitim, sağlık hizmetleri, istihbarat faaliyetleri, kültür, ekoloji ve çevre yönetimi, stratejik istikrar ve adil stratejik ortaklık konularını içerir. Stratejinin çevre şartlarını önceliyor olması amaçlar değil araçlar temelinde oluşturulduğunun göstergesidir. Bu ifadelere göre yeni güç merkezleri ortaya çıkmakta ve dünya güç dengesi yeniden şekillenmektedir. 2000 yılı ulusal güvenlik belgesi (RNS, 2000) altı ana başlıkta değerlendirilmektedir. Bunlar, iç siyaset alanı

ekonominin durumu, bilim ve teknoloji potansiyeli, ayrılıkçı hareketler, toplumsal ilişkilerin bozulması, terörizm ve örgütlü suçlar şeklinde sıralanmaktadır (Yalçın, 2017, s.149-176).

2000 ve 2009 yıllarının ulusal güvenlik belgelerinde Rusya'ya yönelik dört tehdit dikkat çekmektedir. Bunlar NATO'nun yayılması, iç siyasi sorunlar, terör ve ekonomik sorunlardır. Bu belgelerde yeni şartlara uyum sağlamanın dışında dış politika konusunda önemli bir değişim yoktur. Yurt dışında büyük güç statüsüne vurgu, yurt içinde ise istikrar ve süreklilik temel amaçtır. İlk belgede güvenlik tehditleri dile getirilmiş iken ikincisinde bu tehditlerin büyümeyi engelleme ihtimali sorun haline getirilmiştir. İlk belgenin devamı niteliği taşıyan 2009 yılında yayımlanan belgede (RNS, 2009) tehditlerin önceden görülmesi ve önlenmesi, teknolojik gelişme, otorite, düzen, güç inşası, devletin etkinliğinin artırılması ve merkezileşerek güç biriktirilmesi ifadeleri baz alındığında Rusya'nın güvenlik stratejisinin saldırgan tavrını ortaya koymaktadır (Shchelin, 2016, ss.85-105). Rusya'nın ulusal güvenliğinin diğer genel ilkelerine bakıldığında dünyanın önde gelen devletleriyle eşit şartlara dayalı iş birliğini artırmak, kitle imha silahlarının yayılımına karşı rejimi güçlendirmek, istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetlerini geliştirmek, ülkedeki ekolojik durumu düzenlemek ve askeri olanaklar ile imkanları daha üst düzeye çekerek bu durumun korunması hatta uzayı silahlandırma bu ilkeler arasında yer alır. Devlet ve kamu güvenliği alanında ise diğer ülkelerin özel servis ve teşkilatları, terör ve suç örgütlerinden kaynaklı tehdit alanları oluşturduğu görülmektedir. Rusya sınır komşuları ile sıkı iş birliği ve gerekli teknolojik donanımının kurulmasına da önem vermektedir. Rusya'nın sosyoekonomik önceliklerine ulaşmak içinde bu alanlardaki güvenliğin sağlanması vurgulanmıştır (Aydın vd., 2012, ss.126-128). Sorunların temelinde yatan Rusya ekonomisinin iyi bir performans sergileyememesi sonucu bilimsel ve teknolojik potansiyelin zayıflaması böylelikle Rus yüksek teknoloji endüstrisinin dışa bağımlı hale gelmesidir. Bu doğrultuda devlet kontrol mekanizmaları zayıfladıkça sosyal ilişkilerin bozulması başlamakta, suç ve rüşvet artmaktadır. Sınır güvenliğine yönelik ise iki tür tehlikeden bahsedilmektedir. Birincisi komşu ülkelerin ekonomik, demografik ve dini-kültürel yayılımları ikincisi sınırı aşan örgütlü suçlar ve terör örgütleridir. Rusya, bir yandan Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliklerini engellemeye çabalarken diğer yandan Kafkasya'da iki tampon bölge oluşturmaktadır. Rusya bu iki bölgenin sınır hattında halen asker bulunduruyor. Güney

Osetya ve Abhazya'dan oluşan tampon bölgelerini devlet olarak tanıtmayı sürdürecektir böylelikle Rusya sınırlarına yakın çatışmalar ve ülkelere yönelik toprak talepleri Rusya'nın elindekilerini koruma güdüsünü ön plana çıkarmaktadır. Rus askeri örgütlenme ve savunma endüstrisinin reform ihtiyacı da fon yetersizliği ile birleştiğinde ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Yalçın, 2017, ss.149-176).

2015 yılı Rusya ulusal güvenlik strateji belgesi (RNS, 2015) ise önceki iki belgeye nazaran bazı açılardan önemli bir kırılma noktası taşır. Belgedeki kırılma noktaları ve öne çıkan önemli hususlar özetlenirse; yolsuzluk ve renkli devrimler Rusya için öncelikli tehditler görülmektedir. Belgeye göre turuncu devrim ve benzeri Batı destekli hükümet değişiklikleri Rusya ulusal güvenliği, ülkenin toprak bütünlüğü ve istikrarı bakımından tehlike arz etmektedir. ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde ve NATO'daki müttefikleri, Rusya ve Çin'in orta menzilli yeteneklerinin algılanan değerini düşürmek için ABD'nin attığı adımlar karşısında bu iki ülkenin iş birliği yapacaklarını tahmin edeceklerdir. Özellikle Rusya orta menzilli nükleer kuvvetler anlaşması sonrasında aynı SSCB'nin 1980'de yaptığı gibi ABD'yi bölgesel müttefiklerinden ayırmak ve ABD'nin Asya-Pasifik ve Avrupa-Atlantik bölgelerindeki müttefiklerinin özellikle de Güney Kore, Avustralya, Japonya'nın aralarını bozmak için bu durumdan faydalanacaktır. Kimyasal ve biyolojik silah tehditleri, NATO genişlemesinin sınırı aşması ve ülkelerin Batı yönelimli politikalarını sürdürmeleri halinde karşı tarafa Rus tehdidiyle karşılaşacaklarını gösteren bir uyarı verilmektedir (Örmeci, 2016). 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakıyla zirve yapan Moskova-Kiev krizinin temeli Ukraynalı karar alıcıların Rusya'ya karşı Batı'yı tercih etmesine dayanır. 2019 Kerç Boğazı Krizi de bu doğrultuda okunabilir. Ukrayna'daki darbe yönetiminin düşman Rusya imajı oluşturması ve Rusya'nın maruz kaldığı enformatik savaş bu hususlar arasında yer alır. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte haber ve istihbarat servisleri internet üzerinden yürütülen propaganda ile ilişkili hale gelmiştir. Bu sebeple benzer konularda çeşitli önlemlerin alınması Rusya'nın güvenlik stratejisine dahildir. Askeri gücün kullanımı konusu güncel strateji belgesinde Rusya'nın askeri güce başvurmalarının yegâne gerekçesi olarak diğer yöntemlerin ulusal çıkarları korumaya yetmemesi durumunda olması gerektiği belirtilmektedir. Son olarak ekonomik istikrar tehlikesi ve ekonomiyi iyileştirme planlarıyla birlikte Çin, Hindistan, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmek istediği de ifade edilmektedir. Rusya için Şangay İş Birliği Örgütü ve Avrasya Ekonomik Topluluğu gibi Avrasya'ya hitap

eden kurumlar bölgesel ekonomik, politik entegrasyon süreci ve stratejik açıdan elzemdir (Zatsepin, 2016, s.82-84).

Rusya'nın güvenlik stratejisine dair ortak eylem planları; ulusal ekonominin rekabetçiliğini artırmak, siber istihbarat imkanlarını güçlendirmek, sivil toplum ve demokrasi algısını geliştirmek, toprak bütünlüğü, egemenlik ve anayasal sistemi garantiye almaktır. Rusya'nın eylemleri; stratejik istikrar desteklenmeli, çok kutuplu bir dünyada karşılıklı faydaya dayalı ilişkiler geliştirilerek bölgesel iş birliklerine gidilmeli böylece Rusya Federasyonu bir dünya gücüne dönüştürmeli ilkesine dayamaktadır. Fakat Rusya her ne istiyorsa öncesinde ekonomik kırılganlığının ve teknolojik bağımlılığının önüne geçmesi gerekmektedir.

5.4.2.1 Rusya'nın Orta Doğu stratejisi

11 Eylül olayları ve Arap Baharı'nın etkisinin hissedildiği bir dönem geçiren Rusya süper güç olma, eski Sovyet ülkelerini etkileme ve olası rejim değişiklikleri ile mücadele etmek için etkin bir strateji izlemenin gerekliliğini anladı. Boris Yeltsin'in 1990'lardaki başkanlık döneminde Rusya'nın Orta Doğu'daki amacı pek de net değildi. Yeltsin döneminde bölgede tutarlı bir politika inşa edilememiştir. SSCB'nin yıkılmasını takiben Orta Doğu devletlerine silah satışında ve ülkenin bölgedeki müttefiklerine finansal yardımında ciddi bir azalış yaşanmıştır. Vladimir Putin, Yeltsin'in yerine geçtiğinde Orta Doğu, Moskova'nın siyasi önceliği haline geldi. Aslında 2000'lerin başında Rusya, Batı'nın başlattığı uluslararası terörle mücadele planına katılmaya karar verdi. Putin Rusya'yı Orta Doğu'daki yeni güç dengesinin inşasında meşru bir aktör olarak görmesiyle amacı yalnızca bölgenin yabancısı olarak gördüğü ABD'yi devre dışı bırakmak değil en önemli sebep Orta Doğulu güçlerin karşı karşıya kaldıkları güvenlik tehditlerinin herkesten çok Rusya'ya güvenlik tehlikesi oluşturuyor algısıdır (Monaghan, 2013, s. 1221-1236). Rusya bu tehditleri en aza indirme stratejisinin bir bölümü olarak bölge genelinde askeri kabiliyetini artırma yoluna gitmektedir. Bu strateji kapsamında Rusya bir taraftan Orta Doğu'daki eski askeri üslerini yeniden hareketli hale getirirken diğer taraftan da bölgedeki en büyük silah sağlayıcılarından biri oldu. Rusya'nın özellikle Orta Doğulu müttefikleri Suriye ve Libya konusunda hassasiyetleri vardır. Libya'daki NATO destekli operasyon karşısında sessiz kalarak görmezden gelen Medvedev'e karşın Putin, sıcak denizlerdeki son limanı ve müttefiki Suriye konusunda oyun değiştirici bir rol oynadı.

Rusya'nın Suriye'deki tavrı ilk olarak kendi arka bahçesi olarak gördüğü Sovyet ülkelerinin bulunduğu coğrafyalara üçüncü ülkelerin girişimlerini etkileyecektir (Şahin, 2019, s.204).

Rusya'yı uluslararası sistemden soyutlama politikaları başarısız olmaktadır. Bunun önemli örneği Orta Doğu'da Rusya'nın artan etkisi olarak verilebilir. Bu etki sadece Rusya'nın bölgede askeri ve istihbari gücünün artırması ile değil aynı zamanda Suriye savaşında Türkiye, İran ve Irak gibi bölge devletleri ile iş birliği içinde sorunu çözme çabaları şeklinde kendisini göstermektedir. Rusya yönünü faydacı hedefler ve ABD tek kutupluluğunu dengeleme girişiyle Orta Doğu başta olmak üzere dünyanın değişik bölgelerine çevirmeye başlamıştır (İnat, 2018). Yeltsin'in ikinci ve Putin'in ilk başkanlık dönemlerinde Çeçen sorunu sebebiyle Müslüman aleminin desteğini almak adına bölge ülkeleriyle ilişkiler geliştirilmeye başlanmıştır. Putin, ekonomiyi de dış politikanın bir aracı olarak algılamış ve bölgede bu çizgide girişimlerde bulunmuştur. 11 Eylül sonrası dönemde Rusya, Orta Doğu'da Türkiye ve İran'la oluşturduğu iş birliği sayesinde gelenekselleşmiş ABD üstünlüğüne önemli bir darbe vurarak ABD'nin neden olduğu boşluğu gidermiş olacaktır. Rusya ABD'ye göre daha düşük bir ekonomik ve askeri güce sahip olmasına rağmen istihbarat gücünü daha etkili kullanmış ve amacına uygun bir strateji takip ederek başarı sağlamıştır (Yılmaz, 2007, s.316). Ayrıca Rusya, Suriye savaşında ABD'nin Suriye ve Orta Doğu ile ilgili belirsizliği olması ve sürekli değişen stratejisinin zayıflığından yararlanarak Putin tarafından gerçekleştirilen askeri yenilikleri daha da geliştirilen silah teknolojisini ve istihbaratın etkisini test etmeye fırsat oluşturdu.

5.4.2.2 Rusya'nın Doğu Akdeniz stratejisi

Rusya'nın ekonomik ve askeri çıkarlarının birleştiği bir konumda bulunan Doğu Akdeniz, Kremlin'in Orta Doğu ülkeleri üzerindeki stratejilerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Rusya yüzyıllardır birçok sistem ve rejim değiştirse de sıcak denizlere inme stratejisinin her dönemde var olduğu ancak zamanla yöntem ve biçim değişikliğine uğradığı bilinmektedir. Suriye krizi bu durumun örneğidir. Rusya'nın Suriye iç savaşına doğrudan müdahale etmesi ve Moskova-Şam hattındaki istihbarat iş birliği aynı zamanda sıcak denizlere inme politikasının bir parçasıdır. Bu doğrultuda Moskova'nın Suriye'de iki hedefi olduğu görülmektedir. Birincisi Rusya'nın Suriye'deki askeri üslerini koruyarak bölgedeki varlığını sürdürmesi ikincisi ise Doğu

Akdeniz'deki ekonomik varlığını artırmasıdır (Katz, 2016). Bu amaçlar noktasında Rusya'nın asıl gayesi Esed rejimi değil Doğu Akdeniz'deki çıkarları olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Kremlin'in stratejik önceliği Şam değil Tartus ve Lazkiye limanları olmuştur.

Rusya'nın ekonomisi temelde doğal gaz ve petrole bağlıdır. Moskova ekonomik çıkarlarını takip etmenin dışında bölgede güvenilir bir tedarikçi olmayı öngörmektedir. Bu anlamda Rusya Esed'i desteklemekten ziyade Doğu Akdeniz'de kendisi için ekonomik ve askeri bir dayanak noktası oluşturmayı ayrıca Suriye iç savaşı sona erdiğinde bölgede hâkim bir konumda olmayı hedeflemiştir. Bu yönüyle Rusya'nın stratejisinde küresel düzeyde ABD ve Avrupa, bölgesel düzeyde ise Türkiye, İran, İsrail ve Mısır önem taşımaktadır (Özdemir, 2018, s.14). Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları ve Rusya'nın bu bölgede enerji tesisleri kurma faaliyetleri bölge ülkelerini yakından ilgilendirmektedir. Rusya için Türkiye ve İran'ın coğrafi güç birliği, enerji koridorları bakımından kritik önem taşımaktadır.

Rusya dünyada enerjiyi boru hatları yoluyla kullanarak yumuşak gücünü kabul ettiren bir ülke konumundadır. Bu çerçevede devlet destekli enerji şirketleri sayesinde dünya enerji stratejilerine yön vermeyi planlamaktadır. Doğu Akdeniz'de doğal gaz ve petrol yatakları bulunmadan evvel Rusya, Türkiye üzerinden enerji talebi artan İsrail'e doğal gaz aktarımını tartışırken şu an İsrail üzerinden Avrupa'ya aktarılacak hatlar üzerinde konuşulması bile bölgedeki karmaşık durum hakkında verilebilecek en iyi örneklerdendir. Rusya mecburi olarak izlediği politikaları enerji güvenliği kapsamında şekillendirmek durumundadır (Noyan, 2014, s.89-91). Son yıllarda Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji kaynakları ise dünyada enerji ihracında lider ülkelerden olan Rusya'yı kaygılandırmış istihbarat gemileri ve uçaklarını bölgeye sürdürmüştür. Zaten tarihi açıdan kurulmuş ilişkiler çerçevesinde ve bu bölgede yer alan devletler aracılığıyla rakipleriyle hem yakın olup hem de ortaklıklarını sürdürerek enerji konusundaki liderliği sağlamak için bölgeye ilgisini artırmıştır.

5.4.3 Çin'in güvenlik stratejileri

11 Eylül sonrası dönemde Çin güvenlik stratejisinin erken aşamadaki temel esasları; barış içinde birlikte yaşayarak Dünya barışının korunması ilkesini uygulamak, tüm ülkelerle iş birliğini ve dostluk ilişkilerini geliştirmek, anlaşmazlıkları barışçıl yollardan çözmeye çalışmak ve çatışmalardan kaçınmak yanı sıra ekonomik

küreselleşmeye etkin şekilde katılmak şeklinde belirlemiştir. 2006 yılında yayımlanan Çin ulusal savunma beyaz kitabının (CDWP, 2006) üç aşamalı stratejisinde; silahlı kuvvetlerin bilgi odaklı düzeye çekilmesi, 21. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde istihbarat temelli savaşlarda üstünlük sağlamayı ve tüm tarafların kazançlı çıkacağı uzun vadeli ekonomik atılımlar planlanmaktadır. Çin stratejik yoğunluğunu ekonomi merkezli, çok taraflı stratejik kuvvet ve ulusal güç izdüşümü geliştirme yönünde yürütmektedir. 2004 yılından itibaren gelişmiş ülkelerin orduları ile olan teknoloji açığı Çin için kaygı veren bir durum haline gelmişti (Aydın vd., 2012, ss.135-138). Bu yüzden Çin teknolojik gelişmeleri öncelemeye başladı. ABD'nin bütün çabalarına rağmen Çin teknoloji transferi için farklı yollar bulabilmektedir. Dikkat edilmesi gereken husus bu yolları sağlayanların en çok da ABD'nin yakın müttefikleri arasından çıkmasıdır. Çin'in geleneksel nükleer stratejisi ABD'den gelecek bir nükleer tehdide karşı asgari caydırıcılığı oluşturacak füze kabiliyetlerine sahip olmaktır. Çin, ABD ile iyi ilişkiler geliştirme gayretindedir. Çünkü Çin, silahsızlanma ve silahların denetimi konusunda uluslararası olarak uygulanan kural ve uygulamaların takviye edilmesini ve geliştirilmesini talep etmektedir. İyi bir uluslararası üye gösterisi yapmak ve üstünlüğün kendisinde olacağına inandırmak planının esas amacıdır (Anderson, 2018, s.114).

Çin, ihtiyaç duyduğu petrolün yaklaşık %70 kadarını Malakka Boğazı yoluyla ithal ettiğinden Çin hükümeti beyaz kitabında ulusal güvenlik hedefleri arasında Çin'in toprak bütünlüğü ve egemenliği yanında deniz hakları ve çıkarlarının korunmasına da yer verilmektedir. Kore'nin bölünmüş yapısı, Tayvan sorunu, Güney Çin Denizi ve Sparatli adaları, ASEAN'ın giderek siyasi ve güvenlik kimlikleri edinmesi, Amerika'nın Vietnam ile yakınlaşması, Orta Asya Cumhuriyetleri ile doğal gaz ve petrol ticaretinde Amerikan etkinliğinin devam etmesi, ABD'nin Hindistan ve Japonya ile yakın ilişkileri gibi başlıklar iki devleti karşı karşıya getirme ihtimali taşımaktadır. Ülkenin gelişmiş doğu kıyılarına petrol ve doğal gazın ulaşabilmesi bağımsızlık hareketleriyle öne çıkan Doğu Türkistan ve Tibet bölgesinin önemini artırmaktadır. Doğu Türkistan'daki otoritesini korumak dışında doğal gaz ve petrol ihtiyacının önemli bir kısmını İran'dan sağlamakta olan Çin, Orta Doğu petroleri üzerinde denetimi sağlamış olan ABD'nin Orta Asya ve Hazar bölgesinde de muhtemel bir kontrolünü veya tesirini engellemek istemektedir (Kane, 2002, ss.140-145). Bunun için Orta Asya ülkelerine oldukça ılımlı politikalarla yaklaşmakta ve bu hususta

kendisine uygun gördüğü eski süper güç Rusya ile olan iş birliğini ŞİÖ kapsamında geliştirmektedir. Çin, Asya-Pasifik dünyası içinde bulunduğu coğrafi konumu, pazar olanakları, nükleer gücü, gelişmekte olan askeri kuvveti, geniş istihbarat ağı ve süratli işleyen ekonomik kalkınma hareketleriyle bölgesindeki en önemli güç merkezidir. Bu anlamda en önde gelen bölgesel rakibi ise Japonya'dır. ABD-Japonya ittifakının bozulması Çin'in bölgesel çıkarınla uyumlu olacaktır. Çin'in mevcut kapasitesi bölgesel değil uluslararası ölçekte bir dış politikaya yönelmiştir. Çin-Rusya ilişkileri oldukça karışık zeminedir. Rusya çok kutuplu dünya istemekle birlikte Çin'in kontrolsüz bir şekilde büyümesini istememekte fakat ABD'ye karşı Çin ile denge bulmak durumundadır (Şöhret, 2011). Orta Asya'yı Rusya'nın yanı başından ele geçirmeyi planlayan Çin'in Tibet ile ilgili korkusu, Hintli nüfusunun artması neticesinde Hindistan'ın kontrolüne girmesi riskidir. Tibet, Çin için aynı zamanda Himalayalara çıkış kapısıdır. Birçok etnik grubun göç yolu üzerindeki bu kapı kontrol edilmez ise Uygur Türklerinin yaşadığı Sincan da bağımsızlığa uzanabilir. ABD'nin Hindistan ile 2001'de başlayan stratejik iş birliği Hindistan'ı Çin ile istihbarat ortaklığı oluşturmaktan alıkoymamaktadır. Çin ve Hindistan gizli servisleri müşterek bir istihbarat merkezi kurarak, 2008 yılı itibarıyla istihbarat alışverişine resmen başladılar. Hindistan ve Çin arasındaki sınır bölgesi Hindistan ve Pakistan arasında sorun olan bölgeye yakındır. Çin'in açık şekilde Pakistan'ın yanında yer alması Hindistan için önemli güvenlik sorunları oluşturmaktadır. Çin ise Hindistan'ın artan deniz gücü, füzeleri ve uzay teknolojisi geliştirme çabalarını dikkatle takip etmektedir (Yılmaz, 2009). Hindistan ekonomisi de Çin'inki gibi gelişmekte ve nüfusu da Çin'e rakip olacak boyutlara yaklaşmaktadır. 21.yüzyılın ilk çeyreğinde Asya-Pasifik bölgesinde Çin'in artan askeri hareketliliği ve yumuşak güce yoğunlaşması dikkat çekicidir. Bu strateji yumuşak güçten sert güce geçişi simgelediğinden yakından izlenmesi gereken bir süreçtir. Kuzey Kore ile ilgili nükleer konuların çözülmesi için gerçekleştirilen görüşmelerde Çin etkin rol oynamaktadır. Bu doğrultuda Çin askeri gücünü modernize ederek küresel güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Çin güç izdüşümü, enerji güzergahlarını kontrol eden Hazar, Orta Doğu, Tayvan-Mançurya-Malakka Boğazı ve Hint Okyanusu eksenli istihbari güç kullanım yeteneğini geliştirmeyi hedefe koymaktadır. Çin'in diğer bir amacı uzaya dayalı araçlar ile vuruş sistemlerinde erken ikaz ve isabet sağlamaktır (Türker, 2019).

22 Temmuz 2019 tarihli yeni dönemde Çin'in Ulusal Savunması başlığıyla yayımlanan güncel strateji belgesinde (CDWP, 2019) ise henüz dünyanın huzurlu bir gezegen olamayışı ifade edilirken çok kutuplu bir düzenin ortaya çıktığı belirtilmektedir. İran'ın nükleer silah sahibi olması ve Suriye'de devam eden iç savaş konusuna da yer verilen dokümanda, Asya Pasifik bölgesinde güvenliğin genel anlamda istikrarlı olduğu belirtilmiştir. Asya Pasifik'teki güvenlik durumuna ayrılan alt başlıkta Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ) ve ASEAN'ın Asya Pasifik güvenliğine olumlu katkısına yapılan vurgu önemlidir. Dünya stratejik ve ekonomik merkezinin Asya Pasifik bölgesine kaydığına dikkat çekilirken ABD'nin bölgedeki ülkelerle askeri ittifaklarını güçlendirmesi ve bölgeye müdahale etmesi, bölgesel güvenliği tehdit ettiği belirtilmektedir (Noyan, 2014, s.132). Askeri Alanda Devrim (AAD) konusuna önem veren Çin, bunu Çinli özelliklere sahip AAD şeklinde gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu devrimin alt başlıklarını ise yapay zekâ, büyük veri, kuantum bilgisi, bulut teknolojisi ve nesnelerin interneti kavramları şekillendirmektedir. Çin, silahlı kuvvetlerini dünyanın önde gelen ordularının gerisinde görmekte ve bu alanlarda gelişimini tamamlamayı planlamaktadır. Genel anlamda ve ayrıntılı düzeyde yolsuzlukla kapsamlı bir mücadelenin vurgulanmış olması göstermektedir ki devasa büyüklükteki Çin ordusunda yolsuzluk ve disiplin konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Çin'in Kore sorunu, İran'ın nükleer silahlanması meselesi ve Suriye sorununda yapıcı bir rol oynadığı belirtilmiş ayrıca silahlanma yarışına karşı olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada Rusya-Çin askeri ilişkilerine ayrıntılı biçimde değinilmiş ve iki ülkenin kapsamlı stratejik bir ortaklık içinde olduğunun altı çizilmiştir (Türker, 2019). Çin 2018 yılında ilk kez Vostok Tatbikatı'na katılımını özellikle vurgulamış Çin'in 14 kara sınırı komşusunun 12'si ile sınır sorunlarını çözdüğü ve bölgede bulunan sekiz ülke ile de anlaşmalar imzaladığı belirtmiştir. Çin'in ulusal savunma hedefleri ise hemen ilk kısımda sıralanmıştır. Bunlardan en önemlileri; Tayvan'ın bağımsızlığını engellemek ve buna karşı koymak, Tibet'in bağımsızlığı ve bir Doğu Türkistan oluşturulması fikrinin taraftarlarını baskı altına almak, Çin'in uzay, istihbarat ve siber alanda güvenliğini sağlamak şeklinde sıralanmıştır. Çin ulusal savunma ve askeri gelişimi kapsamındaki stratejik hedeflerine gelince; 2020 yılına kadar mekanizasyonun ve bilgiye dayalı bir yapının oluşturulması, 2035 yılına kadar askeri teori, organizasyonel yapı, askeri personel ve donanımların modernizasyonunun gerçekleştirilmesi, 2050 yılına kadar Halk Kurtuluş Ordusu'nun birinci sınıf bir silahlı kuvvetler haline getirilmesidir (Akçay, 2019, ss.1-6). Çin'in

askeri dönüşümü ve yenilikler kapsamında dikkat çeken deniz kuvvetlerine verilen özel önemdir. Deniz kuvvetlerinin yapısını kıyı sularında harekattan açık denizlerde harekâta ayrıca kuvvet aktarımına odaklanacak şekilde oluşturan Çin, uzak denizlerde görev yapabilecek ve stratejik fayda sağlayacak bir deniz kuvvetlerine sahip olma amacını gütmektedir.

Çin'in 1984 yılında İngiltere'yle imzaladığı ortak deklarasyon uyarınca 1997 senesinde devraldığı bir devlet iki sistem modeli ve modelin içerdiği Çin'in Hong Kong Özel İdari Bölgesi'nde, suçluların Çin'e iadesi tasarısına yönelik protestolar Pekin yönetiminin söyleminde yaptığı değişiklik ve bölgenin sınırına gönderdiği askeri araçlar Hong Kong'daki hareketliliği daha da artırabileceğine işaret ediyor. Ayrıca bölgesel güvenlik mimarisinin uluslararası rekabeti de yükseltecek bir kapsamda etkileneceği ifade edilebilir (Korkmaz, 2019). Tüm bunlar yanı sıra Çin, stratejisi gereği yüksek kalkınma hızını devam ettirebilmek için iç karışıklıklar ve küresel bir çatışmadan kaçınmaktadır. Çin'le ilgili kötümser senaryo; sahip olduğu kültürel, coğrafi ve dil bakımından önemli farklılıklarla birlikte enflasyon, bölgesel gelir eşitsizlikleri, büyük çaplı göçler gibi ekonomik sebeplerle ülkenin bölünebilme ihtimalidir.

5.4.3.1 Çin'in Orta Doğu stratejisi

Orta Doğu bölgesi, Çin için hem sahip olduğu enerji kaynakları hem de büyük bir pazar oluşturmamasından dolayı yüksek önem arz etmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası politikada yaşanan gelişmeler Çin'i de etkilemiş ve Pekin yönetimi Orta Doğu'yu dış politikasının önemli bir parçası haline getirmiştir. Bu gelişmelerin nedenleri arasında öne çıkan unsurlar; 1980'de başlayıp İran-Irak Savaşı sırasında oluşan silah pazarının tesiri, Çin'in artan enerji ihtiyacına cevabın Orta Doğu bölgesinde olması, Doğu Türkistan ve benzer alanlardaki mücadeleye yardımları ve dış destekleri engelleme isteği, ABD ile olan küresel mücadelede Orta Doğu bölgesinde hakimiyet kurma çabasıdır. Pekin yönetimi Orta Doğu'da bölge devletlerinin kendi aralarındaki siyasi konularında taraf olmamayı ve meseleleri büyük ölçüde göz ardı ederek ekonomi odaklı bir dış politika takip etmeyi tercih etmiştir (Şöhret, 2011). 11 Eylül olayları sonrasında dünyada başlayan büyük değişimle birlikte Çin, Arap ülkeleri ile yeni bir ortaklık sürecine girmiştir. "Ahenkli Dünya" politikası çerçevesinde Çin, Arap dünyası ile olan ilişkilerindeki yeni dönemi üç ana

başlık altında toplamıştır; siyasi alanda karşılıklı güven ve eşitlik, ekonomik ve ticari ilişkiler, kültürel yakınlık. Ancak bu dönemde Çin'in Orta Doğu'da üstlendiği siyasi ve istihbari rolü kısıtlı düzeyde kaldığından dolayı uyguladığı politikalarının bölge üzerindeki etkisinin de sınırlı olduğunun söylenmesi mümkündür. Bu kısıtlı alanın bir tarafında da Orta Doğu ülkeleri ile Çin arasında Doğu Türkistan ve diğer bölgelerdeki Müslümanlara yönelik baskılar sebebiyle İslam dünyasında oluşabilecek tepkiler vardır. Çin ekonomik ilişkileri ve enerji güvenliğini sürdürebilmek için Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri ile ilişkilerini devam ettirmeye çalışırken Irak, Libya, Yemen ve Suriye'de değişen koşullara göre siyasi yönden farklı iş birlikleri geliştirmiştir (Alagöz, 2019, s.103-109). İlk bakışta birbirleriyle çelişen bu politikalar Orta Doğu'daki hareketliliğin göstergesi olduğu kadar Çin'in özellikle 2011 sonrası ABD'den bağımsız bir politik ve diplomatik söylemlere başvurduğunun da kanıtıdır. Bu değişimin merkezine jeopolitik öncelikler alınsa da Çin'in dünya siyasetine çok kutuplu bir düzen ve çok taraflı diplomasi söylemi ile uyarlılık göstermektedir.

Xi Jinping ilk defa 2013 senesinde kamuoyuna duyurduğu “Bir Kuşak Bir Yol” projesiyle Orta Doğu ve Avrupa'yı doğrudan Çine bağlayacak kendisine ve bölge ülkelerine ekonomik pek çok üstünlük sağlayacağı yeni bir proje ortaya koymuştur. Biri deniz diğeri kara olmak üzere iki ayaktan oluşan bu projenin birinci ayağı Güney Çin Denizinden başlayıp Kızıldeniz'den Avrupa'ya ulaşırken diğeri ayağı ise eski İpek Yolunun Orta Asya ve Orta Doğu'yu birleştirmesiyle Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzanması planlanmaktadır. Bu projeler, Çin pazarının pek çok ülke pazarına daha rahat açılması, Orta Doğu ve Asya gibi enerji zengini bölgelerden Çin'in artan enerji talebinin karşılanması ve istihbarat ağının genişletilmesini hedeflemektedir. Proje geçtiği yerleri kara ve demir yolu, petrol ve doğal gaz boru hatları, limanlar ve diğer altyapı projeleriyle önemli bir cazibe merkezi haline dönüştürmesini amaçlamıştır. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Orta Doğu'ya yapmış olduğu son ziyaretinin merkezinde de bölge ile ekonomi temelli ilişkilerin artırılması ve bu projenin hayata geçirilmesi yönünde destek arayışı vardır. Günümüzde doğal gaz ve petrol gibi enerji kaynakları ve tedarikçileri Çin için stratejik öneme sahiptir ve bunun için Orta Doğu ve Afrika ülkeleri ile ilişkiler büyük önem taşımaktadır (İstikbal, 2019). Bu hususta Çin ile Orta Doğu devletleri arasındaki ekonomik ilişkiler üç ana ekseninde biçimlenmektedir; Çin'in enerji ihtiyacı ve güvenliği özellikle petrole olan talebi, Çin'in Orta Doğu devletlerine silah tedariki ve Çinli şirketlerin Orta Doğu'ya ürün ve hizmet ihracatıdır.

Siyasi ilişkilerde öne çıkan meseleler ise İslam dinine yönelik algısal veya gerçek sorunlar, dünya genelindeki Müslümanların ortak meseleleri, İsrail-Filistin ilişkileri, İran'ın nükleer programı, ABD'ye karşı gelişen Çin-Rusya direnci, Çin'in Tayvan konusundaki hassasiyeti ve Çin'in mevcut siyasal rejimini korumak olarak okunabilir.

5.4.3.2 Çin'in Akdeniz stratejisi

Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz hareketliliğinden sonra Çin de doğrudan Doğu Akdeniz küresel mücadelesinde yer almaya başladı. 21. yüzyılda İpek Yolu projesi Çin'in Orta Asya, Orta Doğu, Rusya ve Avrupa'yı karadan birleştiren bir "kuşak" ve Güneydoğu Asya, Güney Asya, Doğu Afrika, Orta Doğu ve Akdeniz'i birleştiren bir deniz "yol"undan, Batı pazarlarına daha kolay ve az maliyetle ulaşması hedefine hizmet etmektedir. Çin'in Kuşak ve Yol projesi açısından Doğu Akdeniz kritik önemdedir. Bir taraftan Kara İpek Yolu olan Orta ve Güney koridorlarının bitişiğidir diğer taraftan Deniz İpek Yolu'nun güzergâhıdır. Bu gelişmeler ise Avrupa Birliğini ticari bakımdan Çin'e komşu yaparken aynı zamanda Doğu Akdeniz'de gerçekleşecek ticari faaliyetleri adeta Güney Çin denizinde icra ediyormuşçasına tedarik edecek ve lojistik güvenliği yönünden rahatlatacaktır. Çin'in Akdeniz bölgesine verdiği önem Avrupa Birliği bağlamında düşünüldüğünde Avrupa Birliği, Çin için büyük bir pazar ve büyük ticaret ortaklarından biri. Böylelikle Çin, bu pazara daha uygun şartlarda ulaşabilmenin yollarını aramaktadır. Fakat Çin'in bölgeye ilgisi yalnızca ticaretle sınırlı değil ayrıca stratejiktir (Okur, 2017, ss.45-50). Rus ve Çin savaş gemileri, Doğu Akdeniz'de iş birliği ve operasyonel uyum seviyesini artırmak amaçlı olarak birlikte çalışmalar yapmıştır. 2018 yılındaki tatbikattan sonra Çin savaş gemilerinin Doğu Akdeniz'deki varlığı ile Çin'in bölgeye olan stratejik ilgisi açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Güney Avrupa ve Akdeniz havzasındaki limanların Çin için büyük önemi vardır. Bu yüzden Çin Devlet Şirketleri son yıllarda Akdeniz'de var olan limanların işletmesini devralmışlar veya yeni limanlar inşa etmişlerdir (Yücel, 2019, ss.8-12). Çin deniz yoluyla yürüttüğü İpek Yolu projesinde limanları stratejik noktalar olarak görmektedir. ABD ise Çin'in kontrolündeki limanların istihbarat amaçlı kullanılmasından endişe etmektedir. Bu stratejik noktalar Çin'in küresel alandaki yumuşak gücünün bir parçası olarak görülebilir.

Sahip olduğu kaynakları ve gizili akıllıca yöneten Çin, 11 Eylül sonrası dönemin yükselen yıldızı olarak küresel sistemin etkin bir oyuncusu haline gelmiştir.

Yakaladığı ekonomik gelişmenin devamlılığı amacıyla ticaret yaptığı pazarlara ulaşmak için gerekli yolları açık tutma ve üretimi kesintisiz sürdürme gayesi, enerji kaynaklarının da sürekli ve uygun koşullarda temini Çin açısından büyük önem taşımaktadır. Çin'i bu bölgede olmaya iten çeşitli sebepler vardır. Bunların başında sahip olduğu enerji temini ve ticari ilişkiler gelmektedir. Çin öncelikle bölgede Kuzey Afrika devletlerinde etkili olmuş sonrasında kademeli olarak bütün devletlerle ilişkilerini geliştirme politikasına gitmiştir. BM kapsamında Barışı Koruma faaliyetlerine dahil olarak barış içinde birlikte yaşama ilkesine uygun duruş sergilemeyen Pekin, Doğu Akdeniz ile Orta Doğu'yu Avrasya'da da söz sahibi olmak için hâkim olunması gereken bölgeler görmektedir (Noyan, 2014, s.137-140). Gittikçe artan enerji ihtiyacı ve ticaretini sürdürebileceği pazarlara olan gereksinimi devam ettiği sürece Çin, Doğu Akdeniz'de olacak ve karar süreçlerine daha fazla katılma çabası gösterecektir. Mevcut dönemde Doğu Akdeniz'de satın aldığı limanların sayısı ve istihbarat faaliyetlerinin artması Çin'in kalıcı olduğunun diğer bir göstergesidir.

5.4.4 İngiltere'nin güvenlik stratejileri

Başarısız devletler ve kırılğan rejimlerden dolayı oluşabilecek küresel istikrarsızlık yanı sıra çatışmayı öncelikli tehdit olarak gören İngiltere bu tehditlere karşı ise takip, koruma hazırlanma, önleme, vazgeçirme, ortaya çıkarma, yoksun bırakma, kapasite inşası, istihbarat, uluslararası iş birliği, erken harekete geçirme, çok taraflılık, entegre yaklaşım, veri toplama, bütçeyi artırma gibi önlemlerle cevap verilmesini planlamıştır. Güncel güvenlik anlayışına göre İngiltere artık hiçbir devlet tarafından ciddi bir tehdit altında değildir. Onun yerini hem uluslararası istikrarı hem de İngiltere'yi tehdit eden birbirine bağlı tehlike ve riskler kümesi almıştır (Kıratlı, 2016, ss.218-224). Bu anlamda asıl tehdit terörizm, kitle imha silahları, çatışmalar, başarısız devletler, salgın hastalıklar ve sınır ötesi suçlardır. Bu tür karmaşık tehditlerle mücadele için her an tetikte olmak ve erken harekete geçerek önleyici tedbirler almak gerekir. İngiltere savunduğu değerler için uluslararası meşrutiyet aramalı ama bulamazsa da klasik ittifaklarla ilerlemekten çekinmemelidir söylemi kimlik uğruna her yolun mubah olduğu fikrini göstermiştir. Dış politika ve güvenlik, iç güvenlik ve uluslararası güvenlik, askeri çözümler ve askeri olmayan çözümler hepsi birbiriyle ilişkili olduğundan hükümetin tüm birimleri aralarında uyumlu ve iş birliği içinde çalışma biçimi öngörülmüştür (Aydın vd., 2012, ss.132-134). Temelde strateji, güvende olmak isteyen bir devlet güçlenmelidir şeklindeki inanişe dayandırılıyor.

Başbakan G. Brown, güvenlik ve savunma alanlarında İngiliz menşei bir araştırma merkezi olan RUSI’de yaptığı konuşmasında, güvenlik meselelerinin yadsınmaz bir biçimde birbirleriyle bağıntılı olduğunu yeni güvenlik ortamında enerji, ulaştırma, göç, sosyal güvenlik ve sağlık alanlarının da öne çıktığını belirtmiştir. Fakat kurumsal iş birliğine vurgu yapılmadı. Açıklama ve ardından yayımlanan belgeye göre İngiliz güvenlik stratejisinde İngiltere’ye yönelik risk ve tehditler şöyle sıralanmaktadır; terörizm, nükleer silahlar ve diğer kitle imha silahları, ulusu aşan organize suçlar, küresel istikrarsızlık ve çatışma, kırılma ve başarısız devletler, sivil acil durumlardır. Bunun yanında devlet kaynaklı tehdit ihtimali çok düşük sayılmakla beraber uzun vadede meydana gelebilecek kırılma ve gelişmelerin belirebileceği ele alınmaktadır. İngiltere’ye karşı belirli bir ülke veya ittifak olmamakla birlikte yabancı istihbarat teşkilatlarının askeri olmayan örtülü faaliyetleri çevresinde ekonomik ve siyasi istihbarat sağlama, askeri ve sivil projelere ilişkin hassas teknoloji çalma çabaları ile devlet destekli terör ve siber saldırılar bu tehditler içinde değerlendirilmektedir (Yalçın, 2017, ss.137-151). İngilizlerin ulusal güvenlik öncelikleri bölgesel açıdan şu şekilde sıralanmaktadır; bölgesel çatışmaları önleme ve terörle mücadele kapsamında Afganistan ve Pakistan, Afrika’nın çatışma bölgeleri; Darfur veya Kuzey Afrika dahil radikal akımların olduğu bölgeler, Irak’ın dahil olduğu Orta Doğu, Avrupa yapılanmalarının yayılmasına olan desteğin yer aldığı Doğu Avrupa.

2010 yılında yayımlanan strateji belgesi incelendiğinde, yaptığı olasılık ve etki hesaplamalarına göre istikrarsızlık oluşturabilecekler grubunda; uluslararası terörizm, siber saldırı, doğal afetler, uluslararası askeri krizler gibi tehditler yer almaktadır. Yine belgenin kendi görüşüne göre tüm sözü geçen tehditlerin arkasında küresel ve bölgesel istikrarsızlıklar vardır. Bu belgede İngiltere’nin terörizm diye tanımladığı kavram dini söylemli terördür. Bu terörizmin sözde dini olanı o kadar öncelikli ki ayrılıkçı İrlandalı cumhuriyetçiler bile sadece bir cümle ile yer bulabiliyorken dini söylemli terör en başta yer alıyor. İstihbarat konsepti, ciddi kritik intihar saldırısı, kimyasal ve biyolojik yeni yöntemler gibi kavramlar içeriği açıklanmadan sunulmaktadır. Böylelikle terörün İngiltere için niçin önemli olduğunu açıklamaya bile gerek kalmamıştır. Küresel güvenliğin en yıkıcı tehdidi olarak görülen nükleer silahlarda şüpheliler İran ve Kuzey Kore gösterilmektedir (Yalçın, 2017, ss.137-151). İngiltere’nin sınırlı kaynakları hesaba katıldığında tarihi boyunca etkili olduğu ve hala etkisinin devam ettiği coğrafyaya; Afganistan ve Afrika’ya öncelik verdiği anlaşılmaktadır. İngiltere için

diğer önemli coğrafya olan Orta Doğu ve Doğu Avrupa’ da ise ABD’nin varlığında manevra kabiliyeti sınırlı olacağından belirgin bir fark oluşturulamayacağı bilinmektedir.

Başbakan David Cameron döneminde ilan edilip Milli Güvenlik Konseyi tarafından tasarlanan belge ve aynı zamanda hükümetin oluşturması beklenen savunma stratejisine göre (SDSR, 2015) devletin güvenliğine yönelik en büyük tehditleri, uluslararası terörizm ve bilgisayar ağlarına yapılabilecek sanal saldırılar oluşturmaktadır. Dönemin strateji belgesinde; istihbarat toplama, istikrarsızlığı kaynağında çözme, fırsatları kullanma, iç hukuk ve uluslararası hukuku kullanma, çıkarları koruma, çatışma çözümü ve uluslararası operasyonlar gibi kavramları merkeze alan bir yöntem tercih edilmiştir. Kurallara dayalı uluslararası sistemi savunmak, küresel siyasetteki istikrarsızlıkların önüne geçmek için kaçınılmazdır (Aydın vd., 2012, ss.132-134). İklim değişikliği ve enerji rekabeti konularının yanında eşitsizlik, yoksulluk ve kötü yönetimle mücadele gerekli olduğu küresel eğilimlerle birlikte tehdit ve risk üreticilerinin karşılıklı bağımlılığı, bunlara yönelik entegre bir yaklaşım oluşturulması söz konusudur. İngiltere geleceğini daha çok Avrupa dışındaki güçlerle kuracağı iş birliğinde görmektedir. Yanı sıra Amerika ile özel ilişkisi bilinmektedir. Kısaca ABD ve AB içinde etkinliğini sürdürecektir kabiliyetini korumaya çalışmaktadır.

Başbakan Theresa May milli güvenlik stratejisini tehlikelere karşılık tüm hükümet unsurlarını entegre bir şekilde harekete geçirmeyi hedefleyen bir anlayışla güncelledi. “Füzyon Doktrini” olarak isimlendirilen bu yeni yaklaşıma 2018 yılında yayımlanan Milli Güvenlik Yeteneği Raporu’nda (NCSR, 2018) yer verildi. Raporun ön sözünde geride kalan yıllar içerisinde İngiltere’de meydana gelen terör saldırıları ve Salisbury’de çifte ajan Sergey Skripal’in zehirlenmesi olayı hatırlatılarak “Bütün bu olanlar, milli güvenliğin yalnızca güvenlik güçlerine ve polise bağlı olmadığını aynı zamanda karşılaşılan tehditlere karşı tüm yetenekler en etkili biçimde ve eşgüdümlü kullanılarak seferber edilmesine bağlı olduğunu ortaya koydu.” ifadelerini kullandı. Yeni yaklaşımın ayrıntılarına da değinen Başbakan May, Yeni Füzyon Doktrini’ne bağlı olarak ekonomik kaldıraçlardan son teknoloji ürünü istihbari kaynaklar, dünya arenasındaki kültürel ve diplomatik etkiye kadar tüm yeteneklerin milli güvenliğin korunmasında kullanacağını ayrıca tüm hükümet unsurlarının ve kuruluşların burada rolü olduğu açıklamasını yaptı (Avsat, 2018). Yeni yaklaşımla İngiltere ilk kez

ekonomik yetenek ve hedeflerini milli güvenlik siyaseti ile resmi düzeyde ilişkilendirmiş oldu. Örgütlü suçlarla mücadeleyi de kapsayacağı ifade edilen raporda, bu amaca yönelik olarak güncel bir istihbarat kapsamı oluşturulacağı, toplumun farklı kesimleriyle iş birliğine gidileceği ve özel sektörle çalışacak bir Ulusal Ekonomik Suç Merkezi teşkil edileceği vurgulandı. İngiltere, milli güvenlik yaklaşımının tümleşik bir unsuru olarak haberleşmeyi de ön plana çıkararak bu amaçla kurulacak Milli Güvenlik İletişim Ekibi öncelikle düşmanların dezenformasyon faaliyetleriyle mücadele edeceğinin altı çizildi (Salcı, 2018). Yanı sıra yeni dönemde AB'ye yönelik düşmanlık tutumu sadece İngiltere'de değil Avrupa genelinde görülmektedir. Göç konusundaki kızgınlıklar ve demokrasi ile ilgili hayal kırıklıklarından kaynaklanan bu tutum Brexit sürecinin de dayanağını oluşturuyor.

5.4.4.1 İngiltere'nin Orta Doğu stratejisi

İngiltere dış politikasında; ticaretin genişletilmesi ve korumasını, ekonomik gelişimi teşviki, uluslararası menfaatlerinin koruma altına alınmasını, yakın çevresinin güvende olmasını ve stratejik ortaklıklar kurmayı hedeflemektedir. Bu gayelere ulaşabilmek için de yumuşak gücünü, gerektiğinde ise sert gücünü kullanabilmektedir. Arap ayaklanması Orta Doğu'da dengeleri değiştirirken sömürge döneminde oluşturulan ve devamında süregelen durum bölge devletlerindeki hâkimiyetlerinin de sorgulanmasına neden oldu. İngiltere petrol çıkarlarını korumak için Orta Doğu'da ve Afrika'daki hükümetlerle yakın ilişkilere her zaman önem vermektedir. 2003'teki Irak Savaşı ardından yeni bir çatışma ve istikrarsızlık hareketlerinin odak noktası haline gelen Orta Doğu, Londra için karmaşık bir mesele gözüküyor. Başbakan D. Cameron'ın Suriye'ye askeri müdahale teklifinin Avam Kamarası tarafından reddedilmiş olması bunun önemli bir göstergesidir. İngiliz stratejisinin uzun yıllar boyunca manevra alanı olan Orta Doğu'dan vazgeçmiş görünmesi bu planın bir parçasıdır (Ünay, 2006, ss.435-461). Diğer yandan İngiltere dünyanın en büyük petrol ve gaz rezervlerinin ayrıca sömürgelere ulaşım güzergahının merkezi olan Orta Doğu'dan askerî anlamda çıkmış gibi görünse de yaptığı istihbari faaliyetler ve ticari anlaşmalarla bölgede varlığını devam ettirmektedir. Bu varlığın bir nedeni de İngiliz gücünün temelini ticarete dayalı olmasıdır. Ticaret yolları ve stratejik noktalara ulaşarak bu konumların güvence altına alınması İngiltere için yüksek öneme sahiptir. Uzun yıllar değişmeyen diğer kilit etmen ise İngiltere'nin Körfez'deki enerji kaynaklarına olan ihtiyacıdır. Hâliyle İngiltere'nin özellikle Suudi Arabistan ve

Birleşik Arap Emirlikleri'yle olan ilişkileri, Orta Doğu'ya ilişkin yaklaşımları açısından belirleyici olacaktır. ABD'nin küresel siyasette ön plana çıkmasından sonra ise İngiltere'nin çıkarları Amerikan çıkarları ile iç içe girmiştir. 2003 yılında kimyasal silah bulundurduğu gerekçesiyle Irak'a saldırı yapılmasını kabul eden ve bölgeye asker gönderen İngiltere bu siyasetinden dolayı İngiliz halkının tepkisiyle karşılaşmıştır (Sağlam, 2014, ss.6-8). Arap baharı olarak adlandırılan Arap ayaklanmaları esnasında ise İngiltere Orta Doğu'daki devletlerin kendi kaderini tayin etmeleri konusuna bir süre seyirci kaldı ve olayları izlemeyi tercih etti. Bu sırada bölge devletleriyle silah, gaz ve petrol ticareti anlaşmalarını da sürdürmüştür.

Reelpolitik açısından bakıldığında, İngiltere'nin Orta Doğu stratejisini biçimlendiren temel unsurların diğer Batılı ülkelerin strateji bileşenlerinden çokta farklı olmadığı ifade edilebilir. Bunlar arasında ülkenin ekonomik çıkarları, başta petrol ithalatının kesintisiz devamı olmak üzere Orta Doğu'da siyasi istikrarın korunması yönünde doğal bir eğilim belirlemektedir. Bunun yanında Körfez ülkelerine yapılan silah ihracatı son yıllarda düşüş göstermesine rağmen ülke için halen stratejik öneme sahiptir. Çünkü silah ihracatı, daralma yönelimindeki İngiliz imalat sanayisinin önemli ihraç alanını oluşturmaktadır. Bölgede istikrarsızlığa yol açabilecek gelişmelere karşı çıkılması ve tehdit görülen siyasi hareketlere karşı konulması gerektiği konusunda ABD, İngiltere ve Avrupa ülkeleri arasında bir görüş birliği vardır. Fakat kabul edilemez gelişmelere tavır alınırken ne tür yol ve yöntem izlenmesi gerektiği, zamanlamanın nasıl belirleneceği, hangi risklerin alınabileceği ve ne gibi fedakarlıkların yapılabileceği konusunda anlaşmazlıklar meydana gelmektedir (Yener, 2013). Buna karşın ABD'nin 11 Eylül sonrası izlediği tartışmalı Orta Doğu politikalarına İngiliz hükümetinin koşulsuz ve açıktan destek vermesi, Arap ve İslam dünyasından yükselen tepkileri İngiltere'ye yönlendirmesi ve klasik dengeleme siyasetine zarar vermesi nedeniyle sakıncalı görülmektedir. Londra yönetimi içinde baskın olan diplomatik yaklaşımı daha çok Orta Doğu bölgesinde kurulmuş ya da oluşturulması beklenen siyasi rejimler ile eğilimlere bakılmaksızın ilkesel olarak dostane ilişkilerden yana tavır alınması ve gerginliklerden kaçınılmasına dayalıdır (Ünay, 2006, ss.435-461). Bu yaklaşım Orta Doğu'da gittikçe artan diğer güçlerin etkisini dengeleme amaçlı olarak körfez ülkeleri etrafında geniş bir istihbarat ağı oluşturma çabalarıyla devam etmektedir.

Londra stratejik görüngede Batı yanlısı duruşu, jeostratejik önemi ve demokrasi tecrübesinden dolayı İsrail'e genelde olumlu tavır almıştır. Bu nedenle dini liderler

etkisindeki İran, Baas rejiminin uzun süre hâkim olduğu Irak ve Suriye gibi ülkeler Hizbullah ve Hamas gibi hareketleri tehdit konusu algılamıştır. 11 Eylül sonrası dönemde İngiliz Orta Doğu politikası güvenlik, istihbarat, küresel strateji ve modernizasyon gerekçelerinin kesiştiği bir noktada tasarlanmıştır. Küresel strateji etmeni uluslararası siyasetin son yıllardaki en karmaşık ve önemli alanlarından olan Orta Doğu'ya karşı geliştirilecek politikalarla İngiltere'nin Batı ortaklığını güçlendirmek onu Avrupa siyasetinde Alman etkisine karşı lider ülke konumuna yükseltmek ve ABD ile Avrupa arasında köprü görevini görmeyi sağlayacak saygınlığı elde etmek için kullanmak amaçlarını taşımaktadır (Kıratlı, 2016, ss.218-224). Görevi Theresa May'den devralan Boris Johnson İngiltere'sinin henüz kurumsallaşmayan fakat Orta Doğu'daki güç dengelerini etkilemesi öngörülen Brexit sonrası Orta Doğu politikası, AB ile eşgüdüm içinde ve ABD'ye bağlı olmaktan daha çok, aktör olma planını içermesiyle değişen öncelikleri önemsemesi beklenmektedir.

5.4.4.2 İngiltere'nin Doğu Akdeniz stratejisi

Doğu Akdeniz bölgesine hâkim olmaya çalışan egemen güçler dış politika araçlarını başlıca iki temel üzerine kurmuşlardır. Bunlardan ilki kendi güvenliklerini sağlamak, ikincisi ise ticarî ilişkilerini artırarak enerji dengesini korumaktır. İngiltere'nin ulusal güvenliğine yönelik tehdit olarak gördüğü devletlerin birçoğu Doğu Akdeniz'in çevresinde bulunması İngiltere açısından Doğu Akdeniz'in önemini artırmaktadır. İngiltere için Doğu Akdeniz'i kontrol etmek bölgesel güç dengesinden ziyade küresel güç dengesi için bir mecburiyettir. İngiltere bu bölgedeki mevcut dengeleri değiştirebilecek gelişmelere sıcak bakmamaktadır. Diğer yandan Kıbrıs adası doğu Akdeniz'in ortasında doğal bir uçak gemisi olarak bölge açısından büyük önem taşımakta, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ile bağlantılı bir konumdadır. Akdeniz'deki İngiliz ticaretinin güvenliği ve kontrolü için yanı sıra yüksek oranda enerji kaynaklarının toplandığı Orta Doğu bölgesindeki kaynaklara ulaşma noktasında adadaki üsler siyasi ve stratejik önem taşır (Işık, 2015, ss.1-7). İngiltere Kıbrıs'taki üsleri sebebiyle adada sadece garantör değil aynı zamanda üstün durumdadır. Gözden kaçırılmaması gereken nokta bölgedeki gerginlikler ve krizler, İngiltere'nin adadaki üslerine meşruiyet kazandıracağıdır. Cebelitarık Boğazı'ndan Süveyş Kanalı'na ve Akdeniz'deki stratejik konumlanmaya bölgesel ve küresel çıkarlar içinde Kıbrıs'a İngiliz çıkarlarını korumak üzere dinleme, kontrol, takip, stratejik ve diğer istihbarat görevlerini de yüklüyor (Tamçelik, 2011, s.1534).

Kıbrıs Adası'nın güneyinin %2,76'lık bölümünü oluşturan ve deniz kıyısında yer alan Akrotiri ve Dikelya'daki üsler, İngiliz hukukunun geçerli olduğu İngiliz toprağı sayılıyor. İngiltere bu üs bölgelerinde karasuları ilan etmesiyle çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Çünkü devlet iç sularda, kara ülkesinde sahip olunan tüm yetkileri aynı şartlara tabi olarak kullanabilir. İngiltere'nin bu üsleri Kıbrıs adasının petrol ve doğal gaz potansiyelini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasının, enerji ve istihbarat politikaları üretebilmesinin anahtarıdır (Kulaksızoğlu, 2017). İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndaki lojistik ve Orta Doğu'daki emperyalist çıkarlarının korunması için Kıbrıs'a ihtiyacı vardır. Esasen İngiltere'nin Kıbrıs'a olan stratejik ilgisi iki yönden değerlendirilebilir. Birincisi kendi ulusal çıkarlarını engelleyebilecek güçlerin bölgedeki imkân ve kabiliyetini asgari düzeye indirgemek veya mümkün ise ortadan kaldırmak, ikincisi üslerindeki istihbarat faaliyetleri sayesinde Doğu Akdeniz'den belirli ölçüde faydalanmaktır (Theophanous, 2000, s.212). Kıbrıs, üç kıtayı birleştiren Orta Doğu'ya hâkim ve Doğu Akdeniz'de meydana gelebilecek karışıklıklarda etkili rol üstlenebilen konumdadır. Bu yönü ile Kıbrıs adeta Doğu Akdeniz'in kalbidir.

Batı güvenlik stratejisinin güney kanadı ve Atlantik ötesine bağlanan deniz köprüsünün son halkası Akdeniz iken hava ve deniz üssü olarak Kıbrıs, Doğu Akdeniz hareketliliği sebebiyle yeniden ön plana çıkmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinin önemli geçitleri, su yolları ve dahası insanlığın bitmeyen egemenlik ve jeopolitik mücadelesinin hayatî deniz yolları üzerinde yoğunlaşacağı ortadadır (Tamçelik, 2011, ss.1533-1535). Günümüzde Doğu Akdeniz bölgesinde İngiltere'nin lehine bir güç dengesinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Kıbrıs da dahil Doğu Akdeniz'in büyük kısmı İngiliz etki alanına açık olduğu görülmektedir.

5.4.5 Fransa'nın güvenlik stratejileri

Fransa köklü koloni geçmişi sayesinde dünyanın pek çok bölgesiyle ekonomik, siyasi ve kültürel bağlara sahiptir. Fransa'nın Avrupa'daki merkezi konumu, yetişmiş insan gücü de ülkenin önemli güç olanaklarındandır. Fransa'nın Avrupa ideali, AB'nin küresel oyun kurucu olmasını sağlayarak Anglosakson etkisinin asgari düzeye çekildiği ve Fransa'nın lideri olduğu bir organizasyondur. Fransa büyük oranda kendi menfaatlerini gözetken bağımsız bir politika takip etmekte fakat gerek gördüğünde AB dış politika araçlarını kendi ulusal çıkarları yönünde kullanmaktan çekinmemektedir (Kıratlı, 2016, s.217).

Fransa'nın 2008 senesinde yayımlanan güvenlik belgesine göre (FWPD, 2008), Fransa kendi güvenliği ile meşguldür ama bunun Batı güvenliği ve kurumların bir parçası olmaktan geçtiğini görmektedir. Bu nedenle geliştirdiği müdahaleci strateji Batı'yı tümünden korumakla ilgilidir. Bütün batı korunduğunda içindeki Fransa'da korunacaktır. Stratejik hedeflerini bu şekilde ortaya koyarak Avrupa Birliği, NATO ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumlarda etkinliğini artırmak istemektedir. Fransa istikrarın korunmasını merkeze alarak beş yöntem belirlemektedir: Bilgi ve öngörüü önceleyerek, caydırıcılık, korunma, önleme ve müdahale yöntemlerini benimsemiştir. Bunlarında başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için; istihbarat, operasyon bölgelerinin bilgisi, diplomatik hareketler, gelecek eğilimlerin analizi ve bilgi yönetimine ağırlık verilmektedir. Belgede ele alınan yeni tür güvenlik tehditleri ise yedi tanedir; kitle imha silahlarına sahip terörizm, balistik ve güdümlü füzeler, bilgi sistemine yönelik saldırılar, istihbarat faaliyetleri, suç örgütleri ve ağları, sağlık riskleri ve yurt dışındaki Fransız vatandaşlarının güvenliği. Bu yedi alan klasik güvenlik sorunlarına ilaveten Fransız planlamacılarının dile getirdikleri yeni tür güvenlik tehditleridir (Fiott, 2012, ss.1-4). Fransa dış politika ve güvenlik kodlarına çok uygun bir şekilde ülke dışındaki Fransız vatandaşları ve çıkarlarını da Fransız ana karasıyla eşit düzeyde tutmuş onlara yönelik herhangi bir saldırının Fransa'da yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu hususta 11 Eylül olaylarının ardından yayımlanmış ilk Fransız ulusal güvenlik belgesi olmasına rağmen terörizmi yeni bir güvenlik tehdidi olarak başlı başına almaması dikkat çekicidir. Yeni göstergelere göre dünyanın herhangi bir yerindeki bir olay hızlıca bir diğer olayı tutuşturabilme ihtimaline sahiptir. Bununla beraber küreselleşme konusunda güvenlik alanında iç dış ayrımı kalmadığı iç ve dış güvenlik birbirinden ayrılamayacağı görüşü belirtilmiştir. Ani stratejik sarsıntıların göz ardı edilemeyeceği çünkü ani saldırıların toplumlarda kırılmalar ve yıkımlara sebep olabileceğinden bahsedilmiştir. Güvenlik güçlerinin şehir merkezlerinde operasyon yapma durumunda kalacağı bu yeni dönemde yüksek teknoloji kullanmak ve istihbari üstünlüğü ele geçirmenin önemli olduğu ayrıca vurgulanmıştır (Yalçın, 2017, ss.152-168). Bunun yanında Fransa 2008 belgesinin tavsiye ettiği şekilde istihbarat kurumlarını oldukça başarılı bir şekilde yeniden düzenledi. Ancak özellikle terörist eylemler, iç istihbarat ağları ve dış istihbarat söz konusu olduğunda uzay ve elektronik teknolojiler alanında kapasite inşasına ihtiyaç söz konusudur.

Fransa'nın 2013 belgesi (FWPD, 2013) neredeyse bütünüyle 2008 belgesinin bir tekrarı niteliğindedir. Fransız egemenliği için mücadele verilmesi esastır. Bu mücadele için liberal örgütler en iyi araç olarak görülmektedir. Fransız halkı korunmak istiyorsa başta BM ve NATO gibi örgütler olmak üzere tüm liberal kurumlar üzerinde etkin olunmak durumundadır. AB'ye yapılan yatırımlar Fransa'yı daha güvenli kılmak içindir. Belge bu anlamda AB'yi bir hedefmiş gibi göstererek aslında araç ile amaç arasındaki ilişkiye perde çekmiştir. Fransa'nın güvenliği için araç olarak görülen en önemli aktörler AB yanı sıra NATO'dur. Fransa NATO'yu savunma ittifakı değil uluslararası operasyonların bir aracı görmekteydi. Belgeye göre Avrupalı devletlerin güvenliklerini teker teker değil bir bütün halinde sağlamaları daha etkili bir çözümdür. Bu nedenle Fransa AB'nin ayrı bir güvenlik oluşumu sahibi olmasını savunmaktadır (Turan, 2013). Fransa II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasından günümüze kadar olan süre boyunca AB politikalarını ABD'nin kıta üzerindeki etkisini kırmak üzere şekillendirmiştir (Örtlek, 2019). Fransa NATO'nun askeri kanadından ayrıldığı andan itibaren AB'nin tek başına kendi kendine yeter aktör olmadığı fikrini benimsemiş yanı sıra AB'nin tüm tarihi boyunca Fransa'nın otonom bir AB gücü oluşturmaya yönelik tavrı bilinen bir durumdur. Fransa kıta Avrupası'ndan yakın bir konvansiyonel tehdit beklemediği için Fransa'nın egemenliğine yönelik herhangi bir tehdidi caydırma görevini sahip olduğu nükleer silahlara yüklemektedir (Kıratlı, 2016, s.216-218). Bu yüzden Fransa büyük ordular beslemek durumunda değildir. Nükleer caydırıcılık Fransız egemenliğinin garantörüdür. Belgeye göre tüm teknolojik kapasitelerin bir ülke tarafından temin edilmesi artık mümkün değildir. Fransa bu tür alanlarda iş birliğine açık olmalıdır. Bu konuda askeri ihtiyaçların ortak analizi yapılmalı, savunma tedariki için ortak kurallar belirlenmelidir.

Şubat 2018'de "2030 Hedefleri" doğrultusunda güncellenen "Askeri Program" yayımlanmış ve Fransız ordusunun 2019–2025 yılları arasındaki stratejik güzergahı tasarlanmıştır (DICO, 2018). Öncelikli hususlar Fransa'nın karşılaştığı taahhüt ve risklerdir. Strateji belgesinde tanımlanan risk ve tehditler, tahmin edilenden daha güçlü ve hızlı bir biçimde gelişmektedir. İnsan, emtia ve veri trafiği, karşılıklı bağımlılığı pekiştirmektedir. Belirsiz stratejik ortam gitgide artan sayıdaki mevcut gücün yanı sıra gelişmekte veya yükselmekte olan oyuncuların güç politikalarına daha fazla müdahil olmaları ve "oldu-bitti" taktiğini benimsemelerini sağlamıştır. Artık devlet-dışı aktörler de gelişmiş istihbari kaynaklara erişime haizdir. Bundan ötürü yeni sivil

kullanım amaçlı teknolojik vasıtalar ve yeteneklerin eş zamanlı olarak genişlemesi de söz konusudur. Avrupa'nın gayesi olan güçlü ortaklık ilişkileri, ortak stratejik kültürün gelişmesine katkı sunacağı; ihtiyaç görüldüğü takdirde, müttefiklerle birlikte daha etkin ve iyi biçimde hareket edilebileceği ifade edilmektedir. Fransa'nın stratejik otonomiye sağlamaştıracak şekilde kapasitesini yenilemesi, özellikle istihbaratla ilişkili olarak öngörü ve bilgiyi sürdürecektir çalışmalara devam edilmesi önem atfetmektedir (DGRIS, 2017). Teknolojik başarımlar, geleceğe hazırlanmanın anahtarı konumundadır. Ar-ge faaliyetleri için ayrılan fonlar Fransız savunma sanayiinin uluslararası mecradaki konumunu korurken aynı zamanda ordunun gereksinim duyduğu askeri ekipman ve teçhizatın üretimine olanak vermektedir. İstihbarat kapasitesinde öncelikle uydu ve İHA sistemleri kullanılarak istihbarat olanaklarının artırılması hedeflenmektedir (Seren, 2019). Fransa 2030 hedefi doğrultusunda bilgi, öngörü ve önlem gibi son derece önemli konularda ortakları ile birlikte çalışmakta ve meydana gelebilecek sorunlara karşı önlem almaktadır.

İstikrarsızlıklara müdahale en öncelikli tehdit haline gelmektedir. Ordunun bu anlamda risk halindeki ülkeleri istikrara kavuşturmak için kapsamlı bir yaklaşım benimsemesi gerektiği dile getirilmiştir. Mesela Fransa'nın 2013 yılında müdahale ettiği Mali hükümetinin çökmesi ve onun çöküntüleri üzerinde doğabilecek istikrarsızlıklar Fransa için stratejik çıkar olarak belirlenir. 2003 ve 2006, 2007 ve 2009 yıllarında Demokratik Kongo Cumhuriyeti, 2008'de Çad, 2011'de Libya ve 2013'te Mali'de Fransa'nın stratejik önceliği stratejik planları olmuştur. Fransa'nın koloni geçmişi denizaşırı bölgelerdeki askeri varlığı ve üsleri bu bölgelerdeki istikrarsızlık unsurları için caydırıcı bir özellik barındırmaktadır. Fransa'nın sekiz Afrikalı devletle savunma ortaklığı anlaşması ve 16 ülkeyle teknik iş birliği anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmalar Fransa'nın Afrika'da üs sahibi olmasına da yaramaktadır. Bu üsler bahsi geçen unsurların kesişim noktasıdır. Bilgi toplamak, korumak, önleyici operasyonlar gerçekleştirmek ve müdahale için faydalı unsurlardır. Körfez'deki Fransız varlığı özellikle Abu Dabi'de artırılması planı ulusal ve Avrupa topraklarındaki suç akışının uzak coğrafyalarda kontrolünü sağlayacak yeni araçlar geliştirecektir. Fransa yatırım yaptığı bölgelerde doğabilecek tüm istikrarsızlıkları da kendisi için güvenlik tehdidi olarak değerlendirmektedir (Yalçın, 2017, ss.152-168). Son zamanlarda yaşanan gelişmelerde Özellikle AB'ye dönük Asya ve Afrika'dan gelen göçler dikkate alındığında iç dinamiklerde ciddi bozulmalar oldu. Bu süreçlerin

belirli tepkileri içermesi mümkündür. Fransa'daki toplumsal olaylar da bu sürecin bir neticesi olarak ortaya çıktı. Sarı Yelekliler hareketi konusunda ekonomik meseleler bir yana Macron'un ABD ve NATO'dan bağımsız bir Avrupa ordusu kurulması yönündeki talebine karşı cevap verildiğine yönelik söylemlerde mevcut (Özcan, 2019). Ancak her şeye rağmen Fransa bir bütün halinde önce kendi sınırlarında sonra sırasıyla AB ve NATO ittifakı, Avrupa'nın yakın coğrafyası, Orta Doğu ve tüm dünyada istikrar istemektedir. Dolayısıyla egemenlik ve uluslararası meşruiyet ulusal güvenlik ve savunma stratejisinin üzerinde yükseldiği iki sütundur.

5.4.5.1 Fransa'nın Orta Doğu stratejisi

Fransa'nın Orta Doğu ülkeleriyle olan ticari ilişkileri stratejisinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Fransa'nın bölgeye yönelik politikalarında savunma sanayisinin bu bölgeyi hedefine koyması ve büyük silah satışları gerçekleştirmesinin etkisi büyüktür. Fransa'nın bölgede en önemli ihracat alanları ise Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Fas, Cezayir ve Umman'dır. Fransa bu bölgede ABD ve Rusya'dan sonra en etkili üçüncü ülke görünümündedir. Fransa'nın Orta Doğu politikasında ticari açıdan önemli rol oynayan iki temel nokta; silah ithalatı ve petrol ihracatı şeklinde ifade edilebilir (Örmeci, 2016). Nitekim 2003-2012 döneminde Fransız savunma sanayisi ihracatlarının yarıya yakını Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yapılan silah satışlarından sağlanmıştır. Bu nedenle genelde bu devletlerdeki rejim karşıtı radikal hareketlere Fransa tarafından temkinli yaklaşılmaktadır. Irak Savaşı'na karşı durulup ABD'ye meydan okunması, Fransa'yı Arap dünyasında tutulan bir ülke haline getirse de ABD'nin baskılarının etkisiyle gücü sınırlanmış ve zamanla ABD-Fransa hattına daha fazla destek vermek durumunda kalmıştır. Arap Baharı sürecinde kendisine yakın otoriter Arap liderlerin iktidarı tehlikeye girince çekinceli bir dış politika ortaya koymuştur. Tunus'ta beklenmeyen bir devrimin ardından Mısır ve Libya'da gidişatın kötü olduğunu görünce uluslararası koalisyonun Libya'ya yaptığı müdahaleye İngiltere ile birlikte öncü olmuştur (Meunier, 2012, ss.135-150). Fakat Sarkozy dönemi Fransa'sı, Suriye meselesinde belirgin bir tavır almaktan kaçınmıştır. Orta Doğu politikasının merkezinde yer alan Hafız Esed, Yaser Arafat ve Refik Hariri gibi liderlerin vefatı sebebiyle Fransa'nın bu dönemde Orta Doğu politikasında bir değişime gitmesi zorunlu hale gelmiştir. Fransa'nın Suriye'deki hedefi bu ülke ve Irak'taki Kürt bölgesini kapsayan genişçe bir Irak Suriye Kürt Federal Devleti'nin kurulmasını sağlamak beraberinde Suriye'yi

farklı etnik devlete dönüştürmektir. Libya, Fransa için terörle mücadele bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca Libya Avrupa'ya akın eden mültecilerin en önemli transfer duraklarından biridir. Sahel kuşağında eski sömürgelere sahip olan ve stratejik çıkarları bulunan Fransa, Libya ve Cezayir'i bölgeye açılan bir kapı olarak görmektedir. Sahel kuşağında artan radikal dini hareketler söz konusu devlet için kaygı verici bir kaynaktır. Fransa böylelikle Libya'nın istikrarını Sahel kuşağının istikrarına da katkı sağlayacak bir unsur olarak görmektedir. Fransa, Lübnan üzerinde artan Hizbullah etkisinden ve İran'ın Lübnan ve Suriye'de yürüttüğü yayılmacılıktan rahatsız olmaktadır. Bu sebeple Lübnan'a da yakın ilgi duymaktadır (Ozan, 2018). Bir taraftan İran'ın bölgedeki yayılımı ve balistik füze programlarından duyduğu kuşkuyu dile getirmekte diğer taraftan İran'la kurulacak siyasi diyaloga ve ekonomik iş birliğine verdiği önemin altını çizmektedir.

Fransa'nın Orta Doğu stratejisi 11 Eylül sonrası dönemde savaş ve çatışma yerine, ticaret ve diplomasiyi teşvik etmekte Suriye iç savaşı, İran nükleer programı, Filistin Sorunu, ABD-Rusya ilişkileri gibi tartışmalı konularda kendisini arabulucu olarak konumlandırmak istemektedir. Bu doğrultuda Macron'a göre, "Çok taraflılık, savaş önlemek için esastır." Terörizmi önlemek ve bölgeye istikrar getirmek için bütün dünya ulusları Afrika, Orta Doğu ve Asya'da sürdürülen askeri, diplomatik, istihbari, kültürel ve ahlaki mücadelede birleşmelidir. Diğer yandan Katar Krizi'nin arka planında bir Suudi Arabistan-İran rekabeti olduğunu Fransa'nın bu rekabette herhangi bir tarafta saf tutmaması gerektiğini ifade edilmiştir. Çünkü bu rekabetin gerilim oluşturması bölge istikrarına zarar verecektir. Paris, dış politikasında iki hedef belirlemiştir. İlki Fransa'nın yeniden Avrupa'nın lokomotif devleti haline gelmesi, ikincisi ise uluslararası terörizme karşı mücadele etmektir (Musaoğlu, 2006, s.497). Bu hedeflere ulaşmak için Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki istihbarat etkisinin artırılması bir araç olarak görülmektedir (Örmeci, 2016). Sonuç olarak, Fransa'nın stratejisinde bölge ülkelerinin liderleriyle Fransız devlet adamlarının kurduğu biyografik istihbarata dayalı kişisel dostluklar büyük yer kaplıyor. Bölge devletleriyle kurulan ilişkiler, silah satışları ve petrol alımlarının sebep olduğu ticari ilişkiler ise bu stratejiyi biçimlendiriyor. Fransız dış politikası daima pragmatik temelde kurgulanmaktadır. Buna karşın, İsrail'in varlığını savunmak, radikal teröre karşı durmak ve Hristiyan azınlığın korunması gibi kırmızı çizgilerden bahsetmek de yerinde olacaktır.

5.4.5.2 Fransa'nın Doğu Akdeniz stratejisi

AB'nin en önemli askeri gücü görülen Fransa, Yunanistan'ın ardından Doğu Akdeniz'de var olmak için Kıbrıs Rum Kesimi ile savunma iş birliği anlaşmalarını yaygınlaştırmaktadır. Fransa 2010'dan bu yana adanın güneybatısında bulunan Andreas Papandreu hava üssünü kullanırken Rumlar, Fransa'nın adadaki askeri varlığını muhtemel çatışma ortamına karşı caydırıcı unsur ve Doğu Akdeniz'de doğal gaz arama çalışmaları yapan Fransız petrol şirketi TOTAL için sigorta olarak görmektedir (Karaca, 2019). İki ülke arasında 28 Şubat 2007 tarihinde imzalanan savunma iş birliği anlaşması 2010 senesinde yürürlüğe girmiştir. Fakat Rum Yönetimi, Kıbrıs'ta hidrokarbon tartışmalarının iyice arttığı 2014 yılında anlaşmanın başta enerji güvenliği olmak üzere pek çok alana genişletilip güncellenmesi teklifinde bulundu. 4 Nisan 2017'de Paris'te imzalanan anlaşmanın güncellenmiş hali ise iki temel değişiklik getiriyor. İlki; enerji güvenliği, deniz emniyeti, erken uyarı, kriz yönetimi, terörizm, istihbarat, korsanlık, dışarıdan saldırıya karşılık verme, doğal afetler konusunda yardımlaşma ve bilgi alışverişini konu almakta. İkincisi, orduya kolaylık sağlanması ve lojistik desteğin geliştirilmesi üzerine kurulu. Fransa bu yeni anlaşmayla Doğu Akdeniz'e demir atıyor (Köktürk, 2019). Fransa için bölgedeki sorunların çözümünde söz sahibi olmak Fransız dış politikasının temel parçalarından birini oluşturuyor. İsrail'de 55 binin üzerinde ve Lübnan'da yaklaşık 25 bin Fransız uyruklu vatandaş yaşıyor. Arap dünyasıyla da özel ilişkileri olan Fransa, Suriye ve Irak'ta terör örgütlerine karşı askeri operasyonlara ABD'nin ardından en fazla destek veren devlet durumundadır. Bu yüzden Doğu Akdeniz'de daimî bir askeri varlığa ihtiyaç duymuştur. Yıllardır süren Suriye iç savaşı Fransız askerî varlığının diğer bir nedenidir. İç savaşın başladığı 2011 yılından beri Fransız savaş gemileri Suriye açıklarında sürekli seyrederken Nisan 2018'de, Suriye rejiminin kimyasal saldırı düzenlemesinin ardından Fransa, ABD ve İngiltere ile birlikte Suriye kimyasal silah tesislerini vurmak için operasyon düzenlemiştir. Fransız Donanması Doğu Akdeniz'deki savaş gemisinden seyir füzesi atarak bu saldırıya dahil oldu. Bu ortamda Doğu Akdeniz'de askerî harekât düzenlemek için Kıbrıs, Fransa açısından stratejik önem taşır (Karaca, 2019). Fransa ile GKRY'nin Mayıs 2019'da Mari bölgesinde bulunan deniz üssünü kurma anlaşmasında altyapının Fransız Donanmasının sürekli konuşlanmasına imkân verecek şekilde geliştirilmesi, Fransa'nın maddi destek sağlayarak rakip donanmaların bölgedeki istihbarat faaliyetlerine karşı GKRY ile iş

birliği içinde olması yanı sıra GKRY Deniz Kuvvetleri'nin modernizasyonu ve güçlendirilmesi konularında anlaşıldığı görölmektedir (Kısacık & Erenel, 2019, s.68).

Enerji mücadelesi konusundaki tartışmalar 11 Eylül sonrası dönemde gündemi daha da meşgul etmesine rağmen Fransız dış politikası için son derece önemli olan Doğu Akdeniz bölgesine yönelik müdahilliği artıran tek etmen olarak görölmemeli ve Doğu Akdeniz'deki Fransız varlığına sadece enerji anlamında bakılmamalıdır. Bölge, gelecek öngören enerji gizilinin yanı sıra Suriye ve Libya'daki çatışmalar, Lübnan ve Mısır gibi ölkelerdeki istikrar konusundaki süregelen kaygılar, büyüyen güvenlik tehditleri, yasa dışı göç gibi sebepler ile tekrar dikkatleri üzerine çekiyor. Tüm bu etmenler bölgede ticari tutkularından çok çoğunlukla jeopolitik çıkarlar tarafından yönlendirilen bir etki mücadelesine yol açmaktadır (Yücel, 2019, ss.8-12). Geçmiş tarih ve güvenlik kaygıları dahilinde Fransa için Doğu Akdeniz her zaman stratejik bir anlam taşıdığı anlaşıyor. Fransa, jeopolitik çıkarlarının fazlalaştığı nüfuzunu korumak istediği ve gelecekte farklı üs bölgelerinin tehdit görölebileceği bir alan olan Doğu Akdeniz açısından Kıbrıs'ı güvenilir ve stratejik görüyor. Brexit süreci sebebiyle İngiltere'nin Kıbrıs'taki askeri üslerinin AB ölkelerine açık tutulacağı meselesinde şüpheler oluşmuştur. Ayrıca Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından pay almanın hesapları yapılmaktadır. Güney Kıbrıs ise özellikle Brexit sonrası ve Türkiye ile gerilen ilişkiler sırasında İngiltere'nin nerede duracağı konusundaki belirsizlikler nedeniyle Fransa'yı güven duyabileceği bir Avrupa Birliği müttefiki olarak algılayabilir.

5.5 Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi

Orta Doğu kavramı Batı merkezli bir kavramlaştırmadır. Bu kavramlaştırmada Avrupa dünyanın merkezi sayılırken dünyanın diğer bölgeleri de bu merkeze olan mesafelerine göre yakın, orta ve uzak şeklinde sınıflandırılmıştır (Dursun, 2005, s.1232). Orta Doğu; Avrupa ile Asya'nın, Asya ile Afrika'nın yanı sıra Akdeniz, Karadeniz ve Hint Okyanusu'nun bağlantı noktasıdır. Orta Doğu konumundan dolayı tarih boyunca önemini korumuş ve pek çok mücadelenin odak noktası olmuştur. Orta Doğu, Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunup Fırat, Dicle ve Nil gibi nehirleri, Hürmüz Boğazı ve Süveyş Kanalı gibi önemli su yollarını kapsamaktadır. Coğrafyanın sunduğu üstünlükler sayesinde Orta Doğu tarihin her döneminde bütün dünyanın dikkatini üzerine çekmeyi başarmış ve büyük güçlerin söz

sahibi olma mücadelesinde kilit rolü üstlenmiştir. Dünya hakimiyeti oluşturmak isteyen devletler bu bölgeyi ele geçirip egemenlik kurmak için bölgede karışıklık çıkarıp işgal denemelerinden kaçınmamışlardır. Ekonomik gelişim için önemli olan zengin petrol yatakları, bölgenin albenisini bir hayli artırmıştır (Yılmaz, 2019).

Şekil 5.2: Orta Doğu Haritası

Kaynak: <https://online.seterra.com>

Medeniyetlerin birçoğunun doğuşuna ve gelişimine ev sahipliği yapan Orta Doğu bölgesi üç kıtayı birleştiren kara, deniz ve hava yollarının bağlantı noktası olması yanında üç büyük din için kutsal değerlere sahip ayrıca zengin kültür ve tarih mirasını barındırması nedeniyle stratejik öneme de sahiptir. Bahsi geçen üç büyük semavi dinin doğduğu topraklar olması hasebiyle üç dinin mensupları yönünden yüksek manevi boyuta da vardır. Üç semavi dinin mensupları bölgenin maneviyatını her zaman hissedebilmek için dinlerinin doğduğu topraklara hâkim olma eğilimindedir. Haçlı seferlerinin amacı da bu kutsal toprakları ele geçirme isteğinin bir belirtisidir. Bu bölgedeki topraklara yönelik arzu da görünüşe bakılırsa hiçbir zaman sona ermeyecek, bu yönde politikalar gelişecek ve uygulamalar ortaya koyulacaktır (Demirkent, 1996). Orta Doğu'nun yer altı kaynaklarında ve jeopolitik konumu üzerinde söz sahibi olmak için yaşanan ve yaşanacak çatışmalara ilaveten din kaynaklı çatışmalar da yaşanmış ve yaşanacaktır.

Orta Doğu'nun gaz ve petrol rezervi konusunda dünyanın en zengin bölgesi olması zaten Orta Doğu'yu başlı başına önemli kılmaktadır. Petrol dünyanın rakipsiz ve en kıymetli hammaddesi haline gelmesinin ardından petrolün çıktığı çoğu yerde savaşlar,

ihtilaller, hükümet darbeleri birbirini takip etmiş ve petrole sahip memleketlerin halkları hiçbir zaman huzura kavuşamamıştır (Yılmaz, 2016, s.99). Geçmişte Osmanlı hâkimiyeti döneminde istikrar ve huzur dönemi yaşayan Orta Doğu coğrafyası, Sanayi Devrimi ve içinde barındırdığı zengin enerji kaynaklarının önemi ortaya çıktıktan sonra bir türlü refah ve barışa ulaşamamıştır.

Sicilya adasının batısındaki Lilibeo Burnu ile Tunus'un Bon Burnu arasında çizilen hat Akdeniz'i doğu ve batı olarak ikiye ayırmaktadır. Doğu Akdeniz'in stratejik bir bölge olarak kabul edilmesinin sebepleri; uzun yıllar boyunca siyasi, ekonomik ve askeri egemenlik mücadelelerine sahne olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde de dünyadaki ticari mallar ile doğal kaynak akışı, deniz ve hava yollarını kontrol edebilen bölge olması nedeniyle önemini sürdürmektedir. Orta Doğu'nun Avrupa'ya açılması önemli derecede Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum bölgeyi tarihte olduğu üzere vazgeçilmez bir güzergâh yapmakta bunun yanında stratejik önemini artırmaktadır. Doğu Akdeniz özellikle Orta Doğu petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması açısından önemli bir çıkış bölgesi sayılmaktadır. Avrasya'nın petrol ve doğal gaz rezervlerinin de Avrupa'ya taşınması için bir alternatif geçiş yolu sunmaktadır (Şahin, 2019, s.204). Doğu Akdeniz'deki yeni keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervlerinin paylaşımı, dünyanın halihazırdaki en mühim politik-enerji sorunları durumuna gelmiştir.

Şekil 5.3: Akdeniz Haritası

Kaynak: <https://www.dreamstime.com>

Bölge, eskiye uzanan uygarlıklarının hayat bulduğu bir yer ve işlek ticaret yolları üzerinde bulunan bir alan olarak öne çıkar. Hem barış zamanında hem de korsanlık döneminde ticaretin uygarlıklar için önemi, insanın doğa ile mücadelesindeki denizin ön planda olması gibi önem taşımaktadır. Doğu Akdeniz'in bu çok katmanlı jeopolitik görünümüne ilaveten bir de gitgide artan rekabet alanı haline gelmesi devlet dışı aktörlerin menşei ülkeleriyle birlikte bu bölgede ki faaliyetlerini bir hayli artırmıştır. Arap Baharı ardından ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları, otorite boşluğundan faydalanan terör örgütleri, doğal gazın çıkarılması ve pazarlara taşınması için harekete geçen ulus ötesi şirketler öne çıkan devlet dışı aktörlerdir. Bölgenin çoklu yapısı aktörlerin çeşitliliği ile sınırlı kalmamıştır (Ozan, 2019). Bu aktörlerin kimisi ekonomik, kimisi güvenlik, kimisiyse ideolojik kaygılar ile bölgeye ilgi duymaktadır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'i ifade eden en doğru kelimelerden biri belirsizlik olmaktadır. Deniz ticaretinin adeta düğüm noktası olan Doğu Akdeniz'in Kıbrıs gibi stratejik bir adaya sahip olması ve Orta Doğu ülkeleriyle sahil sınırı paylaşması stratejik öneminin referansı sayılmaktadır.

21. yüzyılda Orta Doğu ve Doğu Akdeniz; stratejik konumu, enerji rezervleri, su kaynakları, dini ve mezhepsel kutuplaşmalar, ideolojik ve etnik ayrımların doğal sonucu olarak yaşanan bölgesel savaş ve çatışmaların sürekliliği, enerji gelirlerine bağlı büyük silah ve savunma sanayi piyasası ile gündem olmaya devam etmektedir. 11 Eylül olayları sonrasında gerçekleştirilen Afganistan ve Irak işgalleri ile yeni bir boyut kazanan Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgeleri; Tunus, Libya, Yemen ve Mısır'da liderlerin devrilmesi, Suriye'de yaşanan kriz, yeni keşfedilen doğal gaz yatakları ve paylaşılması sorunuyla daha karmaşık hale gelmiştir. 2001'den itibaren artarak devam eden bölgesel istikrarsızlık, uluslararası terörizm ve göç hareketleri küresel oyuncuların bölgeye müdahalesinin kapısını aralamıştır (Başçam, 2015, s.120). Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesinin kültürel ve sosyal özellikleri, dini, etnik ve mezhepsel yapısıyla birlikte ulus devlet olma sürecini tamamlayamamış ülkelerin eski düşmanlıklarını sürekli ayakta tutan toplumsal yapıların kırılmağını anlamadan bu sorunlara çözüm bulmak zordur. Anlaşılması güç hale gelen ilişkilerin arttığı küreselleşen dünyada (Arıbaş, 2007, s.78); salt askerî gücün öneminin azaldığı, askeri, teknolojik, ekonomik ve istihbari gücün eşgüdümlü kullanılmasının önemin arttığı görülmektedir. Tehdit odaklı algılamalar daha çok diğer özne ve aktörlerin

tutarsızlıklarından ortaya çıkmakla beraber, diğerlerini bu eşgüdümüne iten yapısal farklılıkları da göz önünde bulundurmak gerekir.

5.6 Güvenlik Stratejilerinde İstihbaratın Etkisi

Güvenlik stratejilerinde öncelik güvenliğe yönelik risk ve fırsatların isimlendirilmesi ve gözlemlenmesidir. Bunun için stratejik düzeyde politika belirlemeye destek olacak istihbarat yapılanmaları gereklidir. Ulusal güvenlik politikaları uygulamaya ulusal güvenlik stratejileri ile geçer. Güvenlik stratejilerinde ulusal hedeflerin elde edilebilmesi için izlenilmesi gereken ulusal politikaların tespit ve tayininden sorumlu olan karar alıcılar elini güçlendirmek ve üstünlük sağlamak için istihbarat unsuruna ihtiyaç duyar (Küçükşahin vd., 2008, s.9). Milli güç unsurlarının başarı olasılığını artırmak ve bu başarıdan istenilen sonuçları temin etmek için hedefler, kaynak ve anlayışların simetri ve sinerjisi oluşturulmaya çabalanır. Bu ise istihbarat ağı etkisinin artırılıp genişletilmesi durumunda güvenlik stratejisinin başarısına dönüşür. Devletlerin uzun vadeli planlamalara ve bu doğrultuda oluşturulan güvenlik stratejilerine ihtiyacı vardır (Doğan, 2017, s.19). Ulusal güvenlik stratejileri aracılığıyla ülkeler birbirlerini az çok daha güvenli duruma getirmeyi amaçlarlar. Uluslararası sistemin durumunu ulusal güvenliklerinin gerektirdiği biçimde dönüştürmeye çaba gösteren bu devletler tehlikenin kökenine inme fırsatı bulurlar. Günümüz dünyasının koşulları, uluslararası güvenlik politikalarının belirlenmesini ve izlenmesini giderek daha da zorunlu hale getirmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle bu stratejilerin kapsamı bölgeselden evrensele doğru genişleme süreci içerisinde (İşyar, 2008, s.36).

ABD'nin ulusal güvenlik sisteminde yaptığı değişiklikler birçok devlete örnek oluşturmaktadır. Tek kutuplu bir dünya düzeninden her ne kadar uzaklaşılsa da ABD birçok konuda küresel gelişmelerin ağırlık merkezindedir. ABD istihbaratının potansiyelini ve zafiyetlerini bilmek bir hayli önemlidir (Dupont, 2003, s.16). ABD güvenlik mimarisindeki dönüşümün geri planında pek çok etmen mevcuttur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, yeni dünya düzenine uyum sağlama yeteneği, bir süper güç olarak dünyanın her yerinde ve her zaman bulunma ihtiyacı, teknolojik gelişmeler, tehdit unsurlarının çeşitleri ve sayılarının artması, diğer devletlerdeki siyasi değişiklikler, ulusal ve uluslararası güvenlikte yaşanan süratli dönüşüm, 11 Eylül olayları gibi gelişmelerin ABD istihbaratına ciddi etkileri olmuştur. Bu olaylar milli

güç unsurları konusunda net bir biçimde dünyanın en gelişmiş ülkesi olarak belirtilen ABD'nin çeşitli tehlikelere karşı ciddi istihbarat zaafının bulunduğunu açığa çıkarmış ve önemli bir dönüşüm hareketinin mecburiyetini göstermiştir (Çıtak, 2016, s.188). 2010 yılında Washington Post gazetesinin üç bölüm halinde yayımladığı "Top Secret America" isimli araştırma dizini kapsamında "A Hidden World, Growing Beyond Control", "National Security Inc." ve "The Secrets Next Door" makaleleri Amerikan güvenlik ve istihbarat yapılanmasının dönüşümü sonrası güvenlik politikalarına etkisini ortaya koymada faydalı olacaktır. Makalelere göre ABD'de iç güvenlik ve istihbarat, terörle mücadele alanlarında 10.000 farklı yerde çalışan 1271 kamu kuruluşu ve 1931 özel şirket bulunmaktadır. Takribi 854.000 kişi gizli güvenlik erişimi yetkisine sahiptir. Terörle mücadele programı ve askeri faaliyetlerin birçoğu katılmadığı halde, 2009 yılında istihbarat bütçesi 75 milyar dolar olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Örgütlerdeki tüm analizciler yılda toplamda 50.000 rapor hazırlamaktadırlar. NSA'e ait takip sistemleri her gün 1,7 milyar e-posta, telefon görüşmesi ve diğer iletişim türlerine müdahil olmakta ve malumat depolamaktadır (Prist & Arkin, 2010, s.9). Yıllar önceki kapasitesi bile ABD istihbarat oluşumunu herhangi bir devletin toplayabildiği en büyük ve pahalı yapı hâline getirmektedir.

2003 Irak savaşı öncesi ve sonrası istihbarat çarkının aşamalarında yaşanan zafiyetler ve 52 kişinin hayatını yitirdiği 2005 tarihli Londra'daki terörist saldırılar İngiltere'nin istihbaratını da daha detaylı biçimde gözden geçirmesini özellikle de yeni güvenlik anlayışı için istihbarat topluluğunun yeterli olup olmadığı konusu tartışmaya açmıştır (Morrison, 2011, s.510). Böylece İngiltere, 11 Eylül sonrası dönemin güvenlik anlayışına uyum sağlamak adına istihbarat hizmetlerini ciddi boyutta güçlendirme kararı almıştır. 2003 yılında İngiltere; Müşterek Terörizm Analiz Merkezi (JTAC)'ni 2004 yılında da Kabine Ofisi'ne bağlı Mesleki İstihbarat Analiz Başkanlığı (PHIA)'nı kurmuştur. Bu birimler, daha çok Müşterek İstihbarat Komitesi (JIC)'nin çalışmalarına destek ve kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla tesis edilmişlerdir. İngiltere'nin hâlihazır ulusal istihbarat yapılanmasında; Gizli İstihbarat Servisi (SIS, namıdiğer MI6), Devlet Haberleşme Karargâhı (GCHQ), Güvenlik Servisi (S.S. namıdiğer MI5), Savuma İstihbaratı (DI) ve Müşterek Terörizm Analiz Merkezi (JTAC)'ni ihtiva etmektedir (Seren, 2016, s.524). MI5, MI6, GCHQ gibi yapılanmaların yönlendirilmesi, iş birliği içinde olmaları ve denetimlerinin sağlanması üzere Joint Intelligence Committee, Joint Intelligence Organisation ve Central Intelligence

Machinery gibi organlar yer almaktadır. Parlamento İstihbarat ve Güvenlik Komitesi'nin 2012-2013 yıllık raporundaki tehdit değerlendirmelerine göre uluslararası terörizm, Kuzey İrlanda konusu, başarısız ve zayıf devletler, siber güvenlik, farklı devletlerin düşmanca eylemleri ve kitle imha silahlarının yayılması gibi tehditler liste başını çekmektedir. 2015 yılında uygulamaya koyulan Terörizmle Mücadele ve Güvenlik Yasası ise seyahate geçici sınırlama, terörizmi engelleme ve soruşturma tedbirleri, gerekli internet bilgilerinin korunması, ulaşım ağlarının denetimi, terörizmin yön değiştirmesi gibi konularını ele almaktadır (Omand, 2010, s.99). Devletlerin her türlü iç ve dış tehditlere karşı daha temkinli olmalarını sağlayan bu değişim süreci, ulusal güvenlik stratejilerini güncelleme ihtiyacını; dolayısıyla, buna uygun nitelikte etkin ve işlevsel bir istihbarat yapılanması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

2000 yılı ardından Rusya'da tartışılan ilk istihbarat reformu; istihbarat topluluğunun demokratik bir süreç içerisine girmesi ve bu bağlamda istihbarat yapılanmasının şeffaflaşması olmuştur. Putin'in başkan olmasının ardından ise istihbarat, Rus devletinin en önemli temayül alanı hâline gelmiştir. 2003 ve 2004 yıllarında yapılan yasal düzenlemelerle daha etkili, önleyici ve sonuç odaklı politikalar takip edilmesi adına iç ve dış istihbarat servislerine geniş yetkiler verilmiştir (Asker, 2014, s.441). İç güvenlikten sorumlu FSB'nin; Rus rejiminin, toprak bütünlüğü ve devlet yapısının korunması ve terörle mücadele konusunda oynadığı rol, tanınan yetkiler eleştiri alacak boyuta ulaşmıştır. Dahası Rusya'nın, FSB'nin yanı sıra iç istihbarat hizmeti sağlayan örgüt ve birimlerini güçlendirme doğrultusunda bir yönelimi de bulunmaktadır; çünkü iç kaynaklı tehditler yeni güvenlik anlayışı noktasında ağırlık oluşturmaktadır. Moskova'da içeride tam bir otorite ve istihbarat ağı kurarak öncelikli reformunu gerçekleştirmektedir. SSCB'nin bir savaş sonucu değil de içeride yaşanan sorunlar sebebiyle dağılmış olması bu fikrin arkasındaki nedendir. Son zamanlarda Ukrayna ve Suriye meselelerinde ağırlığını göstermesiyle birlikte, Rusya'nın dünyanın baş aktörlerinden birisi olduğu konusunda tekrar uzlaşa sağlanmıştır. Bu politika kapsamında yürütülen geniş alandaki bir dış politika güçlü istihbarat yapısını gerektirmektedir. Bu noktada en az FSB kadar başta GRU ve SVR olmak üzere ülke sınırları dışında faaliyet gösteren istihbarat yapılanmalara da destek verildiği anlaşılmaktadır. Bu gelişmelerle beraber Rusya'nın güvenlik politikalarındaki dönüşümünde bahsedilmesi gereken diğer bir husus siber istihbarat alanındaki

gelişmelerdir. Rusya her ne kadar siber güvenliğini ve izlediği yöntemleri gizli tutsa da 2007 yılında Estonya'ya yapılan kapsamlı siber saldırıda ve 2008 yılındaki Gürcistan Savaşı sırasında siber sahada yapılan operasyon gözlerin Rusya'ya çevrilmesine sebep olmuştur (Çıtak, 2016, s.221). Günümüzde Rusya Maskirovka; gizleme, aldatma ve saklama stratejisi, propaganda, yanı sıra inkâr edilebilir eylemlerle halk ayaklanması gibi yöntemleri bir arada yürüttüğü söylenebilir. Benzer şekilde Rusya'nın güvenlik politikalarındaki istihbarat vurgusunu, Dış Politika Dökümanı ve Ülke Güvenlik Dokümanı gibi siyasal dokümanlarda açıkça görmek mümkündür (Aksu, 2019, s.131).

Çin, küresel düzeyde yükselen bir aktör olarak; nüfus yoğunluğu, coğrafi alan, ayrılıkçı hareketler, gelir eşitsizliği gibi nedenlerin sebep olduğu ve olacağı güvenlik sorunları ve neredeyse dünyanın her bir noktasına yayılan ekonomik çıkarlarının korunması için kapsamlı ve güçlü istihbarat yapılanmasına ihtiyaç duyan bir ülkedir. Köklü bir uygarlığın istihbarat ve casusluk birikimine sahip Çin, bugün dünya üzerinde geniş insan kaynağı ve gelişmiş teknoloji altyapısıyla istihbarat faaliyetlerini yürütmektedir. Büyüyen ekonomisinin korunması ve güçler dengesini kendi lehine çevirmesi için güvenlik ve istihbarat politikalarına ağırlık vermektedir (Yang, 2010). 11 Eylül sonrası yeni güvenlik dönemiyle beraber sınırları dışında ya da çok uzağında kalan ülkelerin güvenlik anlayışları ve yapılanmaları hakkında bilgi edinerek uluslararası güvenliğin genel hatlarını özümsemeleri istihbarat alanına dahil yapılan reformların başını çekmiştir. Halihazırda çoklu bir görünüm arz eden Çin istihbaratı temelde; askeri departmanlar, polis yapılanması, parti organları ve medya kuruluşlarından oluşmaktadır. Bu kuramların hepsi doğrudan hükümete rapor teslim edebilmektedir. Fakat bunların içinde CPC'nin istihbarat birimi operasyonel anlamda tepe noktasında yer almaktadır. Çin'in bu alanda oldukça güçlü bir ülke hâline geldiği ve diğer devletlerin karşı tedbir almak için fazlasıyla mücadele ettikleri bu konuda aslan payını sanayi casusluğu almaktadır (STRATFOR, 2010). Nüfus bakımından dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin'in diğer devletlerin teknik istihbaratı insan istihbaratına yeğlediği bir dönemde geniş insan istihbaratı ağı ve diğer ülkelerin sırlarını ele geçirebilme becerisi bugünkü milli gücünün ardında yatan en önemli sebeplerdendir. Çin, siber güvenliği ulusal güvenliğin mihenk taşı görerek bu bağlamda da kapsamlı ve ciddi adımlar atmaktadır. Devletin üst düzey bürokratları aracılığıyla siber güvenlik politikaları hazırlanmaktadır. Bu politikaların merkezine ise

Devlet Konseyi İnternet Bilgi Dairesi oturtularak 2014 yılında Merkezî Siber Güvenlik ve Enformatizasyon Öncü Grubu kurulmuştur. Böylece siber alan ve internetle ilgili inceleme ve çalışmalar daha düzenli hâle getirilmiştir (Gierow, 2014, s.2).

Tehditlerin stratejik niteliği klasik güvenlik alanının dışına taşmış bu da istihbarata, terörizmden çevre politikalarına kadar geniş bir yelpazede hareket alanı sağlamıştır. Fransa belirlediği tehditlerin engellenebilmesi için ise daha çok gözetleme, kontrol ve hedef şahısların zararsız hale getirilmesi üzerine yoğunlaşmakla öncelikli olarak istihbarat birimlerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi ayrıca yeniden yapılandırılmasına yönelik önlemler almıştır (Bal & Özeren, 2010, s.228). 1958 yılından özetle V. Cumhuriyetten itibaren Fransız liderlerin içinde istihbarata ilginin Sarkozy'e kadar sınırlı kaldığını söylemek mümkündür (Denécé, 2008, s.70). İstihbaratın kamu güvenliğinde dahi öncelikli konular arasına girmesi 11 Eylül olayları sonrasında gerçekleşmiştir. Hatta 2006 başkanlık seçimlerinin en önemli propaganda söylemlerinden biri istihbarat olmuş ve son dönemde istihbarat sisteminin bizzat faydalananı ve yönlendiricisi Cumhurbaşkanlığı makamı olmuştur. 2008 yılında devlet başkanına doğrudan bağlı Ulusal İstihbarat Koordinatörü atanmış ve devlet başkanı öncülüğünde sürdürülecek Ulusal İstihbarat Konseyi oluşturulmuştur (Monjardet, 2004, s.135). Yapılan hamlelere ilaveten istihbarat alanında çalışan personelin ve ilgili birimlerin bütçesi oldukça artırılmıştır beraberinde önemli istihbarat konularının kurumlar arası paylaşımında hızlı ve başarılı olunması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 2008'den beri üst üste geçirdiği siyasi ve ekonomik krizleriyle Avrupa Birliği ve Fransız güvenlik politikalarını şekillendirecek pek çok aktör bulunmakta ve bu aktörlere her gün yenileri eklenmektedir.

Yeni dönem güvenlik stratejileri ve BMGK daimî üyelerinin istihbarat politikaları karma yöntemleri barındıran geniş ölçekli yapısıyla gücün doğrudan kullanılmasından daha ziyade dolaylı kullanımını içerir. Günümüz çatışma alanları incelendiğinde modern harp yöntemleri istihbarat etkeninin etkin kullanımına dayandırılmaktadır. 11 Eylül olayları sonrasında küresel ve bölgesel rekabette ortaya çıkan koşullar bilinmezliğin üstünlük kurduğu, anlaşmazlık ve çatışmalar ile dolu ortamın (Doğan, 2013, s.181) geleceğinde belirsizlik ve karışıklığın daha da artacağı düşünülmektedir. Böylelikle ülkeler güvenliğin sağlanması ve korunmasına yönelik kullanacağı milli güç unsurlarını en iyi şekilde bütünleştirmek durumundadır. İstikrarsızlığın yoğun olduğu muğlak bir alanda ise istihbarat unsuru güvenliğin ön koşuludur.

5.7 Değerlendirme

Güvende olmanın ilk koşulu haberdar olmak anlayışından yola çıkılarak sağlanan bilgiler doğrultusunda karşılık verebilme gücü ülkelerin ayakta kalması için mutlaklıdır. İstihbarat bu hususta haber alma mekanizmasının merkezine yerleşmiştir. Güvenlik stratejilerinin neredeyse tamamı tehdit ve fırsat tanımlamaları üzerine strateji inşa etmektedir. Güvenlik stratejisi belgeleri de bu tehdit ve fırsatları tanımlamayı mümkün kılar. Ülkelerin güvenlik stratejilerinin derinlerine inildiğinde genelde “en iyi savunma saldırıdır” anlayışı ile kendilerine yönelik güvenlik tehditlerini sınırlarına dayanmadan kaynağında çözmeye yahut çıkarların gerektirdiği tehditleri lehine oluşturup üstünlük kurulmaya çalışılır. Bu kapsamda güvenlik stratejilerini etkileyen birçok etmen olmasına karşın en büyük payı uluslararası güç dengesindeki gelişmeler almaktadır.

BMGK beş daimî üyesinin birbirlerinden çok farklı özelliklere sahip olmasına karşılık güvenlik stratejilerinde birçok benzerliğe rastlanmaktadır. Farklı aktörler ve liderler altında güvenlik düşüncesinde benzer yöntemlerin benimsenmesi küresel sistemin devlet davranışlarını şekillendirebilme özelliğinin yansımasıdır. Savunma gücüne ağırlık verilmesini önceleyen devletler bile sınırlarının dışı yanı sıra uzak denizlerde faaliyet göstermeye yönelik uzmanlaşma ve modernizasyondan geri duramazlar. Öncelikli tehdit olarak görülen istikrarsızlık konusunda, kimi ülkeler daha iyi bir düzene uyumu hızlı sağlamayacaklarını bildikleri için kimi ülkeler ise mevcut düzenin fırsat ve risklerinin öngörülebilir olduklarını düşündüklerinden dolayı değişiklikle beraber sebep olabileceği kargaşaya karşı çıkmaktadırlar. Temel olarak güvenliğin derinleşmesi ve güvenliğin özellikle ne için oluşturulması gerektiği güvenliğin amacıyla ilgili konuları kapsamaktadır. Güvenliğin genişlemesi ise esasen güvenlik tehditlerinin kaynağı ile ilgili konuları içermektedir.

Sıcak savaşların maliyeti ve sebep oldukları siyasi, ekonomik ve toplumsal olumsuz sonuçlardan ötürü yeni güvenlik stratejilerinde; yeni düşmanlara, yeni savaş alanlarına, yeni saldırı çeşitlerine, yeni tehlikelere, yeni ittifak yapılanmaları ve benzeri yeniliklerin yeterli istihbarat faaliyetlerine göre düzenlenmesi önemi ortaya çıkmaktadır. Savaş sınırlarının anlaşılamadığı başlangıç ve bitişinin belirsizleştiği düşman izleniminin bulanıklaştığı bir ortamda güvenlik stratejisi oluşturulurken istihbarat; şimdi ve gelecek için dost ve düşman ayrımının yapılabilmesinde, tehditlerin ve tehlikelerin belirlenebilmesinde, ülkeye karşı yürütülen ya da

yürütülebilecek faaliyetlere karşı koymada, oluşturulacak güvenlik stratejilerinin inşasında, güvenlik sektöründeki gelişmelerin takibinde, geleneksel ve muasır savaş taktikleri hakkında bilgi toplanmasında, güvenlik konusunda öz kaynakların, yeterliliklerin ve zayıf yönlerin tespitinde, hedefin güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulmasında hayati roller üstlenerek doğrudan katkı sağlamaktadır. Bilgi nasıl ki istihbaratın temel besin kaynağını oluşturuyorsa güvenlik stratejileri de tüm amaç ve unsurları ile gücünü bilgiden almaktadır. Bu doğrultuda istihbarat ve strateji birbirinden ayrı düşünülemez.

6. SONUÇ

Güvenliği tanımlayan kimselerin yaşadığı çevre, dahil olduğu kesimin kültürel ve yapısal özellikleri, benimsediği ideoloji, gerçekleşen ulusal ve uluslararası gelişmeler gibi etkenler üzerinden güvenlik kavramını farklılaştırdığı görülmektedir. Bu nedenle uluslararası ilişkilere dair kuram ve yaklaşımları birbirinden üstün tutmaya çalışmak fayda sağlamayabilir. Çünkü herhangi bir kuram veya yaklaşımın oluşturduğu değeri kendi hedefine yönelik saptamaları belirlemektedir. Güç dengesi, modern uluslararası konumu açıklamak için gerekli anlayışı barındırarak, dünya siyasetini izah etmek için en iyi kuramsal araçlardan biri görülmektedir. Elverişli bir güç dengesinin kurulması ise istihbarat faaliyetlerine ihtiyaç duyar. Çünkü sulh daha çok taraflar arasında yürütülen müzakereler ile değil devletlere tehdit oluşturan ve onları çatışma ortamına zorlayan sebeplerin azaltılması ile oluşacaktır. Uygarlık tarihinin büyük kısmının savaşlarla geçtiği, geride kalan küçük zaman dilimin ise bu savaşlara hazırlık aşamasında harcanıldığı düşünüldüğünde istihbaratın gerekliliği daha iyi anlaşılabilir. İstihbarat kavramı genelde savaş ve gerginlik ortamlarının önemli parçası gibi görünse bile esasen demokratik bir dünya düzeninin inşası, bölgesel ve küresel barışın kurulmasında önemli görevler üstlenmektedir. Ülkelerin güvenliği söz konusu olduğunda ittifakların, verilmiş sözlerin hatta atılmış imzaların dahi öneminin kalmadığı bir uluslararası düzende bulunmanın gereklerini yerine getirmek için müttefik devletlerle bile bir düşman olmasa dahi herkes rakip anlayışı benimsenmelidir. Ancak bu karşı tarafa hissettirilmemelidir. Yeni güç dengeleri salt şekilde tek bir devletin imzasını taşımayacaktır. Güçlü devletler yeni dengeleri sağlamak için tek taraflı harekete geçmek yerine farklı devletlerle iş birliğine giderek, maliyetlerini düşürüp kendine yakın ülkeler vasıtasıyla oyun kurmaya çalışacaktır. Kutupluluk yönlü bakış açısı yeni düzeni ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. Çünkü yeni güçler dengesi daha önce test edilmemiş ve tahmin edilmesi daha karmaşık bir alandır. Çok merkezli çizgiye sahip bu dengelerin öne çıkan aktörleri; milli güç unsurları özellikle de bilgiyi işleme gücü hususunda rakiplerine karşı üstün gelen taraflar olacaktır. Aynı zamanda güvenlik kavramının geri plandaki detaylarının incelenmesi güvenliğin boyutu ve öncelikli odaklarının tespitini sağlayacaktır.

İstihbarat konusunda devletlerin farklı beklentileri ve tecrübeleri vardır. Fakat güvenlik üzerine en iyi savunma yöntemi; tehditleri saldırı seviyesine geçmeden bertaraf etmektir. İstihbarat teşkilatları dijitalizasyon ile oluşturacağı tasarrufu ilgili savunma ve uygulama alanlarına yönlendirmesi gerekir. Çünkü teknik imkanlar ne kadar gelişirse gelişsin yeniliklerin keşfi insanlara veya vasıtalarına aittir. İstihbaratın gelişimi ve gidişatı küresel tehdit aynasına yansıyan görüntülerle bağlantılıdır. Devletlerin hızla dönüşen ve değişen geleceğe sağlam adımlar atabilmesi için ulusal güvenlik ve istihbarat bağlantısını üst sınıra çekmesi gerekecektir.

Gelecek çoğu zaman birden fazladır. Kilit noktalara müdahale ederek geleceği değiştirme veya şekillendirme konusu genelde aksiyon filmlerinde yer alır. Gerçek hayattaki durumlar bundan çok daha karışık ve geleceğe müdahale düşünüldüğünden çok daha zordur. Çünkü gelecek olasılıkları gerekçeli bir takım seri olaylara bağlı gerçekleşir. Henüz oluşmamış olayların gelecekteki etkisini tahmin etmek bir yana gerçekleşmiş olayların öncüllerini geçmiş olayları inceleyerek öngörmek dahi tamamen mümkün olmamaktadır. Bu olaylardan önemli çoğunluğunu tahmin etmenin mümkün olduğu varsayılsa bile her bir değişkeni kontrol altında tutmak ve istenilen yönde biçimlendirmek büyük çaba ve kaynak gerektirecektir. Gözden kaçırılmaması gereken nokta geleceği değiştirmeye veya şekillendirmeye yönelik yapılan her hamle bir önceki aşamada gerçekleşme ihtimali dahilindeki farklı gelecek ihtimallerini değiştirecek veya yok edecek olmasıdır. Su dolu bir bardağın içine batırılan bir çubuğun ışığın kırılmasından dolayı kırılmış gibi göründüğünü bilmek çubuğu o şekilde görmenin önüne nasıl geçirmiyorsa bazen tehlikelerden haberdar olmak da onların etkilerini ortadan kaldıramayabilir. İstihbarat başarısızlığı da yap-bozun bir parçasının gözden kaçırılması olarak görülebilir. Kısacası başarı için bütün parçalar gerekli iken başarısızlık için sadece bir parça yeterlidir. Bu yüzden vurgulanması gereken nokta başarı değil yeterlidir.

Bir devlet yahut toplumun tehlike ve tehditlerden mutlak şekilde uzak olması ya da direnç kazanması konusunun güçlü ya da zayıf olmakla doğrudan ilgisi yoktur. Bu devlet ya da toplumun olası tehlike ve tehditleri düşük düzeye çekmesi ve gerektiğinde doğru yöntemlerle tam zamanlı karşılık verebilme yeteneği yalnızca örgütlenmiş, teknolojik olgunluğunu artırmış ve insan unsurundan oluşabilecek zafiyetleri yönetebilecek türde bir uzmanlaşma seviyesine ulaşılmasına bağlıdır. İstihbaratın düşük yoğunluktaki kullanımından ziyade geniş ölçekli ve nitelikli olması, yeterliliğini

oluşturacaktır. İstihbarat sürecinin elverişli şekilde yönetilebilmesi için çeşitli ilkelerin takip edilmesi gerekir. Yeterli düzeyde örgütlenmiş bir istihbarat sistemi olmaksızın devletler varlığını ya da ağırlığını sürdüremez; çünkü rakipleri hakkında bilgi sahibi olmak mecburiyetindedirler. Devletlerin hangi ölçekte güç tehdidi oluşturabileceği mevzuu o devletin imkân ve kabiliyetleri yanı sıra ulusal menfaatlerine atfettiği öneme bağlıdır. Bu nedenle caydırıcılığın önemli bir parçasını iletişim oluşturmaktadır. İstihbarat kavramına yönelik algılar gelecek ve dünya tasarımı ile doğrudan ilişkilidir. Tersten okunursa toplumlar dünyayı ne şekilde algılıyor ise istihbarat anlayışı bu algılama üzerine biçimlenecektir. İstihbaratın millileştirilmesini de gerekli kılan koşul basit anlamdaki ülke güvenliği ve kamu yararı değildir. Doğru okunduğunda küresel anlamda oyun kurucu olmak ve devletin bekası ile ilgilidir. Kamuoyuna gerekli istihbarat anlayışının aşılması; vatanî hizmet kapsamında vatandaşların gönüllü şekilde doğal muhbir olarak katkı yapabilmesini sağlayarak, ulusal ve uluslararası insan kaynağı noktasında çok ciddi tasarruf oluşturulacaktır. İstihbarat örgütleri tarafından elde edilen bilgilerin büyük bir bölümü sıradan görülen verilerden oluşmaktadır. Kişilerin özel bir çaba sarf etmeden ulaştığı bilgilerin istihbarata ne kadar fayda sağlayacağı konusu şüphelere neden olsa da sıradan görülen bilgiler istihbarat konusunda uzman olmayan kişilerin düşündüğünden çok daha önemlidir. Teknoloji kullanımı devletlerin sahip olduğu gelişmişlik düzeyi ve teknik kapasitesiyle ilişkilidir. Teknik imkânların ithal şekilde kullanımı ise ciddi istihbarat zafiyetlerine yol açmaktadır. Ayrıca teknolojinin sunduğu üstünlüğe gereğinden fazla güvenilmesi netice olarak yetersiz kalınması ya da beklenen sonuca ulaşamaması gibi tahmin edilemeyen zararlar oluşturabilmektedir.

Göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husus gizli ya da açık şekilde devlete bağlı veya devletle müşterek çalışan ve istihbarat oluşumlarının dışında kalan kuruluşların kontrol altında tutulmasıdır. Ülkelerin ya da onların gizlilik perdesi altına saklanan yapılanmaların sürdürdüğü faaliyet alanlarının dışında teknoloji alanında atılan büyük adımlar ve bu gelişmelerde rol oynamış birey ve gruplarda devletlerin kullandıklarına benzer istihbarat yöntemleri uygulayabilir duruma gelmiştir. Milli menfaatlere ters düşecek çalışmaların önüne geçilip uluslararası arenada kendilerine ve menşei ülkelerine fayda sağlayacak eylemlerinde ise bu kuruluşların devlet tarafından desteklenmesi gerekir. Devletler kontrol ve esneklik dengesini iyi şekilde kurarak farklı bakış açıları, yaklaşım tarzları ve ideolojilere sahip çeşitli özel kuruluşlara da

güncel ve gelecekle ilgili konularda araştırma ve analiz yapabilmesi için katkı sağlamalıdır. Bu noktada İstihbarat diplomasisi sadece farklı devletlerin istihbarat servisleriyle temas kurmak değil, özel kuruluşlar ve devlet dışı aktörlerle bağlantılı olma durumunu da gerektirmektedir. Devletlerin örtülü faaliyetlerini icra ediş biçimleri belirli genelgeçer uygulamaların izini sürdüğü portresi verir. Uygulamaların ardındaki olgulara yönelik bilgiler diğerlerinin istihbarat yapısını algılama ve farklı devletlerdeki sistemlere karşı geniş bir karşılaştırmada kullanılacak kıstas sunar. Bu ölçütlerden en önemlisi ülkelerin karar mercilerinin stratejik hedefleridir. Bu hedefler ülkelerin savunmaya dönük ya da saldırgan, dost ya da düşman olduğunu gösterebilir. İstihbarat teşkilatlarının tedbir hususunda yemiyle birlikte balık oltasını, karşı koymada av malzemeleriyle beraber reflekslerini geliştirmeli ve barındırmalıdır. Gücü elinde bulunduranlar kendilerini kollamak ve hedeflerine ulaşmak, gücü devralmak isteyenlerin ise kullandıkları yöntemlerin ve takip ettiği yolların bilgiye dayanması istihbaratı milli güç unsuru kılar.

İkinci Dünya Savaşı'nda nükleer silahların oluşturduğu büyük etkinin ardından savaşın sona ermesiyle sıcak çatışma alanları büyük ölçüde terkedilmiştir. Soğuk Savaş'ın başladığı bu dönemde istihbaratın etkisi ve önemi daha fazla anlaşılmaya başlamıştır. Çatışma alanlarında düşmanın eylem tarzlarının belirlenmesine yönelik kullanılan cari ve taktik istihbaratlar Soğuk Savaş döneminde yerini uzun vadede stratejiler tasarlamak amacıyla sürekli ve her türlü bilgiyi edinme gayretine bırakmış teknik imkânlar da bu hususta gerekli desteği sağlamıştır. Güçlü rakiplerle savaşmak ve galip gelmek zayıf bir ihtimal olduğunda, zayıf tarafların asimetrik tehditlere başvuracağı aşîkârdır. 11 Eylül olaylarıyla birlikte en önemli güvenlik sorunlarının yalnızca iki devlet arasındaki savaş ihtimali olmasından ziyade çeşitli devlet dışı aktörlerin düşük yoğunluklu ya da asimetrik saldırıları olduğu konusunda hemfikir olunmuş ve güvenlik stratejileri bunun üzerine tesis edilmiştir. Bu dönemde Soğuk Savaşın klasik istihbarata bağlı mücadele alanı yerini harekete geçirilebilir istihbarata bırakmıştır. Çünkü hedef caydırmak değil önlemektir. 21. yüzyılın ilk çeyreğiyle beraber birçok ülkede hükümetler mevcut ve olası tehditleri tespit ederek bu tehditlerle mücadelede kullanılacak yol haritalarını tasarlamak amacıyla ulusal güvenlik stratejilerini yayımlamaya başlamıştır. Stratejilerin göze çarpan en ortak noktası terörizmle mücadeledir. Terörizmin varlığı da istihbarat ile yaşamak demektir. Ulusal güvenlik stratejileri geliştirilirken devletler ve diğer aktörler rakip ögeleri sadece

tartmakla kalmaz, istihbarat faaliyetleri aracılığıyla savaşın kapısını çalmadan rakibi tahrik etmeye ve hata yapmaya zorlayabilmektedir. Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’de sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve stratejik konumu yanı sıra son zamanlarda büyük güçlerin milli güç unsurlarını sınıadığı laboratuvarlar haline gelmiştir. Günümüzde etkileri sezilmekle birlikte geleceğin önde gelen güvenlik sorunlarının karma yapıda görülebilecek ekonomik, siber yanı sıra enformasyonel ve biyolojik olması beklenilmektedir. Karma tehditler içinde takip, propaganda, sosyal mühendislik, algı yönetimi, sanayi casusluğu, stratejik altyapılar ve vekil unsurlar gibi sınır uçlarının hedefe alınması istihbarat teşkilatlarına geleceğin güç dengelerini yönlendirme misyonunu yüklemektedir.

Milli güç unsurlarının analiz edilmesi, ayırt edici güç dengelerinin ve nitelikli güvenlik politikalarının kurulması noktasında azami etkiye sahiptir. Mevcut koşullar itibariyle bu kurgunun en değerli vasıtası bilgidir. Milli güç unsurlarının değerlendirilmesi ve icrası, devletlerin gücünün mimarı olduğu düşünüldüğünde bu tasarı; mevcut şartlara uygun dönüşüm yeteneğiyle birlikte bilginin doğru zamanlı, kaliteli şekilde işlenmesi ve yönetilmesiyle, sözün özü “istihbarat” ile tesis edilmektedir.

İstihbarata atfedilecek değer; karışıklığı düzene, korkuyu güvene, krizi fırsata ve “olasılıkları olacıklara” çevirebilmeyi içerir.

KAYNAKLAR

- Acar, Ü. (2011). *İstihbarat*, Akçağ, Ankara
- Acar, Ü., & Urhal, Ö. (2007). *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terörizm*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ackoff, R. L. (1997). *Systems, Messes and Interactive Planning*, E. Trist, F. Emery, H. Murray (Ed.) The Societal Engagement of Social Science, Vol. III, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 417-438
- Akad, M. (2011). *Modern Savaşın Temel Kavramları*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Akçadağ, E. (2010). Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları. *Bilge Strateji*.
- Akçay, N. (2019). Çin Ordusu'nun Küresel Yükselişi ve Modernizasyon Çabaları. *Bilgesam*, 1-6.
- Akdoğan, A. (2007), "İşletmeden Devşirerek Değiştirmek: Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Yönetimi.
- Akman, K. (2019). Bilgi Sosyolojisi Açısından İstihbarat Kaynaklarının Tasnifi ve Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24-42
- Aksoy, R. & Kurnaz, S. (2009). İnsansız Kara Araçları ve Muharebe Gereksinimleri. *Havacılık ve Uzun Teknolojileri Dergisi*, 1-10
- Aksu, C. T. (2019). *Amerikan ve Rus istihbarat servislerinin kritik dönemeçleri*.
- Alagöz, A.E. (2016). Economic Interdependence Between The EU and CHINA. *International Journal of Social Inquiry*, 9(2), 33-56.
- Alagöz, A. E. (2019). İç İstikrar, Refah ve Güç Hedefleri Ekseninde Çin'in Orta Doğu Politikası. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 79-111.
- Anderson, D. (2018). Soft Power in China's Security Strategy. *Strategic Studies Quarterly*, 114-141.
- Appel, E. J. (2014). *Cybervetting: Internet Searches for Vetting, Investigations, and Open-Source Intelligence*, Second Edition, CRC Press, s.157
- Arı, T. (1997). *International Relations*, ALFA Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Arı, T. (2006). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya. *İşbirliği, Dördüncü Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul*
- Arı, T. (2006). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. (6. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağ.
- Arıbaş, C. (2007). *11 Eylül Sonrasında Uluslararası Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Öne Çıkan Rolü ve Önemi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Arıklı, E. (1974). *Dünya Casusluk Tarihi*. İstanbul: Artel Yayınları.
- Arnold, J. M. (2013). Non-State-Led Strategic Surprise and US Foreign Policy: A New Variant of an Old Problem. *Yale J. Int'l Aff.*, 8, 1.
- Arslan, S. (2011). *Kaynak kontrolü yaklaşımı ile milli güç analiz modeli önerisi: Türkiye örneği*. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul
- Askan, L. (2018). Artırılmış Gerçeklik Kullanım Alanları. Teknolo: <http://www.teknolo.com> adresinden alındı
- Asker, A. (2014). Rus İstihbarat Sistemleri. *İçinde: İstihbarat Örgütleri*, (Ed.: Ümit Özdağ.), Kripto Basın Yayınevi.

- Aslan, K.** (2008). *Yeni Teknolojiler Çerçevesinde Habercilikte İstihbaratın İşlevi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aşcı, B.** (2013) Savaş ve Rekabetin Değişimi: Ekonomik İstihbarat Ankara: *21. yüzyıl dergisi*, 38-43
- Atalay, Y.** (2013). *Türkiye'deki Terörle Mücadele Bağlamında Modern İstihbarat Tekniklerinin İncelenmesi*. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bilecik
- Ataseven, U.** (2018). Hititlerin Mısır'a Uyguladığı Casusluk Politikaları Üzerine Değerlendirme. *Eskiçağ Araştırmaları Dergisi*, 16-22.
- Ateş, A.** (2013). *Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikasına Etkisi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, H.** (2012). *Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi*. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Ateş, H.** (2017). *Vekâlet Savaşı Stratejisi Ekseninde Gizli Kuvvet İstihbarat*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Australian Defence Association.** (2020). The elements of Australia's national power: <https://www.ada.asn.au> adresinden alındı
- Avcı, G.** (2004). *İstihbarat Teknikleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Avsat, Ş.** (2018). İngiltere Füzyon Doktrini. Akşam: <http://www.aksam.com.tr/> adresinden alındı
- Ayanoğlu, A.** (2017). *Sanayi Casusluğu Kavramı ve Alınması Gereken Tedbirler*. Anahtar Sanayi: <https://anahtar.sanayi.gov.tr> adresinden alındı
- Aydın, C.** (1991). Uzak Araştırmaları Önemi ve Ülkelerin Gelişimine Katkısı. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Aydın, D.** (2008). *Başyazı*. Sağlık Turizmi Bülteni, 1:1-4
- Aydın, M., Akgül, S., Ereker, F., & Dizdaroğlu, C.** (2012). *Strateji ve Güvenlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Aydoğan, B.** (2011). *Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi*. Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası.
- Azrak, Ü.** (1970). Millileştirme ve Kamu Hizmeti. İstanbul Üniversitesi *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 44-78.
- Babacan, A.** (2020). Kovid-19, Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bildigimiz-dunyanin-sonu-kovid-19-ve-kuresel-siyaset/1814134>
- Baharççek, A.** (1996). Yeni Dünya Düzeni : Barış ve İşbirliği Mi?, Çatışma ve Düzensizlik Mi? *Bilim ve Kültür Dergisi*, 101-105
- Bal, İ.** (2006). *"Küresel Çağ: Güvenlik, Tehdit ve İstihbaratın Değişen Seyri"*, Cumhuriyet Strateji, 9 Ocak 2006
- Bal, İ., & Özeren, S.** (2010). *Dünyadan örneklerle terörle mücadele* (Vol. 50). International Strategic Research Organization (USAK).
- Barry, T.** (2004). "Toward a New Grand Strategy for U.S. Foreign Policy," IRC Strategic Dialogue, 3.
- Başçam, B.** (2015). *İstihbarat Hatalarının 11 Eylül Saldırıları Ekseninde İncelenmesi ve Öneriler*. Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Bayat, M.** (1982). *Millî Güç ve Devlet*. İstanbul. Belge Yayınları.
- Baylis, J. & Smith, S.** (2005). *The Globalization of World Politics, An Introduction to International Studies*, (3.b). London: Oxford University Press
- Beach, D.S.** (1980). *Personnel: The Management of People at Work*. Mc. Millan Publishing Co., Inc. New York

- Bedük, M.** (2013). *Helenistik Dönemde Roma ve Kartaca Mücadelesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Bellamy, I.** (1981). *Towards a Theory of International Security*. Political Studies. (29/1) s. 99-108.
- Bengidal M. Sualp,** (2009), “Tıbbi İstihbaratla Dünya Yönetilir”, Popüler Bilim Dergisi: 181, Yıl: 16.
- Bennis, W. G.** (1969). Organization development: Its nature, origins, and prospects.
- Beren, F.** (2007). *Uluslararası Güvenlik İş Birliği*. İstihbarat Uygulamaları. Ankara: Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Berkowitz, B. & A. Goodman.** (1989). *Strategic Intelligence for American National Security*, New Jersey, Princeton University Press
- Beyaz.** (2019). Saldırı Tespit Sistemleri: www.beyaz.net adresinden alındı
- BGA.** (2019). *Siber İstihbarat*: <http://www.bgasecurity.com> adresinden alındı
- Biçer, S.** (2017). Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 434-465
- Binnendjik, H.** (2002). *ABD silahlı kuvvetlerinin dönüşümü*. NDU Yayınları
- Bitiren, G.** (2019). Atom Bombası Hitler’in Elinde Patladı. Listelist: <http://listelist.com/> adresinden alındı
- Born, H. & Wills, A.** (2007). *Intelligence Ethics: A Complete Cycle*. Yayınlanmış bildiri. European Consortium for Political Research Conference
- Brzezinski, Z.** (1998). Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri, İstanbul: Sabah Kitapları
- Bulut, M.** (2015). *İstihbarat Başarısızlığı ve Reform: ABD Örneği*. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Bulut, M.** (2016). İstihbarat Başarısızlığına Analitik Bir Yaklaşım: Tanımı, Sebepleri ve Çözüm Önerileri. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 67-90.
- Byadmin.** (2019). Artırılmış Gerçeklik: <http://holonext.com> adresinden alındı
- Cackett, D.** (2013). Information Management and Big Data, A Reference Architecture. White paper. Redwood Shores: Oracle Corporation.
- Cameron, D.** (2015). Strategic Defence and Security Review 2015 (SDSR): A secure and prosperous United Kingdom.
- Candan, B.** (2018). Uluslararası İlişkiler Nedir? Analiz Portal: <https://www.analizportal.com/uluslararasi-iliskiler-nedir/> adresinden alındı
- Carr, H. E.** (2001). *The Twenty Years’ Crisis, 1919-1939. An Introduction to the Study*. New York: Perennial.
- CDWP,** (2006) Chinese Defense White Paper Republic of China, December 2006, Beijing
- CDWP,** (2019) Chinese Defense White Paper Republic of China, December 2019, Beijing
- Casares R, D.** (2014). La arqueología del secreto: La inteligencia militar en Mari: un estado de la cuestión y notas para su estudio.
- CIA.** (2011). *The World Factbook*. 10 Ocak 2011 tarihinde <https://www.cia.gov/the-world-factbook/> adresinden alındı.
- Cilluffo, F. J.** (2000). *The Threat Posed from the Convergence of Organized Crime, Drug Trafficking, and Terrorism*. Subcommittee on Crime: U.S. House Committee on the Judiciary.
- Cilluffo, F., Marks, R., & Salmoiraghi, G.** (2002). ABD İstihbaratının Kullanımı ve Sınırları. *Avrasya Dosyası*, 295-308

- Claude, Ir.** (1962). *Power and International Relations*. New York, Random House
- Clausewitz, C. V.** (1976). *On War*, (çev. Michael Howard ve Peter Paret), Princeton University Press, Princeton
- Cline, R.** (1975). *World power assessment: A calculus of strategic drift*. Washington: Center for Strategic and International Studies.
- Collins, A.** (2007). *Contemporary Security Studies*. NY. Oxford University Press.
- Cyberage.** (2019). Saldırı Tespit ve Önleme Sistemleri. IPS/IDS: <http://www.cyberage.com.tr> adresinden alındı
- Çakır, A.** (2020). 5G Paniği, Avrupa İstihbaratı: <https://www.amerikaninsesi.com/a/avrupa-istihbaratinda-5g-panigi/4956497.html>
- Çankal, B.** (2010). İç Güvenlik Amaçlı İstihbarat Faaliyetlerinin Kurumsal ve Toplumsal Etkileri. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Çelik, A.** (2012). *21'inci Yüzyılda Ulusal Güvenliğin Sağlanmasında Kurumlar arası İstihbarat Paylaşımının Önemi: ABD Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Çelik, K. E.** (2019). *Uluslararası İlişkilerde Küresel Rekabet: Yeniden Dehşet Dengesi mi?* Ankasam: <https://ankasam.org/uluslararasi-iliskilerde-kuresel-rekabet-yeniden-dehset-dengesi-mi/> adresinden alındı
- Çetin, S.** (2011). *İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koymada Algılama Yönetiminin Rolü: Irak Savaşı Örneği*. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul
- Çetinkaya, Ş.** (2012). 21. Yüzyılda Ulusal Güvenliğin Sağlanmasında Ekonomik İstihbaratın Rolü. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Çınar, B.** (1997). *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terör*, Sam Yayınları, Ankara
- Çınar, B.** (2014). İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu. Güvenlik Stratejileri Dergisi. 149-197
- Çıtak, E.** (2015). Çağımızın Gerekliliği Olarak Sinyal İstihbaratı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Çıtak, E.** (2016). *Yeni Güvenlik Politikaları Bağlamında Türkiye'de İstihbaratın Dönüşümü* (Doctoral dissertation).
- Çıtak, E.** (2018). İstihbarat ve Başarı. M5.
- Çiftçi, A.** (2020). Dijital Dünya Deneyi: <https://www.yenihaberden.com/abdullah-ciftci-koronavirus-dijital-dunyaya-entegre-icin-kurgulanan-sosyal-bir-dene-1449564h.html>
- Çimen, A.** (2004). *Echelon / İstihbarat Dünyasının Perde Arkası*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Cumhur, F.** (1954) "Teknolojik Güç". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 9
- Dahl, R.** (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science*, 202-203.
- Dalkıranoglu, B.** (2017). 55 Maddede Jül Sezar. Listelist: <https://listelist.com/> adresinden alındı
- Danilovic, V.** (2005). *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Davies, P. H. J.** (2004). "Intelligence Culture and Intelligence Failure in Britain and the United States", *Cambridge Review of International Affairs*, 495–520
- Davutoğlu, A.** (2002). *Stratejik Derinlik-Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul. Küre Yayınları.
- Dedeoğlu, B.** (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yenyüzyıl.

- Demirkent, I.** (1996). Haçlılar. İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr> adresinden alındı
- Demiroğlu, A.** (2015). *Stratejik İstihbaratın Önemi: Bilişim Suçları Uygulaması*. Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Denécé, E.** (2008). Le renseignement Français en chantier. *Matthijs, H., Geheime diensten. Tomorrow never dies, die Keure, Brugge*, 69-70.
- Deutsch, K. & Singer, D.** (1964). "Multipolar Power Systems and International Stability". *World Politics*, 16(3), 390-406.
- DGRIS.** (2017). defense fr: <http://www.defense.gouv.fr> adresinden alındı
- DICoD.** (2018). defense fr: <http://www.defense.gouv.fr> adresinden alındı
- Dictionary Cambridge.** (2020). Force Multiplier: <http://dictionary.cambridge.org/force-multiplier> adresinden alındı
- DNI.** (2018). Global Trends 2030. Office of the Director of National Intelligence: <http://www.dni.gov/> adresinden alındı
- Doğan, K., & Arslantekin, S.** (2016). Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum. *DTCF Dergisi*, 15-36
- Doğan, Ş.** (2017). Bir Dış Politika Aracı Olarak İstihbarat: Türk Dış Politikasında Mit. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Doğan, T. (2013).** *İstihbarat Kurumlarının Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi: ABD İstihbarat Topluluğu (IC) Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara
- Dulles, A.W.** (2006). *The Craft of Intelligence*. (copyright by Joan Buresch Talley). USA: The Lyons Press.
- Dupont, A.,** (Winter 2003), "Intelligence for the Twenty-First Century", *Intelligence and National Security*, C.18, N.4, S.15–39.
- Dursun, D.** (2005). Ortadoğunun Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Yapı Özellikleri Üzerine Genel Tespitler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 1231 - 1274
- Duvarger, M.** (2002). *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev.: Ş. Tekeli), İstanbul: Varlık Yay.
- Eburhan.** (2017). Derin Öğrenme: <http://www.slideshare.net> adresinden alındı
- EC.** (2016). Alan Turing'in Etkileyici Hikayesi: <http://onedio.com/> adresinden alındı
- Ekşi, M.** (2016). *Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Yaklaşımı*. Ankasam: <https://ankasam.org/turkiyenin-kamu-diplomasisi-yaklasimi> adresinden alındı
- Emeklier, B.** (2017). 21. Yüzyılda Sistemin Yapısal Dönüşümü: Yeni Düzen. *The Journal Of Social Sciences Institute- Afro-Eurasia Special Issue*, 1-8
- Ercan, H. (2006).** *Tarihi Derinlik İçinde Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Yeni İstihbarat Kavramı*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Erhan, Ç.** (2012). Dış Politikanın Yürütülmesinde Askerî Gücün Önemi.
- Erl, T., Khattak W., Buhler P.** (2016). *Big Data Fundamentals, Concepts, Drivers & Techniques*. Indiana: Arcitura Education I
- Erol, S ve Bingöl, O. (2012).** *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*, Ankara/İstanbul, Barış Kitap, ss. 271-298.
- Facon, I.** (2017). Russia's national security strategy and military doctrine and their implications for the EU. Paris: European Parliament.
- Farlex.** (2019). Force Multiplier. Thefreedictionary: <http://www.thefreedictionary.com/> adresinden alındı
- Fidan, H.** (1999). *Intelligence and Foreign Policy: A Comparison of British, American and Turkish Intelligence Systems*. Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Fiott, D.** (2012). The French Defence White Paper, 2013: the Global Balance-of-Power and European Defence Policy. *Ideas of Europe*, 1-5.
- Frankel, Joseph.** (1969) "National Interest: A Vindication." *International Journal* 24, 717-725.
- Fransa Strateji.** (2011). *Politika Akademisi*: <http://www.politikakademisi.org> adresinden alındı
- Friedensburg, F.** (1936). Raw Materials as Political and Military Power Factors. Stuttgart.
- Frini, A., & Boury-Brisset, A. C.** (2011). *An intelligence process model based on a collaborative approach*. (QUEBEC).
- FWPD, (2008).** The French White Paper on Defence and National Security, President of the French Republic.
- FWPD, (2013).** The French White Paper on Defence and National Security, President of the French Republic.
- Gabriel, R.** (2007) *Muhammad: Islam's First Great General*, Oklahoma Press.
- German, C.** (1960). "A tentative evaluation of world power," *Journal of Conflict Resolution*, Peace Science Society, vol. 4(1), s.138-144
- Gierow, H. J.** (2014). Cyber security in China: new political leadership focuses on boosting national security. *Mercator Institute for China Studies*, 20, 1-3.
- Gill, P. & Phythian, M.** (2006), *Intelligence in an insecure world*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Goldstein Joshua, S., & Pevehouse, J. C.** (2015). Uluslararası ilişkiler. Çev: Haluk Özdemir. Ankara: BB101 Yayınları.
- Goldstein, J. & Pevehouse, C.** (2014), *International Relations*, New Jersey: Pearson.
- Goodman, M. A.** (2003). 9/11: The failure of strategic intelligence. *Intelligence and National Security*, 18(4), 59-71.
- Gör, E.** (2015). II. Abdülhamid'in Hafiye Teşkilatı. İstanbul: Ötüken
- Gözen, R.** (2014). Uluslararası Politikada Ahlak ve Güç: Arap Baharı ve Türkiye Örneği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (41), 153-178.
- Greene, F.** (1964). *Dynamics of International Relations: Power, Security, and Order*. USA: Holt, Rinehart and Winston.
- Gudgin, P.** (1999). *Military Intelligence, A History*, London, Penguin Books, s. 106.
- Gül, Z.** (2015). Stratejik İstihbarat ve Genel Yanılgılar. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 111-132.
- Güldiken, N.** (2006). Bilginin Elde Edilmesi ve Korunmasında Ekonomik İstihbarat Sistemlerinin Rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 169- 182
- Gülmez, N., & Demirkollu, C.** (2013). Bir İstihbarat Savaşı: Çiçero Olayı. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 414-430.
- Gün, Ç.** (2014). *Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- Gündoğar, A.Ö.** (2007). *Küreselleşme Zemininde Modern İstihbarat*. Harp Akademileri Komutanlığı. İstanbul
- Güner, Y. G.** (2017). İnsani ve Teknik İstihbarat Kapsamında Modern İstihbarata Karşı Koyma.
- Gürbüz, A.** (2008). Michel Foucault'da Birey ve Siyasal Güç ilişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Güven, R.** (2011). *Kavramsal Açısından istihbarat ve Yardımcı istihbarat Elemanının Önemi*. Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü. Ankara

- Haar, E.** (2018). Hayekyen Kendiliğinden Doğan Düzen ve Uluslararası Güç Dengesi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 131-151.
- Hakyemez, Ç.** (2015). *Yeni Dünya Düzeni ve 11 Saldırılarının Etkileri*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon
- Hart, J.** (1976). Three Approaches to the Measurement of Power in International Relations. *International Organization*(30), ss. 289-305.
- Harvey, F. ve Brown, R.** (1988). *An Experimental Approach To Organizational Development*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Helvacı, M.** (2008). Örgüt Geliştirme Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 173-183
- Herman, M.** (2003). "Counter- Terrorism, Information Technology and Intelligence Change", *Intelligence and National Security*, Washington
- Herman, M.** (2004). Ethics and intelligence after september 2001. L.V.
- Hiçyılmaz, E.** (2008). *Operasyon: MİT-CIA-MOSSAD-KGB*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul
- HM Government.** (2018). National Security Capability Review (NCSR).
- Hobbes, T** (2014). De Cive. çev. Cihan Deniz Zarakolu. İstanbul: Belge Yayınları.
- Hoffman, S.** (1975). Notes on the Elusiveness of Modern Power. *International Journal* 30, 63-79
- Hökelek, O. N.** (2015). *İstihbarat Kurumlarının Dış Politikada Karar Alma Sürecine Etkisi: Türkiye Örneği*. Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hwang, K.** (2008). *New Thinking in Measuring National Power*. Slovenia: Wisc Press
- Igoe Walsh, J.** (2007). Do states play signaling games?. *Cooperation and Conflict*, 42(4)
- Inboden, W.** (2016). *Reforming American Power: Civilian National Security Institutions in the Early Cold War and Beyond*. Washington: Oxford University Press.
- Işık, B. T.** (2015). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’de Emperyalizm ve İttifaklar. *Gelenek Dergisi*, 1-7.
- Işık, M. E.** (2017). Yerel Medyada Dönüşüm. Musiad: <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/musiaddan-yerel-medyada-donusum-acilimi> adresinden alındı
- İHA,** (2020). Çip Teknolojisi, Trthaber: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/isvecte-deri-altina-cip-enjekte-teknolojisine-ilgi-artiyor-475239.html>
- İnat, K.** (2018). Rusya ve ABD’nin Orta Doğu Siyasetleri. Seta: <http://www.setav.org/> adresinden alındı
- İndex.** (2011). *Central Intelligence Agency*: <https://www.cia.gov> adresinden alındı
- İpekçi, H.** (2011). *Günümüz Çatışmalarında Sosyal Ağ Analizinin İstihbarattaki Önemi*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- İstikbal, D.** (2019). Asya Yüzyılı: Kuşak ve Yol Girişimi. Seta: <http://www.setav.org/> adresinden alındı
- İşyar, Ö .** (2008). Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama. *Gazi Akademik Bakış*, 1-42
- Jablonsky, D.** (2001). "National Power," U.S. Army War College Guide to Strategy, ed. Joseph R. Cerami and James F. Holcomb, Jr., ss.95-96.
- Johnson, L.** (1996)., "Secret Agencies, US Intelligence in a Hostile World", New Haven, Yale University Press
- K Kugler, J., & Organski, A. F.** (1989). The power transition: A retrospective and prospective evaluation. *Handbook of war studies*, 1, 171-194.

- K. Kadera, K. & Sorokin, G. L.,** (2004). Measuring National Power. *International Interactions* (30), ss. 211–230.
- Kahn, D.** (2001). An historical theory of intelligence. *Intelligence and national security*, 16(3), 79-92.
- Kahn, D.** (2006). “What is Intelligence Theory?”, in *Toward a Theory of Intelligence Workshop Report*
- Kane, T.** (2002). *Chinese Grand Strategy and Maritime Power*. New York: Routledge.
- Kaplan, M. A.** (1957). Balance of Power, Bipolarity and Other Models of International Systems. *The American Political Science Review*, 51, s.684.
- Karaağaç, C.** (2016). *İHA Sistemleri Yol Haritası*. İstanbul: STM.
- Karaca, K.** (2019). Fransa Doğu Akdeniz'e Yerleşiyor. DW: <https://www.dw.com/tr/fransa>
- Karadağ, A.** (1999). Türkiye'nin Kalkınmasında Bir Güç Kaynağı: Nüfus. *Ege Coğrafya Dergisi*, 10(1).
- Karakaş, B.** (2019). Sosyal Mühendislik. Univerlist: <http://univerlist.com/> adresinden alındı
- Kasapoğlu, C.** (2017). Anadolu Ajansı. Küresel güvenlik siber ve biyolojik harp tehdidi altında: <http://www.aa.com.tr> adresinden alındı
- Katz, N. M.** (2016). Russian Geopolitical Strategy in the Mediterranean. *Travels and Observations*: <http://katzeyevview.wordpress.com> adresinden alındı
- Kaufman, Denis C.** (2001), *Medical Intelligence: A Theater Engagement Tool*, U.S. Army War College, Pennsylvania.
- Kaya, A. E.** (2012). *Kaçakçılıkla Mücadelede İstihbaratın Rolü: Türkiye Gümrükleri*. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı. İstanbul
- Kaynak, M.** (2006). *İstihbarat ve Terör Oyunları*, İstanbul: Selis Kitapları
- Kennedy, P.** (2010). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*. Ankara: TC İş Bankası Yayınları.
- Kent, S.** (2003). *Stratejik İstihbarat*. Ankara: ASAM Yay.
- Keyik, M. & Erol, M. S.** (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1)
- Keyik, M., & Erol, S. M.** (2019). Realizme göre Güç Dengesi ve Güç Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 13-49.
- Keyman, F., Koyuncu, B., & Vardar, D.** (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kırath, O.** (2016). Avrupa Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası ve Üç Büyükler: Almanya, Fransa ve İngiltere. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11 (1)
- Kısacık, S., & Erenel, F.** (2019). Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 51-76.
- Kibaroğlu, M.** (2002). 11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık. *Foreign Policy*, 1-11
- Kibaroğlu, M.** (2019). Münih Güvenlik Konferansı'ndan İzlenimler. 2019 Munich Security Conference. Münih.
- Kim, H. M.** (2010). Comparing Measures of National Power. *International Political Science Review*. 31(4). 405–427.
- Kinsella, D., Russett, B., & Starr, H.** (2012). *World politics: The menu for choice*.
- Kirill, R.** (2019). Zimmermann Teelgrafi. topwar: <http://tr.topwar.ru> adresinden alındı
- Kissinger, H.** (2000). *Diplomasi*, (çev. H Kurt). *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara.

- Kolodziej E. A.** (2005). *Security and International Relations*, New York: Cambridge University Press.
- Kor, Z. T.** (2019). *ABD'nin kaotik Ortadoğu siyaseti*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/abd-nin-kaotik-ortadoğu-siyaseti/1380779> adresinden alındı
- Koray, S.** (2017). *Evrensellik ve Millilik. Aydınlik*: <https://www.aydinlik.com.tr/evrensellik-ve-millilik-semih-koray-kose-yazilari-agustos-2017>) adresinden alındı
- Korhonen, O.** (2015). Deconstructing the Conflict in Ukraine: The Relevance of International Law to Hybrid States and Wars. *German Law Journal*, 16(3).
- Korkmaz, H.** (2019). Çin'in Hong Kong açmazı. Anadolu Ajansı: <http://www.aa.com.tr> adresinden alındı
- Koyuncu, H.** (2019). Bağdadi Kaç Kez Öldürüldü. euronews: <https://tr.euronews.com/> adresinden alındı
- Köktürk, M. H.** (2019). Fransa'nın Doğu Akdeniz'de macera arayışları. *Marinedeal*: <http://www.marinedealnews.com> adresinden alındı
- Köseli, M.** (2011). *İstihbarat*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kulaksızoğlu, B.** (2017). Kıbrıs'taki İngiliz üsleri Brexit masasında. DW: <http://www.dw.com/> adresinden alındı
- Kuran-ı Kerim.** (2019). *Diyanet*: <http://www.kuran.diyanet.gov.tr> adresinden alındı
- Kurban, F. Ö.** (2014). *Anlık İstihbarat, Gözetleme ve Keşif İhtiyaçları İçin Mini İnsansız Hava Araçlarının Yer Kontrol İstasyonlarının Seçimi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuzgun, K. İ.** (2012). Güvenceli Esneklik Kavramı ve Türkiye'de Güvenceli Esnekliğin Belirleyici Değişkenleri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 35-48.
- Küçükbaş, H.** (2015). Bilgi Yönetimi Yaklaşımlarındaki Değişimin İstihbarat Analizine Etkisi. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Küçükşahin, A., Uyar, Ö., Tahminçiler, E., & Duygu, D.** (2008). Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*.
- Laurent, S.** (2013). Is there Something Wrong with Intelligence in France? The Birth of the Modern Secret State. *Intelligence and National Security*, 28(3)
- Laqueur, W.** (1995). *The Uses and Limits of Intelligence*. Transaction Publishers.
- Leibler I.** (2016). "Candidly Speaking : No Permanent Alies or Ennemies, Only Permanent Interests"
- Leonard, M.** (2002). *Public Diplomacy*. London: Foreign Policy Center
- Lequeur, W.** (1993). *The Uses and Limits of Intelligence*, New Jersey, Transaction Publishers.
- Lowenthal, M.** (2000). "Intelligence: From Secrets to Policy", Washington CQ Press.
- Lukes, S.** (2002). Power and Agency. *British Journal of Sociology*, 3(55), 491-496.
- Machiavelli, N.** (1998). Hükümdar. (K. Karabulut, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Magaryan, P.** (2019). Arkeofili. Dünyanın Çoğunu Fetheden Büyük İskender Kimdi?: <http://arkeofili.com> adresinden alındı
- Makdisi, E.** (2015). Büyük Ortadoğu Projesi, Küresel Kitap, İstanbul, s.34
- Mehta, U., & Thakkar, U.** (1980). *Kautilya and his Arthashastra*. S. Chand.
- Mengü, C.** (2018). Arap NATO'suna Dikkat. Yeniçağ: <http://www.yenicaggazetesi.com.tr> adresinden alındı
- Merton, R.K.** (1973), *The Sociology of Science – Theoretical and Emprical Investigations*, University of Chicago Press, Chicago & London

- Meunier, S.** (2012). La politique étrangère de Nicolas Sarkozy: Rupture de fond ou de style ?. *Politiques publiques* 3, Presses de Sciences, ss. 133-151
- Milli İstihbarat Teşkilatı.** (2011). *Resmi İnternet Sitesi*: <http://www.mit.gov.tr> adresinden alındı
- Miman, A.T.** (2006). *Ekonomik İstihbaratın Küreselleşme İçindeki Yeri ve Önemi*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Monaghan, A.** (2013). Putin's Russia: shaping a 'grand strategy ? *International Affairs* 89, 1221-1236.
- Monino, J., Soraya S.** (2016) *Big Data, Open Data and Data Development*. 3. London: ISTE Ltd, 2016
- Monjardet, D.** (2004). Le terrorisme international et la cage d'escalier. La sécurité publique dans le débat politique en France, 2000–2003. *Canadian Journal of Law & Society/La Revue Canadienne Droit et Société*, 19(1), 135-151
- Morgenthau, H.** (2006). *Politics among Nations the Struggle for Power and Peace* (Seventh edition). New York: Mc Graw-Hill.
- Morgenthau, H. J.** (1970). *Uluslararası Politika Cilt 1*. (Çev. B. Oran, & Ü. Oskay) Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Morrison, J. N. L.** (2011). British intelligence failures in Iraq. *Intelligence and National Security*, 26(4), 510-518.
- Musaoğlu, N.** (2006). Fransa'nın Ortadoğu Politikaları. Ortadoğu Yıllığı.
- Musiad.** (2012). *Küresel Rekabet İçin Ar-Ge ve İnovasyon*. İstanbul: Pelikan Basım.
- Notions of Security.** (2007). "Shifting Concepts and Perspectives", Transnational Security, Terrorism and the Rule of Law Project
- Noyan, İ.** (2014). *Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz Politikaları*. Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nye, J. S.** (1990). Soft power. *Foreign policy*, (80), 153-171.
- Nye, J. S.** (2004). *Soft Power the Means to Success In World Politics*. New York:Public Affairs.
- Nye, J. S.** (2013). *Hard, Soft, and Smart Power*. London: Oxford Press.
- Nye, J. S.** (2011). *The Future of Power*, New York, Public Affairs
- Ohmae, K.** (1989). Managing in a Borderless World. *Harvard Business Review*, s.152-161
- Okur, A. M.** (2017). Bir Kuşak, Bir Yol Projesi'nin Jeopolitiği. *Akademik Hassasiyetler*, 45-54.
- Omand, D.** (2010). Creating intelligence communities. *Public Policy and Administration*, 25(1), 99-116.
- Organski, A.F. & Kugler, J.** (1980). *The War Ledger*. Chicago: University of Chicago Press.
- Organski, A.F.** (1968). *World Politics*. New York: Knoph.
- Oxford,** (2020): <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/english/element>
- Özbek, C.** (2018). Sert güç unsuru olarak ekonomik yaptırımların iran nükleer anlaşma sürecine etkileri
- Ozan, E.** (2018). Emmanuel Macron Döneminde Fransa'nın Ortadoğu Politikası ve İran. Ankasam: <https://ankasam.org/> adresinden alındı
- Örmeci, O.** (2016). 2016 Yılı Rusya Güvenlik Stratejisi Belgesi. Uluslararası Politik Akademisi: <http://politikaakademisi.org> adresinden alındı
- Örtlek, M.** (2019). Fransa ve NATO. *Yeniasya*: <http://www.yeniasya.com.tr> adresinden alındı
- Özal, İ.B.** (2019). *Gölge Oyunları*, Timaş Yayınları, İstanbul

- Özcan, Y.** (2019). Fransa'nın 'sarı yelekli'ler' çıkmazı. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/> adresinden alındı
- Özcangaz, M.** (2015). *Avrupa Ahengi'nin Yapısal Özellikleri Çerçevesinde "Güç Dengesi" ve "Politik Eşitlik" Kavramlarının Karşılaştırılması*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Özçoban, C.** (2014). 21. Yüzyılda Ulusal Güvenliğin Sağlanmasında Siber İstihbaratın Rolü. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
- Özdağ, Ü.** (2011). *İstihbarat Teorisi*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Özdemir, Ç.** (2018). *Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi*. Ankara: SETA.
- Özdemir, H.** (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç; Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03), 113-144.)
- Özdemir, M.** (2015). *Uluslararası İlişkilerde İstihbarat Örgütlerinin Rolü Açısından Türkiye*. Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Özen, Ş.** (1991). Yönetim Geliştirmede Bir Yaklaşım: Örgüt Geliştirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 24(2), 90-106.
- Özer Y.** (2013). Yeni Bir İstihbarat Paradigması: Kültürel İstihbarat Ankara: 21. yüzyıl dergisi, 52.Sayı ulusal süreli yayın.
- Özkan, T.** (2003). *MİT'in Gizli Tarihi*, Alfa Yayınları, 19. Basım, İstanbul
- Özmen, L.** (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güç Kavramı ve Teknolojik Güç İçerisinde Bor Madeninin Stratejik Önemi*. Beykent Üniversitesi. İstanbul
- Öztoprak, M.** (2011). *Karar Destek Sistemlerinin İstihbarat Amaçlı Kullanımı ve 2005-2010 Arası Dönemde Türkiye ve İsrail'in Stratejik Karar Verme Modülü Yardımıyla İncelenmesi*. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul
- Öztürk, A.** (2013). Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.
- Özyağcılar, K.** (2019). Relationship Between Government and Transnational Corporation: Paradoxical Approach. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 128-140
- Pallaver, M.** (2011). *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*. London School of Economics and Political Science.
- Paul, T., Wirtz, J. & Fortmann, M.** (Eds.), (2004). *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. California: Stanford University Press
- Peköz, M.** (2019). Doğu Akdeniz krizi ve bölgesel stratejiler. <https://sendika63.org> adresinden alındı
- Peterson, J.** (2004), "America as a European Power: the End of Empire by Integration", *International Affairs*, Vol: 80, No: 4.
- Peterson, S. W.** (2009). *US Intelligence Support to Decision Making*, London: Harvard University.
- Pınarbaşı, M.** (2014). *Özel Hayatın Korunması Kapsamında İstihbarat Faaliyetlerinin Hukuksal Sınırları*. Kara Harp Okulu Güvenlik Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- Pillsbury, M.** (2000). *China: Debates the Future Security Environmen*. New York: National Defence University Press.
- Tokmakoglu, G.** (2019). *Politik Merkez*: <https://politikmerkez.com> adresinden alındı
- Powell, R.** (2003). Nuclear deterrence theory, nuclear proliferation, and national missile defense. *International Security*, 27(4), 86-118.
- President, U. S.** (2002). *The national security strategy of the United States of America (NSS)*. Executive Office Of The President Washington DC.

- President, U. S.** (2010). National Security Strategy (NSS). *Executive Document*. Washington, DC, Government Printing Office.
- President, U. S.** (2017). *National security strategy of the United States of America* (NSS). Executive Office of The President Washington DC Washington United States.
- President, U.S.** (2015). *National security strategy (NSS)*. White House.
- Prist, D. & Arkin, W. M.** (2010, Temmuz 19-20-21). A hidden world, growing beyond control., National security Inc. ve The secrets next door. Washington Post
- Prytherch, R.** (2005) *Harrod's Librarians' Glossary and Reference Book : A Dictionary of Over 10,200 Terms*. 10. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2005.
- Ranelagh, J.** (1983). *The Agency, The Rise And Declineof The CIA*. New York: Simon & Schuster.
- Richards, J.** (2010). *The Art and Science of Intelligence Analysis*, Oxford University Press
- Richelson, J. T.** (2007). *The Technical Collection of Intelligence*. USA: Routledge.
- Richelson, J.** (1989). *The US Intelligence Community*, Massachusetts, Ballinger Publishing Company.
- RNS, (2000)**. 2000 Russian National Security Concept.
- RNS, (2009)**. The National Security Strategy of the Russian Federation up to 2020.
- RNS, (2015)**. National Securirty Strategy of Federation of Russia, On December 31, 2015, Russian President Vladimir Putin approved.
- Robbins, S.P.** (1994). *Essentials of Organizational Behavior*. Sandiago State University. Prentice Hall Dnternational, Inc.
- Rustamov, R. (2008)**. *Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ryskulova, K.** (2017). *Uluslararası İş birliği Projeleri ve Orta Asya: Bağımsızlıkları Korumak Güç Dengesi İçin Arayışlar*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Sağlam, Z.** (2014). *Güç Kavramı ve Orta Doğu'da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması*. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Sağlam, Z.** (2014). İngiltere'nin Orta Doğu Politikası. İnsamer: https://insamer.com/tr/ingilterenin-ortadogu-politikasi_42.html adresinden alındı
- Salcı, T.** (2018). İngiltere'den yeni milli güvenlik yaklaşımı. Anadolu Ajansı: <http://www.aa.com.tr> adresinden alındı
- Sancak, K.** (2016). Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 16-26
- Saren.** (1996). *Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Satman, A.** (2007). *Türkiye'de Enerji ve Geleceği*. İstanbul: İTÜ.
- Schelling, T. C.** (1980). *The strategy of conflict*. Harvard university press.
- Seren, M.** (2016) *Stratejik İstihbaratın Güvenlik Stratejileri ve Politikaları Açısından Yeri ve Önemi*. Ankara. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Seren, M.** (2018). *ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Amerikan Savunması Caydırıcılığı*. Ankara: STM Teknoloji Düşünce Merkezi
- Seren, M.** (2019). Fransa 2017 Strateji Belgesi. m5dergi: <http://m5dergi.com/> adresinden alındı

- Seren, M.** (2020) Medikal İstihbaratın Yükselişi, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi MATSA Basımevi ANKARA
- Shchelin, P.** (2016). Russian National Security Strategy: Regime Security and Elite's Struggle for 'Great Power' Status. *Slovo*, 85-105.
- Shulsky, A.** (1993). *Silent Warfare Understanding the World of Intelligence*, Washington
- Süssmilch, J. P.** (1741). The divine order in the circumstances of the human sex, birth, death and reproduction.
- Sönmez, İ.** (2013). *Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Yeri ve Önemi*. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- STRATFOR**, (2010). "Intelligence Services, Part 1: Espionage with Chinese Characteristics".
- Szondi, G.** (2008). *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences*. Clingendael: Nederland Institute of International Relations.
- Şafaklı, O.** (2003). Basic Problems of the Banking Sector in the TRNC with Partial Emphasis on the Proactive and Reactive Strategies Applied, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 217-232.
- Şahin, G.** (2019). Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* , 15 (29)
- Şahin, M.** (2005). *Gizli Örgütler ve Tarikatlar*, İstanbul: Kalipso Yayınları.
- Şahin, M.** (2006). Uluslararası İlişkilerde Din Faktörü. *İdris Bal, (Der.), Değişen Dünyada uluslararası ilişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara.s. 143-149*
- Şahin, Y.** (2013). *Karşı İstihbaratta İnsan Boyutunun İrdelenmesi: Gafıl Muhabirlik Örneği*. İstanbul. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Şahin, T.** (2015). *Sosyal Paylaşım Sitelerinin Biyografik İstihbarat Amacıyla Kullanılması: Facebook Örneği*. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul
- Şahiner, G. S.** (2017). Rusya'nın 2016 ABD Başkanlık seçimlerini nasıl manipüle ettiğine yönelik yeni detaylar. Webrazzi: <http://webrazzi.com/> adresinden alındı
- Şamlıoğlu, H.** (2019). Socmint. bgasecurity: <http://www.bgasecurity.com/> adresinden alındı
- Şimşek, E.** (2004). *Türkiye'de İstihbaratçılık ve MİT*. İstanbul: Kum Saati Yayıncılık.
- Şöhret, M.** (2011). *Yükselen Çin Politikaları*. Bilgesam: <http://www.bilgesam.org/incele/848/-cin%E2%80%99in-ulusal-guvenlik-stratejisi/#.Xb1jSJozbiU> adresinden alındı
- T.C Başbakanlık.** (2017). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da İstihbarat*. İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
- Tamçelik, S.** (2011). *Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin stratejik önemi*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi
- Tarhan, N.** (2003). *Psikolojik Savaş*. İstanbul.
- Taşan, M.** (2016). *Strateji*. Medium: <https://www.medium.com> adresinden alındı
- TDK.** (2019). Türk Dil Kurumu: <https://www.sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Telatar, G.** (2011). 11 Eylül Sonrası Amerikan dış politikasında hegemonyanın yeniden inşası. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE. s.157.
- Telci, N. İ.** (2019). *Yüzyılın Anlaşması ve Bahreyn Zirvesi*. SETA: <https://www.setav.org/> adresinden alındı

- Tellis ve diğ.** (2000). *Measuring National Power in the Postindustrial Age*. Arlington:RAND Publication.
- Tellis, G. J., E. Yin and S. Bell.** (2009). Global consumer innovativeness: Cross-country differences and demographic commonalities. *Journal of International Marketing*, 17(2), 1-22.
- Tezsever S.** (1999). *Milli Güvenliğimiz İçinde İstihbarat*. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Theophanous, A.** (2000). Cyprus, the European Union and the search for a new constitution. *Journal of Southern Europe and The Balkans*, 2 (2), 209-218.
- Thukydides.** (2017). Peloponnesos Savaşları. (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Tılısbık, N., ve Ö., Akbal.,** (2006), *İstihbarat ve Türkiye*, Konya. Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Toffler, A., & Toffler, H.** (1993). *War and anti-war: Survival at the dawn of the 21st century* (p. 160). Boston: Little, Brown.
- Topçu, Ü.** (2019). İslam Dininin Moğollara Etkisi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Treverton, G. F., & Jones, S. G.** (2015). *Measuring National Power* (CF215).
- Treverton, G. ve Jones, S. G.,** (2005). *Measuring National Power*. Bonn: Springer.
- TSGKV.** (2015). Milli Güç. Ankara: TSK Güçlendirme Vakfı.<http://bogaziciasya.com/cinin-ulusal-savunma-stratejisi/> adresinden alındı
- Turan, A.** (2013). Bilgesam. Beyaz Kitap 2013: Fransa'nın Savunma ve Ulusal Güvenlik Belgesi: <http://www.bilgesam.org> adresinden alındı
- Türker, H.** (2019). *Çin Ulusal Savunma Stratejisi*. Boğaziciasya:
- Türker, H.** (2019). *Çin Ulusal Savunma Stratejisi*. Boğaziciasya: <http://bogaziciasya.com/cinin-ulusal-savunma-stratejisi/> adresinden alındı
- Tzu, S.** (2008). *Savaş Sanatı*. (4.b). İstanbul. Kastaş Yayınları.
- Ural, A.** (2009). ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi. Akademik Orta Doğu Dergisi.
- Urhal, Ö.** (2009). *Küreselleşen Dünyada Güvenlik*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ünal, A.** (2011). *İstihbarat*. Ankara: Akçağ.
- Ünal, A. N., & Yarman, S.** (2014). *Milli Güç Unsurlarının Belirlenmesinde Siber Uzak Faktörü*. 7. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı. İstanbul.
- Ünal, N. A.** (2005). *Stratejik Karar Verme Modelleri*. İstanbul Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Savunma Teknolojileri Ana Bilim Dalı.
- Ünay, S.** (2019). Anadolu Ajansı. Ticaret savaşları ve küresel sistemin geleceği: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ticaret-savaslari-ve-kuresel-sistemin-gelecegi> adresinden alındı
- Ünver, A.** (2018). *Dijital Açık Kaynaklı İstihbarat ve Uluslararası Güvenlik*. edam: <http://edam.org.tr/dijital-acik-kaynakli-istihbarat-ve-uluslararasi-guvenlik/> adresinden alındı
- Vego, M.** (2009). *Joint Operational Warfare: Theory and Practice*, ABD, Government Printing Office
- Wade, S.** (2007). *Spies in the empire: Victorian military intelligence*. Anthem Press.
- Walt, S. M.** (1991). “*The Renaissance of Security Studies*”, *International Studies Q*
- Waltz, K.** (1979). *Theory of International Politics*, Random House, New York, s. 117

- Waltz, K., & Quester, G. H.** (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. (E. Onulduran, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Warner, M.** (2007). Sources and Methods for the Study of Intelligence. In *Handbook of intelligence studies* (pp. 35-45). Routledge.
- Wendt, A.** (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International organization*, 46(2), 391-425.
- Williams, H., Wright, M., & Evans, T.** (1996). Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Wright, Q.** (1942). A Study of War, University of Chicago, Chicago, s. 136.
- Yakın, Aziz.** (1969). *İstihbarat Casusluk ve Casuslukla Mücadele*, Ankara. Dışişleri Akademisi Yayınları.
- Yalçın, H. B.** (2017). Ulusal Güvenlik Stratejisi. İstanbul: SETA.
- Yalçın, M.** (2007). Geçmişten Günümüze İstihbarat Örgütleri. İstanbul: Nokta Kitap
- Yaman, M.** (2015). *Yeni Dünya Düzeni Demokrasi İlişkileri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya
- Yang, J.** (2010). China's Security Challenges: Priorities and Policy Implications. *Asia Pacific Countries' Security Outlook and Its Implications for the Defense Sector*, 141-159.
- Yatağan, A. G.** (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 69-94
- Yaycı, C.** (2012). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji Dergisi*, 85-106
- Yener, Y.** (2013). İngiliz Dış Politikasının Ortadoğu İkilemi. Uluslararası Politika Akademisi: <http://politikaakademisi.org> adresinden alındı
- Yılmaz, H.** (2016). *Orta Doğunun Jeoekonomik Önemi ve ABD'nin Orta Doğu Politikasının Ekonomik Nedenleri*. TESAM Akademi, 99-128
- Yılmaz, İ. H.** (2019). Ortadoğuda Savaşın Arka Plandaki Sebep: Petro-Dolar İlişkisi. Ekonomi Tesam: <http://www.ekonomi.tesam.org.tr> adresinden alındı
- Yılmaz, K.** (2010). *Dehşet Dengesi*. Ankara: Sosyal Bilimler Işığında Güvenlik Terimleri Ansiklopedisi.
- Yılmaz, N.** (2009). ABD-Hindistan Arasında Stratejik Ortaklık. Seta: <http://www.setav.org/> adresinden alındı
- Yılmaz, S.** (2007). 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, Milenyum Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, S.** (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 27-65
- Yılmaz, S.** (2011), "İstihbarat Dünyasında Neler Oluyor?"
- Yılmaz, S.** (2020). Medikal: <https://www.milligazete.com.tr/makale/4308478/prof-dr-sait-yilmaz/medikal-derin-devlet-ve-bill-gates>
- Yurdusev, N.** (2005). Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 2(6), 157-163.
- Yücel, G. & Adiloğlu, B.** (2019). Dijitalleşme - Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentiler. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (17), 47-60
- Yücel, T. U.** (2019). Türkiye'nin Yeni Mücadele Alanı: Doğu Akdeniz ve Kıbrıs. *Diplomatik Gözlem*, 8-12.
- Yükselen, H.** (2014). Strateji Kavramını Çalışmak. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 1-38
- Zatsepin, V.** (2016). On a New Version of The National Security. Russian Economic Developments.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Kerem ÖZYAĞCILAR

E-Posta : keremozyagcilar@hotmail.com

Uyruk : Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim Durumu: Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (2017)
Anadolu Üniversitesi Adalet (2018)

Yabancı Dil: İngilizce (C1) Rusça (A1) Arapça (A1)

Akademik Çalışma: Relationship between Government and Transnational Corporation: Paradoxical Approach (USBED)